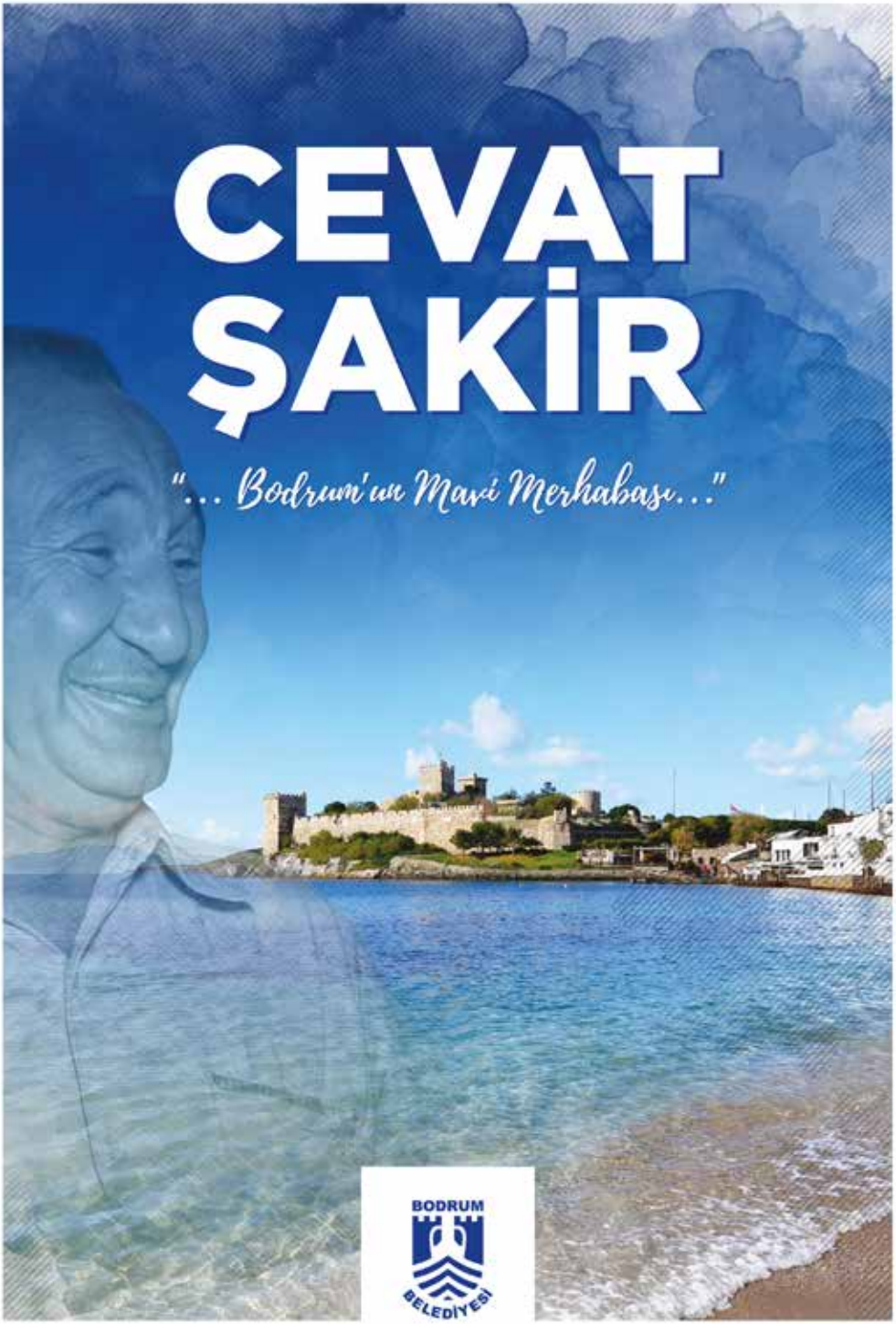

CEVAT
ŞAKİR
"... Bodrum'un Mavi Merhabası..."
BODRUM
BELEDİYESİ

CEVAT ŞAKİR

"… Bodrum'un Mavi Merhabası…"

CEVAT ŞAKİR

"… Bodrum'un Mavi Merhabası…"

Derleme
Zeynep Atılgan, Cezmi Çoban

Kapak ve Sayfa Tasarım
Serhat Ergün

Arka Kapak Çizim
Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın çizimi (Yaşar Aksoy Koleksiyonu)

Yayın Kurulu
Selda Öztürk, Deniz Cantürk, Deniz Özbaş, Serhat Ergün, Soner Gül

Baskıya Hazırlık
Bodrum Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
Çarşı Mah. Neyzen Tevfik Cad. No:1
48400 Bodrum / MUĞLA
444 00 48
info@bodrum.bel.tr
www.bodrum.bel.tr

ISBN: 978-605-82136-4-7

Baskı
Halikarnas Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Merkez Mah. Gazderesi Cad. No:21/2 Koacık-Bodrum
Telefon: +90 252 317 02 91

Yayıncı Sertifika No
43819 / 25.03.2019 - 25.03.2023

Bodrum - 2019

Bu eser Bodrum Belediyesi'nin kültür hizmetidir. Ayrıca para ile satılamaz.

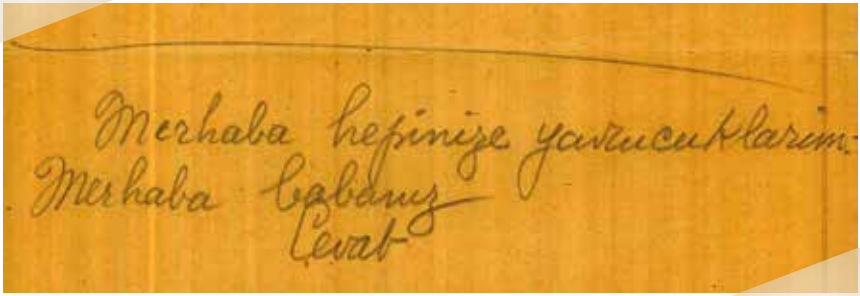

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Mausoleum Çizimi

İçindekiler

Balıkçı'nın kaleminden özgeçmişi 15
Halikarnas Balıkçısı'ndan Bodrum 17
Vasiyeti 19
Balıkçı'nın ölümü 20
İsmet Noonan (Cevat Şakir'in kızı) 25
Hüseyin Yeter Şakar (Bodrumlu) 32
Olcay Akkent (Gazeteci) 38
Haris Tengiz (Bodrumlu) 42
Cemal Erksan (Gazeteci - yazar) 43
Bodrumlu çocuklar 46
Kemal Sülker (Gazeteci - yazar) 50
Haluk Elbe (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nin ilk müdürü) 60
Osman Nuri Bilgin (Bodrumlu eğitimci) 62
Mustafa Yeşilova (Emekli emniyet müdürü) 63
Fikret Adil (Gazeteci - yazar) 68
Hıfzı Topuz (Gazeteci - yazar) 70
M. Şakir Örs (Gazeteci) 72
Salih Kalyon (Tiyatro sanatçısı) 76
Şenel Özpolat (Gazeteci) 78
Süleyman Arısoy (Gazeteci) 79
Selçuk Erez (Doktor - gazeteci - yazar) 81
Mahmut Demirörs (Bodrumlu) 83
Prof. Dr. Ahmet Özgiray (Bodrumlu - tarihçi - akademisyen) 84
Aykut Poturoğlu (Gazeteci) 86
Alim Ekinci (Doktor) 88
Burhan Felek (Gazeteci) 90
Jale Mutlu (Gazeteci) 92
Ali Arkun (Emekli Bodrum İlçe Halk Kütüphanesi Müdürü) 94
İlhan Berk (Şair) 96
İlhan Selçuk (Gazeteci - yazar) 100

Şemsi Katıltan (Gazeteci) 102
İsmet Eyüboğlu (Yazar - ressam) 106
Hikmet Çetinkaya (Gazeteci) 109
Rauf Mutluay (Gazeteci) 112
Oktay Akbal (Gazeteci - yazar) 115
Azra Erhat (Akademisyen - yazar) 117
Tuncay Özsert (Bodrumlu) 123
Mümtekim Ökmen (Gazeteci) 126
Fahri Barut (Bodrumlu) 127
Feridun Andaç (Gazeteci) 129
Şadan Gökovalı (Cevat Şakir'in manevi oğlu - akademisyen - yazar) ... 134
Devrim Yücel Besim (Akademisyen) 136
Yaşar Aksoy (Gazeteci - yazar) 143
Yılmaz Alten (Gazeteci) 145
Cevat Çapan (Akademisyen - şair - çevirmen) 147
Prof. Dr. Türkan Saylan (Tıp doktoru - akademisyen - yazar) 152
Erdoğan Kayalar (Araştırmacı - yazar) 155
Atıf Sakar (Mühendis) 158
Selim İleri (Yazar) 161
Arif Vidinli (Mühendis) 167
Konur Ertop (Edebiyat eleştirmeni) 170
Mehmet Doğan (Gazeteci - yazar) 174
Nebil Özgentürk (Gazeteci - yazar) 185
Cüneyt Okay (Akademisyen) 187
İlhan Akşit (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi personeli) 189
Çınar Çığ (Gazeteci - şair) 191
Eserleri 193
Balıkçı için söylenenler 194
Son Söz 195

Merhaba hepinize yazıcıklarım.
Merhaba babanız
Cevat

"Çoook eski zamanlarda, uzun yolda karşılaşan iki seyyah, diğerine zarar vermeyi düşünmediğini, düşmanca bir niyeti olmadığını anlatmak için, yaylarını gerip, oklarını uzaklara atar ve 'Mir heba' yani 'Okum boşa gitsin' derlermiş. Zaman içinde bu söz, 'Merhaba' olarak girmiş konuşma dilimize…

Üstelik anlamı da güzel. 'Rahat edin. Benden size kötülük gelmez' demektir. Sonra, aklımızı işimizden ayırmamalıyız.'Sabah şerifleri' mi diyeceğiz, 'Akşam şerifleri' mi diyeceğiz, 'Allahaısmarladık' mı diyeceğiz? Düşünmeye, aklımızı meşgul etmeye gerek yoktur. Bunların yerine basarım merhabayı, olur biter…

Bir şey daha var. Merhaba sözcüğü, eski harflerle yazıldığı zaman yelkene benzer. Belki bunun da etkisi vardır merhabayı sevmemde…"

Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir

Bazı kentler yazarlarla anılır ve hatırlanır: St. Petersburg'un Dostoyevski, Londra'nın Charles Dickens, Ankara'nın Yahya Kemal, İstanbul'un Orhan Pamuk ile anılması ve hatırlanması gibi.

Ancak Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın yani Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum ile anılması, bunun çok ötesinde anlam yüklüdür.

Bodrumluların deyişi ile "Bodrum'u Balıkçıya, Balıkçı'yı Bodrum'a sor" durumudur.

"Kalebent" olarak getirildiği ve kıyısına çömeldiği "Arşipel"in sahilinde, olduklarından vazgeçen Cevat Şakir'in, Halikarnas Balıkçısı olarak yeniden doğmasıdır.

Balıkçı'nın kaderini Bodrum'a, Bodrum'un kaderini Balıkçı'ya bağlamasının öyküsüdür.

O sürgün getirildiği kentin bahçıvanı, belediye çalışanı, rehberi, öğretmeni, tercümanı, doğan çocuklarının isim babası, ünlü yazarı ve düşünce insanı olurken, Bodrum onun küllerinden yeniden doğmasını sağlayan can suyu olmuştur.

46 yıl önce maviye uğurladığımız Balıkçı'yı, 13 Ekim'de anmaya hazırlanıyoruz. Belediyemiz çalışanı Zeynep Atılgan ve Cezmi Çoban, özgürlüğü, başkaldırışı, kayıpları, kederleri, bunalımları, korkuları deniz diliyle anlatan usta ile ilgili anıları derleyerek toparladılar.

Anıları "Bodrum'un Mavi Merhabası" adıyla kitaplaştırdık ve Bodrum Belediyesi kültür yayını olarak sizlerle buluşturmayı vefa borcumuz saydık. Emeği geçen bütün arkadaşlara elinize sağlık diyorum.

Elbette anlatılacak insan Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir olunca "Merhaba" diye başlamak gerekiyor söze.

Çünkü o koca yürekli çınar, "rahat edin, benden size kötülük gelmez" anlamı yüklediği "Merhaba" demeyi çok severdi.

Merhaba! Filozofların son halkası, Anadolu'nun avukatı… "Ekmek ardı koşanların güneş yanığı, kuru yüzü, güneşte yer yer sararmış darmadağınık saçlı, güleç yüzü!"

Sen bize sözcüklerin, cümlelerin, duyguların ve özgürlüklerin mirasısın.

Ahmet Aras
Bodrum Belediye Başkanı

(...)

He he hey be Halikarnaslım

He he hey be kocaman adam

Merhaba sana gönülden

Merhaba havadan, karadan, denizden

Bir de sen kükre Balıkçım

Bir de sen söyle yürekten

Merhaba ! Merhaba ! Merhaba !

Merhaba tertemiz, merhaba gülerekten.

Sabahattin Batur

Balıkçı'nın Kaleminden Özgeçmişi*

1890 yılında ada Türk iken Girit'te doğdum. Babam Türkiye'nin Atina sefiri oldu. Falerun'da ilk evi babam yaptırdı. Üç dört yaşındayken küçük kardeşimle Parthenon'un mermerleri arasında oynardık. Bir gün kayıkta kayıkçı deniz aynasını denize tuttu. Deniz altı alemini görünce tokat yemiş gibi sarsıldım.

Yazı öğrenmeden önce, sabahtan akşama kadar resim yapardım. Sonra Büyükada'da oturduk. Altı yaşımda oradaki mahalle mektebinde okuma yazma öğrendim. 10 yaşında bir misyoner okulu olan Robert Koleje gönderildim. Sabah, öğle akşam yatmadan önce dua ediyorduk. Beni İsrail'in boyuna, Cerikaya, öteye beriye taşınan kutsal taşlardan bıktım.

Kütüphanede, içleri hayat dolu kitaplar vardı. Okudum. Ama 700 Öğrenci arasında o kitaplar bana yasak edildi. Elektrik feneri icat edilmişti. Gece yorganla battaniyeyi çadır yapar, elektrik feneri ile arkadaşlara aldırdığım kitapları okudum. Çok yazardım İngilizce… Ama on üç yaşımdan sonra yazmadım. Çünkü pazar günü kilisede okuduklarımı, seremonide duyduklarımı yazmamı istediler.

Ben de herif eşek arısı gibi zırıldarken, çocukların, yanı başlarında uyuklayan arkadaşların kulaklarına çöp soktuklarını ve başka realiteleri yazdım. Skandal oldu, paylandım, artık yazmadım.

Kolejden sonra İngiltere'ye göndermek istiyorlardı. Porstsmouth'daki Bahriye mektebine gitmek istedim. Münasip görmediler. Oxford'a gönderdiler. İsteksiz gittim, en kolay konuyu seçtim, üç dört yıl öğrendim. Üç dört yılda öğrendiklerimi unutmak için sarf ettim. Ama kütüphanelerden, sonra da Londra Üniversitesinden istifa ettim.

İlk Dünya Savaşında hastaydım. Savaş sonrası asker kaçaklarının kendileri gelip teslim oldukları halde yargılanmadan asıldıklarını yazdım. Ankara İstiklal Mahkemesinde Bodrum'da 3 yıl kalebentliğe mahkûm edildim. Asıl mimledikleri M. Zekeriya'yı mahkûm etmek istiyorlardı. Ama yazıda suç bulamazlarsa yazıyı basanda serbest kalacaktı. Bodrum'a vardığım zaman 34 yaşındaydım.

Ondan önceki mektep hayatımın bende bıraktığı intiba şöyledir: İstiklal Mahkemesi'nde mevkuf iken bir gece rüyamda çocukluğumu, hala kolejde okuduğumu görmüştüm. Uyanınca hapishanede olduğumu ve kolejde olmadığımı gördüm ve çıldırasıya sevindim. Bu Hürriyetti Bre… Oysa ki, Kolejde Fikret'in oğlu Haluk da benimle aynı koşullara tabiydi!

---

* Halikarnas Balıkçısı'nın kendi el yazısı ile İzmirli gazeteci arkadaşı Kazım Yenisey'e yazdığı özgeçmiş. Ekim 1993 sayılı Mavi Bakış dergisinden alınmıştır.

*Halikarnas'ta, üç-dört yaşımdayken Falerun'da gördüğümü ve kaybettiğimi buldum. Orada kaldım, yazdım, çiçek, ağaç ve yemiş ağacı yetiştirdim. Gece rüyamda kendimi savaşan bir general gibi görüyordum. Arkamda, yüz binlerce portakal ve grapafruit** ağaçları kökleri üzerine kalkmışlar, ilerliyoruz ve düşmanımız ölüme karşı vitamin ve ışık bombaları, portakalları, grapafruitleri, çiçekleri atıyoruz…*

Sonrası Halikarnas Balıkçısı, işte o kadar!

** Grapafruit; greyfurt

Halikarnas Balıkçısı'ndan Bodrum…

Bodrum, hem doğanın olağanüstü güzelliğini hem de tarihin hatıralarını kendinde toplayan apak bir Akdeniz köşesidir. Şehrin hilal şeklindeki iki limanı sevenin sevilen belalıya açılan gönlü sanki denize açılır. (Deniz de belalı değil de nedir?) Yan yana uzanan iki limanın bitişen yerinde kule üstüne kule Sen Jan Şövalyelerinin kalesi yükselir. Bembeyaz şehir bu iki limanın kıyısınca yan gelip uzanır. Beyaz evler, cicibiciye özenmeyen kesin çizgilerden yapılmadır. Tertemiz kat kat badanalanır ve beyaz duvarları, maviler mavisi gökleri, beyaz çizgileriyle ustura gibi keser.

Eskiden evler, savaş ve savunma için, yüksek yamaçlara kondurulurdu. Bunlara ev değil, kule denirdi. Ama deniz özlemiyle maviye imrenişten ötürü yerlerinde duramayarak, çam kokan nalınlarıyla, tıngır mıngır yokuş aşağıya seğirtmişler. İki koyun gıcır gıcır çakılları boyunca dizilmişler. Arkada kalanlar ayak uçlarına kalkarak öndeki kız kardeşlerinin omuzları üzerinden denize bakakalmışlar. Kimi cesur evler denize dalıp kayık olmuşlar ve dalgalar üzerinde oynaya güle, karadaki pısırık kız kardeşleriyle alay etmişler. İşte bundan dolayı kayıklarla evlerin, bir de mandalina bahçelerinin sıkı fıkı bir akrabalığı vardır. Denizde gidip gelmekten usanan kayıklar ya ev ya da mandalina bahçesi olurlar.

Burası engin göklerin memleketidir. İçten gelen bir türküyü kapıp koyuverin, uzaklaştıkça türkü gökte masmavi olur. Işık burada yalnız karanlığı aydınlatmakla kalmaz, aydınlattığı maddeyi değiştirir ve görülen bir şair rüyasına çevirir. Başka yerlerde ölüp nur içinde yatılacağına, burada nur içinde yaşanır.

Gece yıldızlar tek tük görülen mıymıntı şeyler değildir. Yıldız kalabalığına engin gece dar gelir. Sanki parıltılarıyla göğü sarsıp gürlerler. Hele ufuktan ay bir görüne koysun, evren bir peri masalına döner.

Kıyı boyu, zümrüt fıskiyeler gibi hurmaların arasındaki küçük lokantalarla noktalanmıştır. Bura aşçıları, mitolojik suratlı orfoz balıklarını, renk renk skaros ve başka balıkları pişirmekte ustalar ustasıdırlar. Hele bir ahtapot pilavı pişirsinler, pilavı gören midye dolmaları utançtan kıpkırmızı kesilirler.

Havasından mı, denizden mi her nedense burada Tekel'in rakıları bile mucize kabilinden cennet şekerine döner.

Bodrum kentinin bir yanında maden suları denize akar, karşıdaki Karaada'nın ılıcası ise, neredeyse ölüyü diriltir. Gövdenin kanı yaşama sevinciyle çarpar damarlarda, yorgun gözler güneş gibi canlanıp çakar.

Bodrum doğusunda Gökova körfezi 45 deniz mili içerlere doğru uzanır. Orası Nis'ine, Montekarlo'suna, Dalmaçya kıyılarına taş çıkartır. Her ufak koyu Mersin

ve başka kokulu ağaçlarla çevrili erimiş bir zümrüt parçasıdır. Denizlerinde uçan balıklar uçar.

Dağlarında her biri 18 bin portakal veren portakal ağaçları yükselir. Dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayan buhur (Liquid Amber Styraxiflua) ormanları buradadır.

100 metreden denize tepe takla inen uçurumları mı isterseniz, irili ufaklı ada kümeleri mi istersiniz, altın renkli plajlar mı istersiniz? Ne istersiniz vardır burada.

"İtalya'yı gör de öl" derler. Yok a canım; Bodrum'la kıyılarını gör ve yaşa…

Vasiyeti...

"Bodrum'a gömülmek istiyorum. Bittabi orayı çok severim. Mindos Kapısı tarafında bir yere gömsünler beni, yanımda Hatice'ye de bir yer ayırsınlar. Sakın mermer, beton filan istemem ha. Bir taş bulun, uzunca bir taş, yazısız. Onu dikin mezarımın başına. Falanca oğlu filancaymış da şu tarihte doğup, şu tarihte ölmüşüm. Katiyen yazı istemiyorum, basit bir taş.

Eh benim tekne su almaya başladı. Şatafatı da sevmem, tepelere, deniz gören yerlere gömülmem şart değil. Nasıl olsa yattığım yerden denizi seyredemem, denizi ruhumda yaşatıyor, gönül gözüyle her zaman görüyorum. Suat, sık sık ziyaret edebilmeleri için İzmir'e gömmek istediklerini söylüyor. İstemem yahu. Bodrum'u severim bilirsin. Beni ziyaret için çocuklar ara sıra da olsa gezmiş, hava almış olurlar. Zaten ben saygı duruşu isteyecek değilim ya. Balıkçıya bir merhaba yaraşır."

Balıkçı'nın ölümü…

Halikarnas Balıkçısı, 1965'te yazdığı bir yazısında şöyle seslenir:

"Her yaşayan insan hayatın askeridir. Ölüm var her zaman. Ölüm hayata sığıyor ama hayat ölümü aşıyor. Hayat doğadır. Çıkarcılar, başkasının üzerinden geçinenler, ölümün hayata karşı askeridir. Şimdi ne yapalım, doğaya karşı bir düşman var yani ölüm. Bu böyle. Ama doğa alt olmuyor. Anti doğa beni öldürür, ama ben çocuklarımla aşarım ölümü. Çocuklarım olmazsa akrabam, sevdiklerim. Onlar da olmazsa insan var".

İzmir'de yaşadığı ömrünün son yıllarında çok sıkıntı çekmiştir. Yıllarca uğraş verdiği ve sevdiği Bodrum'dan ayrılarak, İzmir'de bir apartmanın çatısının altında yaşamaya başlamıştır. Oysa ki bu durum Halikarnas Balıkçısı'nın kişiliğine ters düşmektedir. Yakın dostlarından Azra Erhat, "Balıkçı ömrünün son günlerinde Bodrum'da yaşasaydı Halikarnas Balıkçısı kavramına daha uygun düşerdi" diyor.

Mavi bakan, mavi gülen ve mavi soluyan Balıkçı adım adım ölüme yaklaşmaktadır artık. Doktorlar "kemik veremi" teşhisi koymuşlardır. Dönülmez yola girmiştir ve herkesten çok o bunun farkındadır. Son bir gayretle kızı İsmet hanımı yanına alarak Bodrum'a gider.

İsmet Noonan, babası ile yaptığı son yolculuğu şöyle anlatır:

"1972 yılında babamla beraber Bodrum'a geldik. Artemis Pansiyon da kaldık. Babam hasta olduğu için yanından hiç ayrılmıyordum. Babamın Hasip diye bir arkadaşı vardı. Bana onun yanına gideceğini söyledi. Turizm müdürü Çam'ı, arkadaşı Hasip'i ve Belediye Başkanını alarak gömülmek istediği yeri göstermiş. Biz babamın naaşını getirdiğimizde mezar hazırlanmıştı."

Gözlerinde özgür ve onurlu yaşamanın pırıltısı, omuzlarında seksen üç yılın ağırlığı ve elinden halen düşürmediği sigarası ile Balıkçı, ölümle yüzleşmeye hazırlamıştır kendisini.

Gazeteci Hikmet Çetinkaya, sıkça ziyaretine gittiği Balıkçı'nın son günlerini şöyle yazar:

"Halikarnas Balıkçısı yatağında uyur gibiydi. Oldukça zayıflamıştı. Beni görünce doğrulmak istedi. Sayılı günlerin içindeydi ama gözleri ölüme meydan okuyordu."

Bir sigara daha yakar ve bir süre daldıktan sonra kısık kısık konuşur.

“Ah… Ne acı… Ölüme doğru gidiyorum… Ölüme! Doğa en can alıcı noktada elimi kilitledi… Doğa insafsız… Son söylemek istediklerimi yazamadım… Sanırım ki yolcuyum… Dünya’ya bir merhaba deyip gideceğim… Sadece bir merhaba… Burnuma çiçek kokuları geliyor… Açın açın pencereleri, son defa görmek istiyorum güneşi, son defa görmek istiyorum özgürlüğü. Merhaba çocuklar, merhaba dünya. Merhabaaaa!”

Bu son sözleri olur.

“Hakikat çırılçıplak, avuçlarında zil, ellerinde darbuka, sert rüzgârlarla gelir. Bir mavilik, bir açıklık, bir hürriyet hasreti kayaları döven dalgalar gibi karşımıza dikilir.” İşte tam bu an, insana her şeyi anlaması mümkünmüş gibi gelir. Oysa bu, “ölüm”dür; yaklaşan “son”dur.

Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir 13 Ekim 1973 günü, İzmir’in Hatay semtindeki Merhaba Apartmanı’nda yaşamla vedalaşır.

Halikarnas Balıkçısı’nın ölüm haberi Bodrum’da bir top gibi patlar ve Bodrumluların yüreğine bir kurşun gibi iner. Yediden yetmişe herkes göz yaşı döker, ağıtlar yakarlar.

Bodrum halkı, yüce çınara son görevini yapmak için ayaklanır.

On beş araçla İzmir’e giderler ve naaşını Bodrum’a getirmek için Merhaba Apartmanı’ndan alılar. Dönemin İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar, koca çınara bir cenaze arabasını çok görür ve vermez.

Saat 15.30 sıralarında, acılı düdük sesleri eşliğinde Halikarnas Balıkçısı Torba mevkiinde karşılanır.

Bütün dükkanlar kepenk indirmiştir. Yokuşbaşı’ndan itibaren öğrenciler ellerinde çiçeklerle yollara dizilmiştir.

Bodrum Balıkçısı’na, Balıkçı Bodrum’una yeniden kavuşur ve bir daha ayrılmamak üzere son kez bir kez kucaklaşırlar.

Cenaze önce Salih Cengiz Kaptan’a ait “Halikarnaslım” adlı tekneye bindirilir. Salih Cengiz, can ve sır yoldaşı mavi yolcunun son rotasını gözyaşları içinde çizer. Deniz dilli Balıkçı, öykülerinde destanlaştırdığı koylar da dolaştırılır ve taşla, kayayla, kuşla, ağaçla, börtü böcekle, denizle, balıkla vedalaşması sağlanır.

Limanda yapılan törene yalnız balıkçıların gelmesi istenir. Saygı duruşu ve konuşmaların ardından balıkçılar mavi örtüye sarılı Cevat Şakir’i omuzlarına alırlar.

Bodrum insan seli olmuş limanla, Gümbet arasına akmıştır.

Naaşı eller üzerinde, elden ele kaydırılarak Türbe Tepesi'ne götürülür ve defnedilir. Baş tarafına büyük bir kaya yerleştirilir.

Ertesi gün gazetelerde Bodrumlulara başsağlığı dileyen ilanlar yayınlanır.

"Paluko,

Sabahattin Ali,

Ağabeyim Cevat Şakir,

Fuat Ömer,

Bu mavi geziciler neredeler?

Masmavi olup gittiler!"

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Babam*

İsmet Noonan (Cevat Şakir'in kızı)

Babam eşsiz bir baba; sevecen mi sevecen, ailesine delicesine düşkün. Hepimizin üzerine titriyor. Hatta birimiz hastalandığı zaman kıyamet koparacak kadar hassas. Gözüne bir bakınca ne demek istediğini hemen anlar; biraz korksak da ona tapardık.

Bodrum'da annemle birlikte, biz çocuklar masada yemek yerken karşımızda yere bağdaş kurar, bizi seyrederdi. Annem ile babam bazı konularda farklıydılar. Annem ciddi ve daha az gülen bir insandı, babam ise çok neşeliydi. Hiçbir zaman neşesini kaybetmez, her işte olumlu bir yan bulmaya çalışırdı.

Babamız bize hep söz hakkı tanımış, bizi her kararına dahil etmiştir. Arada bir aile içi anlaşmazlıklar olduğu zaman, ben onun haksız olduğunu çekinmeden yüzüne söyleyebilmişim, nedenini de anlatmışımdır. Daha ileri yıllarda bana gülerek "Sen avukat olmalıymışsın" derdi. Bazen yazılarını bize okur, içeriği ve kitap isimleri hakkında fikrimizi sorardı.

Ben hep babamın "Sarı Kızı", Aliye "Kara Kızı", Suat da "Kara Oğlu" idik. Bizler yetiştik, evlendik kendi yuvamızı kurduk; babamın ailesine olan duyguları devam etti. O torunlarına da aynı şekilde hayrandı, sevecendi. Aynı düşkünlükle hepimizi kucaklardı.

John'un görevi dolayısıyla Amerika'ya gidişlerimize katlanamazdı. Bir defasında yüzü gözü şişmiş, doktorlar teşhis koyamamıştı. Bazen, "Benim yüreğim akordeon gibi oldu, siz giderken kapanıyor, kapanıyor; siz gelince de açılıyor, açılıyor" derdi.

Babam bir efsane değildi, olmak da istemezdi; fakat zamanla nasıl olduysa oldu ve bir efsaneye dönüştü. Yaşamı süresince öfkesi, neşesi, acılarıyla; sevgisi ve yoğun hisleriyle dopdolu yaşadı. Yakınlarına, dostlarına, çocuklarına, torunlarına çok ama çok düşkündü. Ondaki derin insan sevgisi aile sınırlarına sığmaz taşardı. Bugünün insanından yavaş yavaş kaybolan bu özelliği ile konuştuğu her insana değer vererek yaklaşırdı. Herkesi eşit sayar, hatta çok defa doğallığı protokole tercih ederdi. Onun için bir balıkçı, bir bahçıvan, bir süngerci ne ise; devlet büyüğü, bir kral da aynı idi. İnsanlık unsuru, kurallardan ve gösterişten çok önemli idi. İşte belki bu nedenle coşku, heyecan ve yaşam

---

* İsmet Kabaağaçlı Noonan'ın "Halikarnas Balıkçısı'nın Kızından Anılar Akın Akın" kitabından alınmıştır.

savaşı ile yoğrulan insanı daha çok severdi.

Yıl 1972, başımızda kara bulutlar dolaşıyor. Babamın kasığında ağrılar peydah oldu. Doktor doktor dolaşıyoruz, Suat, Işıl ve ben. Röntgenler çekiliyor, tahliller yapılıyor; biz bunları inceleyen doktorun gözünün içine bakıyoruz korkuyla ve acı haberi alıyoruz. Babam kemik kanseri…

Teşhis bütün aileyi yürekten vuruyor. Başlangıçta kemoterapi için hastaneye yürüyerek gidebiliyor fakat meret hastalık hızla ilerledikçe, Merhaba Apartmanı'nın üçüncü katında oturan babamı sandalyeye oturtup öyle indirip çıkarıyoruz.

1973 yılının yaz aylarına gelindiğinde babamın sağlığı iyice bozuldu ve yatağa çakıldı. Yatarken rahat edebilmesi için Amerikan Hastanesi'nden baş tarafı ve ayak tarafı hareket edebilen, hastanın her istediği pozisyona sokulabilen, dört tekerlikli bir hastane yatağı getirdi John. Babam bu yatağı hiç sevmedi, "Ben buna yatarsam bir daha kalkamam" dedi ve öyle de oldu.

Temmuz, Ağustos ayları hepimiz için kötü aylardı. Yapılan ağrı kesici iğnelere rağmen sancı geldiği zaman babam etrafında olan bizleri üzmemek için duvara doğru dönüyor, kendini kasıyor, sancı geçince tekrar bize dönüyordu. Ben sancının geleceğini fark ettiğim zaman görmemek için bazen uzağa kaçıyordum. Cin gibi olan babam farkına varıyor, "Neredesin İsmetula, gel yüzünü göreyim" diye çağırıyordu.

Basında babamın hastalığı duyulur duyulmaz gazeteci dostlar, İzmir ve İstanbul'dan sık sık evimize geliyor, röportajlar yapılıyor, gazetelerde devamlı haberler çıkıyordu. Ziyarete gelenler arasında Füreya Abla, Safiye Ayla, Hikmet Çetinkaya, Azra Erhat'ı hatırlıyorum…

Babam bu kadar hastalanmadan önce dürüstlüğünden ötürü çok takdir ettiği ve sevdiği Bülent Ecevit'in Cumhuriyet Halk Partisine üye olarak hayatında ilk kez hiç ama hiç sevmediği politikanın içine girmişti. 1974 seçimlerini haber veren gazeteleri biz okuyorduk kendisine. Kafası her zaman olduğu gibi pırıl pırıldı.

Seçim öncesi Ecevit'in İzmir'i ziyaret ettiği bir günde, aynı kardeşim Suat'a seslendiği "Karaoğlan" dediği gibi; Karaoğlan lakaplı Ecevit'in Hatay'dan geçeceğini biliyordu. Siren seslerini duyar duymaz, karyolasını pencerenin kenarına çekmemizi istemişti, çektik. Oysa kalabalıktan hiç kimseyi göremedi…

Son günlerin yaklaştığını hepimiz hissediyorduk, çaresizdik; yüreklerimize hüzün çökmüştü. Annem, Işıl, Suat ve ben babamı hiç yalnız bırakmıyor, nöbetleşe bakıyorduk. Son günlerinde İstanbul'dan gelen biricik ağabeyimiz Sina ve eşi Candan da bize destek oldu.

O acı gün geldi çattı. 13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15.15 civarında babam göçtü öbür dünyaya.

7 Ekim 1973 günü, fenalaştıktan sonra söylediklerini not etmiştim:

"Çok sıkıntım var… Aman, aman yetişir!"

"Su su!"

"Ölüm susuzluğu gibi bir şey var içimde…!"

"Lakır lakır bir su içebilsem."

"Sıkıntım var…"

"Her şeyi parçalamak istiyorum."

"Açın açın."

"Taş, başıma taş koyun, ayağıma taş!"

"Taşı koyunca rahatladın mı baba?" diye sorduğumda,

"Evet, sen ne iyisin"

"Hakkiye orada ne yapıyor?"

"Bunları kim astı?"

"Kar yağıyor, bembeyaz." (Ateşi var bu arada)

"Gangava üşüyor, tüyleri diken diken!"

"O beyazlar giymiş kim?"

"Asım, Asım."

"Yayam köfte pişirmiş."

Son gün aramızda geçen konuşmalar, soru-cevap şeklinde;

"Merhaba baba!"

"Merhaba!"

"Ben kimim?"

" … (Biraz sonra) İsmetula, annemin İsmetula'sı"

“Bak ateşin düştü. Biraz daha rahat mısın?”

“Evet… Aliye ne zaman gelecek?”

“Yakında. Telefon edelim mi?”

“Hayır, insan gelirdi yahu… John John… Çok yakışmış”

“Ne yakışmış?”

“Cevat’a ceket.”

“Beğendin mi?”

“Evet, yemek, bana ne vereceksiniz?”

“Biraz çayla bisküvi ister misin?” (Günlerdir bir şey yemeği için, ben şaşkınlık içindeyim.”

“Koca insana yeter mi?”

“Peki ne verelim?”

“Kuvvetli bir şey”

“Çorba! Çorba hazır, şimdi istiyor musun?”

“Hayır… Su su… Anne annem… Nene nene!”

“(İlaç veriyorum) Gök masmavi, ilaç da masmavi ama zehir mi zehir! Saat kaç?”

“İki”

“Bir koku geliyor”

“Ne kokusu?”

“Çiçek… Çok sancım var İsmet.”

“Nerede baba?”

“Karnımda.”

“Biraz alkolle ovalım mı?” (Ovuyorum)

“Aman buz gibi.”

(Tetem telaşla altıncı kattaki teyzeyi çağırmış, başında beyaz örtü bir şeyler

okuyor, onu gördü. Ben uzaklaşması için işaret ettim. Babam farkına vardı, bana İngilizce)

"She doesn't go away" ("Gitmiyor" dedi.)

(Öksürmeye başladı. Hırıltı gibi kesilmiyor. Doktor Behzat Okay'ı aradım)

"Baba doktor hemen gelecek."

"Tansiyonumu ölçsün. (Doktor geliyor, tansiyonu ölçüyor) Ne kadar?"

"12 üstadım"

(Bana yan taraftan elini açarak 5 işareti yapıyor.)

(Ben yavaş bir sesle soruyorum)

"Bir şey yapmayacak mısınız?"

"Çok sevdiğim bir insan, elimde kalmasını istemem…"

(Annemi dışarı çıkardım. Teyzem ve ben yanındayız. Teyzeme dönüyor.)

Rumca "Nero, fresko" diyor. (Su, taze su)

Saat 15.15 ve bitti.

İyi ve kötü zamanlarımızda hep yanımızda olan can doktorumuz Behsat Okay'ın yüz ifadesi her şeyi anlatıyordu. Bitmişti hayat…

Bugün bile bana, "Hayatınızdaki en büyük acı neydi?" diye sorulsa, "Baba kaybı, ardından da anne kaybı" derim. Etrafımdaki herkesin varlığına rağmen, ben bir boşlukta idim. Yapayalnız bir İsmet vardı artık.

Babamın ölümü büyük bir travmaydı, sarsılmıştık. Annem şaşkın. Cevat beyaz çarşafla örtülü dedesinin acısını karyolayı yumruklamakla çıkarıyor. Kuki'nin gözleri ağlamaktan kıpkırmızı. Dodo babamın bedeninin üzerine konan bıçağı kaldırıp, dışarıdan topladığı ot ve çiçekleri, içinden mırıldanarak dedesinin üzerine koyuyor. Bütün aile perişan, babam sanki hiç ölmeyecekti.

Babamın kaybıyla yeni bir dönem başlıyordu. Bodrum'a haber, radyoya haber, dostlara haber… Yapılması gereken hazırlıklar için iki gün beklenecekti. Babam nihayet Bodrum'una kavuşacaktı.

Babamı Bodrum'a götüreceğimiz, 15 Ekim pazartesi günü, ilk gelen çelenk Ecevit'ten, ikincisi de o dönem hasta olan sevgili dost Samim Kocagöz'dendi.

O sabah ben Ayşe Abla'ya koştum. O anda, zamanın belediye başkanı Osman Kibar'la konuşuyor, belediyeden cenaze arabası temin etmesini rica ediyordu. Karşı tarafın reaksiyonunun Ayşe Abla'yı üzdüğünü anlıyorum, dayanamadım "Bırakın Ayşe Abla, arabayı vermezlerse vermesinler" dedim ve eve döndüm. Bir dolmuş minibüs kiralandı, içi tümüyle boşaltıldı.

İzmir Belediyesi cenaze arabasını çok gördü ama Ayşe Abla'nın zorlamasıyla bando mızıkayı yolladı.

Merhaba Apartmanı'na geldiğim zaman Bodrum'dan gelen arabaların önünde babamın resmi, hepsi arka arkaya dizilmiş, Halikarnas Balıkçılarını son yolculuğuna götürecek can dost Bodrumlular evin önünde bekliyorlardı. Babamı taşıyacak olan beyaz minibüs de evin önüne geldi. Kuki dedesinin üzerine alelade bir örtü koymaya kıyamamış, mavi atlas bir örtüyle sarılmasını istemişti tabutun; öyle de yaptık. Üzerine de torunlarından bembeyaz kalalar demetini koyduk.

Bodrum'a gidemeyen annem ve tetelerim babamı evinin balkonundan uğurladılar. Koca bir konvoy olarak yola çıktık. Bugün Temmuz 2008, ben bu olayı yazarken bile içim buruk yüreğim acılı.

Babamın ölümünden yıllar sonra 2000 yılında Ayşe Kulin, *Füreya* isimli kitabını yazarken benimle tanışmak ve kitabı için babamla ilgili bilgi edinmek için Hatay'daki evimize geldi. Birbirimize kanımız kaynadı. Babamı kaybedişimizi anlatırken, gözyaşlarım akıvermiş, bir de baktım Ayşe Kulin'in de gözleri doldu. Kendisine detaylarıyla anlattığım o zor günleri aktardıktan sonra benim anlattıklarımı Füreya'nın ağzından; *"Ah Anadolu insanı, sen ne güzelsin! Hayata asi ve uçarı paşa oğlu olarak başlayan dayımın içinde yatan cevheri bulup çıkardığın, ondan bir efsane yaratmayı başardığın için…"* diye anlatır.

15 Ekim pazartesi günü İzmir'den çıkan uzun konvoyumuzla Milas'tan Bodrum'a, o yılların iki saat süren dönemeçli, kavisli, uçurumlarla dolu zorlu yollarından geçtik. Yaşadığımız acının yanı sıra bizi şaşırtan, kavşaklarda bizi bekleyen arabaların çokluğu idi. Bodrum'a yaklaştıkça Karaovalı, Bodrumlu motosikletli ve bisikletli gençlerden oluşan yeni grupların eklenmesiyle, Yokuşbaşına geldiğimizde artık yola sığmıyorduk.

Önceden her şey ayarlanmıştı. Yolun başında durdurulduk. Bodrum Belediyesi'nin cenaze arabası görevini yapmak üzere hazırdı. Araba babamın kendi yetiştirdiği çiçeklerle donatılmıştı. Babam cenaze arabasına alındı. Başlarında beyaz kasketleri olan kaptanlar sıra olmuş, selama durmuşlardı. Bodrumlular Balıkçılarını alıp yokuş aşağı inmeye başlamışlardı bile. O zaman Bodrum'un tek giriş yolu olan ve Cevat Şakir Caddesi adını taşıyan caddeye girdiğimizde, aman Allah'ım bütün Bodrum yola dökülmüş, binlerce insan

caddenin iki yanına sıralanmıştı. Ta tepeden caddenin bitim noktası olan belediyeye kadar bir insan seli oluşmuştu; bastonuna yaslanmış yaşlılar, genci delikanlısı, şehirlisi köylüsü, kaptanı balıkçısı, süngercisi, hepsi ama hepsi buradaydı. Hele öğrenciler, ellerinde babamın çiçeklerinden yaptıkları demetleri cenaze arabası geçerken babamın üzerine atıyorlardı. (Babam ölümünden iki gece önce bu çocukları görmüştü sanki. Ağabeyim Sina'nın nöbetçi olduğu gece, gördüğü halüsinasyon esnasında babam, "*Bu çocuklar çok yoruldu yahu. Para da verelim, gitsinler yavrucaklar; yollayalım evlerine*" diyormuş.)

Cevat Şakir Caddesi'nden sonra Cumhuriyet Caddesi'ne girdik. Kumbahçe Mahallesi'nde, denizin üzerindeki unutulmaz çocukluğumuzun geçtiği evin önünde durduk, sonra şimdiki Halikarnas Disko'nun önünde bekleyen *HALİKARNASLIM* isimli tekneye alındı babam, beraberimizde gelenler de bekleyen diğer teknelere binip, acılı düdük sesleri ve sirenler eşliğinde bizi takip ediyorlardı. Halikarnas Balıkçısı çok sevdiği evine ve Karaada'ya veda etti. Deniz'de gezdirildikten sonra kalenin öbür yanındaki limana getirildi. Limanda çok gür bir ses duyuldu; "Yalnız denizciler gelsin!"

Bu ses, sanıyorum o zamanın emniyet müdürü olan, "Şerif" lakaplı Mustafa Yeşilova'nındı.

Babamın çok sevdiği yalın deniz insanları tabutu kucaklayarak, *HALİKARNASLIM*'dan aldılar; meydanda hazırlanmış olan podyuma koydular. Orada konuşmalar yapıldı, şiirler okundu ama bu aşamada ben "yoktum" artık! Sadece hatırladığım mavi atlasa sarılı, üzerinde kalalar, narenciye dalları, palmiyeler, begonviller, mimozalar bulunan babamı Bodrumluların omuzlarına almalarıydı. Çarşıdaki bütün dükkânlar kapatılmıştı; sadece yolu kaplayan insan seli vardı. Ben babamın bu insan selinden yukarı doğru uzanan eller üzerinde, bir elden diğerine kaydırılarak uçarcasına geçip gittiğini gördüm. Babam havada uçtu gitti…

Cenaze namazı ikindide yeni Hükümet Camisi'nde kılındıktan sonra tekrar arabalara binildi. Babamın naşı gene el üstünde Türbe Tepesi'ne gömüleceği yere götürüldü. Babam Bodrum'un iki koyundan bir tanesinin ve Bodrum Kalesi'nin, bir yandan da Asarlık ve Bitez koyunun göründüğü bu yeri kendi seçmişti. (Bugün, yıl 2008, Bitez hiç görünmüyor artık.)

Babam toprağa verilirken belleğimde yer eden birkaç fotoğraf karesi var. John slayt çekmeye çalışıyor, Sina ağabeyim, Suat mezarın içinde ve Cevat da dayılarına yardım ediyor. Babamın süngerci arkadaşı Gâvur Ali mezarın kenarına oturmuş, okşarcasına avuçladığı toprakları durmadan babamın üzerine atıyor. Her şey bittikten sonra mezarın üstünde oluşan çiçek kümesinin yanında, sapsarı saçlı bir çocuk toprağa çömelmiş dalgın ve düşünceli bakıyor. Dedesinin Dodo'su bu.

Sesler, sesler, sesler… Ağlayanlar, başsağlığı dileyenler… Duymuyorum çoğunu; o anda gene ben orada "yokum." Bir sonbahar akşamının güneş batışı ve o anda birdenbire gelen sağanak yağmurun toprağı ıslatan damlaları var…

15 Ekim gecesi ise Artemis Pansiyon İstanbul ve İzmir'den gelip kalacak olan misafirleri ağırlıyor. Benim sadık arkadaşım Müveddet Hanım ve eşine yakışan bir jest bu. Otelin kapısından girdiğimizde, girişteki salonda masalar, mis gibi kokan, tepsi tepsi yemeklerle donatılmış. Kim geldi, kim yedi, kim gitti, kim kaldı bilmiyorum, bilmeyeceğim…

Gece oldu, kapkaranlık bir gece! Odam 15 nolu oda, denizin üzerinde. Gözlerim ise kalenin ardında görünmeyen tepenin üzerinde. Zindan her şey. Denizin fısıltısı tıpkı çocukluğumuzdaki evimizde olduğu gibi. Biz o sesle uyur, o sesle uyanırdık. Bu gece öyle değil, gözlerimden yaşlar akıyor da akıyor. Ahh, baba, nasıl bıraktık seni yalnız o karanlıklara?

Sabah oldu, Bodrum'dan ayrılmadan önce gene çıkıyoruz çocuklarla birlikte tepeye. Dün hiç görmemişim yolun olmadığını, sadece toz toprak bir patikanın olduğunu. Yokuşun en altında sağda bir-iki tahta masalı köy kahvesi; bizi gören birkaç kişi çekinerek yanımıza gelip başsağlığı diliyor. Ne masum ve içtendir bizim insanımız.

Gene patikanın sağında tek katlı, küçücük bembeyaz badanalı bir taş ev; iki büklüm bir teyze, bastonuna dayanarak "Merak etme gizim, ben gider bubene su dökerim. O benim gomşum gayri" diyor.

Sıkı sıkı sarılıp öpüyorum teyzeyi. Onun solunda da bir gecekonduda yaşayan Osman amca ve develeri var. Hepsi bu!

Seçim ertesi olan güne rastladığı için TRT ekibi törene katılmadı. TRT'de bir çok görevlinin içinde ukte kaldı bu. Gene de o yıllarda siyah beyaz olan televizyon görüntülerinde, açılış haberlerinden önce beklenen sürede, babamın Gönül Tepesi'nde yattığı yer gösterilirdi, sonraları kaldırıldı.

Babamın sağlığında ben aralıklarla düşünürdüm, "Babam Bodrum'a ömrünü adamış, canını vermiş, bu kadar çok sevmiş; acaba Bodrum da babamı böyle benimsedi, sevdi mi?" diye kendi kendime sorardım.

15 Ekim 1973 günü kadirşinas Bodrumlular babamı öyle sahiplendiler, kucak açtılar, kalplerini verdiler, karşıladılar ve uğurladılar ki sorumun cevabını aldım, içim rahatladı. Herhalde Bodrum, Bodrum olalı bu kadar içten ve görkemli bir cenaze töreni kimseye yapılmamıştır diye düşünürüm bugün dahi…

Doğumum ve Cevat Şakir*

Hüseyin Yeter Şakar (Bodrumlu)

Yıl 1936. 23 Mayıs. Baharın sona erip, yaza girildiği günler. Giritli Mahallesi. Umurca Deresi'nin denizle buluştuğu mevkide ön ve arka avlusunu envayi çeşit üzüm asmalarının gölgelendirdiği, arka avlusunu erik, kayısı, ayva, nar ve limon ağaçlarının süslediği mütevazi bir Rum evi. Kapı numarası 135. Babam Derviş Şakar'ın mübadelede iskân edildiği ev. Mahalledeki emsallerinden daha büyük ve gösterişli bir taş ev. Denize bakan yönde yüksekçe duvarların ortasında bulunan, iki basamaklı sokak kapısından girişte genişçe, çimento tabanlı avlunun dört bir yanında içleri rengarenk sardunyalar, zambaklar, mercanlar, küpe çiçekleri ve rozetlerle bezenmiş seraların kenarlarına oturtulmuş, beyaz badanalı teneke saksılar içerisinde etrafa mis gibi latif kokular yayan kar gibi beyaz fuller, ev sahibesi annemin zevkini ve doğa sevgisini yansıtıyordu. Annem Halime hanım, kırk üç yaşında üç torun sahibi, artık çocuk doğurma şansını gerilerde bırakmış. O yılların zihniyetine göre yaşlanmış bir hatun. Ama heyhat kazara da olsa bana hamile, hem de doğurmak üzere. Üç torun sahibi olması dolayısıyla utancından sokağa çıkamaz. Benden kurtulabilmek için uygulamadığı iptidai usuller kalmaz. Ama nafile benim dünyaya gelmem mukadder. Biri ölmüş üç çocuk sahibi, damadı, enişte Kahveci Mustafa'dan utanır, kendisinden bucak bucak kaçar.

23 Mayıs 1936, pamuk pamuk bulutların, masmavi gökyüzünde uçuşarak semaya güzellikler kattığı, sıradan bir gün. Baba evimin ocaklı küçük odasından, yeni doğan bir bebeğin canhıraş ağlamaları, komşular tarafından sevinçle karşılanır. Evde heyecanlı bir telaş. Yaşı seksenini aşmış kamburu çıkmış başındaki bembeyaz saçları siyah bir yemeniyle örtülü, üstüne eteklerine kadar sarkan kocaman bir önlük takmış olan anamın can dostu, bitişik komşu kadın Giritli Şalvarağaların Fatma hanımın mintanının kolları dirseklerine kadar sıvanmış, ellerinin bazı yerleri kanlı, durmadan odadakilere emirler yağdırıyor. "Kazanın altını yakın, maşrapayı hazır tutun, kundakalesta olsun, leğeni getirin!…" Nihayet o heyecanlı telaş biter ve ben dünyaya teşrif ederim.

Haber babama ve akrabalara tez ulaşır, ev ziyaretçilerle dolar. Altı çocuk dünyaya getirmiş olan annem gayet sağlıklı hiçbir şey olmamış gibi rahat, erkek çocuk doğurduğu için de çok sevinçli, biraz da şımarık. Gelenlere beni iftiharla gösterip böbürlenir. Zira erkek çocuklarını çok seven, erkek doğuran hanım

---

* Hüseyin Yeter Şakar'ın, "Mâzimdeki Bodrum ve Bodrumlular" kitabından alınmıştır.

dostlarına "Bravo", kız doğuran dostlarına Giritçe "Okso" (dışarı) diyen bir mukallittir. Herkes onun bu zaafını bildikleri için hoş karşılarlar.

Eşten dosttan tebrik ziyaretleri, hediyeler, içilen loğusa şerbetleri derken sıra isim takmaya gelir. O yıllarda Millî Mücadele ile ilgili kaleme aldığı bir makalesi yüzünden Bodrum'a kalebentlik cezasıyla sürgün edilmiş bulunan, fakat büyük kişiliğiyle tüm Bodrumluların kalplerinde taht kurmuş olan, koca Cevat Şakir babaya (Halikaras Balıkçısı) isim babalığı yaptırmak neredeyse bir gelenek haline gelmiştir. Babamla çok samimi arkadaş olan Cevat Bey bundan on yıl evvel 1926'da doğan ablama da isim babalığı yapmış ve "Belkıs" adını kulağına fısıldamıştı. Babama da; "Derviş, kızın çok güzel maşallah, ona Saba Melikesi Belkıs'ın adını takıyorum. İnşallah o da melike kadar güzel ve bahtı yüce olur." der.

İsim mevzubahis olunca babam yine benim adımı da Cevat beyin takmasını ister. Kendisini eve davet eder. Cevat Bey bihaber her zamanki aile ziyaretleri gibi eve gelir. Gürlercesine, "Merhaba" der ve oturur. Kahveler içilir, sohbetler edilir ve biraz sonra diğer odadan kucağında bir bebekle annem çıkagelir. Bebeği Cevat beyin kucağına bırakır. Cevat Bey babamın yüzüne bakar ve çocuğu yeni doğan bir torunu sanıp uğur kadem edecekken, babam; "Cevat Bey, tekne kazıntısı oğlum ellerinden öper" der. Cevat Bey bir an şaşırır ve "Şaka yapıyorsun değil mi" der gibi bakar ve o muhteşem kahkahasını patlatır. Arkasından da; "Bre Derviş sen dedesin, hâlâ mı çocuk doğurtturuyorsun? Helal olsun sana" der ve "Oğlunun adını Yeter koyuyorum biraderim, bu artık son olsun, Yeter" der. Adımı kulağıma tam fısıldayacağı sırada annem seslenir, "Cevat Bey, ama ben babamın adının da konmasını istiyordum." der Giritli aksanıyla. Cevat Bey babama döner ve "O zaman oğlunun adı Hüseyin Yeter olsun, adıyla yaşasın, şansı bahtı güzel olsun." der ve adımı Ezanı Muhammediye ile kulağıma fısıldar. Böyle büyük ve değerli bir insanın, bir filozofun isim babalık onurunu her zaman taşıdım ve ölünceye kadar da taşıyacağım.

İleriki yıllarında yazdığı meşhur Mavi Sürgün kitabında, bu isim takma olayından bahseder. Ayrıca büyük kızı İsmet Kabaağaçlı Noonan, 2009 yılında yazmış olduğu Anılar Akın Akın isimli kitabının kırk ikinci sayfasında, babasının bana verdiği isimden ve ailemizden bahseder.

Kabaağaçlı ailesi Bodrum'da oldukları müddetçe ailevi dostluklarımız devam etmiş, tüm ailesi bana her zaman Hüseyin Yeter olarak hitap etmişlerdir. Beni çok severlerdi. Bilhassa İsmetula diye hitap ettiği büyük kızı İsmet, Aliye abla ve oğlu Suat. Bende hemen hemen her gün onların evlerinde olurdum. Annemle ziyaretine gittiğimiz ve bugün Kumbahçe Camisi'nin olduğu mahalde bulunan kayınvalidesinin havuzlu bahçesinde, havuz etrafında oynarken beni gören Cevat Baba, havuza düşebileceğimi ima ederek anneme takaza ederdi. Cevat baba beni çok şımartırdı. Cumhuriyet Caddesi'ndeki evlerinin oturma odasının

tavanında, Cevat amcanın kendi eliyle ahşaptan yaptığı tüm yelkenleri fora bir kalyon maketi asılı dururdu. Her gelip gidişimde gözüm onda olur, onu bana vermesi için Cevat babaya yalvarırdım. O da bana, yine evlerine gitmem için her defasında, "Yarın gel düşünürüz" derdi. Ufku geniş keskin ve üstün zekâ sahibi, yedi dil bilen, Oxford Üniversitesi mezunu, hazırcevap ve büyük deha sahibi bir insandı. Ses tonu etkileyici, ikna edici, bilhassa sohbeti doyumsuzdu. Bir mevzuyu anlatırken etkilenmemek imkânsızdı. Etli alt dudağı aşağıya sarkık, görkemli yüz hatları, arkaya doğru uzamış tarak yüzü görmemiş karmakarışık dalgalı kırçıl saçlarının üzerinde, sağa doğru eğik duran siyah beresi, uzun boyuna çok yakışan siyah montgomerisiyle mitolojik bir figür gibiydi. Ayakları çok uzundu. Asker giysisinden bozma paçaları, lastik boğmalı siyah golf pantolonu, kendisini olduğundan da uzun gösterirdi. En dikkat çeken hareketi de sandalyede ayak ayaküstüne otururken, üstteki bacağının ayak kısmını diğer bacağının arka kısmından dolayıp, ön tarafından çıkartarak oturmasıydı.

Sürgün olarak geldiği fakat "Benim cennetim" dediği Bodrum'a geldiği günden itibaren, yüreğinden gelen kocaman Merhaba'sıyla selamladığı insanına verdiği değer, Bodrum'un güzelleşmesi ve her alanda inkişaf etmesi için sarf ettiği çaba, her şeyin üstündeydi. Herkesin kalbinde taht kurmuştu. Onu tanımayan sevmeyen yok gibiydi. Çünkü herkesin seviyesine inen, onunla sımsıcak dostluklar kurabilen bir karakterdi. Bilhassa Bodrum'u güzelleştirmek, yeşilini çoğaltmak maksadıyla, dış devletlerden getirttiği ağaç türleri ve buralarda henüz bilinmeyen çiçek çeşitleriyle Bodrum'u bir ağaç ve çiçek cenneti haline dönüştürmüştür. Diktiği palmiyeler, okaliptuslar, sarı ve mis kokan çiçekleriyle mimozalar bugün Bodrum'un her yerinde birer abide gibi gökyüzüne yükselmekte, adeta onu zikretmekteler. Belediye parkındaki tüm ağaçlar onun armağanlarıdır. Ayrıca Bodrum'un en büyük gelir kaynaklarından olan narenciye üretimine katkı olmak üzere, bilinmeyen bergamut ve pomilan (greyfurt) fidelerini yurt dışından getirtmiş ve bahçelerde yetiştirilmesine vesile olmuştur.

Bodrum'da iptidai olarak sürdürülen balıkçılık sektörüne o güne kadar bilinmeyen teknik bilgileri, Avrupa ülkelerinden getirttiği kitaplarla balıkçılara öğretmiş, balıkçılığın inkişafına katkıda bulunmuştur. Gökova cennetini keşfeden ve yazdığı kitaplarla Mavi Yolculuğu tüm insanlığa tanıtan ve hediye eden de odur.

Çocuklarının yüksek tahsil hayatlarının başlamasıyla mecburen sevgili Bodrum'unu terk edeceği gün, "Asıl sürgün hayatım şimdi başlıyor" diyerek ayrıldığı sevgilisinden, Sulu Hasan Tepesinin eteklerine gelindiğinde durup, dönüp yüksekten Bodrum'a bakar ve o büyük deyişini söyler;

"Yokuşbaşına geldiğinde Bodrum'u göreceksin, Sanma ki sen geldiğin gibi gideceksin, Senden öncekiler de böyleydiler, Akıllarını hep Bodrum'da bırakıp gittiler."

İşte bir zamanlar böyle bir deha gelip, adını Bodrum tarihine yazdırıp geçip gitmiştir.

13 Ekim 1973 tarihinde ölmezden evvel vasiyeti icabı, Bodrum'u yüksekten gören bir tepede Türbe Mezarlığı'nın hemen yanındaki tepecikte, mütevazı kabrine defnedilmiş orada huzur içerisinde, ebedi uykusuna devam etmektedir. Allah gani gani rahmet eylesin. Cennet mekânı olsun.

****

1945 yılında harp nihayet milyonlarca can ve mal kaybına, büyük yıkımlara, felaketlere sebep olduktan sonra sona ermişti. Harpten sonra dünya iki bloğa bölünmüştü. Birleşmiş Milletler ve Nato Paktı, karşı tarafta komünist demir perde ülkelerini bünyesinde barındıran Varşova Paktı. O tarihten itibaren de bu iki blok arasında, Soğuk Savaş dönemi başlamış oluyordu.

Elli ülkenin bir araya gelmesiyle kurulan Birleşmiş Milletler bilahare müttefik ülkelere yardım etme ve kendini tanıtmak gayesiyle "Marşal Yardımı" adıyla bir teşkilat kurmuş, bu teşkilat vasıtasıyla müttefik ülkelere bir takım yiyecek, içecek teknoloji transferi yanında, okullara süt tozu, toz diş macunu gibi emtiaları getirmişti. Ayrıca o yılların en son teknoloji buluşlarını tanıtan filmler, meydanlarda duvarlara yansıtılarak insanlara gösteriliyordu.

Bu arada en son teknolojiyle donatılmış donanmalarıyla, müttefik ülke limanlarına yaptıkları ziyaretlerle gövde gösterisi yapıyorlardı.

Harbin sona ermesinden birkaç yıl sonraydı. Bir sabah kalktığımızda Amerikan Donanması'nın kalenin açıklarında demirlemiş olduğunu hayretle gördük. Muazzaam bir donanmaydı. Büyük küçük savaş gemileriyle anfibik harp gemileri, çıkartma layter gemileri, hücum botlarıyla muhteşem bir armadaydı.

Kumbahçe sahili diğer mahallelerden gelen meraklılarla dolmuş herkes o muhteşem donanmaya hayranlık ve merakla bakıyordu. Birden donanmada bir hareketlilik başladı, aynı anda çıkartma layter gemilerinin arka kapakları bir köprü gibi açılıp, denize paralel duruma gelince uğultularla sıraya girmiş koca koca tanklar içeriden gelip, birer ördek gibi kendilerini denize attılar.

O koca metal yığınlarının deniz üstünde birer tekne gibi yüzüp hareket ederek bulunduğumuz sahile doğru gelmesi herkesi hayrete düşürmüştü. Biraz sonra tanklar bugün "hey yavrum hey restoran"ın olduğu aralıktan karaya ulaşmış ve oradan büyük gürültülerle caddeye yönelmişlerdi.

Halkımız ilk defa radyoda duyduğu yüzer tanklarla karşılaşmıştı. O yüzden hepimiz şaşkındık. Karaya çıktıkları noktadan itibaren palet gıcırtıları içerisinde gururla caddeleri geçip çarşıya liman meydanına ve tankların geçebilecekleri bütün caddelerden geçip gövde gösterilerini bitirdikten sonra, geldikleri açıklıktan tekrar denize dalıp gemilerine geri dönmüşlerdi.

O manzarayı başta ben ve Bodrum halkı uzun yıllar unutamamıştık. Bodrum tarihinde bir ilk ve sondu. O yıldan sonra Bodrum'da bir daha böyle bir olay olmamıştır.

Gemiler limanımıza gelince; Bodrum Kaymakamı, Belediye Başkanı ve resmi zevatla hoş geldiniz ziyaret programı düzenleme zarureti doğmuş ve hazırlık yapılırken, İngilizce çevri yapacak tercüman meselesinde kime müracaat edecekleri hususunda tereddüde düşülmüş evvela, o yıllar İngilizce bilen ziraat teknisyeni Galip Sayarı ile konuşulmuş, kendisi yapamayacağını söyleyip Cevat Şakir'e müracaat etmelerini tavsiye edince, kendisine gidilmiş ve olumlu cevap alınınca ertesi gün herkes limanda buluşup, sandalla gemilere doğru hareket edilmişti.

Fakat herkesin gözü Cevat Şakir'in kıyafetlerine takılmış. Başında kendisine çok yakışan siyah beresine, üzerinde her zaman giydiği siyah kumaş boyasıyla boyanmış asker kıyafetinden bozma mont gomerisine, paçaları lastik boğma asker golf pantolonuna ve bilhassa arkadan basık ayakkabılarına bakakalmışlar. Cevat Bey'in böyle antika hallerine alışık oldukları için, aldırmamışlar.

Nihayet gemide, iskele başında askeri personel kendilerini resmi seromoniyle karşılamış. Cevat Bey, zevatın en arkasındaymış. Amiral şık giyimli zevatı gayet güzel karşılamasına rağmen, hırpani kıyafetli Cevat Beye üstün körü hoşgeldiniz demiş ve zevatı kaptan köşküne davet etmiş.

Sonradan zevattaki şahısların anlattıklarına göre, sohbet başlayınca Cevat Bey'in inanılmaz düzgün İngilizcesiyle konuşması Amirali şaşkına döndürmüş, hele kendisinin Oxfort Üniversitesi mezunu olduğu ve yedi lisan bildiğini öğrenince yerinden kalkıp saygıyla Cevat Bey'i kendi koltuğuna oturtmuş ve kendisine son derece saygılı davranmış. İskeledeki resmi uğurlamada ise Cevat bey'in elini sıkarken başını saygıyla eğmesi anlata anlata bitirilememişti.

Halen kendisiyle ilgili sohbetlerde bu olay anlatılır.

O donanma ziyaretinin başka bir hatırası da gemi askerleriyle, Bodrum Gençlik

Spor arasında yapılan futbol maçıydı. Maç o yıllar Bodrum'un yegane sahası olan Cumhuriyet Alanı'nda yapılmıştı.

Saha eski bir mezarlık olması dolayısıyla zemin yerden bitme zımpara gibi taşlarla doluydu. Bir oyuncu yere düştü mü, vay haline. Diz miz hak getire.

Maçın yapılacağı gün sahanın etrafı, ben de dahil bütün Bodrum halkıyla dolmuştu. O yıllar; Milas'a, Yatağan'a, Muğla ve Ula'nın takımlarına kök söktüren bir takımımız vardı.

Albümümde resimleri olan "Kaleci Ölü Göt Şerif, Hüseyin Öncü, Karabağlı Zeki, Karabağlı Hasan, Kasap Şerafettin, Asker Salman, Koçun Kasap Mehmet, Hüseyin Biner, Cilli Mehmet, Tevfik Tuncer, İbrahim Özkeskin, Sigruvi Baki" gibi ağabeylerimizin oynadığı bu maç, maalesef 8-0 mağlubiyetimizle bitmişti. Adamlar o zamanda şahane futbol oynuyorlardı.

Senin mükâfatın tekrar memleketine dönmektir*

Olcay Akkent (Gazeteci)

Seneler seneler önceydi. Bodrum'un çok tenha olduğu, kimsenin kimseyi tanımadığı ama yine de herkesin herkese selam verdiği günlerdi. Cumhuriyet Caddesi'nden Dere Sokak'a girince hemen solda bahçe içinde bir ev vardı. Ne zaman o evin önünden geçsem bir hanım Bana çiçek verirdi. Sonra ben o evin önünden daha az geçer oldum. Hatta uzunca bir süre hiç geçmedim.

Derken bir sabah yolum gene oraya düştü. Aynı hanım bahçe kapısının önünde duruyordu. Bana uzun uzun baktı. "Siz Mina Hanım değil misiniz?" dedi. Hayretle. Çünkü sevgili Mina Urgan ölmüştü. Hâlbuki, hanım beni Mina Urgan zannediyordu.

Sistem Yayıncılık o yıllarda Azmakbaşı'ndaydı. Hem kitap alır hem de Kumbahçe Koyu'nu seyrederdim. Sistem Yayıncılığın sahibi Erdoğan Yenice her zaman dükkânda olmazdı. Ama tezgâhtar hep orada olurdu.

O günlerde Murathan Mungan, doğum günüm nedeni ile Sistem Yayncılık aracılığı ile bana on sekiz kitap göndermiş ve tezgahtarda eve getirip bırakmıştı.

Ertesi sabah ise Murathan kitabının imza günü nedeni ile Bodrum'a gelmiş ve kahvaltı için bende buluşmuştuk. Tam sofraya çayı getiriyordum ki kapının çıngırağı çaldı. Çay tepsisi elimde kapıyı açtım.

Önde uzun boylu, genç ve güzel bir hanım kucağında kocaman bir buketle bana bakıyordu. Arkasında da kitapçı dükkânındaki tezgâhtar. Tezgâhtarında elinde de ayrıca bir paket vardı. Genç hanım. "Size hayranım" dedi. Hemen anladım. Bu işte bir yanlışlık vardı. Ama hanım bana konuşma fırsatı vermedi.

"Hayatımda kimsenin evine davetsiz gitmedim. İlk defa böyle bir şey yapıyorum. Kısa bir süre için Bodrum'a geldim. Yarın Amerika'ya dönüyorum. Doğum gününüzü kutlamaya geldim" dedi.

Hanım, Sistem Yayıncılık'tan Mina Urgan'ın kitaplarını alırken, tezgâhtar, büyük bir bilgiçlikle, Mina Urgan'ın doğum günü olduğunu, oturduğu evi de bildiğini söylemişti. Hanım da gelmişti. Hanım'a kendimi tanıttım. Ortada bir doğum günü vardı ve bu benim doğum günümdü. Ve bunu arka avluda

---

* Olcay Akkent'in, 15 Ağustos 2007 tarihinde Bodrum Yarımada Gazetesi'nde yayınlanan röportaj metninden alınmıştır.

Murathan Mungan ile kutlamaktaydım. Hanım ikinci şokunu yaşadı. Çünkü en sevdiği yazarlardan biriydi Murathan. Hanımı da tezgâhtarı da kahvaltıya davet ettim. Hanım kabul etti. Tezgahtar girmek istemedi. Elindeki paketi bıraktı ve gitti. Çiçekleri vazoya koydum. Çünkü İstanbul'a Mina Hanıma gönderemezdim. Ama paketi, ertesi gün gönderdim.

Geçenlerde Yarımada Gazetesi'ne gittim. Yukarı çıkmadım. Haber gönderdim. Yaprak ve Üzeyir aşağıya geldiler. Gıda Çarşısı'nın önündeki çay bahçesini seviyorum. Artık giderek azalan hatta yok olan tahta masalar ve tahta iskemleler var orada. Saksılarda da çiçekler. Havalar serinlediğinde bir gün oraya çay içmeye gideceğim. O gün ben ayrıldıktan sonra küçük bir erkek çocuk Üzeyir'in yanına gelmiş ve benim Mina Urgan olup olmadığımı sormuş. Çocuk nereden bilecek Mina Hanım'ı. Dedesi sordurmuş olmalı. Bilmiyorum daha kimler beni Mina Urgan zannediyor. Ama ben şimdilik bu kadarını biliyorum.

Geçenlerde yine, Dere Sokak'a gitmek geldi içimden. Çünkü önünde bahçesi olan evi özlemiştim. Öyleyimdir. İnsanları özlediğim gibi şehirleri de, sokakları da, evleri de, bahçeleri de, çiçekleri de özlerim. Ben etrafa bakınırken sokakta torunlarıyla oturan bir hanım bana gülümsedi. Hemen yanlarına gittim. Boş olan tabureye oturdum.

"Burada bahçeli bir ev vardı" dedim.

"Benim evimdi" dedi, hanım.

"Ama bu evin bahçesi yok" dedim.

"Oğlum, bahçeyi dükkân yaptı" dedi.

Bakıştık. Birbirimizi hatırlar gibi olduk.

"Ben size çiçek verirdim" dedi.

"Siz de beni Mina Urgan zannederdiniz" dedim. Gülüştük.

Belkıs Hanım Bodrumlu. Derviş Şakar'ın kızı.*

Adını Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir Kabaağaçlı koymuş. Saba Melikesi Belkıs'tan esinlenmiş.

Belkıs hanım Cevat Şakir ile ilgili anılarını şöyle anlatıyor:

"Yıllar önce Cevat Şakir Bodrum'a geldiği zaman karşısına ilk babam ve

---

* Belkıs Armağan, Hüseyin Yeter Şakar'ın ablasıdır.

arkadaşı Halit Kocair çıkmış. Cevat Şakir onlara 'zındana yolladıklarını zannediyordum meğer Cennet'e göndermişler' demiş ve babama 'acaba nerede kalabilirim' diye sormuş. O zamanlar babam Neşe Pansiyon'unda kahvecilik yapıyormuş ve 'Pansiyon'un hemen dibindeki evi sana tutarız, orada kalırsın, sıkılma arkadaşım' demiş. Evi tutmuşlar. O ev şimdi Sultan Ahmet Köftecisi.

Bodrumlular Cevat Şakir'in insancıl halini çok sevdi. Yerleştikten sonra Bodrum'u yeşillendirip her köşeye palmiye ağacı dikti. Kendine küçük bir piyade (kayık) aldı. Balıkçılığa başladı. Çok zaman geçmeden buralı bir hanımla evlendi. Varlıklı bir hanımdı. Şimdiki Kumbahçe Camisi'nin olduğu yer bahçeydi ve bu bahçe o hanımın ailesine aitti. Üç çocukları oldu. İki kız, bir erkek.

Cevat Şakir denizin kenarında çok şahane bir ev yaptı. Sonra Hüseyin Karabağlı o evi 'Balıkçı Pansiyonu' adıyla işletti. Ama kimse orada Balıkçı Pansiyonu'nu boşuna aramasın. Şimdi orada 'TİTA' diye bir mağaza var.

Binanın alt katını tamamen sarnıç yapmıştı. Su sıkıntısı çekmemek için. Ve evinin denize bakan yüzüne büyük yuvarlak bir halka koydu. Sormuşlar niye bu koca demir halkayı yaptın diye. 'Fırtına olduğu zaman kayığımı bağlamak için' demiş.

Beni nerede görse babam olarak, hangi kalabalık içinde olursa olsun, 'Merhaba kızım Belkıs' diye bağırırdı.

Benim doğumumdan dokuz sene sonra bir erkek kardeşim dünyaya geldi. Adını gene Cevat Şakir koymak istedi. Fakat rahmetli anneciğim 'Ben ismi Hüseyin olsun istiyorum' dedi. 'Olur' dedi ve kulağına 'Hüseyin Yeter' diye üfledi.

Sonra çocuklarının tahsili için çok sevdiği evini satmak mecburiyetinde kaldı. İzmir'e gitti. Çok geçmeden tekrar Bodrum'a döndü. Evini alan komşusuna 'Oralarda yapamayacağım, mümkünse evimi iade edebilir misin' dedi. Fakat adam kabullenmedi.

Cevat Şakir tekrar İzmir'e döndü. Sonra yaşlandı. Ahbaplarını görmek için Bodrum'a gelirdi. Fakat babam ve arkadaşı Halit vefat etmişlerdi. Üzülmesin diye söylemedik. Ve kızı İsmet'e vasiyet etti. 'Öldüğüm zaman beni Bodrum'un filan yerine gömeceksiniz dedi. Oraya da gömüldü. Çok iyi bir insandı. Allah rahmet eylesin."

Belkıs Hanım Selahattin Armağan adında bir hava astsubayı ile evlenmiş. İzmir'e gelin gitmiş ve kocasının mesleği gereği diyar diyar dolaşmış. Kocası emekli olduğunda. "Senin mükâfatın tekrar memleketine dönmektir" demiş. Belkıs hanım "Niçin kendi soyun İstanbul'dayken Bodrum'a dönmek istiyorsun?" diye sormuş. Kocası "Çünkü meslek hayatımda hiç bozuk sicil almadım. Bu şerefi

bana sen verdin" demiş.

Belkıs Hanım biraz sessiz kaldı.

"Eğer anılarımı yazsaydım kitaplar almazdı" dedi.

"Üzülme. İşte yazıyorsun" dedim.

Belkıs Hanım mahallenin en şık giyinen geliniymiş. Giyinmeyi ve taranmayı çok severmiş. Fakat ilk doğumu yaptığında kocası yastığının altına altın bilezik ve bir de eşarp koymuş. "Ben de o günden itibaren başımı örttüm. Seneler sonra bayram ziyaretine gidiyorduk. İstersen başını açabilirsin" dedi. "Ama ben açmadım" diyor.

Belkıs Hanım on beş sene önce kaybetmiş kocasını. İki kızı, bir oğlu olmuş. Hepsini evlendirmiş. Torunları varmış.

İnsanları çok seviyor. Hiç ayrım yapmıyor. Her ne kadar eskisi gibi bahçesi olmasa da gene de saksıları var. Hatta küçücük bir avluda Japon Gülü ve Muz ağacı bile yetiştirmiş. Seneler sonra gene bana çiçek verdi.

Ama bu kez saksıda. Ön Avlu' ya koydum. Sıklamen rengi Rozet. Yanındaki eflatuna çok yakıştı.

Cevat Şakir*

Haris Tengiz (Bodrumlu)

Cevat Şakir babamın arkadaşıydı. Bodrum kalesine mevkufen gönderildiği zaman, babam gider gelirdi yanına. Beraber rakı içerlerdi. Ne müthiş adamdı ya. Adama komünist diyenler oldu.

Bence, Cevat Şakir komünist filan değildi. O adamın ilmine yetişemedikleri için ona, komünist namzedini godular. Alaman harbi başlamazdan önce, Bodrumda bulunan alayın subaylarına, bizim bu Yalıkahve'de İngilizce dersi verirdi.

Bu adam dillerin çoğunu yutmuş. Biliyor. Öyle bir adamdı rahmetli. Subaylara ders verirdi orada. Subayın birisi bir gün: "Cevat bey, neden sana komünist diyorlar" dedi. Cevat Şakir de önce kendine has bir şekilde güldü, sonra: "Derler" dedi. Ve devam etti sonra:

"Bir gün Sadullah Naci, Bodruma geldi. Sadullah Naci arkadaşımla, Yıldız Lokantası'nda birkaç kadeh içiyorduk. Benim karşıma böyle giyimli biri oturdu. Beni takip ediyor. Ne yaptıysam bakıyor. Dikkat ettim. Pencerelerde de iki tane polis arada bana doğru bakmakta. Biz, Sadullah Naci'yle içiyoruz. Şu cehalete bakın. Polisle, komiserle alakamız yok, bizi takip ediyorlar.

Sohbet ederken arada İngilizce, Fransızca konuşuyoruz Sadullah'la. En sonunda komiser ayağa kalktı. Dışarıdaki iki polis de yanına geldi, karşımıza geçtiler. Komiser bize, "siz komünist misiniz" dedi. Ben de ayağa kalktım. Kafam da iyi. "Komünistiz ne yapacaksınız" dedim. Komiser de, "sizi tevkif ediyorum" dedi. Ben de, "et bakalım" dedim.

Ertesi gün Bodrum'da mahkemeye çıkardılar bizi. Hakim sordu bana, "niçin sizi tevkif ettiler" dedi. Ben de, "komünist olmuşuz da ondan" dedim. Hakim de, "komiser nasıl baktı da sizin komünist olduğunuzu anladı" diye sordu. Ben de, "gezden, gözden, arpacığın tepesinden baktı" dedim hakime. Aynı soruları Sadullah'a da sordu hakim. O da, "biz komünist değiliz, biz Türküz. Komserin yaptığı ekmek davası, biz de ekmeğimizin peşinde çalışıyoruz" dedi.

---

* "Belleklerde Yaşayan Bodrum" kitabından alınmıştır.

Tanıdığım Cevat Şakir*

Cemal Erksan (Gazeteci – yazar)

Şimdi İzmir'de yerleşmiş bulunan Halikarnas Balıkçısı'nın bundan yıllarca önce İstanbul'da basın çevrelerinde geçmiş bir devresi vardır.

Cevat Şakir riyadan, sûnîlikten, küçüklüklerden nefret eden, salonların yapmacık nezaketlerine, samimiyet maskesi altında yapılan iki yüzlülüklere tahammül edemeyen, tabiat aşığı, yüksek ruhlu bir sanatkârdır.

O, dümdüz ovalara, durgun denizlere, bodur ağaçlara, yassı tepelere değil, sarp kayalıklara, köpüklü dalgalarla şahlanan engin denizlere, ihtişamla uğuldayan ormanlara, zirveleri göklere yükselen dağlara hayrandır.

Daima heyecanlı, kabına sığamayan, içten kaynayan bir hüviyet taşır. Durgunluğunda bile fırtınadan önceki elektrikli havaların derin manası vardır.

Tahsilini Oxford'da yapan, İngilizceyi, Fransızcayı, İtalyancayı, Rumcayı gayet iyi bilen ve konuşan Cevat Şakir, yarattığı emsalsiz tezhipler ve tablolarıyla büyük çapta bir çok sanat eserleri meydana getirmiştir.

"Halikarnas Balıkçısı" imzalı yazılarıyla da bu tabloları, renkleri, kokuları, ahenk ve sesleriyle cümlelerde canlandıran kıymetli bir muharrirdir.

Bodrum'dan İstanbul'a her gelişinde, "Resimli Gazete" idarehanesine mutlaka uğrar:

- Merhabaaa, Merhabaaa.. diye top gibi gürültülü sesiyle bizi selamlardı. Onun bu heyecanı bir an içinde orada yalnız bulunanlara da sirayet eder, hepimiz hayranlıkla onu dinlerdik. O, evvela bize çıkışırdı:

- Be birader nedir bu hal? Bu havasız yerde, masa başında, durmadan, ha bire çalışıyorsunuz. Biraz hayatın manasını kavramaya bakın… İstanbul'un bu yağmurlu, sisli, kapanık seması altında vıcık vıcık çamurlara bata çıka geçen günlere acımıyor musunuz? Buna yaşamak mı diyorsunuz? Halikarnas'a gelin de bakın.. Orada gök, deniz, iklim nasıl da bambaşkadır. Bir kere gökyüzü her zaman parlak, masmavi ve bulutsuzdur. Denizin lacivert rengi, dünyanın hiçbir tarafında bu kadar şahane bir renk armonisi vücuda getiremez. Ya toprağın, ağaçların, nebatların, meyvelerin rayihası…

---

* A. Cemal Erksan'ın, 15 Mart 1954 tarihli Yeditepe Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Sonra bize, uzun uzadıya oradaki mandalina bahçelerinden, sünger avcılarından, Akdeniz'de köpek balıklarının hücumuna nasıl uğradığından bahseder, birçok meraklı ve heyecanlı vakalar da anlatırdı.

Rahmetli Sedat Simavi bazen onun sözünü keser ve: "Aman Cevat, artık yetişir. İşimize mani oluyorsun" diye susturmak isteyince. O gevrek bir kahkaha atarak sözlerine devam ederdi:

- Ben demedim mi ya?.. Siz burada ömrünüzü harcayıp duruyorsunuz. Şimdi İspanya'yı, Sevilya'yı gözünüzün önüne getirin. Şu dakikada orada binlerce seyirci boğa güreşlerini seyrediyordur. Matador, elindeki kırmızı kadife şalını dalgalandırıp savurarak, ağzından köpükler fışkıran azgın boğayı yormakla meşguldür. Sonra, elindeki sivri kılıcı hayvanın boynuna saplayıp onu yerlere yuvarlayacak, alkışlar, yaşa oleee sesleri etrafı çınlatacaktır.

Yahut kastaniyetleri şakırdatıp, eteklerini uçurarak bastığı yeri sarsan bir İspanyol dansözünü göz önüne getirin… Nerede o sizin fokstrotlar, tangolar, daha bilmem neler… Bu ölgün yumuşak, pelteleşmiş dans müziği nerede. Bir İspanyol dansözünün yılan gibi kıvrıla kıvrıla..

Bu sırada kendisini sözlerinin ahenk ve cazibesine kaptırarak, ayaklarını şiddetle yere vurur ve heyecan için coşup giderdi.

Cevat Şakir, Halikarnası yani bugünkü adıyla Bodrum'u çok sever. Ondan bahsederken:

- Ah canım Bodrum, bilseniz şimdi ne kadar güzeldir. Oradaki dostlarım, Kaptanaki, Arifaki, Camgözoğlu Hüseyin, bunlar yaman balıkçılardır. Evvelce dinamitle avlanırlarmış. Kiminin kolu, kiminin bacağı sakatlanmış. Ama ne kadar açık kalpli insanlardır. Denizde her biri, birer aslan kesilir. Dalgalarla, fırtınalarla birer mitoloji kahramanı gibi çarpışırlar. Bu kadar meşakkatle avladıkları balıkların bir kısmını da karaya çıkar çıkmaz fakir kadınlara ve ihtiyarlara dağıtırlar. Ne iyi kalpli, ne ince duygulu insanlardır bunlar…"

Rahmetli Sedat Simavi, "Resimli Gazete" nin yıldönümü münasebetiyle, yazı ailesini bir araya toplayarak bir ziyafet vermek istemişti. Bu toplantının mutlaka açık havada yapılması fikrini ileriye süren Cevat Şakir olmuştu.

Lokantaların kasvetli salonları yerine Çamlıca' da bir kır yemeğinin ne kadar cazip olacağını izah etmiş ve hepimiz onun teklifini kabul etmiştik. Bundan tam 30 yıl önce, güzel bir bahar günü başta Sedat Simavi olmak üzere, merhum Süleyman Nazif, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Ercüment Ekrem, Cevat Şakirle birlikte Çamlıca'da Resimli Gazete'nin yıldönümünü kutlamıştık.

Aradan tam 30 yıl geçti. Muhakkak ki Cevat Şakir 30 yıl önceki heyacanı ve coşkunluğundan hiçbir şey kaybetmedi. Son yazılarında bu heyecanın alevleri her satırda gözümüzde parlamıyor mu?

Sayın Halikarnas Balıkçısı merhaba*

Bodrumlu çocuklar

Sizin evlatlarınız olarak, hayatınızın bir parçası olan, ağaçlandırarak güzellik verdiğiniz Bodrum'dan size sesleniyoruz. Biz öğrenciler, eser vermiş büyük adamların hayatlarını, zevklerini, çalışma güçlerinin kaynağını nereden ve nasıl aldıklarını merak eder, öğrenmek ister, gücümüzün yettiğince anlar gibi olmaya çalışırız.

İşte II A-B sınıfı öğrencileri de Türkçe dersimizde "Gündüzünü Kaybeden Kuş" parçanızı okuduk. Zaten kasabamızın neresine baksak sizden bir parça görüyoruz. Bugün, yarattığınız kasabanın inanç ve azim yüklü çocuklarıyız. Göklere uzanan palmiyeler, okaliptüsler, bize sizin isminizi fısıldıyor. Bize sizin tabiat sevginizden yaratma gücünüzden örnekler veriyorlar.

Sizi sevdik, sizi göremedik. Bu bir burukluk katıyor sizinle dolu olan yüreğimize. Ocak ayında sizin gününüzü tertiplemek istiyoruz. Gelemez misiniz? İstiyoruz ki siz bizi tanıyın, biz de sizden çalışma ve yaratma azmi alalım. Bekleyeceğiz. Gelemezseniz şayet, şu sorularımızı cevaplayıp bizi mutlu kılın lütfen.

1-2 Anne ve babanızın adları? Başka kardeşiniz var mı, hayattalar mı?

3-4 Tahsil durumunuz ve kaç dil biliyorsunuz? İlk eserinizin ismi?

5-6 İlk Defa Bodrum'a gelişinizin nedeni? Çocuklarınızın tahsil durumları?

7-8 En beğendiğiniz eseriniz hangisi? Niçin İzmir'de yerleşmeyi tercih ettiniz?

9-10 Bodrum'da en çok beğendiğiniz yer? Balık avına ne zaman merak sardınız?

11-12 Eserinizde hep deniz sevgisini işliyorsunuz, bu sevgi ne zaman başladı (uyandı)? Turunçgilleri yayarken ne gibi güçlüklerle karşılaştınız?

13-14 Bodrum'a ikinci gelişinizde ne gibi değişiklikler gördünüz? En çok sevdiğiniz Bodrum türküsünün ismi?

15-16 En sevinçli anınızı anlatır mısınız? Halikarnas Balıkçısı ismini niçin kullandınız?

17-18 Mümkünse bir resminizi gönderir misiniz? Halikarnas Balıkçısının,

---

* Bodrumlu çocukların gönderdiği mektup ve Halikarnas Balıkçısı'nın verdiği yanıtlar, 23 Ocak 1979 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nden alınmıştır.

Halikarnas çocuklarından istekleri nelerdir?

Sizi rahatsız ettik, özür dileriz. Bize cevap yazacağınızı umup, şimdiden teşekkür ediyoruz.

Halikarnas aşığı insana, Halikarnas çocuklarından minnetler, saygılar... (22 Aralık 1967)

Merhaba yavrularım

22.12.1967 tarihli mektubunuzu zamanında aldım. Kendim gelmek istiyordum. Hasta oldum. İstanbul'a gittim. Bir sürü intipüften güçlüklerle savaşmak zorunda kaldım. Mektubunuza cevap vermekte geciktikçe, mektup gönlümde bir ağırlık ve acı oldu. Mektubunuzda bir resmimi istiyorsunuz, gönderiyorum.

1- Babam Mehmet Şakir, anam Sarı İsmet.

2- Benden başka altı kardeştik, biri öldü.

3- Tahsil durumum İngiliz Üniversiteleri'dir, ama kendimi asıl kendim yetiştirdim. İngilizce, Fransızca ve İtalyanca galiba.

4- İlk eserler Bodrumda yazılan hikâyelerdir. Kitap olarak gene Bodrum›da yazılan "Aganta Burina Burinata!"dır.

5- Bodrum'a gelişimin nedenini ve orada yaşadıklarımı "Mavi Sürgün" de yazdım.

6- İki oğlumun tahsili lisedir. Biri üniversite.

7- En beğendiğim eser? Gününe göre birinden biri daha cana yakın gibi geliyor bana. Hayatımın en hızlı, sevinçli ve sevgili yılları Bodrum'dakiler olduğu için, yapıtlarımın Bodrum ürünü olduklarını iddia edebilirim. En Bodrum olan yapıtlarım en sevdiklerimdir. Zaten Bodrum olmayan yok ki.

8- İzmir'de yaşamayı tercih etmedim. Bodrum'da orta mektep yoktu. Çocuklar büyüdü ayrılmak zorunda kaldım, tası tarağı satarak.

9- Bodrum'un her yerini severim. Kentin her yerini. Köyleri yayan gezerdim. Öğleyin Bodrum'dan çıkar Yalıkavağa yürür, güneş batmazdan önce Bodrum'a dönmüş olurdum. Koyların adları bile gönül kulağıma türküler gibi gelirdi hep mavilerde. Denizleri de öyle; Gökovasıyla, Çatal adalarıyla.

10- Balık avı, bağımsız olarak denizlerde enine boyuna uzanmak için usumun uydurduğu "rationei" bir nedendi. Yoksa amaç değildi.

11- "Eserlerinizde de hep deniz sevgisi işliyorsunuz bu sevgi ne zaman başladı (uyandı)?" diye soruyorsunuz. Saburluk durup dururken yedi metre boyunda bir çiçek açar. "Saburluk böyle bir çiçeği açmasını ne zaman aklında kurdu?" gibi bir soru. Ben mi denizi, deniz mi beni ne zaman seçtiğini vallahi bilmiyorum.

12- "Turunçgilleri yayarken hangi güçlüklerle karşılaştınız?" diyorsunuz. Önce Ziraat vekaletiyle. Sonra gümrük, ne bileyim Ormancı mormancılarla. İstanköy'de Bodrumda da çok güzel olacak bir çeşit yaseminden bir çiçek saksı getirdim şehadetnamesi yok diye, merasimle saksıyı gözlerim önünde denize attılar. Yahu kurak yerde bir yaprak getirmemişlerin saksıyı denizde öldürürken gözlerimin önüne idam sehpası geldi. Gözlerim yaşardı. Ama kıramadılar gönlümü. Gönlüm kendi acısının suyuyla çelik gibi dövüldü. Çabam hız aldı. Elbette bir gün onlar da gölgelenecekti. Yetişen çiçeklerin gölgesinde.

13- Bodruma ayrıldıktan altı yedi yıl sonra geldim. Cipi (Milasdan) Yokuş Başının altında bıraktım. Gece varacağımı bildiğim için Milas'dan bir elektrik cep feneri almıştım. Milas'dan mı Aydın'dan mı unuttum. Diktiğim ağaçların ne kadar büyüdüğünü elektrik fenerinin ışığında gördüm. Birçokları kesilmişti (Türkiye mevcut olmayan ağaçların) ama tırpan artığı olanlar güzeldi. Gündüz Bodrumda gezdim. Orta mektepleri açılmıştı.

14- En çok sevdiğim türkü Kerim oğlunun dağa çıkarken "Tıp tıp etsin zenginlerin yüreği". Türküsüdür, bir de "Şah boylum! Şebboy çiçek başındadır". Burada Şah boylum deyimi hoşuma gider.

15- "En sevinçli anınızı anlatır mısınız." Bütün Bodrum benim için çok sevinçli bir anıdır. Ama bir örnek gerekse vereyim. Prosper Merime'nin Karmenini Türkçeye çeviriyordum. Esmer güney kızı Karmen cigaracı dükkânından bir mimosa demetiyle çıkar. Bunu çevirirken, neden benim esmer Bodrum kızlarım saçlarına birer Mimosa demeti takmasınlar diye, hemen Paris'den Mimosa (cins) tohumları getirttim. Sokaklara diktim. Çiçek açtılar. İki Bodrumlu fukara kızı gördüm bir gün, başlarına kopardıkları Mimosa çiçeklerini takınmışlardı. Geçtiler sevindim. İçimden yaşayın çocuklar dedim. Onlar için yetiştirmiştim.

16- Bodrum Balıkçısı diyemezdim. Masmavi göğüyle hiç Bodruma benzemez Bodrum. Zaten Bodrum, haçlılar kaleye havari Petrodan Petroniyum dediler de halk onu Bodruma çevirdi. Halikarnas, Helen dilinden değildir. Anadolu'nun unutulmuş bir dilindendir. "Esus" "Essos" "Ossos" la biten her yer adı gibi balıkçı diyemiyordum, onun için *Halikarnas Balıkçısı* diye aldım yazı adımı.

17- Mektubunuzdaki kimi cümlelerden Halikarnas Balıkçısının Halikarnas Çocuklarından istediklerinin onlarda fazlasıyla var olduğunu sevinçle

görüyorum. Örneğin "Kasabanın inanç ve azim yüklü dolu demek istiyorsunuz elbette çocuklarıyız" bir de "sizi göremedik, bu bir burukluk kalıyor. Sizinle doludur yüreğimiz diyorsunuz." Hiç burukluk duymayın. Beni de görmeyin daha eyi. Bodrum deyimiyle çakallaştık yani moruklaştık. Eh Bodrum hoş bir rüya oldu şimdi. Şu mektuptan anladığıma göre eyisiniz, kırılmayın eyilmeyin yaşayın Halikarnaslı Yavrular. Eğer gönül sevgisi bir gerçek ifade ederse hep sizinleyim. Zaten ömrüm vefa ederse. Şöyle şehir hay huyundan uzak Kefaluka ya da bir köye yerleşmek niyetindeyim. Yaş seksene gelmekte ama gene de ateş gibi eker dikerim. Ben oradayken sizler de doğmuş olsaydınız yurdun o köşesini cennete çevirirdik. Bunu söylemekle sizin hakkınızdaki kanımı açıklamış oluyorum.

Merhaba Çocuklar.

8 Mayıs 1968

Cevat Şakir

Halikarnas Balıkçısı

Halikarnas Balıkçısı*

Kemal Sülker (Gazeteci – yazar)

Tan Matbaası'nın en üst katında caddeye bakan geniş oda kitaplık, karşısındaki iki küçük oda ise gazetede çalışanlarla ve halkla ilişkileri bulunmayan iki yazar için ayrılmıştı. Bu odalardan birinde öykücü, romancı, çevirmen Bn. Suat Derviş, merdivenlere yakın olanda Halikarnas Balıkçısı çalışırdı. Balıkçı öykü yazar, çeviri yapar, öteki yazarların ürünlerini resimler, bazen bulmaca da hazırlardı.

Balıkçıyı ilk gördüğümde garip bulmuştum. Uzun boylu, iri gövdeli idi. Saçları tarak görmemiş izlenimini verir, ama kıvır kıvır kendine özgü görünümüyle bir taç gibi başını süslerdi. Geniş ağzında yasemin uzun ağızlığa geçirilmiş sigarası eksik olmazdı. Bakışlarında insana güven veren bir yumuşaklık vardı. Ellisini aşmış göründüğü halde (1938'lerde) yazı işleri müdürünün ve yardımcılarının çalıştıkları alt kata zinde bir genç gibi boyuna inip çıkar, "Değil mi ya? yı bol bol kullanarak yumuşak bir sesle konuşur, bol kahkaha atardı.

Bir gün, Yazı İşleri Müdürü Münir Berik'e, birinci sayfaya ayrılan haberimi verip açıklama yaparken Halikarnas Balıkçısı geldi. Berik hemen beni tanıttı:

"Sana yeni gazeteci arkadaşımızı tanıtayım, dedi. Hataylı Kemal Sülker."

Halikarnas Balıkçısı, büyük bir alçakgönüllülükle okkalı bir "Merhaba" ile elini uzattı ve konuştu:

"Demek Hataylı… Büyük bir tarih merkezinden gelmiş demek… Antakya, büyük tarih hazinelerinin bulunduğu bir kent. Büyük İskender'in generallerinden Antigonos Monophtalmos kurmuştu orayı. Adına Antiokheia demişti. Selefefkos İmparatorluğuna başkent olan Antakya'nız, Helenistik dünyanın fikir merkeziydi. Dini bir şehirdi aynı zamanda… Doğu Piskoposluğu orayı merkez yapmıştı. Aziz Paulus'un kilisesini hiç gezdiniz mi? Harikadır. İmparator Jüstinyenus'un surları duruyor mu? Belki bakımsızlıktan harap olmuştur ya…"

Antakya'daki hiçbir tarihsel mekânı gezmemiş, Romalıların yaptığını öğrendiğim köprüden gelip geçmiş, Hükümet Konağı avlusuna konulmuş taş aslanlara, başı kopmuş kız yontularına bile fazla ilgi duymamıştım. Sonra

---

* Kemal Sülker'in, Temmuz 1981 tarihinde Yazko Edebiyat Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Hatay'la ilgili birkaç yazı için Cevat Şakir'den bilgi alıp not etmeseydim, ilk karşılaştığımız gün söylediklerini de çoktan unutacaktım. Balıkçı'nın anlattıkları bende, ona karşı sarsılmaz bir saygı ve güven uyandırdı. Bilgin bir tarihçiyle karşılaşmıştım. Vakit buldukça odasına çıkar, çalışmalarını hayranlıkla izlerdim. Bu arada hep Türkiye'nin tarihsel zenginliğini konu eder, gazeteciliğin önemini belirtir, bazı anılarını önemsizmiş gibi dile getirir, radyodan sevindirici bir haber aldığı vakit çocuk gibi sesler çıkarır, yanındakilere cebinde bol bol bulunan yasemin ağızlıklar verirdi.

Halikarnas Balıkçısı'nın önemli bir tartışması, bir gün muhabirlerin çalıştığı katta, benim masamın önünde dakikalarca sürdü; "Tan"a tarihle ilgili makaleler, söyleşiler hazırlayan M. Turhan Tan'ın Yavuz Sultan Selim'le ilgili yazısını Cevat Şakir resimlemiş, bir de Yavuz'un portresini yapmıştı. Tartışma Yavuz portresiyle ilgiliydi. Çalışma masamın üstünde resim kağıtları, siyah beyaz desenler, yazılar vardı. Bunlardan birinde profilden yapılmış, iri gözlü, kulağı küpeli bir portre bulunuyordu. Halikarnas Balıkçısı, bu portreyi eliyle göstererek biraz da yüksek sesle şunları söylüyordu:

"Yavuz Sultan Selim'in gözlerini niçin mi daha iri çizdim? Niçin mi küpesini taktığı kulağının sağ mı, sol mu olduğunu hiçe saydım? Niçin mi üstadımız Turhan Beyefendi? Çünkü padişahın sağı solu yoktu. Şairliği ve süzgün gözleri değil, kardeşlerini öldürmesi bakımından dehşet saçan bakışları olmalıydı… Beş şehzadeyi öldürten kendisi değil miydi? Cem Sultan'ı zehirli bir ustura ile tıraş ettirip öldürten Sadrazam Koca Mustafa Paşa'yı idam ettiren yine Yavuz değil miydi? Ağabeysi Şehzade Korkut'un boynuna ipi geçirten yine sizin ince ruhlu, şair mizaçlı diye yazdığınız Yavuz değil miydi? Böyle bir padişahın portresini yaparken bunları düşünmem ve yansıtmam gerekmez miydi? Ben de böyle yaptım. Onun için çizdiğim portresinde gözleri dehşetli iri, bakışları korkunçtur."

Doğrusu ya, bir anda bir padişahın niteliğini ve yaptıklarını böylesine anlatan başka bir kişi görmemiştim. Konuşmaları M. Turhan Tan'dan başka, R. Cevat Ulunay, Münir Berik, Said Kesler ve sekreterlerden Vahit Ramiz Hiç izliyordu. Ulunay, M. Turhan Tan'ı tutuyordu.

"Cevat Bey, söylediklerinizi bir nebze doğru olsa da Yavuz, zarif bir şairdi. Hatırımda kalan bir beytini söyleyeyim:

"Biz bülbül-i muhrik dem-i gülzar-ı fırâkız
Ateş kesilir gaşye sabâ gülşenimizden…"

Cennetmekân Yavuz Sultan Selim'in içli bir şair olduğunu ifade eden üstadımız Turhan Tan Beyefendinin makalesine sizin çizdiğiniz portre uygun düşmüyor kanaatindeyim."

Balıkçı, bu sözler üzerine Münir Berik'e döndü:

"İşte makale, işte portre ve öteki desen. Hadin bana merhaba!"

Balıkçı genellikle "Cumhuriyet"in politika yazarı ve şair Mehmet Akif'in damadı Ömer Rıza Doğrul ve Naci Sadullah'la birlikte Sirkeci ya da Beyoğlu Meyhanelerinde demlenirdi. Beni de yanlarına alırlardı; böylece bu ünlü yazarların yaşamını ve tutumlarını yakından öğrenebilmiştim. Beyoğlu'na gidileceği vakit, hava açıksa Balıkça yaya gidilmesini önerir, Ömer Rıza karşı çıkardı. O vakit tek, çift numaralara göre çalışan taksilerden birine binilir ve ödemeyi Ömer Rıza yapar, itiraz edilmesini de istemezdi. Ama, Balıkçı ile Naci ve ben varsak, onun hızlı yürüyüşüne ayak uydurmaya çalışarak Galata Köprüsü'nü, Yüksek Kaldırım'ı geçer, ya Degüstasyon'da ya da Özcan adı verilmiş içkili lokantada geç saatlere kadar kalırdık. Balıkçı, evine gitmek için ayrılınca Naci Sadullah'la ben onun Büyükparmakkapı'daki pansiyonuna gider, içip sohbete devam ederdik.

Balıkçı'nın sırtından çıkarmadığı lacivert uzun ceketinin sayısız cebi vardı. Ceplerindekini boşaltsa küçük bir valizi doldururdu. Yazları ceketini koluna asar, kahverengi pamuklu gömleklerinin göğüs cebine gözlüğünü ve ağızlıklarını koyardı. Hiç kimse onun giysileriyle ilgilenmezdi. Çünkü onu tanıyanlar görüşlerinin yeniliğine, bilgisine, insan sevgisine, söyleşilerindeki özgün benzetimlere, vurgulamalara önem ve değer verirdi.

Yayımlanan öykülerinde yeni insanlar, yeni olaylar yer alıyor, daha önce bu ölçüde bu konulara değinilmediğini tanıdık tüm yazarlar söylüyordu. Hele Sabiha Zekeriya Sertel'in Balıkçı'yı tanımlayan sözleri, bu yazarın yaşamına ışık serpen anlatıları Cevat Şakir'in kendine özgü bir kişiliği olduğunu vurguluyordu. Sabiha Sertel:

"Cevat'ın yazı dünyasına katılmasında benim ve Zekri'nin (Zekeriya Sertel'den böyle söz ederdi eşi) etkimiz oldu. O, geniş bir yaşam deneyi olan; İtalya'da resim, İngiltere'de tarih, İspanya'da bitki bilimiyle içli dışlı olmuş bir kimsedir. Ayrıca Oxford Üniversitesi'nin Yeni Çağlar Tarihi Bölümünü başarıyla bitirmiş ilk Türk'tür. Her gezdiği, her gittiği yerde dünyaya çocuklar armağan eden Balıkçı, tek başına bir Cemiyet-i Akvam, bir Milletler Cemiyeti oluşturmuştur."

"Peki demiştim, bu çocukları ne âlemde?"

Sabiha Sertel gülüvermiş ve:

"Hepsi analarının yanında… Anaları da zaman zaman Cevat'a kart gönderip hatırını sorarlar. Ama şimdi burada evlidir…"

"Kaç yabancı dil biliyor?"

"Cevat Giritli'dir. Yunanca'yı çok iyi bilir. İngiltere'de okuduğu için İngilizcesi, Fransızcasından çok da kuvvetlidir. İspanyolca konuşur, İtalyancası bu dilden çeviri yapacak kadar iyidir. İngilizcesi o kadar güçlüdür ki, bu yüzden nerdeyse bir ara başı derde girecekti. O kadar ki, Türkiye'nin bu kritik döneminde İngiltere ile Türkiye hariciyesinin arası açılacaktı."

Bu konuyu ayrıntılarıyla anlatmasını rica ettiğim vakit, Sabiha Sertel'in çalışma odasına Yazı İşleri Müdürü girdi ve Berik, "Affedersiniz, konuşmanıza ara verdim" diyerek Sabiha Sertel'le bir yazı üzerine konuşmaya başlayınca ben onları baş başa bıraktım.

Başka bir gün Sabiha Sertel, Balıkçı'nın neden olduğu ve başını derde sokacak olayı özetle şöyle anlatmıştı:

"Sekizinci Edward, İngiltere tahtına oturunca bütün İngiliz basını ve Anglo-Amerikan dünyası Kralı öven yazılar yayımladılar. Onun sanata, tarihe olan sevgisini ve saygısını bu alandaki bilgisini yaza yaza bitiremediler. Balıkçı da bunları okuyunca Kral'a çok saygılı bir mektup gönderdi. Mektubunda, Bodrum'daki önemli bir anıtı söküp İngiltere'ye götüren dedelerini anımsatarak o yontunun Bodrum'a geri verilmesini istedi. Neden olarak da anıtın yontucusunun o heykeli, Bodrum'un mavi deniz ve göğünü fon yaparak yarattığını belirtti. O yontu bu nedenle dost ve müttefik İngiltere'den Türkiye'ye geri verilmeliydi.

"Ama Kral adına gönderilen yanıtta, Balıkçı'nın 'isteği üzerine' heykelin bulunduğu müzenin duvarının maviye boyandığı bildiriliyordu. Balıkçı bunu okuyunca çıldıracak gibi öfkelendi. O ne istemiş, İngilizceyi Shakespeare döneminin dilini de bilecek kadar İngilizceye hakim kral adına gönderilen yanıt neyi bildirmişti. İngilizler, İngilizceyi böyle mi biliyorlardı? Balıkçı bu öfke ile yeni bir mektup göndermiş ve bu yanıtı, Krala hakaret sayılmıştı. Bu nedenle Cevat'ın başı yine derde girecekti. Ne ise, Dışişleri uzmanları İngiltere ile Türkiye arasında olay çıkaracak bu mektubun sonucunu tatlıya bağlamayı bildiler."

Sabiha Sertel, sözcükleri çok iyi seçer, ters anlam verilmesine olanak bırakmayan bir Türkçe ile yazar, konuşurdu. Konuşurken:

"Cevat'ın başı yine derde girecekti" demişti. Acaba daha önce Cevat Şakir'in başına ne gibi işler gelmişti? Bunu öğrenmek isteyince Sabiha Sertel, herkesin tanığı olduğu o eşsiz nezaketi ve hoşgörüsü ile yazısını yine erteleyerek şöyle demişti:

"Balıkçı da, Zekri de 1924'de idamdan kıl payı kurtuldular. Cevat, bizim yayımladığımız dergilerde çalışıyordu. "Resimli Ay" dergisini 1924'de yayımlamaya başlamıştık. Daha çok aydınlara sesleniyordu. Bir de halk için

“Resimli Hafta” yı çıkardık. Bu dergimiz kapatıldı. Bu kez “Resimli Perşembe” yi yayına soktuk. Cevat Şakir dergiye bir öykü verdi. Bunda İttihat ve Terakki iktidarı döneminde askerden kaçanların yargılanmadan idam edilişlerini insancıl bir açıdan öyküleştirmişti. Bu idamların askerden kaçışı önleme amacı güttüğü de belirtilmişti. Ne var ki, o yayın döneminde doğuda Şeyh Sait İsyanı diye tanımlanan bir gericilik olayı vardı. İstiklal Mahkemeleri de hızlı kararlar veriyordu, çok sanık idam cezasına çarptırılıyordu. Cevat yazar, Zekri yazı işleri müdürü olarak tutuklandı ve İstiklal Mahkemesine verildiler. İkisi de idamdan kıl payı kurtuldular. Cevat, kalebentliğe mahkum edildi, ayrıca dört yıl hapse konuldu. Ne var ki Bodrum’a sürülen Cevat, iki yıllık cezası bağışlandığı halde Bodrum’dan ayrılmadı. İşte İngiliz Kralına gönderdiği mektup da bir yanlış anlama yüzünden Balıkçı’yı çok güç bir durumda bırakmıştı. Neyse, dış politikacılar işi tatlıya bağlamayı başardılar.”

Halikarnas Balıkçısı konuşmaya başladı mı yepyeni konuları işler, hepimiz büyük bir ilgiyle onu dinlerdik. Sünger avcısı Kara Yusuf, bizim için güreşçi Koca Yusuf’tan daha ünlü olmuştu. Ateşoğlu diye tanımladığı kaptanın yönetiminde denize açılan sünger avcılarının çileli, heyecanlı yaşamı öyle dile getirilir, öyle ilginç deniz hayvanlarının özelliği sergilenirdi ki, Naci: “Cevat, biraz dinlen de şu aslan sütünden birer yudumlayalım.” derdi.

Balıkçı’nın eksik olmayan “Merhaba” sı duyulunca hepimiz kadehlerimizi kaldırırdık. Tekirburnu’nda Karakulak adını verdiği bir haraç alıcının, denizcilere yaptığı oyunları, emeklerini sömürüşünü öylesine içten duyarlıkla anlatırdı ki, Karakulak, söyleyişinin geçtiği Özcan Meyhanesi'ne çıka gelse mutlaka hepimiz üstüne yürürdük. Anlattıkları arasında okulu bitirme tutkusuyla vapurla evinden okula giden Mehmet adlı bir çocuğun öyküsü vardı ki, katlandığı yolculuk o çocuğa acı bir son getirmişti. Ömer Rıza Doğrul, bunu dinlerken boğazına düğümlenen hıçkırığı yenmek için kravatını gevşetti, gömleğinin düğmesini çözdü. Tam karşısında oturduğum için, Doğrul’a hayretle bakakaldım. Zira boğazında etten küçük bir siyah üzüm salkımı sarkıyordu. Doğrul, bu salkıma baktığımı anlayınca hemen gömleğini düğmeledi ve kravatını düzeltti. Bir süre sonra bunu Naci Sadullah’a anlatınca o:

“Herkesin bilinmesini istemediği bir gizi olur. Ömer’inki de bu üzüm salkımı. Doğuştan beri taşıdığı bu et salkımını kimsenin görmesini istemez. Ama büyük bir kusurmuş gibi örtbas etmeye çalıştığı bu, çoğumuzun gizlerinin en masumudur, en zararsızıdır. Sen de bunu unut olmaz mı?”

….

Bir gün Naci, Sait ve ben Balıkçıyı İzmir’e uğurladık. Ayrılırken:

“Kuzum Naci, dedi. Beni, muhasebe parasız bırakmasın.”

“Sen merak etme, yeter ki yazılarını gönder…”

Aradan bir ayı aşkın süre geçti. Bir gün, Tan’ın muhasebe müdürü ve Zekeriya Sertel’in yakını Abdi Bey, gülerek bizim odaya geldi. Elindeki mektup zarfını bana uzattı:

“Sülker” dedi, “Şu Balıkçı’nın yaptığına bak…”

Abdi Bey’in verdiği zarfta bir kroki ve bir de yazı vardı. Yazı aşağı yukarı şöyleydi:

“Bay müvezzi, Tan Matbaası’na gir, soldaki camlı kapıyı aç, caddeye bakan camın yanında sırtı Sirkeci’ye dönük bir Bay var. O tombul beye mektubumu ver.”

Altında da Tan’ın yerini Büyük Postane’ye göre gösteren bir kroki bulunuyordu. Mektup ise birkaç sözcüklüktü:

“Durumum berbat. – Cevat.”

Bütün para ödeyiciler gibi Abdi Bey de Cevat Şakir’in hakettiği ücreti vaktinde ödememişti. Olayı Sabiha Sertel öğrenince, eşi aracılığıyla Balıkçı’ya hem hakettiği yazı paralarını, hem de göndereceği on yazı karşılığını telgraf havalesiyle göndertti.

Balıkçı İzmir dönüşünde yeni bir olguyla karşılaştı:

Artık içkili lokantalara pek az gidiyor, daha çok Talimhane’de Tem Apartmanı’nın bodrum katında gönlümüzce eğleniyor, yiyor, içiyorduk. Geldiği gece Balıkçı’yı da Tem’e götürdük. Gazete’nin Beyoğlu muhabiri olan bir arkadaşımız o daireyi kiralamış, fakat eşini yitirince yalnız kalmıştı. O da hoş sohbet, dil bilir, görüşlerine önem verilir bir gazeteciydi. Kirasını birlikte ödeyecek, möblesini herkes dilediğince sağlayacak, Tem’e katkısı olması kararlaştırılanlara dairenin anahtarı verilecekti. Bunlar da isterlerse çok yakın arkadaşlarını Tem’e getirecek, orada herkes kendi evi gibi davranacak ve sohbet sürüp gidecekti. Anahtarı olanlar şunlardı: Naci Sadullah, Ömer Rıza Doğrul, Sait Kesler, Kemal Sülker, Rüştü Sezginoğlu (asıl kiralayan), Sadri Ertem, Safiye Ayla, Feyzi Aslangil, Kadri Şençalar…

Tem’de üç koşul egemendi:

Politikadan söz edilmeyecek, eleştiri yapılmayacak, kimse kimseyi içmeye veya şarkı söylemeye zorlamayacaktı. Çünkü hepimizin saydığı Safiye Ayla, Naci Sadullah’ın, Ömer Rıza’nın, Aslangil’in çok yakın dostuydu. Hele Balıkçı’yı

en çok sevenlerden biri de Safiye Ayla'ydı. Ama Safiye Ayla piyanosuz şarkı söylemez, ısrarı da hiç sevmezdi. Bizim de arkadaşlık ettiğimiz genç ses sanatçıları vardı. Onlar da Safiye Ayla'nın önünde okumaktan utanıyorlardı.

1942'de savaş yıllarının o olumsuz koşulları ve gizli muhbirlerin alabildiğine bollaşıp her sözden anlam çıkarıp şunu bunu jurnal etmelerinin öykülerinin yaygınlaştığı bir dönemde Tem Apartmanı hepimizin gönlümüzce gülüp söyleşeceğimiz bir sığınak olmuştu. Halikarnas Balıkçısı Tem'i çok sevdi ve coşkuyla anlatımları burada daha bir özgürlük kazandı. Zira Balıkçı anlatıya geçince ayağa kalkar, jestler yapar ve gür sesiyle masanın ötelerine kadar gider, gelirdi. Bazı "hamervah" lar lokantada bu dolaşmadan rahatsız olduklarını anlatır tavırlar takınır, bu da Naci ile onlar arasında tartışmalara, sert laf atmalara kadar varırdı. Tem Apartmanı söyleşiler için tam bir özgür alandı.

Balıkçı, Tem'e daha önce gelenlerin getirdikleri içkileri, mezeleri görünce:

"Yahu, ben de bir şeyler alıp geleyim" dedi, "beş liram anamın ak sütü gibi helal olsun sizlere…"

Ama Rüştü, Balıkçı'nın gitmesini önledi. O gece Safiye Ayla da gelmişti. Rüştü'nün alışverişi üstlenmesi üzerine o:

"Balıkçı, sana öylesine hasretiz ki, doğrusu meze için üç beş dakikalık olsun ayrılmana gönlümüz razı değildi, aferin Rüştü'ye…" Balıkçı, Safiye Ayla'nın bu yakınlığını şöyle karşıladı:

Şiir gibi hanımsın Safiye… İnan ki İzmir'de bir tek ses sanatçısı yok. Hep cırtlak sesliler sahnede kırıtıp duruyor. Sen şarkı söylerken bir hançerenin ne güçlü bir ses motoru, ne usta bir makam düzenleyicisi olduğunu anlıyor insan. Sendeki nefes gücü, söyleyişi hakimiyetine insan hayran oluyor."

Safiye Ayla bu övgü karşısında mahcup boynunu büküyor:

"İltifatına teşekkür ederim, ama beni şımartmaya kalkma…" diyordu. Sonra da:

"Anlat, bir şeyler anlat Cevat… Hikâyelerine muhtacız…" dedi.

Halikarnas Balıkçısı'nın dünyası geniş, tasarıları sonsuzdu. Aganta Burina Burinata adlı bir romana çalışıyordu. Ege denizine ait öyküler hazırlamıştı. Ya Remzi Kitabevi ya da Ahmet Halit bunları basacaktı. O vakit, Safiye Ayla'ya hepsini imzalayıp gönderecekti. Naci bu sözleri dinledikten sonra:

"Cevat", dedi. "Bodrum, Ege Denizi'nin mi kıyısında, yoksa Akdeniz'in mi?"

Balıkçı şaşırarak:

"Sen de bu iki denizi ayırt edemeyecek kadar sarhoşsan içme be yahu!" dedi

ve içerlediğini anlattı. Oysa Naci, Balıkçı'ya takılmış yazacaklarının Ege deniziyle ilgili olmasını yetersiz bulmuştu. Uzun yılları Bodrum'da geçen Balıkçı'nın Akdeniz Öyküleri de olmalıydı. Naci, bunu vurgulamak amacıyla Bodrum'un hangi denizin kıyısında olduğunu sormuştu. Üstelik henüz içkiye yeni başlanmıştı.

"Balıkçı" dedi, "Sarhoş olmadığımı görüyorsun, ama senin yalnız Ege öykülerinden söz edip Akdeniz'i ihmal etmeni istemediğim için öyle sordum."

Safiye Ayla da Naci'ye arka çıktı. Balıkçı da:

"Akdeniz'i unutabilir miyim yahu? Akdeniz benim sesini dinleyerek sürgün yıllarında arkadaşlık ettiğim tek canlı… Akdeniz'le öylesine konuşur, dalgalarıyla kavga eder, balıklarıyla yarışa çıkardım ki unutulur mu Akdeniz? Ama yazmanın da bir havası var yahu… Hür bir yazar her zaman yazmasına fren yapan türlü etkiler altında kalır, haftalarca eline kalem alamaz. Vakti ve havası gelince onları da yazacağım elbette…"

Balıkçı birden ayağa kalktı. Ağzında yasemin ağızlık, ucunda külü birikmiş birinci sigarası:

"Haydin, dünyanın hürriyete kavuşması için kadeh kaldıralım!"

Kadehler kaldırıldı. Naci muzipliği üstünde:

"Biz hürüz ama Cevat, sen hür bir yazar değilsin. Hürsen yaz bakalım Nişantaşı'ndaki yıllarını…" dedi.

"Çocukluğumun geçtiği yerleri ve o zaman tanıdıklarımı, bana aşkla yaklaşanları yazmanın ne yararı var be yahu? Değil mi ya? Tabiatın bunca zenginliği ve bunca ibret alınacak deniz insanlarının macerası varken… Bak, Naci… Sana Kancay'ı anlatayım da öykü gör ve bir daha benden Nişantaşı yaşamımı isteme…"

Ömer Rıza Doğrul sessizce içiyor, konuşulanları dinlemekle yetiniyorken:

"Kimmiş bu Kancay?" dedi. "Anlatsana Cevat…"

"Kancay bir Çingene… Adı ay, kendisi genç… Ona genç ay denile denile Kancay olmuş. Uçurum gibi uzun bir kadın. Güneş yanığı bumburuşuk yüzüne rağmen bir türlü ihtiyarlamayan bir genç kadın… Ona gönlünü veremeyeceği hiç kimse el süreememiş. Kancay'ın gönlü hürdü, o hürriyetin canlı örneğiydi. Hür dağlar onun ağabeyleri, ağaçlar kardeşleriydi. Bu kalabalık ailesi içinde gönlünün isteğine uygun bir yaşam sürerdi. Bir gece yolda giderken dağ ardından çırılçıplak bir ay doğdu. Kancay parlak ve kara gözleriyle aya bakarken bir sancı duydu. 'A be çoğalıyorum galiba' diye haykırdı. İki koluyla, iki ağaç gövdesini kavradı. İki ağaç arasına diz çöktü. Dudaklarından bir çığlık koptu.

Dağlar hem ananın hem de yeni doğan kızın sesleriyle algılandılar."

Ömer Rıza gözlüklerinin camını silerken:

"Balıkçı, bunları niçin anlattın?" diye sordu.

"Ayaktayken sandalyesine oturan Halikarnas Balıkçısı:

"Yahu, niye anlattığını var mı?" dedi. "Naci sorduydu ya, yazacağım öykülerin Ege Denizi'ni mi, Akdeniz'i mi önceye alacağımı… A canım, ben tabiatın içinde öyle biriyim ki Ege benim bacım, Akdeniz kardeşim, dağlar eniştem, ovalar çocuklarım… Ben de Gencay gibi tabiatın koynunda öykü yazarak öyle çoğalırım ki, gâh bu denizden, gâh ötekinden üretirim, yavrularım kağıtlarda büyür."

Anlattıklarına, "Yaşa Balıkçı!" larla yanıt verdik. Balıkçı bundan mutlulanarak şöyle dedi:

"Ben yazıyı üretince, kendime bir 'aferin' verir, bir 'oh' çeker, kendi kendime şöyle seslenirim: 'A Cevat oğlum, ömrünün uzamasına sevin… Ömür demek bir macera demektir. Bu serüven eşsiz bir imkandır. O imkandan yararlanmayı bırakıp da paralara kapıcılık, sermayeye odacılık, mala mülke dadılık etmediğin için çok yaşayasın e mi? Bak bir yavrunu kağıtlara geçirdin, okuyucun artık onun büyütücüsü. Ya ilgi gıdasını vermez, çocuk ölür, ya onu daha çok okurlar büyür. Sen çocuğun beğenilip beğenilmeyeceğini düşünme, ömrün oldukça…"

Balıkçı ara sıra yazacağı öyküyü, önce anlatarak hazırlar, sonra anlata anlata ona son biçimini verir ve kağıda geçirirdi. Tem gecelerinde en az beş yeni öyküsünü anlata anlata dinleyenleri mutlulandırdı. Bunlardan üçünü, Naci'nin dürtüsüyle ben not ettim. Sonra Balıkçı o notları aldı, kendi eliyle yeniden yazar gibi kağıda döktü. Sonra da:

"Bunlara sen 'Tem Apartmanı Öyküleri' de, istersen… Ve istersen yayınla…" diyerek onları bana bıraktı.

1943'de benim Anadolu'da 'ikametim' başlayınca kitaplarım, notlarım, yazılarım şurda burda kaldı. 1946'da İstanbul'a dönünce bunları şöyle böyle derleyebildim. Bir bölümü, özellikle ünlü bir şairin mektupları, saklayanın vefatıyla kendiliğinden yitti gitti. Balıkçı'nın benim Tem'de not alıp onun kendi el yazısıyla son şeklini verdiği öykülerini ise nice sonra Tan gazetelerinin sayfaları içinde bulabildim.

Balıkçı, 1943-1946 arasında çok 'çoğalmıştı', öyküleri, romanı yayımlanmıştı. Aganta Burina Burinata büyük ilgi görmüş; insanoğlunu sevinçleriyle, acılarıyla, güzelliği ve üretkenliği ve de sömürülmesiyle veren öyküleri ise okuyanlara yeni tipler, yeni serüvenler sunmuştu. Her öyküsünde 1910'a kadar yurt dışındaki

yaşamının sağladığı kültür birikiminin etkileri sezilirdi. Babıâli'ye bir Oxford mezunu ağırbaşlılığı ve bir paşazade kasıntısıyla değil, sanatın her dalında yeteneğini gösteren tam bir insan alçakgönüllülüğüyle adım atmıştı. "Musavver Muhit", "Muhasin" (Kadın dergisi), "Resimli İstanbul", "Musavver Şebab" (Resimli Gençlik) dergi ve gazetelerinden çok arkadaşı olmuş, bu yayınlarda çizgisi, çevirisi, önyazısıyla yer almıştı.

M. Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel Amerika'dan İstanbul'a dönünce (Temmuz 1923) Cevat Şakir'i kendi yayınlarına angaje etmişlerdi. Döneminin en ilerici ve en başarılı dergilerini çıkaran Serteller'in, "Resimli Ay", "Resimli Hafta" dergilerinde çalışan Cevat Şakir, "Resimli Hafta" nın kapanması üzerine çıkarılan "Resimli Perşembe"de de yazmaya başlamıştı. Ama bir öyküsü, onu da Zekeriya'yı da Ankara İstiklal Mahkemesi'ne sanık olarak çıkarmış, idamdan kıl payı kurtulmuşlardı. Bodrum'da kalebent ve hapis cezasını çektikten sonra Cevat Şakir, kendi kendine Halikarnas Balıkçısı adını vermiş ve o kara günlerin mutlu sonunu vurgulamak istemişti. Balıkçı, Bodrum'u dar sosyal yapısı ve sınırlı köy yaşamından kurtaran girişimleriyle belleğine üstün zenginlikler katmayı başarmıştı. Denizle senli benli oluşu, deniz adamlarının çileli yaşamını öğrenmesi Türk yazınına yeni konular, yeni anlatım özellikleri kazandırmıştı. Bodrumlular, "palmiye"yi onun çabasıyla tanımış, Bodrum onun ilk taşlarını koyduğu yapıtlarının örgüsü yüzünden bugünkü ilgi odağını elde etmişti. Ama hâlâ Balıkçı'nın evi, Balıkçı'nın mezarı hakkı olan ilgiyi ve anıtlaşmayı bulamadı.

Halikarnas Balıkçısı yayınlarıyla şunu da kanıtladı:

"Batı kültürünün kaynağı Yunanistan değil, Anadolu'dur."

Ve Anadolu'yu anlatan yapıtları, bunu bilimsel olarak kanıtlamıştır.

Yazımızı, "Merhaba Halikarnas Balıkçısı! İyi günler göreceğiz, değil mi ya?" diye sonuçlandıralım.

O benim yahu!..*

Haluk Elbe (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nin ilk müdürü)

Yirmi yıl önce, Bodrum'a geldiğim zaman ilk işim Mavi Sürgün'de adı geçen şahısları ve yerleri bulup tanımak olmuştu. Paluko Mustafa, Ethem Kaptan, Gavur Ali, Balıkçı Recep, Deli İbrahim Kaptan, Ali Cengiz, Kaplan Kalesi, Bardakçı Koyu, Salmakis Çeşmesi, Azmak Başı, Cevat Şakir'in ilk oturduğu ev falan… Bunları hep merak etmiştim.

Kitapta adı geçen şahıslar arasında bir de Zeytinci Musa vardı. Kitaba göre Musa, Tarım Bakanlığı memuruydu. Cevat Şakir'in yakın bir arkadaşı, candan dostu, her bir derdini, Cevat Şakir'e açar her sevincini onunla paylaşırmış. Karısı ile anlaşamadığı için de dertli… Zaman zaman aralarında şiddetli tartışmalar geçiyor. Bu durumlarda geceleri ayrı ayrı yatmak gerekiyor. Fazla bir eşyaları da yok…

İşte kitapta adı geçen şahıslar arasında ben bu Musa'yı arıyorum. Zeytinci Musa diyorum kimse bilmiyor. Yahu, nasıl tanımazsınız diyorum. Resim de yaparmış, Cevat Bey'in yakın arkadaşıymış diyorum. Böyle birini hiç mi hiç tanımıyorlar. Cevat Bey'den başka Bodrum'da resim yapan bir kimse bilmiyoruz deyip kesiyorlar. Cevat Şakir'in kitabındaki bütün şahıslar gerçek şahıslardı. Ama, Musa'yı bilen yoktu. Herkesi buldum da bir tek garip Musa'yı bulamadım.

Bu Zeytinci Musa, benim kafamı dürter de dürter. Yıllar yıllar sonra Cevat Bey'in İzmir'den Bodrum'a geldiği bir gündü. Musa benim kafamda bir diken ya, kendisine bu Musa'yı bulamadığımı, onu hiç kimsenin tanımadığını söyleyiverdim. Birden elimi kaptı. Onu nasıl tanıyamamış olursun? der gibi yüzüme dik dik baktı. Sözcüklerin üzerine basa basa "O benim yahu" dedi.

Allah Allah… Musa, Cevat Bey'in kendisi imiş!... Bunu nasıl anlayamamıştım? Mavi Sürgün'ü bir kez, bir kez daha dikkatle okuyorum. Şunu merak ediyorum: Cevat Bey, Musa'nın kişiliğinde kendisini nasıl gizleyebilmişti? Sonunda Musa'yı buldum…

Vaka, Cevat Bey kitabında bir Musa anlatıyor. Fakat yazısında yer yer onu kendi kişiliği ile birleştirerek gizini açığa da vuruyor.

Kitabında Musa için: "Tuhaf adamdı şu Musa vesselâm. Benimle Kaplan Kaya,

---

* Haluk Elbe'nin, 23 Nisan 1982 tarihli Bodrum Ekspres Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

bir de kale önünde balık avlamaya gelirdi. Yan yana otururduk. Kimi sefer o konuşur ben dinlerdim, kimi sefer ben konuşur o dinlerdi. Saatlerce susardık. Bazen sanki birbirimizin düşüncesini dinlerdik. Onunla birlikteyken yanımda kimse yokmuş gibi olurdu. Bazen, 'Acaba ben o muyum? Yoksa o ben mi?' diye düşünürdüm." diye yazıyor.

Adeta Musa benim yahu! dercesine ayan beyan bir açıklama. Sonra Musa'yı vapur resimleri yapan ve tuvaline mavi boya yetiştiremeyen mavi delisi bir ressam olarak göstermesi ayrı bir ipucu değil mi? Evet, Zeytinci Musa Cevat Şakir'in kendisi idi.

Merhaba Balıkçımız*

Osman Nuri Bilgin (Bodrumlu Eğitimci)

Koca delikanlı Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in (76) yaşına basışından ötürü çok sevindikleri S. Eyüboğlu, Azra Erhat, M. Cevdet Anday, Dr. Tarık Temel'le birlikte 16 kişilik seçkin bir topluluk Bodrum'a geldi ve seneler önce Balıkçının karış karış dolaştığı ve her yerine aşık olduğu Bodrum'u onunla birlikte tekrar gezdiler.

İmbat rüzgârının esişiyle denizimiz nasıl dalgalanırsa, bizim balıkçının saçları da öyle. Bir gün kıble, diğer gün karayel, öbür gün meltem rüzgârları ile dalgalanırdı. Ve nasıl Turgutreis bir gün Sicilya'da, diğer gün Balear adalarında görülmüşse, o da bir gün Karatoprak ve Gümüşlük, diğer gün Karaada ve çevresinde bir martı gibi ağarır ve kaybolurdu.

Neydi o, seneler evvel Bodrum'a gelişi? Çok yakışıklı filiz gibi centilmen bir delikanlıydı. Aradan yıllar geçmesine, o güzel saçlara kar yağmasına, kalıp ağırlaşmasına rağmen o centilmen filiz gibi delikanlı hala eski neşesini ve centilmenliğini kaybetmemiş, memlekete her yönden hizmet aşkı hiç sönmemiştir.

O bazı seneler denizcilikle, bazı seneler bahçe ve ağaç işleriyle uğraşmış ve Bodrum'a faydalı olmaya çalışmıştır. Acaba bizler onun getirdiği o güzel ağaç ve fidanları koruyabiliyor muyuz? Hayır. Türkiye'de hiçbir şehir ve kasabaya nasip olmayan bir Kaktüs koleksiyonu vardı ki, elem telem ettik. Palmiyeleri ise kasapların devirdikleri hayvanlar gibi deviriyoruz. Hiç acımıyoruz bile.

Hele Ziraat Bankası binasının yapılışında birer eş gibi yan yana duran Bella Somraların birisini kesmekle diğerini sevgilisinden ayırmış olmadık mı? Bundan ötürü bir Bodrum'lu olarak Balıkçımızın bizleri affetmesini, sağlık ve esenlik dileğimizi kabul buyurmasını diler, nice nice yıllar merhabasının Bodrum semalarında çınlamasını temenni ederim.

---

* Osman Nuri Bilgin'in, 06 Nisan 1966 tarihinde Bodrum Eğitim Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Balıkçı'nın Bodrumlu dostları*

Mustafa Yeşilova (Emekli emniyet müdürü)

Yazıma Bodrumlulardan özür dileyerek başlamak istiyorum. Biliyorum ki yazının başlığını görenlerden alınanlar olacak; "Biz onun dostu değil miydik?" diye. Sizler de, dostluk bahçesinde "Balıkçı'nın" hesabına açan çiçeklersiniz. Yazımızın sonunda da bunun böyle olduğunu söyleyeceğiz. Ancak biz burada, yılları zenginleşmiş, deneyleri zenginleşmiş, yürekleri gibi saçları da aklaşmış insanlara öncelik vereceğiz…

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın (Balıkçı) içinde hiç dinmediğini sandığımız fırtınanın gücünü bilemiyoruz ama, bir deli poyrazın estiğinin farkındayız… Gavur Ali Kaptan'ı yakalıyoruz; Balıkçı'yı soruyoruz. Kaptan gülümsüyor. Üzerinde bir tek siyah saç kalmamış. İçindeki anılar yürüyüşe geçiyor. Gözleri iyi görmüyor ama yüreğindeki pencere açık.

"Biraz Balıkçı'dan söz etsen kaptan."

"Ondan söz etmek insanı rahatlatıyor." diyerek başlıyor anlatmaya.

"Denizin rengine, kayaların rengine dikkatli bakmazdık. Dünya umurumuzda değildi. Ama balıkların tüm huylarını karımızın huyları gibi bilirdik. 'Müren balığıyla, Yunus balığına aynı gözlükle bakılmaz' derdi."

"Peki kaptan hiç kızgın olmaz mıydı?"

"Hem de nasıl kızardı. Ama çabuk gülerdi. Karaada'ya giderdik arasıra. Balık tutar, içerdik. Orda yazlık dinlenme yerlerimiz vardı. Çadır kuranlar olurdu. Balıkçılar dinamit getirirlerdi. Bir ceketin üstünde tek bir dinamit duruyordu. Öğle yemeğine oturduk. Birbirine küsenler ayrı yere oturdu. İki kişi ilerdeki çukurda, biz sekiz kişi Cevat Bey'le bir arada. Cevat Bey birkaç kez onları çağırdı, gelmediler. Bir anda kızdı, sigarasından dinamiti tutuşturdu. Onların yemek yediği çukurun bayır tarafına fırlattı. 'Yatın' dedi. Uzandık. Bir patlama oldu. Gittik baktık ikisi de uzanmış yatıyorlar. Ben yaralandıklarını sandım. Meğer korkmuşlar. Onları tutup kaldırdı. 'Dinamitle konuşmak sakıncalıdır. Gelin de sofrada konuşalım' dedi. O gün onlar yemek yemediler. İştahları kaçmış. Ama bir daha kimseye küstüklerini duymadım."

---

* Mustafa Yeşilova'nın, Aralık 1982'de Dönemeç Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

“Ali Kaptan, seninle arası nasıldı?”

“ …. Aramadın mı çok kızardı. Yağmur yağınca ev akardı. Böyle bir gün eve uğradım. Kapının altını delmiş. ‘Bre Cevat Bey, bu yuvarlak delik ne?’ dedim. ‘Kapı’daki kapı!... Kedi için açtım.’ dedi. Bir de bana sormaz mı, ‘Nasıl güzel olmuş mu?’ diye. Başımı salladım durdum. O da güldü durdu. Ben köye gittim. Geldiğimde, seni aratıyor dediler. Gittim, kapının altındaki delik dörde çıkmış. Bakıp kaldım. Hayretimi anladı. ‘Sen aylardır yoksun burda. Durumu biliyorsun. Kedi yavruladı. Onlara da birer kapı açtım, trafik sıkışmasın diye.’ demez mi.

Ona ayak uydurmak kolay değildi. Bir başka adamdı. Mert adamdı. Bir gün para gelmiş. İstanbul’dan mı, İngiltere’den mi, kitap parası mı, başka para mı şimdi bilemiyorum. On, on beş bin lira kadar. Bodrum’da kıyamet koptu sanırsın. İlanlar, bağırtılar beni de yakaladı. ‘Bre Ali, para geldi para’ dedi. Sonunda yirmi günde parayı yiyip bitirdik.

Nasıl anlatsam bilmem ki; dünyayı mı küçük görüyordu, o mu çok büyüktü bilemiyorum. Bunca yıllık beraberliği, şimdi şurada birkaç saat içinde nasıl anlatayım. Tanrı rahmet eylesin. Bir başka insandı, hem de bambaşka.”

Ali Kaptan kalktı, ardına taktığı anılarıyla yaşlılığını sürükleyip götürdü. Kısa adımlarında yükünün çok ağır olduğu anlaşılıyordu. Oysa yıllar önce dalgıçlıkta Ali Kaptan’la boy ölçüşmeye olanak yoktu.

Hasan Erdoğan Kaptan’a sorduk.

“Hasan Kaptan, kilo ve boy bakımından Balıkçı’ya denksin. Peki huyunuz suyunuzda da bir akrabalık var mıydı?”

“İyi anlaşırdık. Hele adalara gidince beni almadan edemezdi. İtalyanlar bizi pehlivan sanırlar. Bir keresinde İstanköy’e (Kos) gittik. İtalyan Polisi, ‘Türk ayısı geldi’ demiş. Cevat Bey, İtalyanca bilirdi. Orda yaşayan Türkler de bu söze üzülmüş olmalılar ki Cevat Bey’e bir başka türlü bakıyorlardı. Polisin üzerine yürüdü, bağırarak bir şeyler söyledi. Polis şaşırdı kaldı. Cevat Bey’in İtalyanca bildiğini nereden bilsin. Etrafımızı saran Türklere sordum, ne oluyor diye. İtalyan Polisine demiş ki: ‘Ağzınız fazla açık kalıyor, o da fazla makarna yemekten olacak. Bizim ayılar birkaç dil bilir. Ya sizin eşeklerden ne haber?’ Sonra da tutturdu mu, ‘İtalyan özür dilemeden buradan ayrılmam.’ Adam özür diledi de ertesi günü geri dönebildik.

Bir de süngerciliği yasakladılar. Uğraştı durdu. Sonunda serbest bıraktırdı. ‘Ha süngeri yasaklamışsın, ha Bodrumlu’yu kalebentliğe mahkum etmişsin’ deyip durdu.

Fakir balıkçıları korumaya çalışırdı. Recep, Mustafa, Ali'nin ailelerine gizlice geçimlikler gönderirdi. Şimdi çok üzülüyorum. Neden dersen? Sürgün dediler, sakıncalı dediler, ondan bizi kaçırdılar.

Ah bey! Ektiklerini yolduk. Diktiklerini söktük. Ona vakit kaybettirdik. Meğer biz yüreğimizdeki adamı döğermişiz. Onu geç anladık ama çok sevdik çok.

İtilip kakıldığımız yıllarda ekmeğimizin ununu çaldılar. Ona gittik, 'Tek yol Ankara, çekin Atatürk'e bir tel' dedi. Biz kim, tel çekmek kim! Postane bir alem. Yazmayı beceremeyiz. Gene ona geldik. Durumu anlattık. Bre Cevat Bey, postane bizim telimizi çekmez, üstelik beceremeyiz. Yazdı, teli çektirdi.

Aradan bir hafta geçti. Kaymakam topladı bizi. Cevat Bey'e çok kızmış. Bizi suça itermiş, huzuru kaçırırmış bilmem ne yaparmış. Bağırdı çağırdı, sonra da Cevat Bey'e 'Seni ayaklarımın altında ezerim' dedi. Sakin duran Balıkçı birden dikleşti, 'Bre beni İstanbul'da koca koca tramvaylar çığnayamadı, şimdi burada bir eşek mi çığnayacak?' dedi. Çarptı kapıyı çıkıp gitti. Arkasından biz de çıktık. Bodrum'u terk ettiğinde sanki öksüz kalmıştık bey…"

Etem Özyurt, Kamil Acar, Cevri Hasan, Salih ve Mustafa Cengiz, Mehmet Poyraz, Ahmet Erbil kaptanlarla olan dostluğunu dile getirmek o kadar kolay olmasa gerek. Bu insanlar onu kendilerine göre yorumlarken bile anılara tutsak düşüyorlar.

En takıldığı kaptan, Deli Mustafa Kaptan'dı. En ilginç bulduğu kaptan Deli İbrahim Kaptan'dı. Ama Palapaçi Hasan'la olan ilişkisi bir güldürü yumağıdır. Mehtaplı bir gecede kayıkla balığa çıkmışlar. Dört metrelik kayıkta Palapaçi, bir ara bağırmaya başlamış, 'Yetiş bre Cevat Bey, yetiş bre' Cevat Bey yetişmiş son süratle, başlamış ipi çekmeye. İki insanın duygularına çakmak çakan, küçük balığı alırlar kayığa, sonra da suya atıp gülmeye başlarlar…

Cevat Şakir düşüncesini seslendirdiğimde, duyduklarım beni başka dünyalara götürür. Yapıtlarında o gerekeni söylemiştir ama, eklenecek şeyler vardır. Onu tanımış olanların ekliyeceği… İlk kez 1961 yılında Kuşadası'nda tanıdığım bu insanın boyutlarını anlamaya çalıştım. O sınırları zorlayan bir insandı. Ben bunları onun bir dostu olduğumu düşünerek yazıyorum. Onu az tanıdım, ama sevdim. Kuşadası'nda ona sordum: "Gerçekten Meryem Ana, Selçuk'taki Bülbül Dağı'nda mı yaşamış?" Birçok şeyler anlattı, sonunda eğildi kulağıma sözün sonunu söyledi: "İstersen bu aramızda kalsın." dedi.

Ve aramızda kaldı. Sağ olsaydı söyleme izni alabilirdim ama, artık o şansım yaşamıyor. Bazı şeylerin söylenmemesi de güzeldir. O, özgürlüğüne kimsenin sınır çizmediği bir yapının adamıdır…

Kalebentliğe mahkum edilişinin yanında bir de yoksulluğa mahkum edildiği

yıllarda, sonunu düşünmeyecek kadar iri yürekli oluşu, fakirliğini gururunun üzerine çıkarmayışı, insanlığını namerde kurban etmeyişi, doğayla iç içe oluşundandır. Bodrum'u terk ederken Yokuşbaşı'ndan Bodrum'a son kez bakarken, ayağında telle tutturulmuş yırtık postallar, omuzunda çocuğu vardır. Yüreğindeki yara izlerinde ise, ülkemizdeki yazarların çizerlerin kader çizgileri vardır. Ama o, tüm bunlara karşın dikenli yollarda dimdik yürümesini bilmiştir.

Bir gün "İbrahim Kaptan, nedir bu saksı işi?" diye sormuştum.

"Cevat Bey, adalardan ağaç, çiçek ne bulduysa Bodrum'a taşırdı. Her gidişinde neler almazdı neler. Bir keresinde bir saksı aldı. Güç bela, dalgalarla boğuşarak Bodrum'a geldik. Kaputunu üzerine kapamıştı, saksı tuzlu su yemesin diye. Görevliler üşüştüler başımıza, nerde bunun ithal belgesi diye. Sonra da alıp, denize atıverdiler. Yüzünün aldığı o korkunç durumu hâlâ unutamıyorum."

O güçlü yaşama isteğine karşın, onun Bodrum'da sevdikleri arasında hangi kuytuya ne kadar gözyaşı döktüğünü bilemiyoruz. Bizim kuşaktan çoğu ona bir yeni Herodot olarak bakmıştır.

Onun coşkusuna kapılanlar olmuş, bu coşkuya ayak uyduranlar olmuştur. "Anadolu'nun Ücretsiz Avukatı" olarak düşünenler olmuştur. Belki, o da bunun böyle olmasını istemiştir. Tüm bunlara karşın gene de onun bir yanında Preksitel, bir yanında Afrodit, yüreğinde ise kuşların kanat çırpışı vardır.

Nedendir bilmem; ondan söz edildiğinde içimi bir acı kaplar. Yokuşbaşı'ndan Bodrum'a son kez bakışı, ayağında telle tutturulmuş yırtık postallar, denize atılan çiçek saksısı aklıma gelir ve suskunluğa tutsak düşerim… Nitekim o da yıllar sonra Halikarnaslı çocukların sorularını yanıtlarken, "Ben orada iken sizler de doğmuş olsaydınız, yurdun bu köşesini cennete çevirirdik." diyecektir…

Yazarını, çizerini, turistini Bodrum'a onun kadar ustaca çağırabilen başka bir yazara rastlamak olanak dışıdır. Nitekim öldüğü duyulduğunda, Bodrumlular koşuvermişler İzmir'e. Onun partisinden olmadığı için, 'Kibar' bir belediye başkanı ambulans vermemiş.

Nato'daki yetkililer 'Biz götürelim, biz verelim' demişler.

Ama Bodrumlular onlara en güzel yanıtı vermişler:

"Biz onu götürürüz."

Kiralamışlar bir minibüs, doldurmuşlar çelenkleri üzerine, saygısızlığın suratına tükürürcesine, geçivermişler İzmir'in geniş caddelerinden. Bodrum'un daracık sokaklarında, eli çiçekli yavrular karşılamış onu.

Yaşlılar, kadınlar; tüm Bodrum sokaklara taşmış. Dostları diktiği ağaçların

çiçekleriyle süsledikleri tekneler, onu Arşipel'de bir kez daha gezdirmişler, sonra da en sevdiği tepeye götürmüşler. Gönültepe'ye…

(Bodrumlu, onun yattığı tepeye "Gönültepe" diyor. Ya da öyle olmasını istiyor.)

Bugün Gönültepe umut yüklü

Başaklar boy veriyor

Filizler rüzgarda

Bir Balıkçı'nın sevdası var havada

Bilmeyiz, öyle bir coşku ki tarif edemeyiz

Yıllar tükenirken işte biz

Gönültepe'nin yellerini

Bayrak edip, bağrımıza basmışız

Geç Gönültepe'den gönlünce

Es benim deli poyrazım

Biz o doğa, biz o yeller arasında

Bir devi, bir tepeye bırakmışız

Nihayet*

Fikret Adil (Gazeteci – yazar)

Burası Yokuşbaşı denilen yer. Halikarnas Balıkçısı gür merhabalarından birini çekiyor. Bembeyaz duvarlı, önünde bir tümsek bahçe olan kahvenin içinden kıranta biri çıkıp bakıyor, cevap veriyor:

-Merhaba Cevat Bey!

Kahveye çıkıyoruz. Kahve yok. Sabahattin Eyüboğlu'nda "neskafe" var. Sıcak su yapıyoruz, kahveciye de ikram ediyoruz.

Yokuşbaşı, Bodrum'un bir nevi ayrılık çeşmesi. 93 Harbinde Bodrumluların teşkil ettikleri tabur efradını aileleri buraya kadar gelip uğurlamışlar. Halikarnas balıkçısı, Bodrumu biran evvel görmek arzusunu, arzumuzu geciktirmek istermiş gibi. Kahveci ile yarenliğini uzatıyor. Hakkı da var. Bir noktayı öğrenmek istiyor. Kahveciye:

- Kocalmışsın yahu! Diyor. Beklediği cevabı alıyor:

- Maşallah sen, Cevat Bey hiç değişmemişsin!

Gülümsüyor, itiraz ediyor:

- Yok canım, nede olsa biz de kocaldık!

İtirazlar, gülüşmeler. Kalkıyoruz. Cipe bize takip etmesini söyleyen Halikarnas Balıkçısı ile yürümeye başlıyoruz. On, on beş adım sonra hayran gözlerimize harikulade bir manzara serilmiştir: Muhteşem bir Kalenin ortasına oturduğu mavi bir deniz. Kalenin dantelalı bembeyaz etekleri halinde ve yarımay şeklinde iki tarafına uzanan iki liman, kıyılarında yeşil ağaçlar arasında bembeyaz evler. Kalenin karşısında şimdi bir Yunan Adası olan İstanköy. Sol tarafına doğru, yakınında bir başka ada. Ve ufukta sabah güneşinin tül perde arkasında imiş gibi gösterdiği ve pırıltılar içinde uzanan Kereme körfezinin burnu.

Sanki cennetin kapıları açılmıştı öylece kaldık. Seyrettik. Sonra cipe binerek biran evvel oraya varmak üzere davrandık. Manzaranın güzelliği ve deniz kokusu ile sarhoş olmuştuk. Öyle ki, cip Bodrum meydanında durduğu zaman "geldik mi?" diye birbirimize bakıştık.

---

* Fikret Adil'in, "Beyaz Yollar Mavi Deniz" kitabından alınmıştır.

Gelmiştik. Fakat ilk gördüğümüz şey, bir çirkinlik oldu. Şehrin giriş kapısı denilebilecek yerde, iki muazzam palmiye vardı. Bunların hemen birinin yanına, bir benzin deposu getirip dikmişler, ağacın ve girişin bütün güzelliğini berbat etmişlerdi.

Ağaçları, vaktiyle Halikarnas Balıkçısı diktirmişti. Dönüp dönüp bakıyor, ağlamaklı oluyordu. Fakat şimdi bunları düşünmeye vakit yoktu. Etrafımıza kalabalık toplanmaya başlamıştı ve bir "merhaba" bombardımanına maruz kaldık. Halikarnas Balıkçısı'nın cevabı merhabasının tonundan, edasından gelenlerin onunla dostluk, yakınlık derecelerini kolaylıkla anlayabiliyorduk.

Bu selamlaşma faslı bitip tükeneceğe benzemiyordu. Otel bulmak gerekiyordu. Meydanda bir kahvede oturuyorduk. Halikarnas Balıkçısı "tebaa"sını orada "kabul" ediyordu. Otel diye, sorduğumuz zaman tam önünde olduğumuzu söylediler. Sahiden de öyle. Fakat otel vardı ama otelci ortalarda yoktu:

-Zararı yok, dediler, siz çıkıp bir odaya yerleşirsiniz, o sonra gelir. Şimdi evinde öğle uykusuna yatmıştır.

Dedikleri gibi yaptık. Tertemiz, bir kat üzerine dört, beş odadan mürekkep bir otel. Kapısı açık olan odada, gıcırgıcır çarşaflı üç karyola sanki bizi bekliyordu. Eşyalarımızı bırakıp dışarı çıktık, şehri yakından görmek istiyordum. Halikarnas Balıkçısı'nın geldiği hemen duyulmuştu. İki adımda bir durup konuşmak, hal hatır sormak icab ediyordu. Bir aralık:

-Canım, dedi, bir kahve içmek istiyor.

-Nerede bulabiliriz?

Tanıdık bir kahveye girdik. Selam, sabahtan sonra, Halikarnas Balıkçısı, usulca "Kahve var mı?" diye sordu. Eski dost:

-Cevat Bey, dedi, siz istersiniz de olmaz mı? Amma arka tarafa geliniz!

Kahvenin arka tarafına geçtik. Sebebini anlattığına göre, kahveci, bu nadir meta başkaları görüp istemesinler diye, kendine ayırdığı miktardan bize gizlice veriyordu. İçki yasağı devrinde kaçak içer gibi kahvelerimizi höpürdettik. Şimdi karnımız acıkmıştı. Yemek faslı başlayacaktı. Çok iddiasız bir lokantada, üç kişi basit, fakat temiz bir yemek yedik. Canımız tatlı istedi. Karşıki muhallebiciden getirdiler. Hesap sordum. Üçümüz için dört buçuk lira istediler!

Yanlışlık olmasın diye tekrar ettirerek, ödedim.

Halikarnas Balıkçısı'ndan mektup*

Hıfzı Topuz (Gazeteci – yazar)

Dünyaya bir merhaba deyip gideceğim…

1953-55 yıllarında Akşam Gazetesi'nde yazı işleri müdürü olarak çalıştığım dönemde Melih Cevdet Anday'la birlikte haftada bir gün Sanat Sayfası diye bir edebiyat sevdası yapıyorduk. Dönemin bütün ünlü yazarları, sanatçıları gazeteye uğrayıp bize yazı veriyorlardı. Kimler yoktu onların arasında. Aklıma şu isimler geliyor: Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Oktay Rıfat, Sabahattin Eyüboğlu, İlhan Berk, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Şükran Kurdakul, Necati Cumalı, Onat Kutlar v.b.

Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'i de o sıralarda tanıdım. Yazı işlerine bir eli havada "Merhaba, merhaba!" diye bağırarak girerdi. O zamanlar yaşı herhalde 60'ın üzerindeydi. Çok sevimli bir adamdı. Sanırım onu sevmeyen yoktu. Haftada bir gün de Maçka'da Sabahattin Eyüboğlu'nun evinde toplandığımız zaman Cevat Şakir İzmir'de ve Bodrum'da yaşıyordu. Ancak birkaç ayda bir yolu İstanbul'a düşüyordu. Sabahattin Eyüboğlu'nun haftalık toplantılarında yine o dönemin ünlü yazar ve sanatçıları da bir araya geliyor ve doyulmaz sohbetler oluyordu. Maçka'daki toplantılara katılanlar arasında şu dostlar aklıma geliyor:

Ferruh Doğan, Ali Ulvi, Cengiz Bektaş, Mehmet Başaran, İlhan Berk, Cevdet Kudret, Azra Erhat, Aziz Nesin, Ruhi Su, Sabahattin Kudret, Cevat Çapan ve daha niceleri. O yıllarda Azra'nın Cevat Şakir'le büyük bir aşk yaşadıklarını hepimiz biliyorduk. Azra, daha sonraki yıllarında aralarındaki mektupları yayınladı.

Cevat Şakir'in Batı Akdeniz kıyılarına bıraktığı en önemli gelenekte Mavi Yolculuk oldu. İlk Mavi Yolculuğu Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte o düzenledi. Sonra da birçok yolculuğa katıldı. Cevat Şakir o yolculuklarda tadına ve sohbetine doyulmaz bir insandı. Bütün kıyılardaki kalıntıların tarihini ondan dinlemiştik.

… Bodrum o zaman hiç de tanınmış bir yer değildi… Cevat Şakir orada halka kendini sevdirdi. Kıyı şeridini güzelleştirdi. Oralara yol boyunca palmiyeler ve turunçlar dikti. Ve sanırım turuncu da ilk kez bölgeye o tanıttı.

---

* Hıfzı Topuz'un, Eylül 2018 tarihli Masa Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Parasal durumu hiç yerinde değildi. Turist rehberliği ve çeviriler yaparak hayatını kazanıyordu. Gazete ve dergilere de zaman zaman yazılar gönderiyordu. Ama o dönemde yazının hiç değeri yoktu. Yazı başına 5,10 lira alabilmek sorun yaratıyordu.

Cevat Şakir orada Şadan Gökovalı diye bir genci manevi evlat edinerek eğitti. Şadan da manevi babasını hiç unutmadı, anılarını ve yapıtlarını uzun yıllar yaşattı. O dönemde Cevat Şakir bizim Sanat Sayfa' sına da yazılar göndermeye başladı. Ama onun ölçüsü hiç bizim sayfanın boyutlarına uymuyordu. Ben ondan bir sütunu geçmeyecek yazılar istiyordum. O ise bize 10'ar sayfalık öyküler gönderiyordu.

Bunları gazeteye sığdıramıyorduk. Geri göndermeye de sıkılıyordum. İşte o günlerin birinde, 11 Haziran 1955'te kendisinden aşağıdaki mektubu aldım.

"Merhaba Efendim,

Aylarca evvel basılmak üzere gazetenize dört hikâye vermiştim. Hikâyelerin biri basıldı ve parasıyla gazetenize altı ay abone oldum. Öteki üç hikâye basılmadı. Ve görünüşe göre basılmayacak. Onun için hikâyelerin gönderilmesini rica ederim. Çünkü kitap olarak basılacak hikâyelerim arasında onlar da var.

Size bu lütfunuz için teşekkür eder ve candan saygılarımı sunarım efendim.

Cevat Şakir – Halikarnas Balıkçısı 353 Hatay Caddesi, İkinci Karantina – İzmir"

Cevat Şakir'i 13 Ekim 1973'te İzmir'de Merhaba Apartmanı'nda kemik kanserinden yitirdik. Vasiyeti üzerine Bodrum Gümbet'teki Türbe Tepesi'nde bulunmaktadır. Balıkçı ölmeden önce şöyle demişti;

"Ah… Ne acı… Doğa en can alıcı noktada elimi kilitledi. Son söylemek istediklerimi yazamadım… Sanırım ki yolcuyum… Dünyaya bir merhaba deyip gideceğim… Burnuma çiçek kokuları geliyor… Açın, açın pencereleri, son defa görmek istiyorum güneşi, son defa görmek istiyorum özgünlüğünü.

Merhaba çocuklar!

Merhaba dünya!

Merhabaaaa!"

Balıkçı'nın dostları Aliko'nun Kahvesi'nde*

M. Şakir Örs (Gazeteci)

Geçmişte bir balıkçı kahvesi olan Aliko'nun Kahvesi Bodrum'da… Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in dostları sık sık burada bir araya geliyor. Onlarla tanışıyoruz. Sohbetimizin konusu ister istemez "Balıkçı ve Bodrum" oluyor…

Bodrum yeni bir güne uyanıyor. Yaz güneşi tüm kızıllığıyla Halikarnas'ın üzerine vuruyor. Bodrum Kalesi güneş ışınlarıyla dans ediyor. Ortalık ıpışıl apaydınlık. Biz de konuk bulunduğumuz bu kalabalığı ve gürültüsü bol kentin güzel bir sabahında Bodrumlulara merhaba diyoruz.

Hareketli ve gürültülü gecenin mahmurluğu üzerinden atamamış insanlar sokaklarda boy göstermeye başladılar. Dükkânların önünü süpürenler komşu mekânların çalışanlarına yüksek sesle laflıyorlar. Limanlardaki yatlarda da yoğun bir devinim var. Yat sakinleri sabah saatlerinin tenhalığından yararlanıp limana girebilmiş araçlardan alışveriş yapıyorlar. Aldıklarını yatlara yüklüyorlar. Limana yakın gazinolarda çay bahçelerinde garsonlar masaların üzerine sakız gibi beyaz örtüler örtüyorlar. Halikarnas Balıkçısı'nın kenti Bodrum, yine kalabalık olacak ve gürültülü geçecek yeni bir güne hazırlanıyor.

Belediye meydanlarında bulunan bir zamanlar Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Bodrumlular'ın deyimiyle "Bahçıvanın diktiği palmiye ağaçları" capcanlı yeşilliklerinde Balıkçı'nın anısını yaşatıyorlar. Meydandan geçerken Balıkçı gözümüzde canlanıyor, sanki gelmiş ağaçlarını suluyor gibi.

Bodrum çarşısını bir baştan bir başa katedip barlar sokağına doğru yürüyoruz. Bir gece önce yaptığımız ilk turda ünlü Halikarnas Disko yakınlarında Aliko'nun Kahvesi'ni keşfetmiştik. Ancak kalabalık ve gürültülü Bodrum gecesinde bize anlatılan Aliko'nun Kahvesi'nden eser yoktu. Orası daha çok bir çay bahçesi görünümündeydi. Konuştuklarımız "Siz buraya gündüz erken saatlerde gelin, aradığınız kişileri ve ortamı ancak o zaman bulabilirsiniz" demişlerdi. Bizde bu yüzden Bodrum için erken sayılabilecek bir vakitte yola düşüp Aliko'nun Kahvesi'ne kadar uzandık.

Kahvenin kapısından içeri süzülüp ocağa doğru yöneliyoruz. İsminin Kemal Türközden olduğunu öğrendiğimiz ocakçı, buğuları tüten ocaktan demlikleri alıp önündeki bardakları dolduruyor: " Az şekerli iki, beş çay çek…" Bir nefes

---

* M. Şakir Örs'ün, 20 Ekim 1998 tarihinde Yeni Asır Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

aralığında ocakçı Kemal ustayı yanımıza çekiyoruz. Kasada duran İsmail'den ocağa bakmasını da rica ederek Kemal ustayla söyleşiyoruz.

Kemal Türközenden'in anlatımına göre bu kahvenin ilk sahibi Kos Adası'ndan bir Rummuş. Sonra burası Ali Cengiz'in sünger deposu olmuş. Daha sonra da Ali Cengiz'in damadı Ali Asil burayı kahve olarak açmış.

Ocakçı Kemal duvarda asılı panoda Aliko'yu ve diğer eski balıkçıları süngercileri anlatıyor. Ona Halikarnas Balıkçısı'nı tanıyıp tanımadığını soruyoruz. Önce derin bir iç geçirip geçmişe doğru bir zaman yolculuğuna çıkıyor ve anlatmaya başlıyor:

"Cevat Şakir uzun boylu, cüsseli ve gösterişli bir insandı. Eskiden burada şef kahvesi vardı. Sık sık oraya gelirdi. Ben ona servis yapardım. Kalın bir sesi vardı. O kahvede konuşmaya başladı mı sanki gök gürlüyor sanırdınız. Bodrum'daki bütün palmiyeler ve ağaçlar onun hatırasıdır."

Kemal usta, Aliko'nun Kahvesi'nin geçmişte bir balıkçı kahvesi olduğunu anlatıyor. Bizi dışarıda oturan yaşlıların yanına götürüyor. Cevat Şakir'in eski balıkçı, süngerci dostlarıyla tanıştırıyor. Aslen Rodoslu olduğunu ve Datça'dan Bodrum'a geldiğini söyleyen Asi'ya göre bu kahve geçmişten balıkçıların, süngercilerin mekânıymış.

"Eskiden bu kıyılar balık doluydu. Barbun, tekir, çipura, kılıç balıkları başta olmak üzere hemen hemen her türlü balık bulunurdu. O yıllarda balık tutmasını düşünemezdik, nasıl satacağımızı düşünürdük. Ortalık balıktan geçilmezdi. Bizde balık dolu küfeleri eşeklere yükleyip köylere götürüp satardık. Öyle şimdiki gibi buralarda turist falan da yoktu. Biz de tuttuğumuz balıkları köylerde yağla, yumurtayla, incirle, pekmezle trampa ederdik. Bodrumlu eskiden kapısını, penceresini açık bırakırdı. Ama şimdi öyle mi ya? Yetmiş iki milletten insan burada hırlısı var, hırsızı var. Artık kapımızı penceremizi kapatıyoruz."

Biz Kemal amcayla sohbeti koyulaştırmışken uzaktan elinde bastonu başında kasketiyle, onların deyişiyle Paluko görünüyor. Hemen yer açıp halkayı genişletiyoruz. Balıkçılar ve süngerciler arasında Paluko namıyla tanınan Ali Esim, Bodrum'un yaşayan tarihi gibi. Üstelik Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in de yakın arkadaşı.

76 yaşında olduğunu belirten Ali Esim'e Halikarnas Balıkçısı'nı soruyoruz. Anlatmaya başlıyor:

"Babam Kos Adası'ndan yani İstanköy'den annem Girit'tendi. Cevat Şakir'le çocukluğumdan beri beraberdik. Yatağan isimli bir teknesi vardı. Birlikte balığa çıkardık. Balıkçı sekiz dil bilirdi. Babasının paşa olduğu söylenirdi.

Eskiden böyle motorlu tekneler yoktu. Kolumuza kuvvet kürek çekerdik, yelken kullanırdık. Cevat Şakir güçlü kuvvetli bir adamdı. Birlikte çok çok kürek çektik…. O zamanlar karşıdaki Kos Adası'yla yoğun ilişkiler vardı. Bizim paramız değerliydi. Biraz para kazandık mı oraya eğlenmeye giderdik.

Ali Esim, Cevat Şakir'in çok yakın arkadaşı olduğunu söylediği babası Mustafa Esim'i de rahmetle anıyor. Kendilerine Esim soyadının Cevat Şakir tarafından verildiğini söylüyor:

"Soyadı alınmasının istendiği günlerde Cevat Şakir babama "Sen denizcisin, soyadın Esim olsun" diyor. Şakacı bir adam olan Balıkçı, kendisine de hem ağaçları çok sevmesi hem de fiziki görünümünden ötürü Kabaağaçlı soyadını uygun görüyor.

Balıkçı ilginç bir adamdı. Örneğin hiç tarak kullanmaz, saçlarını o iri parmakları ile tarardı…" Ali amca derinlere dalmışken, sohbetimize Hasan Dikan katılıyor. Dikan, kahvenin eski sahiplerinden Ali Cengiz'in yeğeni ve Bodrum'un halen yaşayan en eski ve ünlü süngercilerinden… O da Cevat Şakir'le olan unutulmaz bir deniz yolculuğunu anlatıyor:

"Safiye Ayla, Naci Sadullah ve Cevat Şakir'i tekne ile Bodrum'dan İzmir'e götürdüm. O zamanın zor koşullarında yolculuk uzun sürdü, hava bozdu. Sığacık Limanı'na vardığımızda ekmeğimiz bitti. İki gün patatesle balık yedik. Sonra hava düzelir gibi olunca yola çıktık. Bu kez Çeşme yakınlarında hava koptu. Alaçatı limanına sığındık, sandalla limana çıktık. Unutmadığım bir gözlemim, Cevat Şakir sabahları uyandığı zaman yönünü dneize, ufka doğru çevirir, ellerini megafon gibi ağzında birleştirip avazı çıktığı kadar o gür sesiyle "holles" diye bağırırdı. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum. Tabii bir de yine kendine özgü o gür sesiyle söylediği "merhaba" ile bilinirdi. Ben o maceralı yolculuğumuzu hiç unutamıyorum."

Cevat Şakir'in masamızdaki bir başka arkadaşı da 86 yaşındaki Recep Çelikoğlu. Aliko'nun Kahvesi'nin müdavimlerinden olan Çelikoğlu, yakın arkadaşı Halikarnas Balıkçısı üzerine şunları söylüyor:

"Cevat Şakir, çocukla çocuk, büyükle büyük olurdu. Birlikte balığa giderdik. Sohbetlerine doyum olmazdı. Eskiden kimse Bodrum'u bilmezdi. Bizi düzlüğe o çıkardı. Bizi dünyaya tanıttı. Çok cesur bir adamdı. Denizden hiç çıkmazdı. Yelkenlisi Yatağan'la denizlere açılırdı. O parayı hiç yaşatmazdı. Hemen harcar, dostlarıyla paylaşırdı."

Biz Halikarnas Balıkçısı'nın dostlarıyla Aliko'nun Kahvesi'nde sohbetimizi noktalarken onları her zamanki masalarında anılarıyla baş başa bırakıp, Cevat Şakir'in mezarını ziyarete gidiyoruz. Anıtmezara giderken yol üzerinde yine önemli bir kahve olan Umurça Kahvesi'ne uğruyoruz.

Ve Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in mezarı başındayız… Eşim ve kızımla birlikte çiçekler bırakıyoruz… Bodrum'a hakim bir tepede bulunan mezarının başında onu anarken Aliko'nun Kahvesi'nde dostlarının anlattıkları gözümüzde canlanıyor. Ve Cevat Şakir'in o ünlü 'merhaba'sı kulaklarımızda yankılanıyor:

"Benim merhabam, insan yüreğinden kopan sıcak bir alev gibi topraklara denizlere yayıldı. İnsanlara merhaba! Kurda kuşa, dağa taşa, ağaçlara merhaba! Merhaba Ege!..."

Neden Bodrum*

Salih Kalyon (Tiyatro sanatçısı)

Tiyatromuzun ustalarından Turgut Boralı, bizim Turgut Babamız anlatıyor:

"Ellili yıllarda İzmir belediye tiyatrosunda Avni Dilligil ustanın yönetiminde tiyatro yapıyoruz. Cevat Şakir de Bodrum'dan sonra İzmir'e yerleşmiş. Belediyenin bahçıvan kadrosunda iş bulabilmiş, dokuz dil bilen, Oxford mezunu Cevat Şakir! Diyor Turgut baba. Bodrum'u o sıra Cevat Bey'den duydum. 'Mutlaka Bodrum'a gidin, benden oradaki dostlara selam söyleyin ve Bodrum'u mutlaka görün' dedi. Biz de hisseli turnemizi Muğla'da bitirdik. Benim hisseme 50 lira düştü. Elli lira deyip geçmeyin. O devirde Şişli'nin ara sokaklarında bir bodrum dairesi alınabilirdi o parayla. Kaldığımız hanın işletmecisine Bodrum'a nasıl gidebilirim diye sordum. 'Oooo, İzmir'e gideceksin. Oradan ayda bir Antalya'ya bir vapur kalkar. Bodrum'a da uğrar. Öyle gidersiniz' dedi. Yahu ben zaten İzmir'den geldim buralara, şimdi tekrar geri mi gideceğim?

Yerde yatanlardan biri kafayı çıkardı yorganın altından, 'Sen Bodrum'a mı gitçen? Ben götürüverem hatırına, para istemez. Ben tuz götürüyom ora. Ama arkada çuvalların üstünde gitçen, şöför mailinde ailem va!.' Sanki başka seçme şansım varmış gibi, kamyon kasasında tuz çuvallarının üzerinde sallana sallana Muğla'dan Bodrum'a 7-8 saatte vardım.

Kamyoncu üzerimizdeki brandayı açtığında yıldızlardan Bodrum'a geldiğimizi anladım. Aynen Cevat Bey'in tarif ettiği gibiydi gökyüzü. 'Bodrum'da yıldızları elinizle tutabilirsiniz. O kadar yakındır yıldızlar' diye anlatmıştı. Gerçekten de öyleydi yıldızlar. Kamyondan aşağı atladım, ortalık zifiri karanlık.

Bir fener tutuldu yüzüme. 'Gıpraşma!' Bekçiydi bu fener tutan. 'Ne geldin? Kimsin? Kime geldin? Nerde galcen?' dedi. 'İzmir'den geliyorum. Cevat Bey gönderdi beni. Burda bir Gavur Ali varmış, onu görmek istiyorum.' Bekçi, 'Oooo Cevat Bey mi gönderdi? Napıp duru? Sağlığı eyi mi? Hadi gel seni Gavur Ali'ye götürüverem' diyerek feneri yere tutup bana yol gösterdi.

Bir evin önünde durduk. 'Gavur Ali, Gavur Ali' diye bağırmaya başladı. Evden bir ses geldi. 'Ne bağırıp durun len deyus!' Bekçi, 'Bi misafirin var, Cevat Bey göndermiş İzmir'den' Evden ses, 'Gelsin şorda yatsın, sabala görüşürüz' dedi. Bekçi, 'Tabi ağşam çekti gafayı, galkıp sene bakçek hali yok. Gel, gel yatcen yeri

---

* Salih Kalyon'un, Ağustos 2019 Art Ajanda Bodrum Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

gösteriverem' diyerek beni bir kapıdan içeri soktu. Hemen oracıkta bir sediri fenerle aydınlattı. 'Şuraya gıvrıl yat, sabaha görüşürüz. Hadi iyi geceler' diyerek gitti.

Sabah uyandığımda bir yer sofrasında kahvaltı hazırlanmış. Sininin kenarında iki paket köylü cigarası. Bunlar sizin dediler. Gavur Ali sabah erkenden gitmiş. Benim için de 'kahvaltısını etsin limana getirin' diye tembih etmiş. Bir ay kaldım Bodrum'da. Her sabah kalkıyorum başucumda iki paket sigara. Lokantaya gidiyorum Cevat Bey'in konuğu para istemez, kahveye gidiyorum Cevat Bey'in misafirinden para alınmaz.

Ben 50 lirayı sadece mahalle çocuklarına bakkaldan şeker alıp dağıtmak için bozdurdum. İki lira masrafım oldu bir ayda. Gavur Ali, 'Ulen Durgut, senin paren vaa gördüm. Eğer burayı sevdisen şu Paşatarlası'nda (Halikarnas'ın üstü) sana bir yer alalım' dedi. Bende nerde öyle ileri görüş! Ne zaman gelsem Bodrum'da böyle karşılanırım düşüncesiyle İstanbul'a döndüm. Bir ayda bitti 48 lira!"

Biz de 70'lerin başında Bodrum'a geldiğimizde durum pek farklı değildi. Bodrum'daki ilk dostlarımızdan Dursun ve kardeşi Jale, onların pırlanta kalpli anneleri Kübra anamız. Bahçelerinde hep birlikte kahvaltı ediyoruz. 'Evlenip Bodrum'a yerleşmeyi düşünüyoruz' diyoruz. Kübra ana Dursun'a, Jale'ye 'Mehmet Efendi'nin arkadaki evi boş değil mi? Orayı tutsunlar, otursunlar. Sonra da şu bahçede bir yere yapsınlar evlerini' diyor. İnci ile bakışıp, 'Biz nereye geldik? Burası neresi? Hangi gezegendeyiz?' diyoruz. Ertesi gün bahsedilen Mehmet Efendi'nin (geçen yıl rahmetli olmuş) evini görüyoruz. Eski bir rum evi. Beğendiğimizi söylüyoruz. Mehmet abimiz, 'Eğer beğendiyseniz bir fiyat biçelim. Taksit, taksit kira öder gibi ödersiniz. Sonra ev sizin olur.'

Yani şimdiki morgeç sistemi burada o yıllarda uygulanıyormuş, ama faizsiz! Bodrumluların deyişi ile 'De gidi günle de!' O günlerde ev pansiyonculuğu yaygın. Kaç gün kalmışsınız önemi yok. Ayrılırken borcum ne diye soruyorsunuz. Şaşkın bakıyorlar yüzünüze. 'Hadi ordan, misafirden de para mı istenirmiş?' diyorlar. İnci ile baş başa kaldığımızda hep bunları konuşup anılara dalardık.

Sahi biz Bodrum'un nesine vurulmuştuk? Tarihine, doğasına, denizine mi? Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın başlattığı Mavi Yolculuklara mı? Doğal güzellikler, tarih, deniz cennet ülkemizin her yerinde var. Bizi Bodrumlu yapan gönlü bol insanları, kabak çiçeği dolmasının en hasını yapan Kübra anaları, Mehmet abileri, Gavur Alileri, insanları, insanları…

Merhaba güneş bahçesi*

Şenel Özpolat (Gazeteci)

Yazılarındaki anlatım biçimi, sohbetlerindeki sıcaklıkla yıllar önce tanıdığım ve hayranı olduğum Cevat Şakir'in en son Haziran ayında İzmir'deki Merhaba Apartmanı'nda ziyaret etmiştim.

Bastonu ile yürüyordu, ama iri cüssesinden ve hoş sohbetliğinden hiçbir şey kaybetmemişti. Hafızası bugünün gençlerini mat edecek kuvvette olmakla birlikte bazı kelimeleri unutuyor; "Beyin santrali otomatikliğini kaybetti, şehirlerarası yazdırıyorum. Biraz geç bağlıyor, şimdi hatırlarım" diyordu.

Sayfalara kitaplara sığmayacak kadar dolu ve uzun bir ömür yaşamanın heyecanını yansıtıyordu. Sürgün süresini doldurup Bodrum'dan İstanbul'a dönerken; "Benim hakiki sürgünüm bu oldu" diyen büyük Bodrumsever'in yöreye yaptığı kıymeti düşünüyor ve gerçek sevginin, almadan bu kadar verebilmek olduğunu insancı bir duyguyla izliyordum.

"Güneş Bahçesi" dediği Bodrum'u kendisinin gerçek yurdu bilen Balıkçı'yı 1-8 Eylül'de düzenlenecek Bodrum-Halikarnas Sanat ve Kültür Haftasına davet ettiğim zaman; "Ektiğim tohumlar meyve veriyor. Çok kıvanç duydum. Gelirim, gelirim ama bana denizi gören bir yerde 1.85 boyunda bir yer hazırlayın" dedi. Yüzündeki içten ifade adeta tekrar sevgilisine ebediyen dönme sevincini belirliyordu.

Hafta organizasyonu ile ilgili görüşlerini öğrenmek istediğimde; "Gençlere güvenim sonsuzdur. Onlar bizden iyi biliyorlar. Yoğurt tuttu artık. Bodrum'u en az benim kadar seviyorlar" dedi. "Yalnız Bodrum'u bütün değerleri ile koruyun, ağaçlandırın" demeyi de ihmal etmedi. Ağaçları nasıl diktiğini anlatırken 40 yıl öncesinin heyecanını yaşıyordu adeta.

Anlatacağı çok şeyi vardı 84 yaşındaki Balıkçı'nın. Hâlâ çalışıyor, kitap yazıyor, kendisiyle özel tanışmaya gelen yabancılara bir şeyler anlatıyor, yurdunun değerlerini bitmek bilmeyen bir azimle tanıtmaya gayret ediyordu.

MERHABA.

---

* Şenel Özpolat'ın, 13 Temmuz 1973 tarihli Melengeç Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Aganta Burina Burinata Cevat Şakir*

Süleyman Arısoy (Gazeteci)

Merhaba Mavi Yolculuğun ulu yolcusu, Halikarnassos'un yeniden kurucusu, Türkiye ve Ege turizminin büyük üstadı ve batıdaki sanatçı, büyükelçimiz.

1950'lerde Bodrum'daki evlerinde, insanların ve sevenlerinin gönüllerinde kurduğun tahtta tanımıştım seni. Efsaneleşmiş hayatın ve çabanla, nasırlı ellerinle, toprağa düşen gümüş damlası alın terinde yeşermiş kaktüslerde, palmiyelerde, begonvillerde, balıkçıların dalgıçların heroik öykülerinde dile gelen ve hâlâ Bodrum semalarında, Kale ve Karaada üstünde dolaşan, deniz diplerinde pina dudaklarındaki fısıltılarda nefes alıp veren, sünger göğüslerinde bin bir boyutlu ve renkli balıkların, yeşillerin, mavilikler içinde, yosun tarlalarında hâlâ söylenirsin… Dolanırsın…

Bir iki yıl sonra, yakıcı bir öğle yazı günü İzmir'in tepelerindeki sanatsal ve kutsal evine gelmiştim. Kapının tokmağını çaldığımda, aslanı andıran güleç yüzün ve sıcak yakın varlığınla karşılaştığımda, sana dalgıç hocam İbrahim Nalbantoğlu'nun 'Merhaba'… emanetini getirmiştim.

Sözümde, içimde ve kafamda o an devleşmiş, efsaneleşmiştin. Duvarlarında kitap ve yerdeki kilim üzerinde yazılı kağıtlar, yastık dolu oda büyüklüğündeki çalışmandan ayırmıştım seni. Beni kırk yıldan beri tanıyor gibiydin.

Dudaklarımda hâlâ bana sunduğun kahvenin lezzeti, kulaklarımda kafamda unutulmaz özdeyişleşmiş sözlerin bir mabet duvarına asılı levhalar gibi durur…

… Kendi gücün, ilahlaşmış varlığınla, totemleşmiş bulgularınla, kutsallaşmış Anadolu efsanelerin, yazıların, kitapların ve 84 yıllık ömründeki yaşayan anıtsal eserlerinle büyüdükçe sana yakın, akraba, eş ve dost olduk… Oysa ki sen Türk sanatının, kültürünün ve dünya insanlarının kalplerinde damarlarında dolaşmakta idin öncelerden beri.

Seni büyük bir geçmişi olan aileye bağlarlar, sen yüceldiğin çağlarda. İnanmam buna. Bence geçmişini sana bağlamak gerek ki, onlar büyüyebilsinler.

Hümanist bir düş ve düşüncen, yaşantın vardı. Balıkçısı, süngercisi, denizcisi, çiftçisi ve şu anda sokaktan geçen her insanın can kardeşi ve yolcusu idin ve sen

---

* Süleyman Arısoy'un, 13 Temmuz 1973 tarihli Melengeç Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

gerçekten onlara bağlı idin. Ailen, geçmişin onlardı senin.

Şimdilerde Bodrum'daki güzel kadınlar, iyi duygulu erkekler hep senin söylediğin türküleri söylüyor ve teneffüs ettiğin havayı içine çekiyor Halikarnas kıyılarında.

Belki, yaşantısında seni mitleştiren bu kuşak, gelecekte seni daha da yüceltecek ve bilemediğimiz kapsam içinde çerçevelemeye uğraşacak.

Halikarnas Balıkçısı iken duygulanıp içlendiğin, ses duyarak onu kağıtlara döktüğün kale kıyılarında; şimdilerde mitolojik çağlardaki güzellerden daha güzeller, deniz içinde yüzüyor, sonsuz dip derinliklerini gözlüyor…

Bunlar senin mitolojilerinin yirminci yüzyılda, tekrar yaşanan, gerçek olan ölümsüzlüğün bir görüntüsüdür.

Bu güzel insan biçimindeki, girenlerin çıkardığı sesler belki senin ezgilerinde söylüyorlar ve yaratmaya uğraştığın bu dar dünya içinde en ölümsüz yaşantılarını sürdürüyorlar.

1950'lerde ilk gelişimde denize açılan demir parmaklı han penceresinde, denizle seni görür ve duyar gibi büyülenmiştim Halikarnassos'a sonraları 1973'lerde milyonlar da uydu bu büyük büyüye.

Halikarnas öykücüsü*

Selçuk Erez (Doktor - gazeteci - yazar)

Bu yaz Bodrum'da Halikarnas Balıkçısı'nı tanıyanları aradım. Balıkçının öykülerinde, Bedri Rahmi'nin yazılarında adı geçen bir Mustafa Paluko vardır; dehşetli bir deniz adamıdır, usta bir balıkçıdır Paluko.

Paluko'nun oğlu Ali Esim'le tanıştım. "Cevat Şakir'i iyi bilirim; anlatayım!" dedi. Balıkçı Kahvesi'nde bize yakın oturanlar "Boş ver, kulak asma, atar!" dediler. Tedirgin oldu; "Burada rahat vermezler, gel evimde anlatayım!" dedi. Evine gittim. Oturdu, anlattı:

-Fotocu Mehmet Barut, birde terzi Mehmet Cevat Şakir'in iyi arkadaşlarıydılar. Onlara hep "Ben hesabettim: Şu yönde bir rüzgâr esse biz de yelken açsak tek kürek vurmadan ta Gökova'ya kadar gideriz!" dermiş. İnanmazlarmış.

Günün birinde koşarak gelmiş, "Hemen koşup gelin tam istediğim rüzgâr esiyor!" demiş. Evlerine haber dahi verememişler. Biri diktiği ceketi yarım bırakmış, biri çarşıdan sadece biraz bezdirme (yuvarlak ekmek) ve peksimet alabilmiş.

Halikarnas Balıkçısı'nın kayığına atlamış, yelken basmışlar. Rüzgâr tam balıkçının hesabettiği gibi onları Gökova'ya kadar götürmüş. Denize girmişler, dinamit atıp balık avlamışlar, bir kısmını yemiş, bir kısmım oradaki köylülere vermişler. Köylülerde onlara karpuz, kavun, patlıcan, domates vermişler.

Böylece yiyip içerek, yüzüp türkü söyleyerek, balık tutarak geçirilen birkaç günün ardından bir sabah uyanıp erkenden suya dinamit atmışlar. Yüze vuran balıkları toplamaya başlayacakları zaman Balıkçı iki arkadaşına seslenmiş: "Balıkları bırakın! Çamların arasında iki jandarma var. Bizi tevkif edip Marmaris'e götürürler. Çabuk kayığa koşun!"

Neye uğradıklarını şaşıran terzi ile fotocu sandala atlamışlar, küreklere asılmışlar. Cevat Şakir dümene oturmuş "Ala kürek, alla kürek" Çökertmeye varmışlar. Orada gömleklerini sıkıp mola verirken Mehmet Barut, "Cevat Şakir, bir şey soracam, doğru söyle: Biz balık toplarken jandarmalar var mıydı?"

-Yoktu!

---

* Selçuk Erez'in, 14. Ağustos 1994 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde, yayınlanan yazısından alınmıştır.

- Niçin yaptın bize bunu?

- Ben kayığı Gökova'ya götürecek rüzgârı hesaplamıştım ama oradan geri getirecek rüzgârı düşünmemiştim. Bu biir. Sonra artık Bodrum'a dönmem gerekirdi; ama sizi nasıl ikna ederdim? Siz kürek çektiniz buraya geldik. Şimdi sıra bende -ben cezalıyım: kabul ediyorum- dümene sen otur, ben kürek çekeceğim. iki ahbap Cevat Şakir'i affetmişler: O da küreklere asılıp tavşan burnuna getirmiş kayığı. Orada dinamit atıp bol balık tutmuş ve paylaşmışlar. Sonra da Bodrum'a dönmüşler; herkes evine gitmiş.

Paluko'nun oğlundan bu öyküyü dinledikten sonra kahveye döndüm. "Sana neler anlattı?" diye sordular. Anlattıklarını naklettim, "aman atıyor be!" dediler. Attı mı bilmem. Doğru olabilir! Atmış ya da bir bölümünü süslemişsse o zaman da aşkolsun! Demek ki Bodrum'da fark edilmeden yaşayıp geçen, imgesinin verimliliği nedeniyle ömrü boyunca kınanan dehşetli bir öykücü daha yaşamış demektir.

Balıkçı*

Mahmut Demirörs (Bodrumlu)

Tulum elbise, çivili postal giyerdi. Kendi eliyle dikerdi elbisesini.

İçeri girince "Merhabaaa!" derdi. Kahvesini de, içkisini de ayakta içerdi. Balık yarenliği başladığı zaman hepimiz etrafına toplanırdık.

Balık avlardı ama satmazdı. Büyük balıkları gübre olarak kullanırdı.

Otururken karşıya bakar, resim yapardı.

O zaman radyo bir Yalıkahve'de vardı. İleriyi gören adamdı. Taa o zamanlar bu sürat motorlarını, atomu anlatmıştı bize.

* Mahmut Demirörs anlatısı, 13 Temmuz 1973 tarihinde Melengeç Gazetesin'de yayınlanan yazısından alınmıştır.

Tanıdığım Cevat Şakir*

Prof. Dr. Ahmet Özgiray (Tarihçi - akademisyen)

Cevat Şakir, Bodrumlularca sevilen sayılan güzel bir insandı, Bodrumluların her daim başmisafiri her daim ev sahibiydi. Gür sesi kahkahası hep aklımdadır. Bilgili kendinden emin duruşu, insanlar ile kaynaşan bir yanıyla Bodrum ile özdeşleşmişti.

1925 yılında Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından kalebent olarak Bodrum'a sürgüne gönderilen Cevat Şakir Kabaağaçlı, tam Yokuşbaşı diye bildiğimiz yere geldiğinde 'lehhh işte bura tam aradığım yer' der. Zira Bodrum güneşli havadar insana kasvet vermeyen coğrafi bir konuma sahiptir. Bu konumu başka yerlerde asla bulamazsınız. Böyle huzur vermez Bodrumdan başka yer…

Bodrumun insanı da havası da bir başka güzeldir. Bodruma gelen Cevat Şakir Bey zamanla kendine yakın arkadaşlar edinmiştir. Bunlardan Fenerci Mehmet Tengiz ve Gâvur Ali ile beraber zaman geçirirlerdi. Benim gözümle gördüğüm bu arkadaşları ile Bodrum Kalesinin az ilerisine giderler Hannoz ve Kelpe tutar, kayıklarında "bokluca kebap" dediğimiz usulce balıkları pişirir şarap eşliğinde sohbet ederlerdi.

1950 yılında Gümüşlükte bugünkü Celep Ali'nin Kahvesi'nde dayım Faik Karakaya'nın misafiri olarak karşılaştım Cevat Şakir Kabaağaçlı ile. Kendisinin başında kara bir bere vardı. Biraz dayım ile konuştuktan sonra şu sözleri aktardığına şahit oldum:

"1945 yılında Almanların torpillediği bir İngiliz Firkateyni bulunduğumuz Gümüşlük yalısına çekilmişti, köylüler bana geldi 'Cevat bey, şu yaralı gâvurlar ile konuşsan da nedir ne değildir bir sorsan' dediler. İngiliz Firkateyni torpilleniyor, köylüler dillerinden anlamıyor 'yaralılar var gelde bir konuş' diyorlar. Şimdi düşünüyorum da köylüler gâvur askerlerine ne güzel sahip çıktılar yardım ettiler…"

Sonrasında Cevat Şakir Bodrum'daki evinden İzmir Bozyaka'daki evine gittiğinde, bazı özel kişilere ve devletin değerli misafirlerine turizm rehberliği yaptı. Günlerden bir gün sabahın erken saatlerinde bir polis Cevat Beyin kapısını çalar… "Cevat Bey, bir misafirimiz var bizi Efes Harabelerine götür" der. Harabelere vardıklarında, Cevat Şakir Kabaağaçlı misafirin kim olduğunu

---

* Prof. Dr. Ahmet Özgiray ile Zeynep Atılgan'ın 12 Ağustos 2019 tarihinde yaptığı röportaj metninden alınmıştır.

bilmeden anlatmaya başlıyor. İlk olarak Celcus Kütüphanesi'ni anlatır ve "Eskiden insanlar kütüphane yaptırıyorlardı! Şimdikiler ise! Atom bombası Hidrojen bombası üretiyorlar." der.

Oysa Cevat Şakir Bey'in bunları anlattığı kişi Wernher Von Braun, Hidrojen bombasını yapan Alman asıllı Amerikalıdır. Cevdet bey Hidrojen bombasını anlatmaya başlayınca yanlarında duran sivil bir görevli yavaşça Cevat Beyin ayağını dürtükleyerek "Hidrojen bombasını yapan işte bu adam" der… Sonraları bu olayı "Bende kendime geldim konuşmamı orada noktaladım" diye anlatır Balıkçı.

Wernher Von Braun kızı Ege üniversitesinde kalp damar cerrahisinde ilk kalp bay pasını başlatan kişiydi. Bu hatırayı bana Ege Üniversitesi'nde doktorluk yapan Wernher Von Braun'un damadı Dr. Mehmet Tokdemir anlattı.

Halikarnas Balıkçısı ile son konuşma*

Aykut Poturoğlu (Gazeteci)

"Tuhaf, çok tuhaf, kudurmuş bir çağ yaşıyoruz. Emperyalist güçler insanın özünü değiştirmek, onu tutsaklığa alıştırmak istiyorlar. Ama, yapamayacaklar. Başaramayacaklar. Çok değil, engeç bu yüzyılın sonunda evrensel mutluluk kapımıza baharı getirecektir. Gerçek olan madde ve fendir. Merhaba çocuklar! Merhaba dünya!.."

Pencere kenarında yüksekçe bir karyolaya uzanmış zayıf adam, önce sönük gözlerle uzun uzun baktı yüzüme. Sonra usulca omuzumdan tutup, yanı başına oturttu. Ve zor işitilir bir sesle, "Ahh!... Ne acı. Doğa en can alıcı noktada elimi kilitledi. Son söylemek istediklerimi yazamadım. Sanırım ki yolcuyum. Dünyaya bir merhaba deyip gideceğim." diye ekledi.

Yukarıdaki sözler, son günlerde sağlık durumu iyice bozulan ünlü yazarımız Halikarnas Balıkçısı'nın belki de ölüm döşeğinde dünyaya yayınladığı son mesajı olacak. Çünkü, 6 aydan beri yatağından kalkamıyor bu özgürlük tutkunu, deniz aşığı insan. Doya doya güneşe doğru dönemiyor. Upuzun yatıp, güzel günleri boş geçirmek gururunu zedeliyor. Kendisini peteğini yarım bırakmış, tembel arıya benzetiyor. Sanki yarına kalacak kucak dolusu yapıtları o vermemiş, dünyanın en güzel öykülerinden bazılarını o yazmamış gibi.

İzmir'de Hatay semtinde yaşadığı "Merhaba" apartmanında kendisini görmeye gittiğimde ne kadar da heyecanlandı 87 yaşındaki yazar. En büyük tedirginliği son yayınlanan yapıtı "Hey Koca Yurt" un eksikliklerle dolu olmasıydı. Bunu sık sık tekrarladı ve okurlarına şu sözlerini iletmemi istedi:

" İnsan kafası ilk uygarlığa Anadolu'da erişmiştir. Güneşin tutulacağını çok önceden burada yaşayanlar söylemişler, fen biliminin temelini onlar atmışlardır. Dünün mağara adamı bu gün aya doğru yürüyorsa, bunun ilk ışığını Anadolular yakmışlardır. Dünyada gerçek olan madde ve fendir. Evrensel mutluluğu geciktiren skolâstik düşüncedir. Hastalığım, 'Hey Koca Yurt'a bunları geniş bir şekilde eklememi engelledi. Ölürsem, bu bilinsin isterim."

Bu sözlerin ardından, sel gibi gözyaşları akmaya başladı Balıkçı'nın yanaklarına doğru. Kuru elleriyle kuruladı onları. Sonra bir sigara istedi benden. Derin birkaç nefes çektikten sonra birden gözleri parladı! Şöyle konuştu:

---

* Aykut Poturoğlu'nun Kasım 1973 tarihinde Yeni A Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

"Türk gençliğine sonsuz itimadım var. Birçok şeyi görüyor, duyuyorlar. En güzeli, baharı, barışı seviyorlar. Böylesine köklü bir ulusun çocukları elbette ki büyük şeyler yaratacaktır. Yaşasın Türk gençliği, yaşasın her şeye can veren Anadolu."

Yanından ayrılırken hafifçe doğruluyor, elinde tuttuğu su bardağını gülümseyerek havaya kaldırıyor ve var gücüyle haykırıyor: "Merhaba Çocuklar! Merhaba dünya!.."

Son sözleri, *"Burnuma çiçek kokuları geliyor. Açın, açın pencereleri. Son defa görmek istiyorum güneşi. Son defa görmek istiyorum özgürlüğü. Merhaba çocuklar!, Merhaba dünya!"* olan Balıkçı, 13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15'te son yıllarını geçirdiği İzmir'de Merhaba Apartmanında öldü.

Hoş geldin Balıkçı*

Alim Ekinci (Doktor)

Sana hoş geldin diyorum, çünkü sen ölmedin. Bir şiir vardır; "Kim o! Deme. Gelen benim ben. Öyle bir ben ki gelen kapına, baştan aşağı sen" Şâirin dediği gibi, baştan aşağı Bodrum olarak yorgun kafanı ve vücudunu dinlendirmek için Bodrum'un koynuna, Bodrumlular'ın da kalbine girdin. Çünkü ne Bodrum Balıkçı'sız, ne de Balıkçı Bodrum'suz olabilirdi.

Yattığın tepeden, Bodrum'un maviliklerine, Bodrumlulara her gün merhaba demek için geldin.

Sana kucaklarını açan, kalplerini veren kadirşinas Bodrumlular denizi, taşı, toprağı ve kendi ellerinle yetiştirdiğin ağaçların, çiçeklerinle mukabele ediyor. "Merhaba! Cevat Bey"

Sen sevgilisine kavuşan kişinin mutluluğunun, bizler de seni ebediyen kazanmış olmanın gururu içindeyiz Aziz Balıkçı.

İzmir'e seni almağa geldiğimiz zaman, İzmirlilerin, İzmir Belediyesi ve Vilayeti'nin sana lakayt davrandığından, sana bir cenaze arabasının bile çok görüldüğünden üzgündün. Aile efradın da üzgündü. Oysa ne kadar da severdin İzmir'i, İzmirlileri… "Denizi kız, kızları deniz kokar" diyerek.

Nato idarecileri eksik olmasınlar "araba verelim" diye teklif ettiler. Ama sen ve bizler, "Nato arabası ile Bodrum'a gitmektense, bir dolmuş minibüsü ile gitmek daha şereflidir" diye kabul etmedik.

Hayatında şaşaayı sevmezdin. Mütevazi idin. Gurur nedir bilmezdin. Sana orada, Bodrumlular kucağını açmış seni bekliyor üzülme dedik. Karaova yollarında Bodrum'un asil ve vefakâr gençleri motosikletleriyle karşıladılar seni.

Yokuşbaşı'nda denizci arkadaşların, beyaz kasketli cefakar ve vefakar kaptanlar, sıra olmuşlar selam durdular sana. Bu ulvi manzara gözlerimizi yaşarttı. O'nu müteakip minik öğrencilerden, seksen beşlik ihtiyarlarına kadar tüm Bodrumlular, aynı duygu ile geçeceğin yollara sıra olmuş, gözleri yaşlı yürekleri buruk selam durdular sana. Kendi elinle yetiştirdiğin ağaçlardan, çiçeklerden çelenkler yaptılar. Sana son vazifelerini yapabilmek için yarış halindeydi bu asil

---

* Âlim Ekinci'nin, 19 Ekim 1973 tarihinde Melengeç Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

insanlar.

Bodrum'un mavi ve sakin denizi, sen gelmezden bir saat evveline kadar dalgaları ile ölüm marşı söylerken, sen gelince uysallaştı üzgün bir eda ile, kucağını açarak sana hoş geldin dedi. Motorla geçtiğin kıyılarda, balıklar sıra olup refakat etti bu son yolculuğunda mavi denizlerin büyük insanı. Merhaba dediler sana.

İskeleye yanaşırken, mübarek Ramazan ikindisinde minarelerden yükselen ezan sesleri karşıladı seni.

Bodrum, Bodrum olalı, bu asil ve vefâkar insanlar kimseyi böyle candan karşılamadı ve uğurlamadı son yolculuğunda. Tüylerim diken diken, yüreğim buruk, gözlerim yaşlıydı bu sevgi ve saygı hâlesi karşısında.

Hatırlar mısın aziz Balıkçı?

1964 senesinde bir kış günü telgraf çekmiştin İzmir'den, müze müdürü Haluk Elbe'ye. Ziraat Bankası yapılırken, kendi elinle diktiğin muazzam ağacın kesilmesine üzülmüş, "Tohumlarını topla ve söylediğim yere dik" demiştin. İki saat sonra aynı konu için telefon ederek tohumların dikilmesi için direktif vermiştin. Şahidi olduğum bu hatıran aklıma gelince Bodrumluların seni neden bu kadar çok sevdiklerini yadırgamadım aziz Balıkçı…

Ebedi istirahatgahın olarak neden Bodrum'u vasiyet ettiğini şimdi daha iyi anlıyorum.

Memleketin nadir yetiştirdiği büyük insandın. Şimdi daha büyüksün.

Öldükten sonra yaşamak… Asıl yaşamak bu değil mi?

Bodrum'a, kaleye, körfezlere, mavi denizlere bakan tepede rahat uyu. Ebedi yolculuğun karanlık değil, aydınlık ve mavi.

Ruhun da şad olsun aziz Balıkçı.

Son defa değil, her gün Merhaba!

Cevad Şakir de göçtü*

Burhan Felek (Gazeteci)

Cevad Şakir çok renkli ve dramatik hayatının son sahifesini sessizce kapadı. İzmir'de öldüğünü radyodan öğrendim. Bu münasebetle İzmir Gazeteciler Cemiyeti Reisi Sabri Bey biraderimizi televizyonda bir kere daha gördük. Ama Cevad'a dair bir resim veya çizgi göremedik. Belki aceleye geldi. Hatta biyografisi de öyle olmuş olmalı.

Cevad Şakir günlerce kendisinden – ciddi şekilde – bahsedilebilecek bir nadire-i hilkat idi ne hayatı böyle inzivada geçer, ne ölümü böyle sessiz olurdu.

Cevad Şakir büyük bir sanatkâr, deha ile cinnet arasında gidip gelen bir harika çocuktu. İnsanlık hisleri son derece gelişmiş, bilgisi erişilemeyecek kadar derin, hafızası bir granit kitabe kadar sağlamdı. Dedikleri gibi beş altı dil bilirdi. İngilizceyi, Bodrum'u gezmeye gelen İngiliz Amiralin dilini düzeltecek kadar da kuvvetli olarak bilirdi...

Kabiliyeti kuvvetli, çizgisi iyi bir ressamdı. Kısacası harika bir adamdı. Servet içinde yetişmiş, bir aile faciasından sonra bunun tamamen zıddı bir inziva muhitinde fakir şartlarında yaşamış, filozof, samimiyetine doyum olmaz, gününe göre dahi, gününe göre meczup bir adamdı.

Doğrusunu isterseniz bizim gibi alelade adamların ölçüsüyle Cevad Şakir'in ebadı tayin edilemez. Zekeriya ve Halil Lütfi Beylerin "Tan" gazetesinde yıllarca beraber çalıştık. Konuştuk, sohbet ettik. Pek beğendiği meşhur Dante'nin ilahi Komedisinin İtalyanca metnini ezbere bilir ve ara sıra güzel İtalyan şivesi ile bana pasajlarını okurdu. Kendine mahsus görüşleri, tefsirleri, eleştirmeleri vardı. Politikaya asla rağbet etmemiş, o yolda fikir yürütmezdi.

Her kırılmış aydın gibi dünyadan gayri memnundu. Solcu sanılırdı. Ne solcu idi, ne sağcı… Cevad Şakir bilgili, hisli, ince ruhlu ve küskün bir filozoftu. Dünyaya metelik vermezdi. İkinci Cihan Harbi başladığı ve Almanlar Rusya'ya saldırıp da orada aciz kaldığı zaman bir gün bana dedi ki:

- Felek! Bu fünün –ı askeri denilen şeylere ben artık inanmıyorum

- Yani?

---

* Burhan Felek'in, 18 Ekim 1973 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

- Yani harp etmek bir fen, bir bilgi işi değil…

- Neden böyle hükmediyorsunuz Cevad Bey?

- Monşer… Görmüyor musun?... Stalin, mareşal oldu. Rus ordusunun başına geçti. Öte tarafta da meşhur ve âlim Alman generallerinin hepsini yendi. Stalin'in malumat-ı askeriyesi ne ki?... demişti.

Anti militarst olduğuna şüphe yoktu. Fakat vatansever bir adamdı. Ceza için gönderilip benimsediği Bodrum ve Bodrumlulara çok hizmet etti. Cevad Şakir İstanbul'da doğup büyümüştü. Bütün ailesi efradı gibi yüksek kabiliyetli bir sanatkârdı. Ne yerinde, ne zamanında doğmuş, ne de yerinde, zamanında büyüyüp ölmüştü. Bu haliyle Cevad Şakir batıda olsa ve ölseydi memleketi, hatta dünyalar için bir hadise olurdu. Bize tam aksi oldu. Belki böylesi onunda gönlüne göre olmuştur.

Duysaydı, üzülürdü.

Halikarnas Balıkçısı konuşuyor, gülüyor, sigara içiyor, deniz ve insanları dinliyordu, sanki ölmemişti. Çünkü televizyon, birkaç gün önce kaybettiğimiz değerli yazarımızı, ölümünden önce yaptığı röportajla aramıza getirmişti. Görüntü tertemiz, aydınlıktı. Kurgu iyi, yazarın kişiliğinin değerlendirilişi doğruydu. Fakat anlatım soğuk ve donuktu. Kim bilir Cevat Şakir dinlese nasıl üzülürdü.

Gönül isterdi ki, programın dili, rahat akıcı, sade cümlelerle konuşur gibi yazan Cevad Şakir'in bu büyük özelliğine uygun olsun. Eserlerinde insanlarla doğayı alabildiğine kaynaştıran yazarın yaşantısı ve yazıları gibi sıcak ve sarıcı olsun. O zaman, program daha bir sevimli, etkisi daha bir büyük olurdu.

Mavi Sürgün bitti*

Jale Mutlu (Gazeteci)

Bu yıl yazım ustaları sanki ölümle birleştiler. Selahattin Eyüboğlu ve Aşık Veysel'in ardından Cevat Şakir. Bunlar için ölmek yeniden dirilmekse de, Bodrumlu'nun yüreğinde bu acılı bir ağıt oldu. Hele vasiyeti üzerine cenazenin Bodrum'a getirileceği duyulunca, ağıt büyüdükçe büyüdü. Onu yetiştiren öz anaya getirmek, acıya ortak olabilmek için sevenler İzmir'e kadar uzandı. Diğerleriyle yollarda karşıladılar cenazeyi.

Balıkçı, sevdiği yerin sevdiği kişilerin arasındaydı şimdi. Yaşamının en güzel yıllarını geçirdiği bu beldede yaptıklarının karşılığını alıyordu. Yapıtlarında işlediği insan sevgisini Bodrumlu'ya da aşılamış olmalı ki, saat 15.30 sularındaki acılı düdük sesleri Bodrumlu'nun yüreğine bir kurşun gibi indi.

Cenaze, son kez oturduğu evin bulunduğu Kumbahçe Mahallesine götürüldü. Oradan motorlarla limana getirilecekti. Kıyıda, en iyi arkadaşları olan balıkçılara-denize teslim edildi.

Motor kıyıdan uzaklaşırken bir oh… çekti Balıkçı, rahatladı. Belki de özgürlük türküsünü söyledi. Belki de roman ve öykülerindeki deniz kızlarıyla, balık ve süngerlerle, deniz gurbetçileriyle son kez söyleşti. Çok sevdiği Karaada ve Salmakis'e veda etti. İçinde tarihi saklayan Kale'ye bazı uyarılarda bulundu belki de.

Doğa da söz birliği yapmıştı o gün. Deniz ona olan saygısından dolayı sakindi. Gök ise güneşini saklamıştı. Bulutlarsa boşanmak istercesine yağmur tanelerini serpiştiriyordu.

Limandaki halkın gözü denizdeydi. Motorlar acıyla Halikarnas Balıkçısı'nı getiriyorlardı. Tabutu, balıkçı arkadaşlarının omuzlarında, orada hazırlanan yere konuldu. Düşüncesi gibi maviydi her şeyi. Çelenklerdeki narenciye dalları, palmiyeler, yaseminler, mimozalar, kendilerini yetiştirenin ellerinden öpmek için birleşmişlerdi orada. Saygı duruşu ve konuşmaların ardından Bodrumlu gene omuzlarına aldı bu kişiyi yaraşırcasına. O kadar kalabalıktı ki, taşımak isteyenler sıranın kendilerine gelmemesinden korkuyorlardı.

Yeni Cami'deki dini törenin ardından arabaya konulan cenaze, çevreyi saran

---

* Jale Mutlu'nun, 19 Ekim 1973 tarihinde Melengeç Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

halka son kez Merhaba!... dedi. Yetiştirdiği palmiyeler bu acı görüntüyü izledi. Yüze yakın araba oradan uzaklaşırken, halk eksilmişliğini daha çok duydu.

Mezarı daha önce ayrılmış bulunan Saldırşah Türbesi'nin karşısındaki tepedeydi. Yaşamında olduğu gibi özgürdü burada. Sevdiği deniziyle, Bodrum'uyla, Merhabalaşacaktı her gün. Rüzgarın getirdiği temiz havayı dolduracaktı içine.

Rahat ol Halikarnas Balıkçısı. Yaptıklarını yaşatacağız. Doğan güneş, uyanan şehir, bilinçli Bodrumlu senden Merhabasını esirgemeyecek…

Mavileşir mi, herkesin türküsü*

Ali Arkun (Emekli Bodrum İlçe Halk Kütüphanesi müdürü)

Halikarnas Balıkçısına, ölümünden sonra İzmir'de gösterilen ilgisizliği, umursamazlığı bir bir yansıtarak; inadına yazıyorum bütün bunları diyor gazeteci Hikmet Çetinkaya… Hatalarını anlasınlar diye… Çünkü tüm Akdeniz'le birlikte ne kadar severdi İzmir'i, İzmirlileri… Burhan Felek: "Adamlar vardır ki, zamanında ve yerinde doğmamışlardır. Cevat Şakir, Batıda olsa ve ölseydi, memleketi, hatta dünyalar için bir hadise olurdu." diye yakınıyor, üzüntülü…

Aslında hepimizi üzen bu çeşit davranışlar karşısında, Halikarnas Balıkçısı bir parçacık olsun gücenmiş midir acaba? Hiç zannetmem… Omuz silkip geçmiştir bence… Hayattayken ve İstiklal Mahkemesine düşüp, hüküm giydiği sıralarda, başından geçen buna benzer bir olayı şöyle anlatır:

"Düşenin dostu olmaz derler. Birkaç dost müstesna, ötekiler çil yavrusu gibi dağıldılar. Bu dağılışa hiç hayret etmedim. Ben bir adamı sempatik ve hoş bulursam, bir gün kararı firara döndüreceğini de bilsem, bana sempatik görünenin, bu sebeple antipatik görünmesine imkan yoktur. Varsın o kadarcık bir hata işleyiverirsin der - ne yapayım- omuz silker geçerim.."

Zaten herkes anlayamaz ki koca Balıkçıyı. Duyabilirler mi onun duyduklarını? Görebilirler mi aydan, dünyanın kara bir zemin üzerine masmavi, portakal gibi görünüşünü? Söylendikten sonra mavileşir mi, herkesin türküsü havada?.. O, bunları bilmez miydi sanki?.. Niye döndü, o canı ciğeri güzelim Bodrum'una? İnsanları tanımaz mı, iki asırda yaşamış ulu ozan? Fırsat buldukça sevinç satın almak isterdi. Bodrum'a dönmekle, kazanmadı mı, tüm Bodrumlunun sevincini?...

Halikarnas Balıkçısı, çok yönlü bir sanatçıydı. Ama, sıradan değil.. O, estetiğin en incesini, güzelin en güzelini, kısaca doğanın sırrını keşfetmişti. Anlatmak, öğretmek isterdi insanlığa tüm bildiklerini. "Hayat geriye ve geçmişe bağlanmayı bağışlamaz, yenilik ister. Ölen her insanın kafatası, yeni insanlığın binasına taş olur. Böyle gelişir uygarlık, böyle yükselir insanlık…" derdi. Kısa hayat süresinde, hep iyi şeyler yapılmasını isterdi.

Akdeniz'e, hele Bodrum'a tutkunluk derecesinde bağlıydı. Bodrum'la ilgili özlemlerini yazarken, duygularını şöyle anlatır: "...Yazarken kendimi tutuyorum.

---

* Ali Arkun'un, 02 Kasım 1973 tarihinde Melengeç Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Yoksa duygu şiddetiyle kendimi kapıp koyuversem, yapmak zorunda kalacağım aşırı davranışlar nedeniyle Türkçemizi de, gramerimizi de, kemikleri yerine gelsin diye götürüp hastaneye yatırmalı. Ne aşırıcılık? Suyu, fazla ıslak diye aşırı mı saymalı?.."

Bodrumlular da sana aynı derecede bağlı Halikarnas Balıkçısı. Onların indinde sen ölmedin ki zaten…

Halikarnas Balıkçısı*

İlhan Berk (Şair)

Uzanmış duruyor uzun boylu

Uzanmış uzun bir sokak gibi.

'Al sana Cevat. İşte Arşipel!'

Halikarnas Balıkçısı kırk beş yıl önce bir sürgün olarak Bodrum yarımadasını görünce, böyle bir çığlık koyuverir. Enginin, maviliklerin, göğün:

-'Nerdeydin?' sorusuna yanıtı da hazırdır:

-'Sorma! Sorma! Karakollar, koğuşlar mı dersin, tâ buraya gelinceye kadar karaları anlata anlata dilim kurudu. Geldim. Ver mavini serinleyeyim biraz, al canımı.'

Dünyayla olan serüveni böyle başlar. Böylece, yaşamdan aldığım yine yaşama vermeye hazırlanacaktır. Bunun için buraların saburluğuyla özdeşleşmeyecek midir:

'Saburluk vardır, güneşin ateş yağdırdığı iklimlerde biter. Anasının memesini tutup emen yavru gibi, topraklan kavrayan köklerinden, uçları süngülü dik yapraklarını salar. Cehennemde yanan ifrit gibi, on yıl alevlerde yavaş yavaş büyür ve güneşte parlayan bitkisel bir anıt olur. On yıllarca aldığı ışıkla sıcaklığın -bir kıymığını bile alıkoymadan- bir kıyafetinde yine yaratılışa verir. Böylelikle, en yalın tarifiyle iyi insana benzer. Hayattan aldığını fazlasıyla gene hayata verir.'

Artık durmadan sorular soran engini, mavi göğü anlatmaya geçecektir.

'Burası, engin göklerin memleketidir. İçten gelen bir türküyü kapıp koyverin, uzaklaştıkça türkü gökte masmavi olur. Işık burada yalnız karanlığı aydınlatmakla kalmaz, aydınlattığı maddeyi değiştirir ve görülene bir şair rüyası hali verir. Başka yerde ölüp nur içinde yatılacağına burada nur içinde yaşanır.'

---

* İlhan Berk'in, Kasım 1973 tarihinde Yeni Ufuklar Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Öyle de olacak, kendini bin göz bin dudak halinde yaşamaya bırakacaktır. Cennetin de, cehennemin de yeryüzü olduğunu ilan ediverecektir. Aylığı yirmi beş kuruş olan evi kiralayıp, denize açılan evin arka kapısının kol demirini kaldırıp, denizle, gökle ilk kez karşılaşıyormuş gibi de o dünyayla kucaklaşmak isteyen 'Merhaba!'sını salıverecektir. Böylece de kuşların, kurtların, böceklerin, otların, çiçeklerin, dağların, kayaların, denizlerin, balıkların, insanların, yıldızların, hayvanların, suların, ırmakların ölümsüz ulusuyla yaşamaya başlayacaktır.

Yaşamak sözcüğü, birden sözlüklerdeki yerinden oynayacak, onun kılığına girecek, sokakları, yolları, denizleri, dağları, tepeleri arşınlayacaktır. Bu iki dükkânlı, bir fırınlı, kilitsiz, anahtarsız yer, koca bir dünyadır sanki, o da bu dünyanın içinde bir çocuk gibi mutludur. Değil mi ki Babıâli yokuşunun boyunduruğunu atmıştır, ve birden sıradan insanların, o sadeliğine bürünmüştür.

Böylesine yalın bir sevinçtir işte ilk anda içini dolduran. Sanki bir kalebent, bir sürgün değil de, bir yeryüzü vatandaşıdır. Dünyamızın, bu yeryüzü denen dünyamızın taşlarının, sularının, kuşlarının, göğünün, denizinin, karalarının haritasını çıkarıyordun Eline kalemi bunun için alır, bunun için su yolları, kanallar açar, ağaçlar diker, balıkların, denizlerin dilini öğrenir, doğanın büyük kitabına başlar. Değil mi ki yaşadıkları kendini aşmaya başlamıştır, o halde yazacaktır. Hem dünyanın dört bucağından getirttiği tohumlar yeşermiş, insanlarla, doğayla alışverişi sürgünlerini vermiştir. Artık sürgünün sabanı toprakları kabartmalı, ocakları tüttürmelidir. Bundan böyle sürgünün karanlık tarihi, maviye dönmelidir. Döner de.

Üç yıllık sürgünlüğü bir buçuk yıla indirilince, kurtulur, soluğu İstanbul'da alır ama, yüreği Bodrum'dadır yine de. İstanbul'da çevirilerden, kitaplardan kazandığıyla tarım kitapları, balıkçı gereçleri alır. Sonra bir gün yeniden ver elini Bodrum diyecektir.

Bu kez kendi kendini sürgün edecektir. İstanbul'dan tohumlar, fidanlar, tarım kitapları, balıkçı gereçleriyle gelmiştir. İlk iş olarak kayınvalidesinin bahçesini seçer. Orasını çapalar, eker. Kendine yeni bir ev yapma işine geçer sonra. Bunun için betonarme kitapları getirtir, ilk kez Bodrum'da betonarmeyi uygular. Her işi hemen hemen kendi yapar, taşı kumu kendi çeker, duvarı kendi çıkar, sıva, badana, boya hep onun elinden çıkar. Artık uzaktan baktığı, bir buçuk yıl da gitmek için can attığı engini yanı başında duymaya başlamıştır. Balık takımlarını yanma alıp ilk kez özgürlüğün ne olduğunu tatar. Sonraları balık takımlarını kendi yapar artık. Bir gün de, on beş orfoz takımıyla balıkçıların kahvesine dalar, hepsinin eline birer takım verip orfoz avına çıkarlar.

Balıkçılık birden en sevdiği işler arasına girer. Ama tuttuğu balıkları satacağı yerde dağıtır. Denizle böyle haşır neşir olduktan sonra, karaya döner. Getirdiği tarım kitaplarını açar, ilk kez narenciye yetiştirmek için halkı seferber eder. Ordan ağaçlara geçer, ilk kez adlarını duyduğumuz ağaçlar onunla Bodrum'a sokulur. Yalnız ağaçlar mı? Türlü çiçekler, türlü otlar da onunla ekilir, biçilir, yetiştirilir olur.

Korkunç mutludur. Kentin dört bir yanına ünlü Merhabası!'sını haykıra haykıra dağıtarak dolaşır. Artık Cevat Şakir adı, bir sürgün, bir kalebent adı olan bu ad, Halikarnas Balıkçısı'yla yer değiştirir. Kitaplar da birbirini izlemeye başlar:

Merhaba Akdeniz, Aganta Burina Burinata, Ötelerin Çocuğu, Mavi Sürgün, Uluç Reis, Turgut Reis, Deniz Gurbetçileri, Anadolunun Sesi, Hey Koca Yurt vb.

Böylece bir kentin elinden tutmuş, kentle birlikte de büyümesini bilmişlerdir.

Bugün onun 'iki dükkânı, bir fırını olan yer' dediği (çünkü eskiden herkes evinde yapıyordu ekmeğini) Bodrum'un ağaçlarını (o da bazılarını) kimi evlerini, sokaklarım, yollarını, bahçelerini, kimi insanlarım, kaleyi, kimi hayvanlarını, böceklerini, kimi kuşlarım, otlarım bir yana bırakırsak, o Bodrum'dan hiçbir şey kalmamıştır.

Turizm denen canavar onu hallaç pamuğu gibi atmış, yer sarsıntısına uğratmıştır. Artık Belediye alanındaki ağaçtan ziyade kat kat ormana benzeyen ne ulu çınar, ne milyarlık ağustosböceği, ne onları kovalamak için kilisenin çanı, ne kilisenin (güzelim kilisenin) kendisi, ne güzelim küçük sokakları, ne o iyi insanlar, ne o tepeler, körfezler, balıklar, kuşlar, bükler, ayazmalar, türküler, hayıtlar, bella sombralar, süsenler, ladinler, sığırcıklar, tarlakuşları, bıldırcınlar, ne de o çılgın kargalar, lahoslar, orfozlar, ahtapotlar, İstakozlar, dalgıçlar, deniz diplerini dolduran süngerler kalmıştır. Gök de o gök değildir artık- Halikamas Balıkçısı sanki gerisinde hiçbir şey bırakmak istememiş gibi, kendisiyle birlikte, bütün o güzellikleri yüklenip gitmiştir. Gerisinde salt bir beyazlık kalmıştır, karanlık gecelerde takımyıldızlar gibi bazı bazı parlayan.

Şimdi seninle yürürlüğe giriyor

Apansız bir beyaz Halikarnassos'da.

Bir mavi senin yazdığın

Simgesi dirimin.

Arı, duru bir gök

Nazım'dan iki satır gibi.

Sen ki demircisiydin yağmurun

Ve coğrafyanın.

Ölüm,

Yazamaz yazısını.

Bugün onun yapıtlarına baktığımız zaman bütün büyük yazarların tersine, Halikarnas Balıkçısı bu dünyaya yazmak için değil de, yaşamak için gelmiş gibidir. Yapıtını değil, yaşamasını bir yapıta çevirmek istemiş gibidir. Yazmak, bu dünyada bir ad bırakmak, sanki onun aklından geçmemiştir. Yaşama, bir ona bakmak, bir onunla yetinmek ereğidir sanki. Yazmak, bu yüzden ona ikinci bir iş gibi gelmiştir. Yazdıklarına bu gözle bakıldığı zaman, onların daha da bir anlam kazanacağını sanıyorum.

Yapıtlarından çok, yaşamıyla bir ozandır o! Yaşamın bir denizkurdu, bir doğakurdudur. Sanki Bodruma sürülmese, sürgünlüğü böylesine onu büyütmese, elinden tutmasa, yazmayacaktır. Yaşamın kendisini bu denli yücelttiği için olacak, yapıtları yaşamın kendisi gibi salt bir türküdür sanki. Yazdıklarının konuşma diline yakınlığı, yazmayı ayrı bir dil olarak almayışı, dile yaslanmayışı, anlatıyı önemsememesi hep yaşama ters düşmek istemeyişinden gelir sanki.

Halikarnas Balıkçısı*

İlhan Selçuk (Gazeteci)

Yazarın yaşamı ile yazısı arasında birbirini bütünleyen bir uyum vardır. İspanyol ozanı Garcia Lorca'nın iç savaşta faşistlerce kurşuna dizilmesi bir rastlantı değildir. Şili'nin Pablo Neruda'sı yatağında can çekişirken, evinin çevresinde süngülü karşı-devrimciler nöbet tutuyordu.

Ateşli Puşkin, bir tabanca düellosu sonucunda öldü. Nazım Hikmet, on yılı aşkın süre kaldı mahpushanede. Şair Nef'i Efendi, hicivden vazgeçemeyince, Padişahın buyruğu ile boğduruldu. Bu olayların altını kurcalarsanız, yazarın tüm yaşamına biçim veren nedenleri bulursunuz. Her yazarın veya ozanın bir işlevi vardır toplumda.

Nedir bu işlev?

Daha elle tutulur biçime sokalım soruyu: Halikarnas Balıkçısı'nın toplumda işlevi neydi?

Öyle sanıyorum ki bu işlev, Cevat Şakir'in bir yazısından ötürü Bodrum'a sürgün edilmesi ile başladı. Genel bir yasaya göre çevredir insanı şartlayan. Hele Halikarnas Balıkçısı gibi antik diller bilen, eski çağlar tarihine meraklı bir yazı adamının Bodrum'a düşmesi, çevreden kişiye ve kişiden çevreye nice düğümlerle bağlanan köprüleri şaşılacak biçimde çoğaltmıştır. Böylece Ege kıyılarında bir edebiyat ve fikir odağı kuruldu.

Halikarnas Balıkçısı'nı Bodrum'a sürgün eden yargıç, biliyor muydu böyle mutlu bir sonuç doğacağını? Cevat Şakir'in Bodrum'u o yıllarda bir sürgün kasabasıydı. Fakir balıkçıların, çilekeş süngercilerin Ege kıyısında barınağı. Bunca zengin bir tarihin bugününde yoksulluk limanı sürgün yazar. Anadolu'da yaşamış uygarlıklara orada yakınlaştı, yaklaştı. Deniz, kum, ağaç; ve taşta, toprakta, madende biçimlenmiş eski uygarlık kalıntıları arasında yaşadı.

Anadolu'dan çeşitli uygarlıklar gelmiş geçmişti. Adları nice değişik olursa olsun, bu uygarlıkların tümü de Anadolu'nun uygarlığıydı.

Hiçbir yenilik eski 'den bağımsız değildir. Hiçbir uygarlık, eski uygarlıkların mirasını topyekûn reddedemez.

---

* İlhan Selçuk'un, 16 Ekim 1973 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Bugünü anlamak istiyorsak, geçmişe dönük bakışlarımıza bu yasayı nakşedelim. Cevat Şakir, Bodrum'da bu sırrı keşfetmişti: Anadolu insanı, Anadolu'nun bugününe sahip olmak istiyorsa Anadolu'nun dününe sahip olmak zorundadır. Yerin altında ve yerin üstünde ne denli zenginlik varsa Anadolu'da, tümü bizimdir. Bizim olduğunu bilmek bir bilinç işidir.

Egedeki taştan tiyatroların, tapınakların, kemerlerin şurasını burasını kaplamış otları keçilerine koyunlarına yediren bir genç çobanın dünden habersizliği ayıplanamaz. Çünkü okumuşların bilinçsizliği yanında o çobanınki çok masum kalır Anadolu'dan tarih hazinelerini güldür güldür Batı'nın müzelerine taşıyanlara göz yummamız daha beter karanlığın sonucu değil miydi?

Yalnız Ege'de değil, tüm Bodrum'da bir sürgündü. Sürgün süresi bittikten sonra ayrılmadı Bodrum'dan. Yaşamı ile yazısını bütünledi. Bir yandan içinde yaşadığı kasabaya ağaç dikerken, bir yandan da kitaplarını hikâyelerini, incelemelerini üretti.

Çok Tanrılı ve tek Tanrılı, tüm dinlerin, geleneklerin, halkların yaşadığı yörede Yirminci Yüzyıl insanı gibi yaşadı. Düne bakışı, bugünkü yaşamını, bugünkü yaşamı da toplumdaki işlevini yarattı.

Şimdi bizim kuşağımız, Anadolu'nun yeraltı ve yerüstü servetlerine çağdaş insan gibi sahip çıkma savaşındadır. Petrolümüze, boraksımıza, bakırımıza, kromumuza ve eski, çok eski anıtlarımıza uygarca sahip çıkacağız.

Bu ülkeye altıyla ve üstüyle, geçmişiyle ve geleceğiyle sahip çıkılır.

Halikarnas Balıkçısı işte bunu öğretti topluma.

Ve sonra öldü

Keşke herkes onun gibi yaşayabilse, onun gibi ölebilse.

Bu dünyada bir Halikarnas vardı*

Şemsi Katıltan (Gazeteci)

Yanılmıyorsam 1953 senesiydi. Cihat Baban'dan aldığım bir davet üzerine İstanbul'a gitmiş, kendisiyle görüşmüş, anlaşmaya varmış ve İzmir'e dönmek üzere Sirkeci'ye gelmiştim. Vapura binecek, Bandırma'ya gidecek ve oradan da trenle ver elini güzel İzmir…

Tam vapura binmeye hazırlanıyordum ki, baktım Halikarnas Balıkçısı, yanında iki kızı ile bana sesleniyordu. Hemen yanlarına gittim:

"Ne o Şemsi, İstanbul'da ne işin var?"

Meseleyi anlattım. O da galiba bir güzellik müsabakası için gelmişmiş İstanbul'a, şimdi de kızlarını gönderecek. Kendisi ise bir süre daha İstanbul'da kalacaktı:

"İyi tesadüf" dedi. "Madem sen gidiyorsun, benim kızlar da sana emanet"

Daha evvel de görüştüğüm iki kızını, bu İstanbul-İzmir seyahatinde daha yakından tanımak imkanına kavuşmuş ve her ikisinin de 'babalarının kızı' olduklarını memnuniyetle müşahade etmiştim.

O tarihte her ikisi de Amerikan Kolejine giden kızlarından Aliye bana trende aynen şunları söylemişti: "Ah Şemsi ağabey, keşke babamızın yüzde biri kadar olabilsek."

1967 senesinin bir Ağustos günü, Hatay Ceddesi'nde karşılaştığım Halikarnas Balıkçısı, evvela o meşhur 'Merhaba' Şemsi'si ile ortalığı çınlattı ve sonra da yine o meşhur kahkahasını attıktan sonra bana şu müjdeyi verdi:

"Haberin var mı?" dedi. "Ola ola nihayet bir cadde olup çıktık!.."

Bu konuşmadan evvela bir şey anlayamadım ve bunu kendisine de söyleyince:

"Anlaşılmayacak bir şey yok be Şemsi. Cadde olduk diyorum işte, cadde!.."

Ve sonra izah etmişti: Bodrumlular, bir cemile olarak kasabalarının bir caddesine Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın adını vermişlerdi ve Halikarnas Balıkçısı'nın "Ola ola bir cadde olduk" demesindeki sebep de buydu.

---

* Şemsi Katıltan'ın, 17 Ekim 1973 tarihinde Yeni Asır Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

1973 yılı Şubat ayının 15. Günü kendisini "Merhaba Apartmanı"ndaki dairesinde ziyaret ettiğim zaman Halikarnas Balıkçısı öyle memnun olmuştu ki…

Bir saate yakın bir süre sohbet ettik. O muhterem eşi bize kahve ikram etti… Biraz keyfi yoktu, kalçasındaki ağrılardan şikayet ediyordu. Bir gün düşmüş ve kalçasını incitmişti:

"Artık ihtiyarladık Şemsi" demişti. "Eski havayı bulamıyorum. En ufak bir rahatsızlık beni hemen yerime mıhlıyor."

"Yok canım üstadım" diye cevaplandırmıştım Halikarnas Balıkçısı'nı. "Daha dur bakalım, ihtiyarlık nerede, siz nerede? Bugüne kadar öyle vartalar atlattınız ki şimdi de bu ufacık rahatsızlığı kısa zamanda defedeceksiniz."

Ne o, ne de ben bu kalça incinmesinin bu 'dev' i bir daha yerinden kaldıramayacağını aklımızın kenarından bile geçirmemiştik.

Hürriyet Yayınlarından olan 'Hey Koca Yurt' adlı kitabından birini bana hediye etmiş ve iç sahifesine de aynen şunları yazmıştı: "Merhaba! Candan Şemsi Katıltan'a. Hey Koca Yurt diye yurda bir selâm salladık bu kitapla. Cevat Şakir-Halikarnas Balıkçısı"

O'nu son ziyaretim 19 Temmuz 1973 Perşembe günüdür. Saat 19.50'de girdiğim "Merhaba Apartmanı"ndan çıkarken bitkindim, şaşkındım, perişandım! Oğlunun söylediklerine inanmak istemiyordum! Hayır, hayır! Bu dev, bu sıhhat kaynağı, bu hayat dolu, neşe dolu bulunmaz insan kanser olmazdı!... Bu menhus hastalık ona dokunamazdı, ona yaklaşamazdı.

Yanına girdiğim zaman kendisini, büyük odanın sağ tarafında iner-kalkar bir karyolanın üzerinde görünce tanıyamadım. Bu kadar kısa zamanda Halikarnas Balıkçısı böylesine ufalabilir, böylesine değişebilir ve böylesine çökebilir miydi?

Odada torunları da vardı. Zoraki ve acı dolu bir gülümseme ile beni karşıladı. Elini; o kuvvetli, tuttuğunu koparan, istediğini yazan, arzu ettiğini çizen, heykel yapan, dağlardan turp otu toplayan, her çarşıya çıktığında en az iki file taşıyan o erkek elini sıkarken içimden bir şeyler koptuğunu fark ettim. Hayır, hayır. benim 27 seneden beri tanıdığım Halikarnas Balıkçısı değildi bu. Şu karşımda, karyolada uzanan ufalmış, küçülmüş insan; çökmüş, zayıflamış insan Cevat Şakir olamazdı! Ve zaten kendisi de sanki benim kafamdan geçenleri sezinlemiş gibi kısık sesle konuştu:

"İşte böyle olduk Şemsi" dedi. "Demirledik buraya!" Yine gülümsemeye çalıştı ve sordu:

“Ne var, ne yok” dedi. “Ne haberler var?”

Sanki dudaklarım kurumuş, dilim tutulmuştu… Bu kadar ani bir çöküşü, bu kadar ani bir yok oluşu hiç beklemiyordum. O’nu teselli etmek için neler söyledim, neler konuştum hatırlamıyorum. Eve döndüğüm ve elime kağıt-kalemi aldığım zaman da yine orada ne konuştuğumu hatırlayamadım. Halikarnas Balıkçısı’nın söylediklerini yazabildim de, kendiminkiler yok oluvermişti…

Sadece bir keresinde: “Sizi çok iyi gördüm” dediğimi ve yalan söylediğimi hatırlıyorum o kadar.

O ise sözlerime ne kadar inanmıştı elbette bilmiyorum, sadece gülümsemekle yetindi ve ilave etti: “Bu hastalık bana çok su içiriyor Şemsi” dedi.

Ve oğlundan bir bardak su istedi. Bu arada bana bir sigara vermeleri için odadakilere seslendi, fakat kendisi yakmadı. Halbuki sigarasız durabilir miydi?

Yanında sadece 25 dakika kalabildim. Daha fazlasını tahammül edemeyecek ve oracıkta, odada bulunanların yanında neredeyse hüngür hüngür ağlamaya başlayacaktım! Halikarnas Balıkçısı gibi bir ‘dev’i böyle gördükten sonra.

Saat 20.15’de kendisine veda ederken tembih etmeyi de unutmamıştı…

“Sık, sık gel Şemsi” demişti. “Gel de şuradan buradan konuşalım. Zaten burada öyle canım sıkılıyor ki…”

Söz verdim. Fakat, bir daha hiç uğramadım. İsteyerek, bilerek uğramadım üstadım yanına.

Evet itiraf ediyorum, isteyerek uğramadım: Ve ben seni, o dev cüssenle, şen şakrak, hayat dolu, sıhhat dolu görmeye alıştığım için bir daha uğramadım hiç yanına! Biliyordum, bu dünyayı terk edeceğini, bizleri bırakacağını… Ve öyle arzu ediyordum ki, seni ben yine eski ‘Halikarnas Balıkçısı’ olarak bileyim, öyle düşüneyim, öyle tahayyül edeyim… Gülerken, merhaba derken, içki içerken, şarkı söylerken, etrafına takılırken, eski günlerini anarken…

Ve o tarihten sonra, sadece bir defa, o da 30 temmuz günü idi. Yoldan geçerken, seni evinin balkonunda görmüştüm. Ve sen o gün bana el sallamış, ‘Merhaba Şemsi’ demek istemiştin. Gülümsemiştin de…

Sen koca üstad, sen dürüst insan, sen iyi insan. Sen de mi bizleri bırakıp gidecektin?

Ve 13 Ekim 1973 cumartesi günü senin göçtüğün haberini alınca olduğum yerde dondum kaldım. Saat 19.00 haberlerinde ise Türkiye Radyoları senin ölüm haberini veriyorlar, seni methediyorlar, senden sitayişle bahsediyorlardı…

Ama, sen öldükten sonra, sen bu dünyadan gittikten sonra, sen hayata gözlerini yumduğun zaman…

Şunu iyi bil üstadım: seni sevenler, seni asla unutmayacaklar ve her zaman seni yad edeceklerdir.

Merhaba Halikarnas Balıkçısı. Bin kere, milyon kere merhaba. Manevi huzurunda eğiliyor ve sana Tanrı'dan rahmet diliyorum…

Nur içinde yat, ruhun şad olsun…

Halikarnas Balıkçısı*

İsmet Eyüboğlu (Ressam – yazar)

Bir yürek daha durdu, Anadolu Anadolu diye çarpan, Anadolu'nun sesini dünyamıza duyurmak için taşan, ışıl ışıl, pırıl pırıl bir yürek daha. Yirmi beş yıldır tanıdığım, dostluğunun sıcaklığında ısındığım Balıkçı'nın yüreği bu. İçi insan sevgisiyle, Anadolu tutkusuyla, yurttaşlarını karanlıktan aydınlığa çıkarmanın özlemiyle dolan balıkçı. Akdeniz'in, Egenin ışıyan maviliğinde en eski Anadolu uygarlıklarının, insanlığın gerçek atalarının yarattıkları düşünce ürünlerinin gülümsediğini bize ilk kez öğreten Balıkçı.

Ölüm hangi yaşta gelirse gelsin, sevilen, insanın içini dolduran, yüreğini ışıklandıran bir kimsenin ardından el yazmaya, dil söylemeye varmıyor. Bir boşluk duyar gibiyim içimde bir yalnızlığın, bir ezilmişliğin baskısı altındayım şimdi. Birer birer göçüp gidiyor dostlar Toprak Ananın kucağında sonsuzluğa doğru.

Aydınlığında ısındığımız, bilgi pınarlarından susuzluğumuzu gidermeye çalıştığımız canlar, gönüldeşler gidiyor, bir daha ışıklarında içimizi yıkayacağımız, tatlı soluklarında serinleyemeyeceğimiz canlar gidiyor. İlkin Sabahattin Eyüboğlu açtı bu yolu, beklenmedik bir kış günü, sessiz sessiz, kimseciklere duyurmak istemezcesine. Sonra Âşık Veysel uydu ona, derken tuz biber ekti kanayan yüreğimize Balıkçı. Şimdi, insanın kulaklarını dolduran o babacan "merhaba" larının ışıyan suyundayız.

Halikarnas Balıkçısı bir yeni çığırdır bir güzel düşüncenin başlangıcıdır bizim için. Anadolu'nun eski uygarlıklarını bilmenin, kavramanın Anadolu'yu; Anadolu insanını, kendimizi anlama olduğunu, ilk uygarlık ürünlerinin; doğacı, gerçek düşüncenin, bilimin Anadolu toprağında filizlendiğini, eşkin eşkin boy attığını ondan öğrendik.

İlkin o gösterdi bize Anadolu'da eski çağlardan günümüze değin uzayan, geçmişimize, geleceğimize ışık tutan kaynaklara varan yolu. O gösterdi bize Anadolu'nun dünya uygarlığının beşiği, Yunan, Roma, çağdaş Avrupa uygarlıklarının kaynağı olduğunu. Homeros'la soydaşlığımızı ondan öğrendik. Ondan öğrendik eski Anadolu insanı ile günümüz insanı (Anadolu'nun bugünkü yerlisi) arasında kopmayan, için için sürüp giden özlü bir bağın bulunduğunu.

---

* İsmet Zeki Eyüboğlu'nun, 17 Ekim 1973 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Balıkçı konuşan Anadolu'dur. Onda insan sevgisi toprakla, ağaçla, çiçekle, bitkiyle başlar. Düşüncesi mavi olan Balıkçı'nın dünyası ışıyan yeşildir. Yaşadığı gibi düşünmeyi, düşündüğü gibi yaşamayı kendine ilke edinen, insanı gerçek bütünlüğü içinde toprağıyla, taşıyla, anlamanın yolunu açan bir aydındı. Ona göre Anadolu insanı olmanın sağladığı bölünmez bir bütündür. İnsan ancak yaşadığı toprakla kişilik kazanır. Gerçekçi düşüncenin, ayakları yerden kesilmiş, düşler evreninde uçuşan kuruntularla en küçük bir bağlantısı yoktur ona göre.

İnanmak yapmak, kendini bir bütünlük içinde ortaya koymaktır onun düşüncesinde. İnsan, doğayı seven, değerlendiren, yaşadığı toprakla yüreği arasında kopmayan bir bağlantı kurandır. Sınırlı bir anlamda da olsa insan doğadır. Balıkçı bu sonuca Ege kıyılarını, Akdeniz kentlerinin eskiçağ uygarlık ürünlerini, buluntularını inceleyerek, düşüncenin süzgecinden geçirerek vardı. Anadolu'nun her bucağında canlı bir öykünün, mithos'un yaşadığına inanır, tarihimizi, düşünce dünyamızı onlarla aydınlatmaya çalışırdı.

Sular konuşur, ırmaklar söyleşir, pınarlarla denizler gülüşürdü Balıkçının dilinde. "Su perisi Salmakis"ten İris denen "Gökkuşağı"na değin toprakla, göklerle ilgili bütün düşünce varlıkları onun elinde yuğrulayuğrula bir uygarlık ürünü, güçlü bir insan yaratması olarak biçimlenir, Anadolu'nun eski, karanlık çağlarını aydınlatan bir ışıldak oluverirdi. Suları konuşturur, dağları, tepeleri konuşturur, denizlerin dibinden çıkan eski uygarlık ürünlerini konuşturur, onlara bugüne değin bilmediğimiz bir evrenden kucak kucak sevgiler, gerçekleri ortaya koyan, sorunları çözümleyen ışıklar getirirdi bize.

Anadolu toprağına duyduğu derin, güçlü sevgi, özlü saygı onu bir yandan felsefeye, bir yandan tarihle Arkeolojiye yöneltti. Onun anlayışına göre, en küçüğünden en büyüğüne değin, Anadolu'nun bütün suları, dağları birer canlı tarih, birer özlü mithos niteliğindeydi. Bunlar anlaşılsa Anadolu anlaşılır, bunlar bilinse Anadolu bilinir.

Çevresinde toplanan insanlar arasında balıkçı, bahçıvan, demirci, yazar, ozan, köylü, kentli, dişi erkek bir yürek bütünlüğünde birleşir, bir can sıcaklığında kaynaşırdı. İnsanı düşüncede değil de gerçek yaşamı, günlük davranışları içinde sevmesi onda hümanisme anlayışının aydınlığa çıkan belirtisidir.

Onun dünyasında ağa, paşa, bilgin, bilgisiz, soylu, düşkün diye yalancı ayrımlaşmalar değil, yaşayan, sıcaklığını, soluğunu özümüzde duyduğumuz insanlar vardır. Bu bakımdan onda da Sabahattin Eyüboğlu' da olduğu gibi "hümanisme" insan sevgisidir. Balıkçı için geçerli olan insanı yorumlamak, açıklamak değil; anlamak, sevmek, onun bütünlüğünde kendini, kendi bütünlüğünde onu bulmaktır. Onun düşüncesinde insan sevgisi birlikte yaşamaya, iç içe, öz öze olmaya dayanır. Ancak seven anlar, anlayan sever ona göre. İnsan bir sevgi varlığıdır onca.

Balıkçı bütün yazılarını kendi özgün sıcaklığında ısıtarak, kendince yaşayarak, duyarak yazardı. Türk yazınına deniz sevgisini, deniz insanlarını, deniz evrenini getiren odur. Öykümü yazacak, yaşamıştır olayı, bir suyun başında, bir dağın doruğunda oluşan mithosu mu anlatacak onun sıcaklığını duymuştur. Bu bakımdan gerçekçidir. Gerçek, insan sevgisiyle oluşan, özümlenen bir yaşam olayıdır.

Onun yazılarında. Söyleyiş gücünün bolluğunda insanlar birbirine kaynaşır. Okuyucu birden seçemez olur yapıtlarında kişileri, niteliklerini. Bu insan kalabalığı, bu baş döndürücü kaynaşma çevresini saran inan bolluğunun sonucudur. Balıkçı için yazmak yaşamak, yaşamak yazmak demekti bir bakıma. Bütün yazıları sınır tanımayan, coşkun bir insan sevgisiyle düğümlenir, düşüncesinin özünü insan sevgisi yoğurur. Bu derin, güçlü sevgi eskiçağ Anadolu insanından günümüze kalan düşünce ürünlerinde biçimlenir, yoğunlaşır. Yazılarını okuyunca yüreğini kartallaşan Anadolu sevgisinin oyduğu bir Prometheus olarak çıkar karşımıza canlar canı Balıkçı, Merhabaaa…

Balıkçının sürgünü Anadolu'nun İstanbul'a açılışı olmuştur.*

Hikmet Çetinkaya (Gazeteci – yazar)

Usun Gözüpek Bir Savaşçıydı Zorbalığa

Yüreğin Sevgilerin Masmavi Haritası

Düşlerin Gözcüydü Halkların

Yarınına

İnancın Ve Sevginin Yorulmaz Bahçıvanı

Geleceği Yontardın Tarihin Elmasıyla

Umuda Yaslanan Sırtın Geceyi Zorlayan

Göğsün

Dağılmaz Bir Görüntü Oluyor

Merhaba'nla

Ve Haksız Oluyor Ölüm Sana Yaklaştıkça

Turgay Gönenç

Bodrum ve Halikarnas Balıkçısı.

Cevat Şakir adını Bodrum'un antik adı Halikarnas olarak değiştiren ve sonuna Balıkçı'yı ekleyen yüce yazar bir tek yönüyle tanınmaz. Usta elleri resim çizer, öyküler yazar, çeviriler yapar ve şimdiye değin sanırız hiç duymadığınız "Tezhip" sanatının en motiflerini koyar ortaya.

Daha iki yıl önceye değin tercüman rehberliğini yaşam kavgasına bir katkı yapan Balıkçı, daha ilkokul sıralarında resim çizmeye başlamıştı. Babası vezir, amcası

---

* Hikmet Çetinkaya'nın, 24 Ekim 1973 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

sefir olan Balıkçı, Robert Kolej'den sonra Oxford Üniversitesinde "Yeni Çağlar Tarihi" bölümünde dört yıl okudu. Balıkçı bu sayede iyi bildiği Yunancaya Latince ve Antik Yunancayı da ekledi. Ardından İtalyanca, İspanyolca –bu dilleri evlenip ayrıldığı eşinden öğrenmiştir- Almanca ve Fransızca.

Bodrum bir sürgündür Balıkçı için. Yani o unutamayacağımız "Mavi Sürgün". Bir bekleyişi nakışlayan, özgürlüğü yumruk yumruk veren bir sürgün aslında. Bilinmeyen Anadolu'nun İstanbul'a açılışı da diyebiliriz. Balıkçı, önceleri umursanmadı Bodrum'dan İstanbul'a yazdığı yazılarından ötürü. Ama sonraları çoğu kişi şapkalarını çıkartıp "Merhaba" çakmak zorunda kaldılar. Hele tarih röportajları gerçekten ilgi çekici ürünleriydi. "Anadolu'nun Sesi" adlı yapıtında topladığı bu dizelerinde doyumsuz tarih kültürü ortaya çıkıyordu.

Salt bunlarla kalmıyordu Balıkçı. Bodrum yöresini karış karış dolaşıyor, insanları tanıyor, gerçek bir yaşantıyı güzel Türkçesiyle çiziyordu. Örneğin "Kançay" adlı öyküsünde bir çingene kadınını anlatır. Kançay, dağ başında bir kayanın üzerinde ölü bulunan çingene kadınıdır. Köylüler, alırlar ölüyü ve gömerler Müslüman mezarlığına. Balıkçı, Kançay'ın "Pis kıpti karısı Müslüman mezarlığına gömülmez" diye hiçbir köylünün karşı gelmediğini anlatır. Kançay'ı Balıkçı'dan dinleyelim isterseniz.

"Özgürlük, eşitlik, adalet gibi sözler mermerler üzerine oyulmuş, kitapların ak kâğıtları üzerine kara kara yazılır: Hele para - pul üzerine basılarak, geçer akçe diye elden ele dolaşır. Kançay, özgürlük sözünü hiç ağzına almaz, hatta o sözün anlamını bilmezdi. Ama Kançay'ın gönlü, özgürlüğün ta kendisiydi. Hür olmaksa, ancak parslar, yaban kedileri, kartallar için, Kancay da ağabeyleri olan dağların ve kız kardeşleri olan ağaçların teşkil ettikleri kalabalık aileyle birlikte, kana kana hür olarak yaşıyordu.

Esmer ve yaşlı parmakları ile sepet örer satardı. Bulursa yer bulamazsa, başına demet demet yaban çiçekleri takar; ahlat, böğürtlen, koca yemiş, mersin gibi şeylerle idare olur, hiç mi hiç yakınmazdı. Dinlenmek şöyle dursun; ortakçı diye kullanan mal – mülk sahipleri, onun dimdik boynunu tarlaların iş boyunduruğuna vuramazlardı. İş görmek, yaratmak isterdi ama, özgürlüğünü kullanacakların zararından korunmak için harcadığı can ve hayatın neresi artıyordu ki yaratıcılığa versin?.."

İşte insan sevgisi, özgürlük ve sömürü, Kançay'ın öyküsü baştan sona böyle sürer gider. Ölür Kançay tüm insanlar gibi. Köylüler gömerler toprağa. Başına bir kayrak taşı çakarlar ve üzerine "Çingen Kançay'ın ruhuna Fatiha" diye yazarlar. Hani o mermerlerde yazılan sözler gibi. Hani kara kara "özgürlük, eşitlik ve adalet" gibi..

Balıkçı'yı gömdük. O gece Bodrumda yeğeni Füreyya Koral, Azra Erhat,

Sabahattin Batur ve Turgay Gönenç ile birlikte Balıkçı'dan söz ettik. Balıkçı, tüm kişiliğini insan sevgisiyle birleştirmiş, doğanın insafsızlığını o engin denizin özgürlüğünde yüceltmişti tüm kötülere inat. O sürgün, karanlık zindanların ardında maviye dönüşmüştü. Balıkçı, 1965'de Vercors üzerine yazdığı bir yazısında şöyle diyordu:

"Her yaşayan insan hayatının askeridir. Ölüm var her zaman. Ölüm hayata sığıyor ama hayat ölümü aşıyor. Hayat doğadır. Çıkarcılar, başkasının üzerinden geçinenler ölümün hayata karşı askerleridir. Şimdi ne yapalım, doğaya karşı bir düşman var yani ölüm. Bu böyle. Ama doğa alt olmuyor. Anti-doğa beni öldürür, ama ben çocuklarımla aşarım ölümü. Çocuklarım olmazsa akrabam, sevdiklerim, onlarda olmazsa insan var.."

Bodrum'a her gidişimizde gördüğümüz tipler vardır. Şöyle yaşları elliyi aşkın kişilerdir bunlar. Ekonomik güçleri yerindedir çoğunun. Ama Halikarnas Balıkçısına bir özenme, iz iz öyle bellidir ki şaşıp kalırsınız. Bize mi öyle geldi ne, bu paralı sürgünlerin hemen hemen tümü Halikarnas Balıkçısı sanıyor kendilerini. O gece masamıza çağrısız olarak gelen, ikide bir, bir süre önce ölen annesinden söz eden ve Azra Erhat'a ikide bir:

"Azra hanım, hatırlıyorsunuz değil mi Balıkçıyla Gümbet'e gittiğimizi?." diyen kişi, silinmeyecek gözlerimizin önünden. Kendini Balıkçı sanıp, "Benim adıma hey yavrum hey" deyip ak Bodrum'un mavi denizini kirletmek isteyen bu paralı sürgünlerin yaşamları gerçekten ayrı bir yazı konusu.

Evet, Balıkçı yok şimdi aramızda. Ama o yapıtlarıyla, insan, doğa ve özgürlük tutkusuyla aramızda. Mavi mavi soluyor, mavi mavi gülen koca Balıkçı. Özgürlük adına, insanlık adına uzanıyoruz sana.

Merhaba…

Bodrum Kalebendi*

Rauf Mutluay (Gazeteci)

Şimdi kalebent diyoruz; aslı kal'a-bend (Arapça-Farsça bileşik sıfat; kaleye bağlanmış, bir kale içinde yaşamaya hüküm giymiş olan) Bodrum adıyla birleşince nasıl bir karabasan haline geldiğini Cevat Şakir anılarında anlatır. Ama aslında idam ihtimali bile var gibidir. Bu yüzden M. Zekeriya Sertel – aynı davanın başka bir sanığı olarak- İstiklal Mahkemesince üç yıl Sinop sürgünlüğüne gönderileceği zaman eşine şöyle telgraf çeker: "Müjde… Üç sene Sinop'ta kalebentliğe mahkûm oldum…"

İnsan yaşamını koşullandıran birçok önemli anlar vardır. İçinde yetişilen aile çevresi, örneğin olanakları, aşkları, dostluklar, ülkülerle eylemler, suçlanmalar ve cezalandırmalar, düğümlü toplum olayları içinde görev almalar, hastalıklar, mahpusluklar…

Cevat Şakir Kabaağaçlı adıyla nüfus kütüğüne yazılı bir paşazadenin, İstanbul Kolejiyle Londra Üniversitesinde öğrenim görmüş bir payitaht çocuğunun, yakın çağlar tarihi ile resim ve süsleme sanatlarına ilgi duyan bir yeteneğin, Rufai tekkesine derviş olan mistik eğilimlerle işgal başkentinin acılarını duyan hassas yüreğin bütün yaşantılarını bir araya getirilirse, gene de bizim tanıdığımız sanatçı değildir henüz.

Hemen hemen kırk yaşına varmıştır; başından önemli bir kaza geçmiş, sekiz yıl kadar hapiste kalmış, ciğerlerinden rahatsızlandığı için dışarı çıkarılınca ailesinden ve evinden kopmuş sonsuz bir yalnızlıktadır. Millî Mücadele bitmiş, en az birkaç dil bilen Şakir Paşazade Cevat, çeviriler ve küçük yazılarla geçimini sağlamaya çalışan bir Babıâli emekçisidir.

1925'in ilk aylarıdır. Doğu'da Şeyh Sait ayaklanması, bunun gerektirdiği Takrir-i Sükûn Yasasının uygulanması, iki İstiklâl Mahkemesinin çalışmaları vardır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında "ibret-i müessire" olsun diye asker kaçaklarının sorgusuz, mahkemesiz idam edilmesi olayını bir hapishane gözlemi olarak hikâyeleştiren Cevat Şakir, Resimli Ay (Bir kaynağa göre Resimli Perşembe) dergisindeki yazısından ötürü derginin sahibiyle birlikte tutuklanıp Ankara'ya gönderilmiştir.

Bu günlerin anılarını hem kendisi iletmektedir, hem hatırladıklarıyla iş ve ceza

---

* Rauf Mutluay'ın, 23 Ekim 1973 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayınladığı köşe yazısından alınmıştır.

arkadaşı M. Zekeriya Sertel. Orta yaş sınırına karşın gençlik özlemlerinden vazgeçmemiştir. Cevat Şakir günlük işlerle bunalan ruhuna düşlerden ve uzaklardan yardım beklemektedir: "O zaman okumasından hoşlandığım kitapların çoğu seyahat kitapları ve ütopilerdi. Onlarda can attığım bir yeri arıyordum. O can attığım yere Meçhûl Diyar ve Tılsımlı Ada adını vereyim. O yerler kuru kuru anlatılamaz, sezgi yoluyla görülür. Meçhûl Diyar ve Tılsımlı Ada, her insanın gönül yurdudur…"

Ve gönlünün talihi hiç umulmaz bir yerde beklemektedir sanki. Ne Bodrum'u, ne kalebentliği bilen Cevat Şakir, aylarca süren bir yolculuktan sonra Ege'yi görecek bir yokuşun başındadır:

"Yüreğim çarpıyor. Kaç aydır buraya gelmeye uğraşıyorum yahu! Tepedeki bir dönemeci dönünce, 'şırrak', 'guuur' diye Arşipel'in koyu çividisi ölçülmez açıklıklara kadar yayılıverdi.. Akşamın çividisinde koyulaşan koca Arşipel -eski deniz- varlığını bana öyle bir heybetle bildirdi. Masmavi bir gürleyişti o.

Ben diyeyim yüz bin deniz mili, siz deyin beş yüz bin deniz mili, en berrak bir açıklığa uzuyor da uzuyordu. Durduğum tepeden sonsuzluğu seyrediyormuş gibiydim.."

Yazıma başlık yaptığım Bodrum kalebentliği ile Cevat Şakir'in yeni kişiliğiyle kimliğine ad yapacağı Halikarnas Balıkçısı imzası arasında tam bir karşıtlık vardır. "Bodrum adının yüreği sıkan karanlığına" karşı o toprağın yüce bir uygarlıkla aydınlandığı dönemin anısını, Halikarnassos'u koyar; bir kaleye zincirlenme korkusundan da denize, geçimini emeğiyle oradan çıkarmaya, orada tanıdığı saf ve iyi insanların onurlu uğraşına açılır; hem Halikarnaslı olur, hem denizci, balıkçı.

İşte bu Cevat Şakir için "yıldızın parladığı an", bundan sonraki yaşamıyla kamuoyuna yansıyacak sanatçılığının değer birikimidir. Bildiği bütün o yabancı diller, Mesnevi çevirileri, dervişlik ayinleri, musiki çalışmaları, minyatür arayışı… Bir kentin kalabalığı içinde hemen hemen kırk yaşına kadar onu getiren bütün çalışmalar… Birden bitmiş gibidir.

Eski bir uygarlık toprağında yeni bir Türkiyeli; o yaşa değin porsiyon porsiyon kır ve deniz görmüş olan bir kentlinin önünde sonsuz doğa vardır. Geçirdiği büyük korkudan sonra ulaştığı bu ıssız kasabayı, yaşatılan tutsaklıktan sonra geldiği bu sessiz köşeyi, ömrünün bütün sevgi ve coşkusuyla donatıp yeşertmeye çalışması… Aradıkları "o belde"leri, Tılsımlı Adaları bulmuş kişilerin cömert adanışıyla olur. Ve bu talihten biz iki büyük değer kazanırız. Bir bugünkü Bodrum, bir Halikarnas Balıkçısı.

En az kırk yıl geriye dönelim. Boğaziçi mehtap safaları, Büyükada aşk hikayeleri, Ahmet Haşim'in " … dalgın mesâ" altında aradığı "o hasta deniz…",

hiç unutmamamız gereken Yahya Kemal Beyatlı'nın büyük eseri "Açık Deniz" vardır.

Yalnız o, insanlığın aradığı sonsuzluğu; ölümsüzlüğe, sınırsızlığa özlem duyan ruhumuzun bitmeyen ağrısını dile getirir. Ötekilerin hepsi, bütün şiirlerle hikâye ve romanlarda tasvir edilenler ise (Fikret'in Balıkçılar'ı bir yana) insansız bir manzaradır. Tek tük canlı görünümlerine rastlarsak da deniz insanlarını, onunla savaşırken ona âşık olanları, deniz diplerini, kürek ve yelkenle mesafelerle boğuşan balıkçıları, süngercileri… bulamayız.

Korsan hikâyelerinde bile gereğince anlatılmış değildir deniz; çünkü onu yaşamış edebiyatçımız yoktur. Halikarnas Balıkçısı'nı benzersiz bir başlangıcın yenilikçisi yapan, ardından gelenleri etkileyen güç, onun deniz aşkından, deniz yaşamından gelir. Bütün hikâyeleriyle romanlarında baş kahraman hep odur.

"…Yıllarca İsviçre'de yapılan Longine ve Omega marka sağlam saatlere ve gün doğumu ve batımıyla ölçülen zamana göre Üsküdar'dan altı ay önce ayrılmıştım. Oysaki yalan! Çocukluktan beri ilk defa çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlayarak dizüstü düştüğüm yerden kalkan "Balıkçı", Üsküdar'dan binlerce yıl önce ayrılmıştı. Üsküdar çarşısından omuzları çökük olarak geçen adamdan, tâ o kadar uzaktı ki. Oydu, ama tepeden tırnağa yepyeni.

"Babıâli yokuşunun boyunduruğuna vurulmuş olan Cevat, boş bir kalıp olarak yerde yığılı dururken, onun ortasında – içinde sanki bir milyar kuş sevinçle cıvıldaşarak - Halikarnas Balıkçısı irkilip dikilmeye koyuluyordu. Yerde bir kalıp kalıyordu. Onun içinden başka bir insan kalkıyordu…."

Ben bu değişimi, bu oluşumu anlatmaya öncelik tanıdım burada. Yıllardır kitaplığımın karşı rafına yerleştirdiğim - daha görmediğim – bir Bodrum görüntüsüne bakarak. Halikarnas Balıkçısı'nın eserleriyle karşı karşıya geldiğiniz zaman yüreğinizden etkilenirsiniz. Nasılsa yeterince tekrarlandı o adlar; hemen her vitrinde görebileceğiniz hikâyeler, romanlar, mitologya kitapları, uygarlık yorumları. Sevdiği balıkçıyla nikahlanırken deftere parmak basan öğretmeni, birbirinin hesabına - hiç ad vermeden balık hediye eden iş arkadaşlarını, deniz dibinin güzelliğine vurgun süngercilerin yaşamını, "Aganta Burina Burinata" diye haykıran yaşama iştahlarını… Toprağın bütün geçmişine sahip çıkan insancı bir yorum güzelliğiyle onun eserinde görürsünüz. Böylece kişisel bir serüven özelliğinden edebiyatımızın Halikarnas Balıkçısı doğar; yani "Anadolu'nun Sesi", "Hey Koca Yurt!".

Balıkçı üzerine*

Oktay Akbal (Gazeteci)

Balıkçı "aydan dünyanın görünüşünü" dile getiren bir öykü yazmak istiyormuş son zamanlarda. Şöyle anlatmış bu isteğini:

"Başka bir gezegenden dünyanın görünüşü, hani şu aydan dünyanın görünüşü kitabı demiştim ya, ona bir başlasam. Güzel bir görünümdür o. Oradan dünyaya bakanlar masmavi portakala benzeyen cennette ne diye düşmanlıklar var diye hayıflanır. Bu som güzelliği cehenneme çevirenlere içerler. Bu som güzellik içersinde ve kısa hayat süresinde iyi şeyler yapmayı özler insan. İyi yaşamayı ister. Bütün dünyada tüm gençliğin söylemek istediği de budur. Zaman durmuyor, zamanla birlikte insan kafası da gelişiyor. Hayat geriye ve geçmişe bağlanmayı bağışlamaz…"

Seksen yedi yıl sürdü bu yeryüzündeki yolculuğu. Belki de "sürgün"lüğü. Hepimiz bir sürgünüz. Belirli zaman içine sıkışmış her şeyimiz, mutluluk özlemimiz, sıkıntılar, seviler, üzüntüler ne varsa hepsi. Halikarnas Balıkçısı, gerçek adıyla Cevat Şakir Kabaağaçlı artık dünyamızda yok. Ardında romanlar, öyküler, denemeler, unutulmaz söyleşiler bırakarak çekti gitti. Kendi de demiş ya "Geçinden meçinden. Verecek nasıl olsa. Seksen şu kadar yıl yaşadım. Buna hayat yolculuğu da de istersen. Ne dersen de. Her yolculuğun bir sonu vardır."

Nâzım Hikmet'in bir sözünü anarlar: "Cevat Şakir hepimizden büyük şair." Evet, Balıkçı şairdi. Her öyküsü, her romanı, şiir gibidir, yazdıkları bir şiir tadıyla okunur. "Aganta Burina Burinata"nın çıktığı yıl, 1946'da uyandırdığı geniş ilgiyi hatırlarım. Gençler üzerinde etkisi büyük olmuştu. Ege denizinin bütün coşkusu, güzelliği vardı bu romanda. Deniz insanları, açık denizlerde yaşamlarını kazananların serüvenleri, yazgıları.. O güne dek denize, denizcilere ait öyküleri yalnız Sait Faik'ten dinlemiştik. Ama Balıkçının denizi Ege'ydi, Akdeniz'di. Sait Faik'inki ise Marmara, Adalar, Burgaz kıyıları, Hayırsız v.b…

Bir yazı okudum, Yaşar Kemal yazmış, der ki: "Eğer Halikarnas Balıkçısı denize başlamamış olsaydı, Sait Faik olmazdı. Olurdu belki de denizi böylesine sıcacık anlatan bir Sait Faik olmazdı." Yazısının başka bir yerinde de şöyle diyor Yaşar Kemal: "Bir Sait Faik, Balıkçı sonrasının ulaşılmaz güzel bir örneğidir." Burada anlaşılan, Sait Faik'in Halikarnas Balıkçısından esinlendiği, ya da

---

* Oktay Akbal'ın, 27 Ekim 1973 tarihinde *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yayınlanan köşe yazısından alınmıştır.

deniz öykülerinin etkisinde kaldığıdır. Oysa gerçek böyle değil. Sait Faik'in ilk kitapları "Semaver" 1936'da, "Sarnıç" 1939'da, "Şahmerdan" 1940'da, Burgaz Adasını ve insanlarını konu olarak işleyen "Medarı Maişet" adlı romanı ise 1944'te çıkmıştır.

Bütün bu kitaplarda Sait Faik denize olan sevgisini, deniz insanlarının yazgısına, serüvenlerine karşı duyduğu ilgiyi anlatmıştır. Halikarnas Balıkçısı'nın ilk kitabı "Ege Kıyılarından" ise ancak 1939'da, ününü yaygınlaştıran romanı "Aganta Burina Burinata" ise 1946'da, "Merhaba Akdeniz" 1947'de çıkmıştır. Bu tarihler de açıkça gösterir ki Sait Faik, Balıkçı'dan esinlenerek, onu örnek alarak ya da etkisinde kalarak deniz öyküleri yazmış değildir. Bu yanlış savın düzeltilmesi gerekir. Hem deniz konusunda öyküler yazmak kimsenin tekelinde olamaz. Balıkçı'da uyanan deniz sevgisini, deniz insanlarını öyküleştirmek tutkusunu İngiliz yazarı Conrad'dan aldığı da ileri sürülebilir.

Sanırım 1953 sonlarında ya da 54'te Sait Faik'le Halikarnas Balıkçısı arasında bir tartışma geçmişti "Yeditepe" dergisinde. Balıkçı, Sait Faik'in "deniz"ini küçük bulmuştu, "benden öğrendi" anlamına gelen bir şeyler söylemişti. Sait Faik de gerekli yanıtı vermişti. Bu eski tartışmanın "Yeditepe" de yeniden yayınlanması edebiyat tarihimiz bakımından ilginç olacaktır.

Halikarnas Balıkçısı önemli bir kişiydi. Yazar olarak, düşünür olarak, daha çok "insan" olarak. Yazı dili epey karışıktı. Güzel bir anlatımı olduğu pek söylenemez. Ama kişiliği öylesine güçlüydü ki ne yazsa, ne anlatsa okunurdu. Sait Faik de, Balıkçı da Türk edebiyatına unutulmaz yapraklar armağan ettiler. Biri kırk sekiz yıl yaşadı, biri seksen yedi. Yaşamak da önemli bir başarıdır. Özellikle yazarlar, sanatçılar, bilim adamları için…

Bir iki kez karşılaştım Balıkçı'yla. Etkileyici bir kişiliği vardı, tadına doyulmaz bir söyleşi ustası, son yılların en renkli bir aydın kişisi… Öyküleri arasında birçoğu yarına kalır, denemeleri her zaman beğeniyle okunur, romanları da edebiyatımıza kazandırdığı bir deniz maviliğini yarınlara taşıyacaktır.

İki "total" insan:
Halikarnas Balıkçısı ile Sebahattin Eyüboğlu*

Azra Erhat

Bu yıl art arda yitirdiğim iki büyük ustam Halikarnas Balıkçısı ile Sabahattin Eyüboğlu'ndan söz etmeye doyamıyorum.

Ankara'ya ilk geldiğim gece televizyonda kültür üzerine bir açık oturum vardı. Burada Nusret Hızır'ın "total" insan konusunda yaptığı bir tanımlama dikkatimi çekti. Sonra gittim, Nusret'e söylediği sözleri yazdırdım, şöyle dedi: "Total insan kültür çevresini (infra ve superstructure'ü ile) bütün elemanlarında etkilenen, fakat aynı zamanda onları etkileyen ve böylece kendini ve çevresini değiştiren – insandır."

Nusret Hızır, şu sözleri de ekledi: "İnsan için bir yabancılaşma tehlikesi de vardır: insan ne fildişi kulesine kapanan bir münzevidir, ne totaliter rejimlerde gördüğümüz sürüdür. İnsan sosyal varlıktır ve onu bir tehlike beklemektedir, kültüre yabancılaşma, ya kendini tamamen çekme, ya sürü olma tehlikesi."

Total insan yani tam insan beni oldum olasıya ilgilendirmiştir ve ömrüm oldukça da ilgilendirecektir. Benim büyük tarihim total insan diyebileceğimiz iki insana rastlamış ve onlarla dostluk kurabilmiş olmaktır: Biri Halikarnas Balıkçısı, öbürü Sabahattin Eyüboğlu'dur.

Halikarnas Balıkçısı'nı ilkin Bodrum'da sürgün olarak görüyoruz. 1928 yılları mı neydi, unuttum. Uzun, çok yorucu bir yolculuktan sonra hiç bilmediği ve o zamanları Türkiye'de hemen hiç kimsenin bilmediği, adı bile çirkin, bir kasabaya varıyor, at ya da katır sırtında, yanı başında jandarmalarla. Bodrum'un açıklığı, koyları ve mavisi allak bullak eder onu. Cevat Şakir o zaman olgun bir adamdır, bir İstanbul efendisi, bir Bab-ıali yazarıdır. Bodrum Kalesi'nde kalebent olmaya mahkûm edilmiştir.

Gelir kaleye kapatılacağını sanır, ama kale bir harabedir, oraya kapatılmasına olanak yoktur, Cevat Şakir'e o gece oturacak bir ev bulunur, üç aylığı yirmi beş kuruşa, deniz kıyısında bir ev. Orada birkaç yılı var Cevat Şakir'in. Bodrum'u ve dolaylarını gezer. Yapayalnızdır, tek başına bu yabancı çevrede ne yapabilir? Kahvede memurlar tavla oynamaktadır, kendi çevresinden sayılabilecek bu

---

* Azra Erhat'ın, Şubat 1974 tarihinde Türk Dili Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

adamlarla günlerini mi öldürsün?

Öyle yapsaydı, bir "kara sürgün" olarak kalır ve cezası bittiği zaman da dönerdi. Ama öyle yapmamış, o toprağı, doğayı düşünmüş, yaşamaya koyulmuş, tüm doğa ile alışveriş kurmuş, ağaç, bitki ne varsa ve ne olabilecekse, o yıllarda Bodrum toprağına ektiği bellasombraları, okaliptüsleri, palmiyeleri ve daha adını bildiği, bilmediğim bitkileri saymakla bitiremezdi Balıkçı, Latincelerini de bilir söylerdi.

Balıkçı burada toprağı işlemeye koyulur, yani maddesel anlamdaki "cultura"yı, kültürü gerçekleştirir. İlk zamanları denize açılamadığı için, denize başka bir yoldan yaklaşımı sağlar:

Balıkçılarla, süngercilerle, halkla alışveriş kurar, ilişki kurar. İnsanca, derin ilişkilerdir bunlar, bir baba oluverir Bodrum halkına, bir hekim, bir tarım uzmanı, her alanda kafası çalışan, derde derman bulan bir yol gösterici. Cevat Şakir burada hem alıcı hem de vericidir, alışverişi de tümdür, bütün insanlığını ve bütün insanları kaplar.

Denize açabildiği gün başka bir kültür alanı açılır Balıkçı'ya. Bir sandal kiralar, sonra da Yatağan diye bir sandal yapar kendine, başlar Cova'yı dolaşmaya. Bu ana kadar Balıkçı'yı çevresinden bütünüyle etkilenmiş ve bütünüyle bu çevrede bir etkiye koyulmuş insan olarak görüyoruz. Balıkçı bununla da yetinmez. Sanatçıdır, yaratıcıdır, hikâyeler, romanlar yazarak çevresiyle tüm alışverişi dışarıya yamaya başlar. Böylece Balıkçı Bodrum'u, Ege'yi yaratıcılık alanı olan yazına sokar, mal eder.

Yıllar geçer. Halikarnas Balıkçısı, toprağın cennet bahçesine, denizini ürün maviliğine çevirdiği Bodrum'da kalamaz olur, çocukları büyümüştür, liseye gitmek ister, aradan savaş geçmiş, hayat zorlaşmıştır, tuttuğu balıkları konu komşuya dağıtmakla ailesinin geçimini sağlamaz artık Balıkçı. Ne yapsın? Kendi eliyle yaptığı deniz kıyısındaki evi satmak, Yatağan'ı elden çıkarmak ve başka bir çevreye göçmek zorunda kalır Cevat Şakir. İzmir'e gider yerleşir. İkinci bir kez, ikinci bir yabancı çevreye ayak basar. İzmir gerçi Ege kıyısındadır, ama Arşipel, o çok sevdiği el değmemiş Adalar Denizi, mavi kıyılar değildir, İzmir, büyük bir şehirdir. Bodrum kıyılarını, Knidos'u, adaları, bükleri nasıl için için tanımaya, bugünden uzak bir geçmişe dek canlı canlı tanımaya alışmışsa, öyle girişir İzmir'i ve çevresini de anlamaya, tanımaya.

Önce Kültür parkında bahçıvanlık eder, diker bir sürü ağaç, bir sürü bitki ve çiçek. Sonra da kendine yeni bir iş bulmaya koyulur. Ekmek parası, geçim parası kolay mı çıkar topraktan büyük şehirde? Balıkçı bu kez başka bir alan arar ve bulur: Kılavuz, tercüman-rehber olur. Ege'yi bütünüyle ele almaya, binlerce yıllık geçmişiyle kavrayıp anlamaya girişir. Hep yabancı çevrelerle karşılaşan ve aydın

zekâsıyla onları aydınlatmaya çabalayan Balıkçı bu kez yepyeni ve gerçekten yabancı bir uğraş alanı içine girmiş bulunmaktadır. Gerçi Oxford'da tarih okumuştu, ama bu kez eskiden ilişki kurmuş olduğu bilim dünyası ile kıyasıya bir karşılaşma yapmak zorundadır. Ege kıyılarının bilimi, tarihi, arkeolojisi çizilmiştir Batı bilimince, Yunan uygarlığının ilk merkezi diye tanımlanmıştı, ama görüş açısı Ege'den Yunanistan'a kaymış, Batı âleminin gözünde Ege ve Anadolu önemini yitirmiş, Yunan uygarlığı, kültürü XIX. yüzyıl şairlerinin ve bilginlerinin duygusal yanlışlara yol açan görüşleri ile yalnız Yunanistan'a mal edilmiştir.

Balıkçı İzmir yöresinde tercüman-rehberlik mesleğini kurarken, o mesleğin bir yanlış yön tutuculuk üstüne kurulmasına izin vermez, bilimin bozuk düzenini düzeltmeye koyulur. Bildikleri, gördükleri, okudukları arasında tek başına köprüler kurmaya girişir, uğraşır, düşünür, yazar bakar ve çizer, böylece ilkçağ bilimine yeni bir anlayış getirmeye koyulur. Balıkçının evrensel bir kafası ve bilgisi, daha doğrusu merakı vardı. Her bitkiyi doğanın kökenlerine giderek incelediği gibi, her taşı da aynı kaynağa giden ve bütün gelişimi boyuna, bütün ayrıntıları ile izleyerek aydınlatan bir gülüşü vardı. Bu uğraşında Halikarnas Balıkçısı doğa ile cebelleştikten sonra, bilimi karşısına alıp onunla yaman bir savaşa girer.

Buluntularını her geçen gün Efes'in, Bergama'nın, Milet, Pirene ve Didyma'nın anıtları karşısında dimdik duruşu ile gür sesiyle dağa taşa karşı, insanları tanık alarak haykırır.

Hayır, diye bağırır, Yunan Mucizesi yüzyıllardan bu yana Batı bilimin sandığı gibi Yunanistan'dan – kendi deyimiyle Hellenistan'dan – doğmuş değildir, Yunan Mucizesi diye bir şey yoktur, Ege Mucizesi vardır. Felsefe burada doğmuş gelişmiştir ve o, Hellenistan'a göçtüğü zaman arılığını ve yararlılığını yitirmiştir. Physiologoi denilen maddeci ve doğacı düşünürler doğa ile insanı bir bütün olarak almışlar, gerçek bilimin temellerini atmışlardır.

Nitekim XX. Yüzyılda yeniden parlayıp doğan atom bilimi, insanlığa çağ değiştiren büyük düşünce Ege filozlarının buluşudur, bu düşünce Yunanistan'a göçünce doğa bilimi kısırlaşmış, insan bilimi soyutlaşmış ve Platon gelmiş, soyut idealarla insanlığı bütünlüğe doğru açtığı çığırdan saptırarak, dinlerin ve hurafelerin kucağına atmışlardır. Atina felsefesi insanlığı en az iki bin yıl geriye atmıştır.

Halikarnas Balıkçısı bu savaşında kıyasıya bir tutum takınır, Platon ve Sokrates'i karşısına alır, onlarla tartışır, dövüşür, boğuşur, ölüm kalım savaşı verir ve cebelleşirdi. Bu kavgasını anlamak ve gereği gibi değerlendirmek zordur. Tarihin tozlarına karışmış olayları ve değerleri bunca coşku ve canlılıkla tartışmasının nedenini yanlış yorumlamamak, dar bir bölgeselliğe ya da

ulusalcılığa indirgemek kolaydır, ama hem Balıkçı' ya, hem de kültürümüzün gelecekteki gelişim olanaklarına kapıyı kapatmak olur.

Balıkçı'nın bu tutumu bilimsel midir, değil midir? Tartışılacak bir konu bu, ne var ki bilim kurumlarımız onu pek ciddiye almadıklarından olacak, üstünde bile durmazlar. Oysa Balıkçı önerilerinde ne kadar cüretli olursa olsun, yalnız da değildir, Batı biliminin bir bölüğü – örneğin Robert Graves – onun görüşlerine yakın görüşler savunur. Balıkçı'dan ne kalacak, ne kalmayacak, bunu ileride göreceğiz, ama bir öncü olduğu şimdiden apaçık besbellidir, hem de bilimden öte bir alanda öncüdür: Kültür öncüsü. Türkiye'de bütün Türkiye'nin derinliğine giren bir tarih bilinci uyandırmıştır, tarihi sevindirmiş, benimsetmiştir, hem bu toprağın tarihini dar sınırları ile yalnız bir Türk ulusunun ya da ırkının tarihi olarak değil, yüz yılları kaplayan bir uygarlık tarihi olarak anlamıştır.

Işık tuttuğu savlar üstünde durmaya değer, kurduğu köprülerin sağlamlığı Anadolu'da bugün bulunmakta olan ve yarın daha da çok sayıda ortaya çıkarılacak olan anıtlarla pekiştireceğe benzer yakın zamanda bir Hitit uygarlığı kadar önemli bir Likya uygarlığına tanık olacağa benzeriz. Balıkçı haklı çıkacak. Özünde haklı olduğuna hiç şüphe yok: Özde haklı, çünkü yalnız arkeolojinin buluntuları ile iş bitmez, bir uygarlık varlığı gün ışığına çıkmaz, kültür olmaz bulguyu gerçeği de gün ışığına çıkartmak sanatçının işidir.

Kültür canlı canlıdır ve canlandırır, nitekim Balıkçı Türkiye'de turizmi kurdu, Bodrum, Ege diye bir ön bölgeyi canlandırmakla bütün yurda bu bilincin yayılmasına yol açtı. Geçmişi bilmek ve benimsemek diye bir davranış kurdu, Homeros'un yurdu bildiği İzmir'de şairin çocukluğunu bir roman gibi anlatırdı, onun ağzından Homeros gerçekten İzmirli oldu. Kültüre, giderek bilime bundan büyük hizmet olur mu?

Sabahattin Eyüboğlu'na gelelim. Eyüboğlu ile Balıkçı çok ayrı kişilerdir. Eyüboğlu Trabzon'da doğmuş, liseyi orada bitirmiştir Atatürk'ün Avrupa'ya okumaya gönderdiği ilk öğrencilerdendir Sabahattin. Dönüşünde Edebiyat Fakültesine doçent olur. O sıraları büyük bir filoloji bilgini vardır Edebiyat Fakültesinde: Romanist Leo Spitzer. Sabahattin onun Fransızca verdiği ders ve konferansları Türkçeye çevirir.

Spitzer çok aranan bir profesördür, İstanbul'da üç yıl kaldıktan sonra bir Amerikan üniversitesi çağırır onu. Gitmeden bir konuşma yapar Spitzer ve şöyle der:

"Batı bilimi diye bir şey var, ben de onun temsilcilerinden biriyim, ama ben burada sağır ve dilsiz kalırdım eğer yanımda Sabahattin Eyüboğlu olmasaydı. O, Batı ile aranızda köprüyü kurdu. Bununla da kalmayacağını, gerçekten Batı ile Doğu arasında bir köprü kuracağına inanıyorum."

O zaman Spitzer'in ne demek istediğini pek anlamamıştım. Bu sözün derinliğini şimdi anlıyorum, şimdi ki 1934'ten bu yana yazdığı bütün yazıları topladık da yayımlamak üzereyiz.

Özüne giderek çözümlediği bütün Batı değerlerinin hepsini aktarır Sabahattin. Dil, şiir, roman, resim, heykel, sanat, kültür, nesi varsa Batı'nın hepsini en ufak ayrıntısına kadar aktarır. Bu görevi öyle bir titizlikle yapar ki; her alanda yeninin doğmasına yol açar Türkiye'de, şiirde, resimde, heykelde, mimaride, yazıda. Bir yeni Türk insan ve sanat görüşünün temellerini atmaktadır Sabahattin. İnsan dergisinin kurucularından ve en önde gelen yazarlarındandır. İlk gününden total insan ve büyük hümanisttir.

Hasan-Ali Yücel, Eyüboğlu'nu Ankara'ya çağırınca, dostumuzun bu yapıcı ve yaratıcı çabaları daha bir yaygınlık kazanır. Bir yandan Ataç'la birlikte Tercüme Bürosu çalışmalarına koyulur, bir yandan da Tonguç'la Köy Enstitülerinin kuruculuğuna girişir. O yıllar destan yıllardır Ankara'nın. Eyuboğlu bin bir alanda birden çalışmaktadır. Salı günleri Tercüme Bürosu toplantıları olur, gelen çeviriler tartışılır, ama haftanın her günü, her gecesi çalışılır, Pazar günü Moliere, Çarşamba akşamı Musset, bir başka gece Yunan klasikleri, Latin klasikleri, Rus yazını romanlar, oyunlar, şiirler ele alınır, hepsi Sabahattin'in başta gelen çabası ile kazandırılır dilimize.

Bir yandan da kendisi Montaigne çevirilerine başlar. Sabahattin her yerde vardır, o günün şairleri ile dostluk ilişkileri kurar, sanatçıların hepsini yöneltir. Haftanın iki üç gününü de Hasanoğlan'da, çorak toprakları Yunan heykelleri ile süsletir. Cumartesi geceleri türkü ve oyun şenlikleri düzenletir.

Gün gelir ki, bıçakla kesilir bu kültür mutluluğu. Kara çalınır Eyüboğlu gibi aydınların yüzüne. Sabahattin Milli Eğitimden ayrılır, İstanbul'a döner ve yaratıcılığını gene de sürdürür. Köy enstitülerinde imece çalışmasını öylesine benimsemiştir ki, tek başına kitap yazmak hoşuna gitmez onun, yalnız kendisi ürün vermekten hoşlanmaz, bütün bir çevreyi ürün vermeğe iteler, çevre deyince de dar bir dostlar çevresi anlaşılmamalı, Eyüboğlu'nun kapısı herkese açıktır, her isteyen gelir danışır onunla yapacağını, yazacağını, yaratacağını. Onun pazartesileri iyi niyetli Türk aydınının sonsuzca gelişmeye olanak bulduğu sıcak bir dostluk havası içinde geçer. Düşüncede ve yazın üstündeki tartışmalar belki çok verimli olmuştur, ama pazartesi akşamları oraya gelenlerin Sabahattin'den aldıkları esin kişiliğinin yurt sevgisi, ulusal yapıcılık anlayışı, gülümser olumluluğunun verdiği sonsuz bir atılım ve coşku özlemidir. Bana öyle gelir ki, yıllardan beri İstanbul'da olumlu olarak ne yaratılmışsa, bir yerde Sabahattin'in pazartesilerinden alınmış hızla yapılmıştır. Bir yandan da kendi kendine çalışırdı, geceleri, sabahlara dek. La Fontanine, Montaigne, Prevert, daha birçok, birçokları işte o geceleri Türkçe konuşmaya başlamışlardır. Çünkü Türkçe konuşurlar Eyüboğlu'nun kaleminden çıktıktan sonra.

Alalım La Fontaine'i bugün Fransa'da bile kaç kişi okur ve anlatır onu, XVII. Yüzyıl dili eskimiştir, birkaç masalını çocuklar okulda ezberlerler, ama kimse ne Montaigne'i, ne La Fontaine'i alıp okumaz bugün Fransa'da, birkaç uzmanın dışında. Oysa Türkçe çevirisiyle herkes okuyabilir bugün Montaigne ile La Fontaine'i Türkiye'de. Fransızlar bunu bilir, hele Türkçe bilen Fransızlar, şaşarlar La Fontaine'i bütünüyle bugünün diliyle ve kendi diline bunca yakın bir ustalıkla Türkçeden okuyabilmek şaşırtır onları. Böylesi çeviri dehası ben görmüyorum başka bir kişide, başka bir ulusta. Andre Gide Eyüboğlu'ndan çok geride kalır.

Eyüboğlu bu aydınlatıcı dehasını yalnız çeviri, yazı ya da eleştiri alanlarında kullanılmamış, filmde, fotoğrafta, daha bir sürü alanda güzeli, verimliyi, yapıcı ve yaratıcıyı ortaya koymak ve yaymak için kullanmıştır.

Bugün lokantalarda, pastahanelerde, takvim ya da kutlama kartlarında Surname'leri, Saray kitaplıklarında bugüne kadar kapalı kalan minyatürleri, resimleri canlı canlı görebiliyorsak, bunu Eyuboğlu'nun çabasına borçluyuz. Derdi günü kapalı çevrelerde, birkaç uzmanın tekelinde bulunan varlıkları herkese mal etmekti. Bu amacı gerçekleştirmek için de nelere katlanırdı! Yalnız Türkiye sanatına yol açmakla kalmamış, bir Türkiye sanatları biliminin de temellerini atmıştır. Ama bunun kitabını yazmamış, istemezdi kendi yazmak, adını büyük büyük kitap kapaklarına yazdırmak, bundan alçak gönüllü bir bilim ve sanat adamı, giderek bir hümanist bile görmemiştir dünyamız.

Balıkçı ile Eyüboğlu'nu karşılaştıracak olursak, ikisine de total insan diyebiliriz, ama özellikleri çok başkadır. İki örnek vereceğim: Balıkçı, Ana Tanrıça Kybele'yi düşüncesinin ve Anadoluculuk savının simgesi yapmış, onun üstüne çok konuşmuş, çok yazmıştır. Eyüboğlu bu tanrıçanın filmini yapmıştır. Balıkçı "mavi yolculuk"un fikir temelini atmış, onu tek başına gerçekleştirmiştir de, Eyüboğlu "mavi yolculuk"u yıllarca uygulamış, yürütmüş, somutlaştırmış, yaymıştır. İnsanlara açmıştır bütün ayrıntıları ile, doğayı ve yurdumuzu tanıtmak, tanıtmaktaki bütün yararlarını somut somut, canlı canlı ortaya koyarak.

Bu iki insanın ikisi de total insandı. Onların örneği total insana varmanın ne çok ve birbirinden ayrı yolları olduğunu gösterir, içimizi iyimserlikle doldurur.

Halikarnas Balıkçısı'nın cenaze töreni*

Tuncay Özsert (Bodrumlu)

İzmir'in Hatay semtine yolcu taşıyan minibüs, bugün farklı bir sefere çıkmıştı. Yolcusunu ebedi istirahatgahının olduğu Ege kasabasına doğru ağır ağır götürüyordu. Yolculuğun son kilometrelerine gelinmiş, kasabanın dar virajlı küçücük köprüleri olan tenha ve tozlu yolunda minibüs şoförü kan ter içinde kalmıştı.

Trafik yok denecek kadar azdı. Birkaç cip geldi karşıdan, üstü çuvallar içi insanlar dolu. Bir de Hacıbıtırakların Nuri geldi emektar otobüsüyle. Reçine rampasında kenara yanaştı. Yol verdi otobüsünü her gün gölgesine koyduğu okaliptüsleri diken balıkçının naşını bilmeden. Zıp zıp kahvesinde oturan Recep Dede ile Süleyman Amca gürültüyle gelen minibüsten tarafa baktı. Üstündeki tabutu görünce ayağa kalktılar saygıyla.

Kızılağaç köyü de geçilip Yokuşbaşına gelindi. Kökçü dedenin sofasında oturan birkaç kişi de "Allah rahmet eylesin" deyip kim, kim acaba diye düşündüler. Biraz sonra şırrak diye Bodrum çıkıverdi önlerine. Öndeki otomobil durdu, minibüs de durdu. Bir süre mahzun bakakaldılar Bodrum'a. Bodrum bütün ihtişamı ve bakirliğiyle henüz betona teslim olmamış haliyle Balıkçı'nın yazdığı gibi önlerinde duruyordu. Yıllar önce sürgüne gelen kalebent mahkum gönül verdiği, uğruna romanlar yazdığı bu güzel Ege kasabasına sonsuza dek kalmaya geliyordu.

Son arzusu, vasiyetiydi bir tepeden Ege'ye, Gökova'ya bakmak. Bodrum haber alır almaz bu aziz dostun vefatını, hazırlıklara başlamış. İskele meydanında bütün halk, denizciler, süngerciler, sağlamlar, vurgun yemişler ve biz öğrenciler, kasabanın yöneticileri toplanmıştık. Herkes bir intizam ve düzen içinde bekliyordu. Balıkçı'yı, Ege Denizi'nde son seferine çıkaracak motorlar ve kaptanlar hazırdı.

Minibüs ağır ağır geldi yanaştı. Balıkçı'nın naşı eller üstünde motora taşındı. Biz öğrenciler de dahil motorlara bindik, halk da bindi. Vira denirler çekildi. Necdet Kaptan, Şerif Kaptan, Elçin Kaptan, Ali Kaptan, Barka Kaptan, Memet Kaptan ve diğerleri Vural motoru, Arkadaşlar, Ali Baba… sırayla çıktılar limandan. Önümüzde saygıyla köpükler içinde yol veriyordu Ege'nin serin

---

* Tuncay Özsert'in, 15 Ekim 2011 tarihinde kaleme aldığı metinden alınmıştır.

suları. Arkamızda pars yatağı dağlar el sallıyordu. Sanki Ateşoğlu, Murat Reis süngere çıkıyordu. Tayfalarıyla deniz gurbetçilerinin Bodrum'dan çıkışı geldi gözümün önüne. Birden Çakır Ayşe bir yerlerden seyrediyor bu kalemiyle Ege'ye can veren Balıkçı'nın son seferini. Huşu içinde geziden dönüldü. Halikarnas Balıkçısı'nın tabutu özenle indirilip eller üstünde mezarına doğru yola çıkarıldı ve Ege'yi gören ebedi istirahatgâhına defnedildi.

Ve ben on yıl sonra (1983) minibüsle son kez durup Balıkçı'ya, Bodrum'u seyrettirdiği noktaya gelip şöyle dedim:

"Tepeyi aşıp Bodrum'u göreceksin

Sanma ki sen

Geldiğin gibi döneceksin

Senden öncekiler de senin gibiydiler

Hep akıllarını

Bodrum'da bırakıp gittiler."

Ve bunu çok sevdiğim Halikarnas Balıkçısı'na ithaf ettim:

Nurlar içinde yat Halikarnas Balıkçısı

Keşke senden sonra gelenler de

Bodrum'u

Senin bıraktığın gibi bırakıp gitseydi

Sen hep Gökova'ya bak maviliklere

Lütfen çevirme başını bu tarafa

Burada artık bıraktığın

O küçük kasaba yok

Sen sadece deniz fenerlerini bilirdin

Ama şimdi trafik lambaları bile var

Yetmiyor bu şehir bize

İnan ki dar geliyor

Bir keşmekeş bir hengame

Bir gürültü tutturmuş gidiyor

Ah bir bilsen, o sevimli köyler de kalmadı

Çevrildi her biri

Sitelerle kooperatiflerle

Ne yol yetiyor ne su

Çöplük başa bela

Atık suların akıbeti meçhul

Liman dolmuş

Kalkıp gelsen sandalını koyacak yer bulamazsın

Sakın kaldırıp başını

Bakma bu tarafa

Yazdığın kitapları okusan

Sana bile hayal gelir…

Onsuz bir yıl*

Mümtekin Ökmen (Gazeteci)

Güzel ve renkli konuşurdu, konuşmasını sever, şeylere ve doğaya kendince bakar ve çok görürdü. Atom çekirdeği, nükleer enerji konusunu, böyle bir güz akşamı, böyle bir deniz kıyısında otururken ondan dinlemiş ve şaşırmıştım. Yıl 1937 gençtim, her dediğine inanırdım. Eline yerden bir çakıl taşı alıp, bunun içinde dünyanın tüm fabrikalarını bir yıl çalıştıracak enerji vardır dediği zaman da, zordu ama inanmıştım.

Vapurlar geçtikçe deniz altımızda güm güm vuruyordu. Çürük bir koku geliyordu denizden. "Bu da deniz mi?" dedi. Suların üzerinde çör çöp yüzüyordu ve akşam ışığında petrol yansımaları. "Tabiata saygımız yok. Bunları hep böyle denize atarlarsa yarın öbür gün balık kalmaz…"

Günümüzün önemli konusu pollution'dan (çevre kirlenmesinden) söz ediyordu, kırk yıl önce, kimsenin ekolojiden haberi olmadığı bir zamanda.

İki yıl önce balkonda oturmuş denize bakıyorduk, Balıkçı içkiyi bırakmıştı.

Paluko'yu konuştuk.

Bodrum'a geliyordum. İzmir de Halikarnas Balıkçısına uğramıştım, 1967 Mart başları. Balıkçı bir telaşı örtme çabasında belli. Hatice Hanım kahve fincanını geri alırken, Paluko'nun selası İzmir de okundu, dedi.

Kulağına kırmızı bir çiçek sıkıştırır öyle gezerdi Paluko. Azmakbaşında oturur gün doğuşunu seyrederdik. "Bre, dedim Zevat Bey, ne oluyor dünyalarda, anlatmıyorsun bana bir şeyler" "Hab bre Paluko" dedi, "Na bu kalenin duvarı, na bu senin kafa, anlatsam ne anlarsın…" Paluko "Böyle demiş bana Zevat Bey" diye gülüyordu.

Balıkçıya anlattım, gözleri yaşardı. Gözleri çabuk yaşarır olmuştu son yıllarda. Gözlerime bakmış "Gene görüşecek miyiz?" demişti.

Bir hafta sonra kalabalığın arasında iskeleden camiye yürürken Sideri adasındaki tiyatronun sahnesindeki zeytin ağacını düşünüyordum. Balıkçı ağaca dayanmış, "Kim bilir kaç yüz yıllık? demişti. Ben de önümde gidene bakıyor, "Acaba kaç bin yıllık?" diyordum.

---

* Müntekim Ökmen'in , 11 Ekim 1974 tarihinde Melengeç Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Halikarnas Balıkçısı'nın ardından*

Fahri Barut (Bodrumlu)

Saygıdeğer büyüklerim ve sevgili kardeşlerim;

Her yıl burada toplanıp Halikarnas Balıkçısı'nı birlikte anıyor, bu büyük insanı içimizde ve aramızda yaşatıyoruz. Nesilden nesile, bunun böyle devam edeceğine yürekten inanıyorum. Ama burada asıl olan onun bize verdiklerini, yaptıklarını ve de yaşamını incelemek ve anlatmakla kalınmamalıdır. Hiç şüphe yok ki onun bizlerden istediği ve beklediği de yalnızca bu değildir.

O büyük insan, insan unsuruna, insan sevgisine, çok büyük önem verirdi. Bence onun en büyük ve kalıcı özelliği bu yanı idi. O büyük insan, dünya insanlarının ancak ve ancak insan sevgisiyle huzura kavuşacağına ve yüceleceğine yürekten inanır ve bu düşüncesini her fırsatta dile getirirdi. Onun insanlar arasında hiçbir ayrım gözetmeksizin, herkesi ne çok sevdiğini tüm tanıyanlar bilir. Balıkçı'nın yaşamı, dopdolu bir sevgi bütünlüğü oluştururdu.

İşte Balıkçı'nın bizlere ışık tutacak, yol gösterecek ve çağı yakalamanın temel taşını oluşturacak bu yönüne sımsıkı sarılmamız gerekir.

O… "Sevgiyle yaklaşılan her işte, her olayda mutlaka mutlaka başarı vardır" derdi.

Şimdi burada, onun mezarı başında hepimize düşen en büyük görev, sorumluluğun, onun düşündüğü anlamdaki gerçek sevgi birliğini tüm topluma dalga dalga yaymaktan geçebileceği bilincinde olmamızdır. İşte bu bilinçaltında ve ışığında, sana gözün arkada kalmasın diyoruz Halikarnas Balıkçısı. Bunu başaracağımıza söz veriyoruz. Sen rahat uyu, ruhun şad olsun büyük insan.

Onu ilk kez görmüştüm, bu adam kim demiştim,

Boyu uzun saçları gürdü, sesi gümbür gümbürdü.

Babacan mı babacan, seyrettim hayran hayran,

Bahçede dolandılar bir ara oturdular.

---

* Fahri Barut'un 13 Ekim 1990 tarihinde balıkçının mezarı başında okuduğu metin ve şiir.

Masada içki vardı, mezeleri hazırdı,

Babamla arkadaşmış, epey var ki tanışmış.

Greyfurdun altında, bal akan dudağında,

Sözler şiir olmuştu, ne yaman konuşmuştu.

Birden ayağa kalktı, bir greyfurt kopardı,

Ona bir evlat gibi, büyük anlamla baktı.

Babam hemen anladı, yanağını okşadı,

"Senin eserin" dedi, gerisini getirdi:

20. Ölüm yıldönümünde Halikarnas Balıkçısı'nın yazın ve Düşün dünyasına bir bakış: Trajik yazgısı onu yeniden var etti*

Feridun Andaç

"Öyle bir alaşımdır ki seninle deniz

Bir açık deniz

Bakınca hiçbir şey göremediğin

Gözlerini duyduğun yalnız."

Edip Cansever

Cumhuriyet döneminin ilk aydın kuşağı, 'aydınlanma hareketinin de öncüleridir. Kurulan yeni devletin eğitim politikasının biçimlenmesinde, kültürel yapı(sı)'nın oluşumunda bu kuşağın payı önemlidir.

Latin alfabesinin benimsenmesi (1928), eğitim ve kültür alanında Cumhuriyet için dönemeçtir. '40'lı yıllarda gelindiğinde, bu alanda epeyce yol alınmıştır. Yine Batı ile yoğun ilişkiler yaşanmış, dönemin aydınları bu etkileşimin öncüsü olmuşlardır. Aydının konumu burada işlevseldir. Gene de pragmatik bir yanı vardır. Bundan ötürü düşün dünyası fludur. Kimliği arka plandadır.

Birçoğunun eğitim amacı ile Batı'ya gidişi, orada yaşanılan altüst oluş serüveni… Dönüş sonrasında bunları atılımcı kılar. Giderek eylem insanı kimliği de belirmeye başlar. Varolabilme koşulunun, özsel kaynaklara dönüşte, ulusal benliğin tarihsel kültürel kökenlerini araştırabileceği gerçeğini sorgulamakla başlarlar işe.

Sanırım, bunu da en iyi "Hümanizm/Mavi Anadolu" anlayışının öncüleri olan (Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol, Orhan Burian, Mina Urgan, Adalet Cimcoz…) grupta görürüz.

---

* Feridun Andaç'ın, 01 Ocak 1993 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Bu kuşağın ideolojik söylemi; cumhuriyetin bulması / ulaşması gereken ulusal kimliğin sorgulanmasına, hümanist tarih anlayışının benimsenmesine, bunların kökenlerinin araştırılmasına, tarihsel / kültürel mirasa sahip çıkılmasına dönüktür.

Bu yaklaşım. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel döneminde (1938-1946), onlara tek parti iktidarında aydınlanma meşalesi yakmalarına yol açar. Bu, bir anlamda, artık 20. Yılını da geride bırakan cumhuriyetin 'intelligentsia'sının da oluşumunu hazırlar.

Sözü edilen kuşak önemli bir misyonu üstlenmiştir. Düşünsel olanı öne çıkarıp, tarihsel ve kültürel kaynaklara aklın, bilimin yoluyla bakmak; irdelemek, incelemek, araştırmak, sorgulamak… Ve tüm çabaları (çeviri, eğitim, dergi, üniversite, köy enstitüleri, mimari, resim vb. alanlardaki) aydınlatıcı, geliştirici yöndedir…

Aydınlanma hareketinde özgün bir yeri olan "Mavi Anadolu"cular; çoğunlukla bilimsel verilerden hareket etmektense, öncel (a priori) olanla yetindiklerinden, sistematik bir çalışma yöntemi de izlemişlerdir. Kapsayıcıdırlar. İçerlek olanı önemsemişlerdir. Bütüne buradan bakmışlardır. Yöneldikleri sorun/konular üzerinde salt işaret ettikleri/bakılıp irdelenmesi gerekenlere –sezgileriyle- ışık tuttukları için önem kazanıyorlar. Yol ve yön göstermede bir ışık her biri…

Bu ışığın üzerimize coşku seliyle yansımasını sağlayan Halikarnas Balıkçısı (17 Nisan 1890-13 Ekim 1973) ise, kuşkusuz daha ayrıcalıklı bir konuma sahip. Bu kuşağın ivdirici / yönlendirici / yüreklendirici milli de diyebiliriz ona!...

Yazın ve düşün dünyamıza yeni bir ufuk açan bu anlayışın öncüsü olarak anabileceğimiz Halikarnas Balıkçı'sının henüz anlaşıldığı kanısında değilim!

Ürünlerinde ortaya koyup açımlamaya çalıştığı düşünceleriyle yazın ve düşün dünyamızı zenginleştirmiştir.

Balıkçı'nın düşünce dünyasını temellendiren ana nokta şudur: Klasik Helen (Yunan) kültürünün hümanist özünün kaynağı İyonya'dır (Anadolu). Halikarnas Balıkçısı, tüm araştırmalarını da bu yönde yapar. Hatta öyle ki yaşanılan kimlik arayışı, resmi tarih tezinin güdük kalışı süresince, bu hümanist anlayışın öncüsü konumuna gelir Balıkçı.

Batı'nın değer olarak öne sürdüklerinin karşısına Anadolu uygarlıklarının birikimi / tarihsel mirasını çıkarır. Hümanist düşüncenin kaynaklarının bu topraklarda olduğunu öne sürer. Hatta bunu da Altıncı Kıta Akdeniz, Hey Koca Yurt, Merhaba Anadolu, Anadolu Efsaneleri, Anadolu Tanrıları, Arşipel gibi yapıtlarında kanıtlamaya çalışır.

“Eloğlu bahçeyi alır çekirdek vermez. Balıkçı çekirdeği alır bahçe verir.” Sabahattin Eyüboğlu’nun bu iki tümcesi, Halikarnas Balıkçısı’nı bize yeterince tanımlıyor diyebilirim. 83 yıllık ömrüne baktığımızda; yaptıkları, geriye bıraktıkları bunun birer göstergesidir.

Cevat Şakir Kabaağaçlı adını bırakıp Halikarnas Balıkçısı adını alışı; onun coşku dolu yaşamının da dönemecini oluşturur.

Bodrum’daki sürgünlüğüne (1925) değin ki yaşamı tümüyle yazıya adanmasa da; buna yönelim sağlayıcı uğraşılar içindedir yine de. 1910-25 yılları arası İnci, Diken, Resimli Ay, Resimli Hafta gibi aylık/haftalık dergilerde yazılar yazar, resimler yapar.

Bu süreyi yazarlığının ilk evresi (1904-1925) olarak adlandırabiliriz. Zekeriya Sertel’in çıkardığı magazin dergisi Resimli Hafta’nın sürekli yazarlarından olan Cevat Şakir Kabaağaçlı, Hüseyin Kenan takma adıyla yazdığı, 8 yıllık hapislik döneminin anı/izlenimlerinden oluşan, “Hapishanede İdama Mahkum Olanlar Bile Bile Ölüme Nasıl Giderler?” (13 Nisan 1925) adlı yazısından dolayı Ankara İstiklal Mahkemesi’nde Zekeriya Sertel’le birlikte yargılanır… Üç yıllık sürgün cezasının yeri ise Bodrum’dur…

Sürgünlük, Cevat Şakir Kabaağaçlı döneminin kapanışı, Halikarnas Balıkçısı’nın da doğuşu olur.

Buna yeniden doğuş da diyebiliriz. Buraya adım atışında yaşadığı arınma ‘an’ı “Kıyamet kopuyor? Parmaklarımı yosunlara, kumlara daldırdım. Güzel dünyanın kumlarını, deniz çakıllarını, yosunlarını, sanki inci pırlantaymışlar gibi yüzüme gözüme sürdüm, üstüme başıma avuç avuç akıttım. O deniz, o adalar güzellikte en aşırı hayalin cennet diye göz önüne getirebileceğinden bir kat daha güzeldi. Hele o berrak gök, uzaklıklarda ne uysaldı! Denizi, asma yapraklarının fısıltısını duyuyordum. Burada ölmeyecek kadar kuru ekmek ve suyla yaşamak mutluluğunu özlüyordum” yeniden doğuşun çığlığıdır...

Kişiliğini bulma sığıntısını yaşar Balıkçı burada. 1926-1957 arası, onun, Halikarnas Balıkçısı döneminin verimli yıllarıdır. Bu, hem de balıkçı’nın yazın adamı kimliğinin belirdiği dönemdir. Yazınsal nitelikteki ürünlerinin de bu evrede ve sonrasında verir.

Ege Kıyılarından (1939), Merhaba Akdeniz (1947), Ege’nin Dibi (1952), Yaşasın Deniz (1954), Gülen Ada (1957) öyküler; Aganta Burina Burinata (1946), Ötelerin Çocuğu (1956), Uluç Reis (1962), Turgut Reis (1966), Deniz Gurbetçileri (1969) romanlar.

Onun asıl yazınsal kimliği deniz insanının gerçeklerini yansıttığı bu ürünlerini vermeye başlamasıyla öne çıkar. Balıkçı’nın yaşam / doğa tanıklığını yaptığı

süreç, denilebilir ki; onun yazınsal/düşünsel birikimine de yeni biçimler verir.

Sürgünlük, İstanbul dışına çıkan aynının yaşamla/Anadolu'yla yüzgöz oluşun kapılarını açar ona. Böylesi bir konum. Halikarnas Balıkçısı'nın trajik yazgısı, onu yeniden var etmiştir.

Balıkçı'nın yazın adamı kimliğinin birbirinden ayrılmaz iki yanı vardır: İlki deniz insanının gerçeğini ilk kez yazın coğrafyamıza getirmesi, diğeri de düşünce adamı yanı. Balıkçı'nın bu yanı, anlatısına hem anlamsal hem de düşünsel boyut katar.

Onun öykü ve romanlarındaki doğa, denizdir. Gerçekleri yansıtanlarsa, deniz insanları... Deniz tutkunu, yaşamlarını denizden kazanan insanları uğraşıları; debelenmeleri, sevileri, trajedileri, yaşadıkları ikilemler… Yer mitolojik bir söylemle onun ürünlerinde yer eder.

İnsan - insan, insan - doğa ilişkilerinin biçimlendiği olayları / durumları coşkulu bir anlatımla dile getirir. Sözün büyüleyici anlatıma dönüşmesi, yoğun doğa betimleri anlatısının şiirsel yanını oluşturur.

Onun anlatısında sürekli bir ikilem vardır: Ateşle su, karayla deniz, iyiyle kötü, sevinçle hüzün, güzelle çirkin, dünle bugün, tükenenle var olan… Anlatımsal yoğunluğunun sarmalayıcı etkisini bunlar üzerine kurar. Etkisel düzlemde bir metoforu dile getirir… Deniz insanının en bağıtlayıcı konumunu, yakın bir gözle, değerler bütünü içinde yansıtır.

Halikarnas Balıkçısı'nın anlatısına bütün olarak baktığımızda; destansı bir boyut görürüz. Deniz ananın kollarının sarmaladığı, var edip büyüttüğü bir yaşam gerçeği ile bütünleşen insan(lığ)ın serüvenidir bu destanda dile gelenler.

Anlatısını coşkun kılan yan; yaşama biçiminden kaynaklanır. Örneğin: Azra Erhat'a mektuplarına göz attığımızda; bu coşkunun boyutlandığı 'an'ları, yaşayışı ivdiren, onu sevgi seline boğduranların neler olduğunu görürüz. Sayrılığının sağaltılamaz acılarını yaşarken; "Yazmanın verdiği zevk sağlığımdan daha önemli" diyebilecek denli bir yazı tutkunudur, Balıkçı. Bir o kadar da doğa, deniz ve tarih. Yaşamının özetidir sanki bunlar!

Halikarnas Balıkçısı, ardılı kuşak için etki kaynağı olmuş, yönlendirmiştir. Cumhuriyet dönemi yazınımızın kurucularından, bugün "arayış dönemi" diye adlandırabileceğimiz dönem yazarlarındandır. Onun etki kaynağı olması; yazın coğrafyamıza yeni bir tarz, yeni bir bakış getirmesindendir.

Yazımızda bu izlekte ürün verenlerin başında Sait Faik gelmektedir. O, kente yönelir. "Küçük İnsan"ın denizle ilişkisini dile getirir; birebir durum ve kesitlerden 'an'ları ya da 'ansal' olup bitenin düşsel/bireysel/yaşamsal

gerçekliklerini yansıtır. Halikarnas Balıkçısı ise daha kapsamlı serüveni ele alır deniz insanının. Doğaya, yaşamsal savaşımına daha yakın olanı seçer.

Yaşanılan gerçeklerin boyutlandığı durumları bireysel ve toplumsal yanlarıyla yansıtmayı önceler. Ama onun asıl etkisi, yönlendiriciliği "1950 kuşağı" üzerindedir. Yaşar Kemal, Zeyyat Selimoğlu, Tarık Dursun K., Yaman Koray… Hep bu izlekten yola çıkarak denizi anlatırlar.

Yaşar Kemal; "Balıkçı, bizim için mutlu, sağlıklı bir başlangıçtı" derken de sanırım, onun da bu açımlayıcı/yönlendirici kimliğinin önemini vurguluyor.

Halikarnas Balıkçısı, yazıp ortaya koydukları kadar, yaşam ve düşünce tarzıyla da yazın dünyamızın aykırı kişiliklerinden biridir. Onun aykırılığının düşünsel/yazınsal düzlemde beliren iki yanı şudur: Anadolu'nun tarihsel ve kültürel mirasının bakışında ortaya koyduğu tezler, yazınsal uğraşısında o üne değin olmayanı, yapılmayanı deneme…

Giderek de her ikisini birleştirerek ürünlerine ağdırma…

Balıkçı, işte bu bireşimle var olan tipik / aykırı bir kişiliktir yazınımızda. Onun yazınsal ütopyasındaki düşünsel boyutla koşutlandıracağımız bir başka yazarımız, olsa olsa Kemal Tahir'dir diyebiliriz!

Onun Anadolu'nun (İyonya), Ege'nin (Arşipel) tarihsel / kültürel mirasına bakışı oldukça özgündür, yenidir, üzerine önemli durulmaya değerdir. O güne değin bilinemeyen birçok konuya yeni açılımlar getirmiş, yepyeni bulgular öne sürmüş, buluşlara ışık tutmuştur.

O, Akdeniz'i altıncı kıta olarak nitelendirirken de, bu tarihsel kütlenin oluşum evrelerine, kültürel kaynaklarına somut bilgilerle, verilerle katkıda bulunur.

Sonuçta şunu söyleyebiliriz:

Halikarnas Balıkçısı hem yazın hem de düşün dünyamıza bir renk, bir soluk getirmiş; onun coğrafyasını zenginleştirmiştir. Balıkçı'nın yazın evrelerine girmek, düşünce dünyasının enginliklerine kapı aralamak biz okurlarını da günbegün zenginleştirecektir, eminim.

Balıkçısız 30 yıl*

Şadan Gökovalı (Cevat Şakir'in manevi oğlu, akademisyen)

Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), 13 Ekim 1973'te, İzmir'in Hatay semtinde, 232. Sokak'ta, Merhaba Apartmanı'ndaki dairesinde kanserden öldü ve isteği üzerine Bodrum'da kendisiyle seçtiğimiz yerde toprağa verildi. Şimdi orası adeta bir yatır ve müze oldu. "Öldü" diye yazdım ama "ölmek" ne demek?

Bazı düşünürlere göre bir insan, artık anılmaz olduğunda ölmüş sayılır. Balıkçı ise, öldükten sonra, handiyse sağlığındaki kadar üretken.

Başta Mavi Sürgün olmak üzere, bazı kitaplarının baskı sayısı 10'u geçti. Yetişkinlere ve çocuklara yönelik eserleri Bilgi Yayınevince yayımlanıyor.

"Bütün Eserleri" dizisinde yayımlanmış kitaplarına şöyle bir göz atalım:

Aganta Burina Burinata, Mavi Sürgün, Turgut Reis, Merhaba Anadolu, Uluç Reis, Düşün Yazıları, Ötelerin Çocukları, Anadolu'nun Sesi, Altıncı Kıta Akdeniz, Deniz Gurbetçileri, Ege'den Denize Bırakılmış Bir Çiçek, Gençlik Denizlerde, Sonsuzluk Denizi Büyür, Anadolu Efsaneleri, Anadolu Tanrıları, Hey Koca Yurt, Parmak Damgası, Çiçeklerin Düğünü, Dalgıçlar, Arşipel, Bulamaç ve radyo konuşmalarından derlediğim İmbat Serinliği…

Bunlardan başka rahmetli araştırmacı Sadi Borak'ın, *Bir Duruşmanın Öyküsü ve Halikarnas Balıkçısı*, iki gencin ayrı ayrı hazırladıkları Balıkçı monografileri, Yapı Kredi Yayınları'nın Balıkçı sergisi dolayısıyla hazırladığı *Son Bin Fen* ile çocuk öykülerinden seçmeleri içeren üç kitap.

Onun bize bıraktıklarından derlediklerimizle ölümünden sonra da yeni kitaplarının çıkmasını sağladığımız için mutluyum. Bu yoldaki çalışmalarımızın sürdüğünü de belirtmek istiyorum.

İlk kez, Dönemeç için Balıkçı özel sayısı hazırlarken araştırıp yayınlamıştım: Balıkçı'nın telif eserleri kadar tercüme eserleri var. Eşdeyişle, Balıkçı'nın kendi imzasıyla ya da bilebildiğim takma adlarla yayımladığı çeviri kitapların sayısı 20'yi aşıyor. Bunlar arasında; Bernard Shaw'ın "İnsan Üstüninsan"ı, Prosper Merime'nin "Carmen"i, Washington Irwing'in "Uykulu Kuytu Menkıbesi" vb. başyapıtlar var. Ayrıca kendisi, Mevlana'nın Mesnevi'sini tek ciltte Farsça'dan

---

* Şadan Gökovalı'nın, Eylül - Ekim 2003 Ünlem Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

İngilizce'ye çevirdiğini anlatırdı. Ama, çeviri bittiği gün bir İngiliz'in yaptığı çeviri eline geçmiş ve kendi çevirisini yırtıp atmış.

Yine üzüldüğüm bir şey var: *Bodrum yıllarında (1925-1946), turunçgil yetiştiriciliği konusunda sarı sayfalı defterlere 350 sayfa yazmış. Bu paha biçilmez kitap Bodrum'dan Marmaris'e, oradan Fethiye'ye derken Dörtyol'a kadar geçmiş. Yazık ki bir daha geri dönmemiş. Ah, diyorum, bu Balıkçı'dan başka kimsenin yazamayacağı kitap benim ya da Bilgi Yayınevi'nin eline geçse de yayımlasak, Türk turunçgilciliğine ve insanlığa ne büyük hizmet olur!*

Ölümünden 30 yıl sonra şunları düşünüyorum:

1) Bodrum, Balıkçı'nın istediğinden daha fazla popüler oldu,

2) Balıkçı'nın, Anadolu'nun dünya uygarlığının merkezi olduğu görüşü her geçen yıl daha fazla sayıda bilim adamı tarafından kabul ediliyor,

3) Balıkçı'nın, her biri Anadolu uygarlığının savunması olan 22 cilt kitabı 100 bini aşkın tiraja ulaştı,

4) Kültür Bakanlığı (artık sürer mi bilmiyorum), "Anadolu Uygarlığına ve Halikarnas Balıkçısı İdealine Katkı" konusunda büyük ödül koydu. 2002 yılında bu ödülü ben aldım. Balıkçı'nın manevi oğlu olarak gurur duydum. Zaten, bana ödülü veren zamanın Kültür Bakanı Prof. Dr. Suat Çağlayan, törende; "Balıkçı'nın kendisine de sorsaydık, o da ödülün manevi oğlu Şadan Gökovalı'ya verilmesini isterdi." dedi. Sevinçli ve gururluyum.

Halikarnas Balıkçısı ve Bodrum kentine katkıları*

Devrim Yücel Besim (Akademisyen)

Halikarnas Balıkçısı adı ile bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890-1973), Türk Edebiyat tarihinde önemli yeri olan ve ismi Bodrum kenti ile bütünleşmiş bir yazardır. 1925'te sürgün olarak geldiği kentte, hayatının önemli bir bölümünü geçirmiş ve bu dönemde değerli eserler yazmıştır. Bu çalışmada, yazarın kendi eserlerinden ve onun hayatı üzerine yazılmış bu kaynaklar üzerinden mimari okumalar yapılması; özel görüşmeler ve gözlemlerden faydalanılmasıyla Bodrum kentine kazandırdıkları anlatılmıştır. Tüm bu kaynaklar üzerinden mimari okumalar yapılması; sözel görüşmeler ve gözlemlerden faydalanılmasıyla Bodrum kentinin o dönemdeki (1925-1947) fiziksel mekâna ait özelliklerini saptamak mümkün olmuştur. Ayrıca çalışmada yazarın hayatı ile ilgili verilen ön bilgilerle Bodrum kentinin Halikarnas Balıkçısı için önemi de vurgulanmıştır.

Edebiyat tarihinde kentler ile özdeşleşmiş ve bu kentlere ait mimari mekânları oldukça başarılı aktaran yazarlar vardır. Türk Edebiyatı'nın ünlü yazarlarından Cevat Şakir Kabaağaçlı da bunlardan birisidir ve Halikarnas Balıkçısı ismi, Güney Anadolu'nun önemli bir yerleşkesi olan Bodrum ile birlikte anılmaktadır. Cevat Şakir, sürgün olarak geldiği Bodrum'da hayatının önemli bir bölümünü (1925-1947) geçirmiştir. Gözlem ve yorum yapma yeteneği güçlü olan yazar, kentin 1930-1970 yılları arasındaki dönemini eserlerinde aktarmış; sanatıyla ilgili iyi bir birikim yapmış olduğu dönemde, kentte farklı katkılarda bulunmuştur. Bu çalışmada yazarın Bodrum kentine olan katkıları "mimari, kentsel peyzaj ve tanıtım" olarak üç ana başlıkta aktarılmıştır.

Cevat Şakir Kabaağaçlı, birçok tanınmış sanatçının olduğu, ünlü ve zengin bir aile içinde büyümüş ve iyi bir eğitim almıştır. Hayatının Bodrum'a sürgün olarak gönderildiği döneminde kent ve kentlilerle bütünleşen ve çok yönlü bir sanatçı olan yazar, burada turist rehberliği. Bahçıvanlık, balıkçılık gibi değişik işlerle uğraşılmıştır.

Yazar, Bodrum sevgisini "Başka yerde nur içinde yatılacağına burada nur içinde yaşanır." Sözüyle dile getirmiş ve bu sevgisinin kanıtı olarak Bodrum kentinin antik döneme (Karyalılar) ait adını kendine takma ad olarak seçmiştir. Halikarnas Balıkçısı'nın asıl doğuşu ise 1959 yılında İzmir'den Bodrum'a gelişlerinden birinde Bodrumlular tarafından büyük sevgiyle karşılanışında

---

* Devrim Yücel Besim'in, Ulusal Halikarnas Balıkçısı Sempozyumu (31 Ekim - 2 Kasım 2013) Bildirileri Kitabı'nda yer alan yazısından alınmıştır.

yaşamıştır.

Yazarın kişiliğinin gelişiminde Bodrum'un etkisi önemlidir. Burada çocukluğunda kaybettiği değerleri bulduğunu ve kendini "savaşan bir general gibi" gördüğünü söyleyerek bu önemi vurgulamıştır. Ayrıca Bodrum, Halikarnas Balıkçısı'nın sanatını da etkilemiştir. Eserlerindeki konu oluşumlarının bu kentin özelliklerinden ortaya çıktığını "En Bodrum olan yapıtlarım en sevdiklerimdir; zaten Bodrum olmayan yok ki." sözleriyle ifade etmiştir.

Halikarnas balıkçısı, Bodrum'da geçirdiği süreç içinde kent ile ilgili net ve iddialı hedefler edinmiştir. O yıllardaki Bodrum'u güzelleştirme isteğinin dışında, Bodrum'dan ayrı bulunduğu dönemleri ve kapsayan ve günümüze kadar gelen sürede kent üzerinde farklı etki ve katkıları olmuştur. Birbirleriyle ilişkili olan bu katkıları; mimari, kentsel peyzaj ve kentin tanıtımıyla ilgili katkıları olarak üç ana başlıkta toplamak mümkündür.

Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum'daki kentsel mekânlara doğrudan yaptığı fiziksel katkılarıyla birlikte; eserlerindeki mekânsal anlatımlardaki farklılığı ve mekân tasvirlerindeki duyarlılığı ile mimari kurama koyduğu katkısı; özgün kentsel dokuyu aktarışı ve mimari uygulaması da önemlidir.

Halikarnas Balıkçısı'nın yaşama sevinci ile dolu coşkulu karakteri, eserlerinde özgün mimari ögeleri aktarışına yansımıştır. Örneğin Tümer onun Bodrum'da "kenti yapan mimar değil; ışıktır mavi gök ve mavi denizdir" tanımını, ünlü Fransız mimar Le Corbusier'in "mimarlık, ışık içinde bir araya getirilmiş hacimlerin; bilgili, doğru, görkemli oyunudur" tanımına yakın; ama ondan daha üstün bulunmaktadır. Tümer, yazarın bu niteliğini överek Bodrum Evleri'ni anlatışını da örnek vermektedir:

"Benim anladığıma göre, önce evler kıyıya değil, yukarıda, dağ yamaklarında imişler. Ama denizi özlemişler, mavisine imrenmişler sevgilerinden yerlerinde duramayarak, burcu burcu çam kokan nalınlarını takırdata takırdata, yokuşu aşağı atılmışlar. Kıyıya varınca, iki koyun boyunca, gıcırgıcır çakılların üzerine dizilmişlerdir. Arkada kalanlar, öndeki kız kardeşlerinin omuzları üzerinden başkaldırarak denizi seyre dalmışlar."

Halikarnas Balıkçısı'nın mimariye olan ilgisi eserlerinde açıkça görülebilmektedir. Örneğin; Mimar Sinan ve İsabey Camii isimli yazısında Batı Uygarlığının taklit edilmesinden dolayı ülkedeki mimari gelişmeleri eleştirmektedir. Bodrum'daki sürgünlüğü ile ilgili umutlarını dile getirirken "Bodrum Mekânı" ile Bodrum kentini karşılaştırarak farklı bir mimari okuma yapmaktadır. Anlatımlarında mimari mekânın özgünlüğünü dile getirmekte; örneğin Deniz Gurbetçileri'nde toprak ağasının göz diktiği balıkçının kulübesini ya da Fırıncının Kızı'ndaki küçük olayı detaylandırarak mimari

mekân ve mekânsal kalite olgusunun algılanmasını sağlamaktadır.

Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde Bodrum kentine dair en iyi bilinen özgün kentsel mekân bileşeni olan geleneksel evlerin duruşları, tipleri, birbirleriyle olan ilişkileri, malzeme ve biçimleri, yapılış amaçları ve kullanım biçimleri ile ilgili bilgiler edinilebilmektedir:

"Sağımızda solumuzda evler hep kireçle tertemiz badanalı. Hepsi kalıp kalıp kübik. Mimari süse, 'bana bak' diyen cici biciye yeltenen yok. Düz çizgiler, ama göz alıcı bir suretle beyaz. Sanki mantıklı görüntüler; apaklıkları koyu gök mavisi ustura gibi kesiyor."

Kenti bir bütün olarak gören yazar, sadece geleneksel evleri değil; diğer kentsel mekân ve bileşenlerini de geçmişten günümüze aktarılmıştır. Farklı eserlerinde dar sokakları, çınarla gölgelenen meydanı, çevresindeki kahve, dükkân, hamam ve hanları, kökleriyle musalla taşını kaldıran ağacı, hurma dallarından yapılan çardakları, geceyi öğüten yel değirmenlerini, heybetiyle çok etkilendiği Bodrum Kalesini, canlı Bodrum Pazarı'nı, yalaklı çeşme başlarını, bahçelerdeki havuzları anlatmıştır.

Cevat Şakir, mimariye olan ilgisini sadece eserlerindeki aktarımlarıyla değil; birde gerçek bir mimari uygulamada bulunmasıyla da göstermiştir. Geleneksel mimariden etkilenerek Bodrum'da inşa ettiği kendi evini şöyle anlatmaktadır:

"Deniz kenarında iki katlı betonarme bir ev yapmayı kurdum... Yapının yerine göre çimento dozajının ve betona koyulacak demirlerin ne oranlarda olacağını ve betonarme yapılara ait hesapları öğrendim. Ev on on beş metre uzunluğunda, beş metre enindeydi. Bir yüzü denize, bir yüzü de dağa bakıyordu. İçini oda oda bölmedim, katlar boylu boyunca odaydı."

Yazar, kendi evinin yapımı sırasında depreme dayanıklı olması için Datça'dan köpürge taşı getirmiştir, malzemeleri teknesiyle taşımış ve geleneksel yapım yöntemlerden yararlanmıştır. Ayrıca Bodrumlu ustalara betonarme yapılarla ilgili kitaplar getirtmiş, tecrübe ve bilgilerini onlarla paylaşmıştır.

Halikarnas Balıkçısı, Bodrum Belediyesi'nin resmi bahçıvanı olarak çalıştığı dönemde kent içinde bazı bitkilendirme çalışmaları yapmıştır. Yazarın Bodrum kent peyzajına yaptığı katkılara geçmeden önce onun yaşam kaynağını oluşturan doğa sevgisinden ve çevreci kişiliğinden bahsetmek gerekir.

Halikarnas Balıkçısı'nın doğayla ilişkisi çocukluğundan başlayan bitki merakına dayanmaktadır:

"…Büyükada'da Paşa babamızın dönümlerce bahçesi ve iki bahçıvan dört de bostan kuyusu vardı. Dönümlerce fidanlıkta domates, kabak, biber eker; fidan

yetiştirmeye kalkardı. Sekiz yaşındaki küçük Cevat'ın bir köşede kendi kendine mırıldana mırıldana ektikleri fişekler gibi gelişir. Onlarınki "Ha bre su! Ha bre gübre!" dedikleri halde gelişmez."

Tam bir çevre dostu olan Halikarnas Balıkçısı belki de ülkemizin ilk çevrecisidir. Bu özelliğinden dolayı peyzajla ilgili yaptığı işler sırasında Bodrum'da yaşadığı zorluklardan hiçbir zaman yılmamıştır:

"Fidanları bir bir uzun bir sokağın iki yanına diktim. Birinci kere birkaç yüz fidandan ancak on beş tanesi kaldı… Böylece o sokağı dolduruncaya kadar, dört kere dikmek zorunda kaldım."

Yazarın bu sabırlı tutumu, geleceği öngörme yetisiyle bağlantılıdır. O diktiği tohum ve fidanların gelişince nasıl olacağını bilmiş; Bodrum'un gelecekteki görünümünü hayal edebilmiştir. Eserlerinde de anlatmış olduğu bu bitkilerin birçoğu, günümüzde Bodrum'un özgün kentsel mekân bileşenleri olarak korunmuşlardır.

Örneğin bunlardan biri, yörede doğal olarak yetişen sabırlıktır. Yaza dayanıklılığı, meydan okuyuşu ve ölümsüzlüğü ile kendisiyle özdeşleştirdiği sabırlığı şöyle tasvir etmiştir:

"Sabırlık vardır; güneş ateş yağdırdığı iklimlerde biter. Anasının memesini emen yavru gibi, toprağı kavrayan köklerinden, uçları sürgülü dik yapraklar salar. Cehennemde yanan ifrit gibi, on yıl alevlerde yavaş yavaş büyür ve güneşte parlayan bitkisel bir anıt olur. On yıllarca aldığı ışıkla sıcaklığın- bir kıymığını bile alıkoymadan- yeni bit kılıkta yine yaratılışa verir. Böylelikle, en yalın tanımıyla iyi insana benzer. Hayattan aldığını gene yaşama verir."

Yazar, çok sevdiği ve yaşamın güzellik simgeleri olarak gördüğü begonvil, karanfil, şebboy, yasemin gibi Bodrum'un yaygın çiçeklerini birçok eserinde abartarak anlatmıştır. Bunları aktarırken sadece görsellikleriyle değil, tüm algılarla değerlendirerek geleneksel yaşam ile ilgili bilgiler vermekte; bitkilerin yaşam içinde nasıl kullanıldıklarını öğretmekte ve Bodrum için ne kadar önemli olduklarını vurgulamaktadır. Örneğin düğünlerde akasyalarla gelin başlarının süslendiğini, sağlamlığından dolayı sabırlık bitkisinden çardak direklerinin yapıldığını, savaş yokluğunda sakallı palmiyelerinden urgan üretildiğini, hayıt dallarından balıkçı sepetlerinin örüldüğünü anlatırken Bodrum yöresine ait folklorik değerleri günümüze iletmektedir.

Halikarnas Balıkçısı, doğa sevgisini başkalarıyla paylaşacak biçimde üretime dönüştürmüştür, Bodrum kent peyzajına yeni türlerle katkıda bulunmuştur. Hem yurtiçinden hem de yurt dışından getirttiği yirmi beşten fazla cins tohum ve fidanı büyük bir özenle kentin önemli yerlerine dikmiştir. Ayrıca getirttiği on sekiz kadar turunçgil çeşidiyle o dönemde Bodrum yöresinde önemli bir gelir

kaynağı olan narenciyeliğin gelişimine katkı sağlamıştır. Narenciye türlerinin yanında Kokitos ve Brehea türü tropik ağaçları ile Kıbrıs meşesi ve akasya türü süs bitkilerini de kente kazandırmıştır.

Günümüzde Bodrum Kent Merkezi'nde bulunan bazı anıtsal ağaçlar Halikarnas Balıkçısı Tarafından dikilmiştir. Eski postahane karşısındaki meydanlıkta bulunan ve 1936 yılında dikmiş olduğu iki okaliptüs ağacı en yaşlı olanlardandır.

Yazarın Büyükada'dan getirtip diktiği ve yıllar sonra kentin simgeleri olan diğer ağaç türü palmiyedir. Belediye binası önündeki ve Kale ile Tepecik Camii arasındaki "kıyı boyu zümrüt fıskiyeler gibi" betimlediği palmiye ve hurma ağaçlarını yaşadığı sürece izlemiştir. Balıkçı'nın Bodrum'un iklimsel koşullara uygunluğundan dolayı tohumlarını İskenderun'dan getirttiği bir başka ağaç türü bellasombradır.

Halikarnas Balıkçısı'nın peyzaj alanındaki bir diğer katkısı, bu konuda yerli halkı bilinçlendirmesidir. Yazar, yurtdışından getirttiği kitaplardan edindiği bilgileri ve yazdığı rehber kitapçıkları Bodrumlularla paylaşmıştır.

Halikarnas Balıkçısı'nın yazıları aracılığı ile kente ait arşivlemeyi yapmış olmasıyla Bodrum'un tanıtımını doğal olarak sağladığı söylenebilir. Ayrıca Balıkçı'yı anlatan eserlerden Bodrum'un tanıtımını doğal olarak sağladığı söylenebilir. Ayrıca Balıkçı'yı anlatan eserlerden ve yazarla yakın ilişkileri olmuş kişilerden de kent ile ilgili bilgiler edinilebilmektir.

Cevat Şakir, eserlerinde Bodrum'da yaşadığı dönemin kentsel mekânlarına ait fiziksel özelliklerinin yanında kentteki sosyal yaşantı ve kültürel değerleri yansıtmıştır. Bodrum'un insanlarıyla yaşamış ve onları anlamış biri olarak yazılarında Bodrumluların yaşam düzenlerini aktarmıştır. Örneğin; bir hikâyesinde Bodrumlu denizcinin yaşadığı ölüm acısı; bir diğerinde süngercilerin yaşadığı zorlukları anlatmıştır. Bunların dışında asıl olarak yaptığı mavi yolculuklar ve rehberlik mesleğiyle ilgili öncülükleriyle kentin tanıtımına büyük katkı sağlamıştır.

Cevat Şakir, 1946 yılında başlatmış olduğu sanatçı dostlarıyla yaptığı mavi yolculuklarda Bodrum ve yöresini yanıtmış; bu çevresiyle Bodrumlulara entelektüel bir bakış getirmiş ve turizm hareketlerinin başlamış olduğu dönemde kent yaşamına katkıda bulunmuştur.

Yazar, Türkiye'de rehberlik mesleğini yaratmış biri olarak sadece Bodrum'un değil, tüm Anadolu'nun tanıtım elçisi olmuştur. Ayrıca 1960'lı yılların sonunda yaptığı TRT İzmir Radyosu'ndaki konuşmaları ve yazdığı turistik kılavuz kitaplarıyla değişik yöreleri özgün değerleriyle aktarmıştır.

Hem bu göreviyle hem de bu yöreleri farklı anlatış biçimleriyle turizm açısından önemli olan tanıtım konusuna yenilikler getirmiştir. O dönemde Bodrum'un çok farklı nitelikleriyle öne çıkartılması, günümüzdeki birçok reklam yönteminden daha etkili olmuştur. Halikarnas Balıkçısı, henüz küçük bir kasaba olan Bodrum'u "İtalya'yı gör de öl derler. Yok a canım; Bodrum'la kıyılarını gör ve yaşa" sözleriyle diğer Avrupa kentleriyle karşılaştırarak yüceltmiştir:

"Burası engin göklerin memleketidir. İçten gelen bit türküyü kapıp koyuverin, uzaklaştıkça türkü gökte masmavi olur. Işık burada yalnız karanlığı aydınlatmakla kalmaz, aydınlattığı maddeyi değiştirir ve görülen bir şair rüyasına çevirir… Orası Nis'ine, Montekarlo'suna, Dalmaçya Kıyılarına taş çıkartır."

Yazar, bir yandan Bodrum'u bildiğimiz deniz, kum ve güneş üçlüsü ile "Yüz metreden denize tepe takla inen uçurumları mı istersiniz, irili ufaklı ada kümeleri mi istersiniz, altın renkli plajlar mı istersiniz? Ne isterseniz vardır burada." diye betimlerken diğer yandan "Dağlarında her biri onsekizbin portakal veren portakal ağaçları yükselir. Dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayan buhur ormanları buradadır." diyerek farklı özgünlükleriyle de anlatmıştır.

Çardaklara yayılacak irilikte yetişen domatesleri, kendi bambaşka bir dünyada bulduğu avluları, tek odalı beyaz badanalı evlerin temizliğini, taş duvar üzerinde asılan biber dizilerini, Bodrumluların hayat güvenceleri olan bahçelerini, kilitsiz ahşap mandallı kapıları, kadınların denizden dönecek eşlerini bekledikleri eşikleri, beygirin döndürdüğü su dolabını, kaba tuzu yerde ovmak için kullanılan yuvgu taşını anlatırken aslında kentin topografyası, jeolojik yapısı, iklimi, flora ve faunası ile ilgili bilgiler aktarılmış ve mekânlardaki yaşam zenginliğiyle birlikte zor hayat koşullarına da vurgu yapmıştır.

Balıkçı'nın eserlerinde aktardığı Bodrum kentine ait özgünlüklerin sayısı arttırılabilir. Örneğin; keman sesine benzeyen horoz ötüşlerinden, kırlangıçların kanat şakırdatışlarından, kumruların dem çekişinden, eşiklere uzanan nalın seslerinden, darbukayla şenlenen şah boylum türkülü evlerden; ay ışığında parlayan mandalin ağaçlarından, deniz rüzgârının tuzlu beyazlığından, kayrak taşlarının üzerindeki suyun ferahlığından; avlusunu yıkarken ki kireç kokusundan bahsederken ses, ışık, renk ve koku gibi mimari mekânların bütünleyicisi olan algılamalarla eski Bodrum'u hatırlatmaktadır.

Halikarnas Balıkçısı adıyla tanınan Cevat Şakir Kabaağaçlı, ismi Bodrum kenti ile bütünleşmiş çok çok yönlü bir sanatçıdır. Yazar, 1930-1970 yılları arasındaki Bodrum kentini aktarmış ve kente birçok katkı sağlamıştır. Bu süreçte içinde mekânsal anlatımlarıyla ve eleştirileriyle mimari kurama etkisi olmuştur. Sadece geleneksel Bodrum evlerini değil; kentin sahip olduğu tüm özgün kentsel mekân bileşenlerini (meydan, sokak, avlu, yapısal ve doğal

peyzaj elemanları ve farklı algılar) ve geleneksel yaşamını aktararak kente dair bir arşivleme yapmıştır. Eserlerindeki bu bilgi aktarımı sayesinde günümüzde kimliğini yitirmekte olan Bodrum'un kentsel belleğinin bir kısmını yeniden ortaya çıkarmıştır.

Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum'u farklı yönleriyle tanıtarak koyduğu katkı günümüzdeki turizm gelişmeleri açısından önemli olmuştur. Kenti sadece bilinen tatil unsurlarıyla değil; sahip olduğu tüm kültürel zenginliği içinde aktarmış; dünyanın önemli birçok yeriyle karşılaştırarak özgün nitelikleriyle yüceltmiştir. Bu özgünlüklerin kentteki farklı algılamalar olduğunu hem orada yaşayan insanlara hem de başkalarına hatırlatmıştır.

Yazarın kendi sanatı aracılığı ile koyduğu katkılarının dışında "*hayat doğaldır*" felsefesi ile kent peyzajına yaptığı katkıda çok önemlidir. Farklı yerlere diktiği ağaç ve getirttiği yeni bitkilerin kimileri günümüzde varlıklarını sürdürmüş ve kentin özgün elemanları arasında yerlerini almıştır.

Tüm bu katkıları koyarken Balıkçı'nın hiçbir karşılık beklemeden çok sabırlı ve verici olmasının nedeni, Bodrum kentini ve insanlarını gerçekten sevmesidir. Ancak asıl neden, gelecek ile ilgili öngörülerinin çokluğudur. Bodrum'da gölgesi kalacak olayın eserlerinde bir kahraman gibi kişiliklendirerek aktarıldığı ve dostluk ilişkisi kurduğu bitkiler değil, kendisi olacağını düşünmüştür.

Bununla birlikte Bodrum'a yaptığı katkıların özellikle kentin tanınmasına bu kadar fazla etkisi olabileceğini; hatta o günlerde başlayan turizm hareketinin günümüzdeki popüler Bodrum'u ve çevre kirliliklerini yaratacağını düşleyememiş olabilir.

Yine de kentte bıraktığı tüm izleriyle Halikarnas'ın Balıkçısı olmayı hakeden Cevat Şakir Kabaağaçlı, geleceği görme yetisiyle sonraki kuşakları düşünmüş, ürettikleriyle ölümsüzlüğe ulaşmıştır. "Sanat, geçici bir anın edebiyat içinde durdurulmasıdır. İster bir tabloda, yontuda, şiirde, yazıda: Ve sanatkâr, bunu yapabildiği kadar sanatkârdır." sözlerindeki gibi Halikarnas Balıkçısı Bodrum'da bulunduğu dönemi sonsuzluk içinde durdurmuş gerçek bir sanatçıdır.

Halikarnas Balıkçısı fide dikerken*

Yaşar Aksoy (Gazeteci – yazar)

Sanat Koleksiyonumda bizzat Halikarnas Balıkçısı'nın kendisini resmettiği bir tabloda, mavi ve yeşilin aşığı olan Balıkçı toprağa fide dikerken görülür.

33x40 boyutlarda karton üzerine çini mürekkeple yapılmış bu tabloyu, Yeni Asır gazetesinde çalışırken herhalde başarılı görüldüğüm için işverenim Dinç Bilgin bana 1990 yılında armağan etmişti.

Yirmi yıl ekmeğini yediğim bu insana vefa borcum vardır ve armağanını gözüm gibi balkıyorum.

"Meserret Serçesi" isimli kitabımda yayınladığım "Halikarnas Balıkçısı'na Deniz Türküleri" isimli ırmak şiirimin üçüncüsü olan "Ütopya Adası"nı, Balıkçı'nın kızı değerli dostum İsmet Noonan'a ithaf etmiştim…

Bu şiiri okurken, fide diken Balıkçı tablosuna bakmamam olanaksızdır.**

ÜTOPYA ADASI

ateş kusan canavarların tuzakları varmış

tek gözlü ve memesiz amazonların tamtamlarında

su üstünde dans edip kadırga yutan

yamyam balinalar varmış

sinbad'ın büyüsünü bile bozmuşlar

nice kaptan-ı deryaların uykusunda onlar varmış

varsın mitolojinin tüm haydutları

ve kurukafalı armadalar bizi beklesin

aşkımız yosun aşkıysa eğer

---

* Yaşar Aksoy'un, 27 Ağustos 2019 tarihinde tarafımıza gönderdiği elmek metninin tamamıdır.

** Yaşar Aksoy'un kolleksiyonunda olan bu tablo, kitabın arka kapağında yer almaktadır.

sen de maviyi seviyor, ben de seviyorsam

yeşil bizim aşkımız, körpe fideler ormanımız ise

takvimler kaybolmuş

zaman durmuş

yaşam hiç başlamamışsa eğer

asıl halatlara, yelkenler fora

yoldaşımız rüzgarın pusulası

ne akdeniz, ne hint denizi

rotamız ütopya adası

Bella Sombra (Güzel gölge)*

Yılmaz Alten (Gazeteci)

Bir efsane olarak yaşıyor Bodrum'da. Fiziğiyle, giysisiyle, tutumu ve yaşamı ile. Ölümünün bir şey değiştireceğini sanmıyorum. Çünkü uzun yıllar önce ayrılmış, İzmir'e yerleşmiş. Çok az gelmiş sonradan. Nedenini bilmiyorum. Ama onun için kötü konuşanına rastlamadım Bodrum'da. "Cevat Bey" o her Bodrumlu için.

En unutulmaz anıları, Azmakbaşı'ndaki Balıkçı Kahvesi'nde. Dinleyip, dinleyip "Efsane" dememek elde değil.

Kahvede bir balıkçı Osman var. Yaşlı değil ama tanınmış. Osman 1.85 boyunda belki. Bir kaç yıldır hasta. Zayıflıyor, eriyor. Ne fizikmiş ki Osman'da, hâlâ dev görünüşlü. İri kıyım. O bile ağbi sorma diyor, kapılardan sığmazdı Cevat Şakir. Belki 1.85 boyunda idi o da. Ama iri kıyım balıkçı Osman'ı bile etkilemiş fiziği ile.

Değişik giyinirmiş. Her ne kadar denize açılırken, balıkçılar üst üste bir iki kazak giyerlerse de, aslında Bodrum için her mevsimde sıcak denilebilir. Fazla giyime gerek kalmaz.

Cevat Bey genellikle, kalın siyah bir kumaştan golf pantolon ve aynı kumaştan mont giyermiş. Ayağında tak tak postal olurmuş.

Fiziğine, giysisine, kişiliğini, kültürün verdiği emniyeti ekleyince Osman'a hak veriyor insan.

Halka inmek, halka girmek, halk olmak nedir o zaman öğrendim.

Cevat Şakir bir balıkçı onlar için.

Bazen yazıyormuş diyorlar. Kitaplarını okuyana rastlamadım diyebilirim.

Oysa konunun kendileri olduğunu biliyorlar, duymuşlar.

Sadece Deli İbrahim Kaptan okumuş birkaç kitabını. Bir hayli onunla beraber olmuş. Denizde bir çok anıları var.

Sonuç; öteden beri yazarlıktan çok balıkçılığı, bir de ağaç sevgisi ile tanınıyor

---

* Yılmaz Alten'in, 18 Ekim 1973 tarihinde Melengeç Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Cevat Şakir.

Yurt dışından tohumlar getirtirmiş. Neyzen Tevfik Caddesi'nin bütün palmiyelerini eliyle dikmiş. Okaliptüsler dikmiş. Şimdi Ziraat Bankası'nın bulunduğu arsaya da iki "Bella Sombra" dikmişmiş. Bella Sombra, yani "Güzel Gölge." Gerçekten güzel gölge veriyor. Ne yazık, banka yapılırken biri kesilmiş. Bütün Bodrumlu üzülmüş, koca Türkiye'de iki tane bulunan ağacın birisi nasıl kesilir diye.

Bodrumlu, Bodrum'a katkısını unutmayacak her zaman. Çok sevdiği denize karşı, mezarının başındaki bir Bella Sombra'nın gölgesinde uyuyacak bundan böyle.

Halikarnas Balıkçısı'nın dünyasına yolculuk*

Cevat Çapan (Akademisyen – yazar – şair – çevirmen)

Ben Halikarnas Balıkçısı'nın adını ilk kez Yücel dergisinde gördüm. Yanılmıyorsam 40'lı yılların sonunda 50'li yılların başıydı. Dergi okurları arasında bir soruşturma açmış, Türkçeden yabancı dillere çevrilecek yazarların ve eserlerinin neler olması gerektiğini araştırıyordu. Verilen yanıtlarda Halikarnas Balıkçısı'nın Ağanta Burina Burinata adlı romanı birkaç kişi tarafından öneriliyordu. Büyülü bir tınısı vardı bu başlığın. Hemen o kitabı aldım ve ardından Halikarnas Balıkçısı'nın öbür kitaplarının da koyu bir tiryakisi oldum. Yepyeni bir dünyanın, Akdeniz'in tarihi ve coğrafyasıyla eşsiz zenginliklerini seriyordu önümüze Halikarnas Balıkçısı. Bu sabahki oturumda konuşan Halikarnas Balıkçısı'nın kızı İsmet Hanım babasının hiçbir zaman bir efsane olmak istemediğini söyledi. Ama onun şaşırtıcı yaşam öyküsü, sürgün olarak gittiği Bodrum'da yaptıkları, oranın insanlarıyla kurduğu dostluklar, engin bilgisini ve kültürünü yansıtan kitapları bu yazarın bir efsane olmasını çoktan gerçekleştirmişti. İste bu efsane insanla bir yolculuğa çıkma mutluluğuna 1961 yılında bende eriştim.

1961'de yapılan Mavi Yolculuk, belli insanların bir araya gelip birbirleriyle didişmeden, kavga etmeden, birbirlerini sevebilmeleri ve böylece birlikte yaşayabilme sanatını gerçekleştirdikleri bir yolculuktu. Bir da tabii, yaşadığımız toprakların insanlık tarihi açısından ne kadar önemli ve burada yaşamanın ne büyük bir ayrıcalık olduğunu anlamaya çalışan, ırkçılık yerine bu yerin insanı, bu toprakların doğal bir parçası olmanın ne kadar önemli olduğu gerçeğini vurgulayan bu insanlar kimdi? Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat. Onlar bu gerçekleri dile getiriyor, bunları unutmamamız gerektiğini söylüyorlardı.

Bu insanların özelliği imece yöntemiyle çalışmaktı. Örneğin Azra Erhat İlyada'yı ve Odisseia'yı çevirirken A. Kadir' le, Sabahattin Eyüboğlu Shakespeare çevirirken Mina Urgan'la çalışmayı seçmişlerdi. Onlar için ortaklaşa çalışmak ortak bir sevinci paylaşmak anlamına geliyordu.

Mavi Yolculuk, Mavi Anadolu sadece maviyle değil, Anadolu'nun her rengiyle ilgiliydi.. Halikarnas Balıkçısı Hey Koca Yurt diye bir kitap yazmıştı. Sürgün olarak, mahkûm olarak, rehber olarak, yazar olarak bu ülkeyi tarihiyle, yaşadığı

---

* Cevat Çapan'ın, Ulusal Halikarnas Balıkçısı Sempozyumu (31 Ekim - 2 Kasım 2013) Bildirileri Kitabı'nda yer alan yazısından alınmıştır.

sorunlarıyla tanıyan, bilerek seven ve başkalarına anlatmaya çalışan biriydi. Sabahattin Eyüboğlu ile Azra Erhat da insan sevgisiyle dolu aydın kişilerdi. Özellikle Sabahattin Eyüboğlu İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Sanat Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Karşılaştırmalı Edebiyat dersleri verdiği o yıllarda evinde her Pazartesi akşamı dostları için bir çeşit "açık üniversite" işlevi gören toplantılar düzenlerdi. Bu akşam meclislerine düzenli gelen Yaşar Kemal, Melih Cevdet, Vedat Günyol, Füreya Koral, Ruhi Su, Ziya Şav gibi İstanbullu dostlarının yanı zaman zaman Halikarnas Balıkçısı, Aşık Veysel ve Köy Enstitülerinde okumuş eski öğrencileri de katılırdı.

Sabahattin Bey üniversitedeki öğrencilerini mevsim uygunsa Anadolu'daki çeşitli ören yerlerine gezilere götürür, Pazartesi akşamları evine gelen dostlarıyla da yazın geziler düzenlerdi. İşte Mavi Yolculuk böyle merakın sonucu gerçekleşti. Ama yapılan yolculuklar "mavi yolculukla" sınırlı değildi. Arada Yedi Göllere, Amasra'ya, Anadolu'da görülmesi gereken başka yerlere de gidilir, gidilen yerin ruhunu anlamaya çalışılırdı.

Daha önce, Sabahattin Ali sağlığında bir mavi yolculuk yapılmış. Bu yolculuğun öyküsü Erol Güney'in Ke(n)dişi başlığı ilginç bir kitapta ayrıntılı olarak anlatılıyor. Erol Güney'in anlattığına göre, Halikarnas Balıkçısının 40'lı yıllarda Ankara'da Talim Terbiye üyesi olan ve Tercüme Bürosunda da çalışan Sabahattin Eyüboğlu'ya sık sık yazar, "Birkaç arkadaşını, topla, güneye gelin, güzelliğin ne demek olduğunu iyice anlayın" demiş. İşte bu çağrı üzerine Sabahattin Bey kardeşi Bedri Rahmi'yi, Erol Güney'i, onun bacanağı Benya'ı, Sabahattin Ali'yi, arkadaşı Avukat Fuat Ömer Keskinoğlu'yu da alarak İzmir'e gidiyor. Orada onlara Urla'da avukatlık yapan Necati Cumalı da katılıyor ve Samim Kocagöz'ün bu yolculuk için ayarladığı Macera adlı bir tekneyle ilk mavi yolculuğa çıkıyorlar.

Ancak o teknenin donanımı bu tip yolculuk için çok elverişli değil. Yolculuğa katılanlardan Halikarnas Balıkçısı dışında hiç kimse denizden anlamıyor. Bu türden yolculukların başarısı daha çok kumanyaya bağlı. Yola çıkarken yanınıza alacağınız yiyecek içecek çok önemli. Ama onlar endense içeceğin daha önemli olacağını düşünmüşler. Erol Güney'in bu yüzden şikâyeti var:

"O kadar Denizden anlamadıkları için, örneğin Sabahattin Ali bir ara dümene geçmek isteyince, "Yahu karaya oturtacaksın bizi; batacağız. Öleceğiz," diyorlar. Çok ironik bir cevabı var Sabahattin Ali'nin, "Kim bilir ölümümüz nerede olacak?"

1961 'deki ilk planlı mavi yolculuğa biz Ağustos ayında İstanbul'dan vapurla İzmir'e giderek başladık. Orada Halikarnas Balıkçısını bulduk. Artık hepimiz ondan Balıkçı diye söz ediyorduk. İstanbul'dan gelenler arasında Balıkçı'nın

büyük oğlu Sina Kabaağaç, Vedat Günyol, Güngör Dilmen, Özcan Başkan, Sabahattin Batur, Ziya Şav gibi arkadaşlar vardı. Sabahattin Bey'le Azra Hanım bizi İzmir'de karşıladılar. Onlar ayrıca bizim gibi alaylı değil, mektepli seyyahlardı. Yanlarına bir sürü de kitap almışlardı. Her şeyin Yunancası, Fransızcası, İngilizcesi. Tam teşkilatlı bir yolculuk yapacağız Kafileye Balıkçının kızı İsmet, onun kocası John'la oğlu Cevat, Balıkçı'nın öbür oğlu Suat'la nişanlısı da katıldı. Füreya Hanımı' da Bodrum'da bulacaktık.

Büyük bir heyecanla İzmir'den Kuşadası'na gittik. Samim Kocagöz bizim için gene daha önce sözünü ettiğim Macera adlı tekneyle anlaşmıştı. Orada hemen yolculuk için gerekli nevaleyi düzdük. Kavunlar karpuzlar, çeşitli mezeler, bol miktarda rakı. Teknede ismiyle müsemma Balıkçı olmakla birlikte aramıza bir de sandalı ve ağları olan profesyonel bir balıkçı almıştık. Denize açıldıktan kısa bir süre sonra birkaçımız teknenin burnundaki boşluğa oturup türkü söylemeye başlamıştık.

Tam Sisam kıyılarından geçerken o boğazda müthiş bir fırtınaya tutulduk. Ama Güngör Dilmen, Sabahattin Batur, bize katılan öğretmen Leyla ve Perihan Hanımlar kendimizi türkülere öylesine kaptırmışız ki, bu arada geride kıyamet kopmuş, teknenin yedeğindeki sandalın ipinin koptuğunun, sandalı güçlükle kurtardıklarının farkına bile varmamışız. Bu fırtınadan daha fazla etkilenmemek için o akşam Güllük'e sığındık.

Limanda kurulan sofrada Halikarnas Balıkçısı da olduğu için kendimizi Sokrates'le söyleşilen bir şölende gibi hissediyoruz. Çünkü o bize hem geçmişle ilgili bilgiler veriyor, mitolojiden öyküler anlatıyor, hem günümüzde yaşanan sorunların ilginç ayrıntılarını açıklıyordu. Bu arada Rodos'tan Bodrum'a kayığıyla geçerken ay ışığında nasıl Dante'den şiirler okuduğunu harika İtalyancasıyla tekrarlayarak bize de dinletiyordu.

Ertesi gün Bodrum'a geldiğimizde, orada bize katılacakları beklerken rıhtımdaki kahvede Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrumlu dostları hemen çevresinde toplandılar, yanlarındaki çocuklarının çocuğuna onun adını verdiklerini, onun Bodrum için ve kendileri için yaptıkları yüzünden ona nasıl şükran duyduklarını anlatırlar. Oradan eksiklerimizi de tamamlayarak ve o bölgenin kıyılarını, suların derinliğini avucunun içi gibi bilen Giritli balıkçı Paluko'yu da yanımıza alarak Gökova'ya açıldık.

Halikarnas Balıkçısı fırsat buldukça oğlu Sina'nın getirdiği pareketa ve sirtilerle balık tutmaya çalışıyor, eğer balık yoksa, Bodrum'dan aldığımız şişler, pirzolalar ve çeşitli mezelerle akşam sofrasını kuruyorduk. Yıldızların altında gece için demirlediğimiz o cennet koylarda türkülerle, ya da küçük kaset çalarlardan dinlediğimiz aryalarla gece yarısını buluyorduk.

Bu eğlenceli gecelerin sabahında gittiğimiz her yerde, karaya çıktığımızda, eğer orada bir antik tiyatro varsa, Azra Hanım hemen ekibi oluşturuyor, Güngör Dilmen'i görevlendiriyor, "Şimdi Euripides'in Bakhalar oyunundan falanca koro bölümünü eski Yunanca olarak oynayacağız," diyordu. Hepimizin kursağında bayağı bir oyunculuk hevesi kalmış ki, bizde bu fırsatı kaçırmıyor, oynanacak parçayı canla başla ezberlemeye çalışıyorduk.

Bende o yolculukta yanıma aldığım 8 milimetrelik bir film makinesi vardı. O makineyle çektiğim bazı sahnelerde Sabahattin Bey'i Halikarnas Balıkçısı'nı tıraş ederken ya da Balıkçı'yı denize doğru Posedion gibi seslenirken görüyorsunuz. Bazen de o kıyılarda rastladığımız sevimli küçük çocukları, birbiriyle toslaşan iki oğlağı, denizin dibinden amfora çıkaran becerikli arkadaşları izliyorsunuz... O çekimlerin en çarpıcı görüntülerinden biride teknenin burnuna oturmuş Paluko'nun sigarasını tüttürerek denizi seyredişi.

Biz bu yolculuk boyunca bir yandan denize giriyor, balık tutuyor, türküler söylüyor kısaca bu güzel yazın tadını çıkarıyorduk, ama bir yandan da gezdiğimiz yerlerin tarihiyle orada yetişen ilk filozofların başlattıkları düşünce akımlarıyla bilgiler ediniyorduk. Özellikle Halikarnas Balıkçısı'nın dünyada Yunan uygarlığı diye bilinen uygarlığı yaratanların çoğunun bu topraklarda yetiştiğini, bu uygarlığın kökeninin Mavi Anadolu'da olduğuyla ilgili düşünceleri bize yepyeni ufuklar açıyordu.

Balıkçı'yla böyle bir yolculuk yapıp onu insan olarak da daha yakından tanıyınca, onun kitaplarında ele aldığı ve birlikte yaşadığı insanlarla da tarihteki ünlü düşünürler ve yazarlarla ilgilendiği gibi çok yakından ilişkiler kurduğunu, bütün bilgi ve becerisiyle onların hayatlarını daha insanca yaşayabilmeleri için onlara nasıl destek olduğunu daha iyi anlamış olduk.

Tarihini çok iyi bildiği bu bölgenin coğrafyasının da nasıl bir tarım zenginliği yaratabileceğini anladığı için, dış ülkelerden getirdiği tohumlar ve fidanlarla o bölgenin ağaçları ve değişik bitliklerle yeşermesini ve çiçeklenmesini sağladığını, balıkçılar ve süngercilerle kurduğu dostluklarla onların hem çalışmalarında daha verimli olmalarını, hem de çocuklarını daha uygar kişiler olarak yetiştirmelerine yardım ettiğini anladım. Soylu bir aileden gelen, dünyanın en iyi okullarında öğrenim görmüş, dünya çağındaki bu bilge kişi aynı zamanda her yaşta insanla dost olabilecek eşsiz bir halk adamıydı.

İşte belki de onun bu benzersiz heyecanından esinlenerek biz de fırsat buldukça kendi çapımızda onun yolundan giderek bu toprakların zenginliğini daha iyi tanımak ve tanıtmak amacıyla birtakım girişimlerde bulunduk. Sözgelimi, 80'li yılların sonuna doğru Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerimden bir grup arkadaşla Bir Sahnedir Bütün Dünya adlı belgesel bir film yaptık.

Bu filmde Anadolu'daki antik tiyatroları bir grup tiyatro öğrencisiyle gezerek hem tiyatro sanatının nasıl doğduğunu, hem de bu tiyatro yapılarının mimari özelliklerini, zaman zaman oralarda çalışan arkeologların da katkılarıyla açıklamaya ve bunlardan iyi durumlarda olanların günümüzde nasıl kullanıldıklarını göstermeye çalıştık.

Bunun dışında sevgili dostum Prof. Dr. Haluk Şahin'le 2002 yılının başından beri her yaz Bozcaada'da "Ozanın Günü" adını verdiğimiz Homeros okumaları diye bir etkinlik düzenledik. Bu okumalarda adanın Troya'ya bakan bir kıyısında "Ozanın Günü"nde sabah güneş doğarken okumaya katılan arkadaşlar Homeros'un İlyada'sından hem Türkçe hem de başka dillerde bölümler okuyorlardı. Bu etkinlik için her yıl belli bir ozanımız seçiliyor, bir önceki akşam onun şiirleriyle işe başlıyor, ertesi sabah da gene o ozanla İlyada'yı bir önceki yılda kaldığımız yerden okumaya devam ediyorduk.

Bu okuma etkinliğinde Troya kazılarını yöneten değerli arkeolog Prof. Manfred Korfmaan 2005'te ölünceye kadar katıldı. Etkinliğin bir parçası olan olan panellerde konuştu ve kendisinden sonra bu kazının yönetiminde önemli bir görev alan yardımcısı Doçent Dr. Rüstem Aslan'ın da bize katılmasını sağladı. On yılı aşan bir süredir devam eden bu okumalara yalnız Türkiye'den değil, Almanya'dan, Japonya'dan, Kore'den, Amerika'dan, Macaristan'dan, Finlandiya'dan ve elbette Yunanistan'dan birçok Homeros dostu katıldı. İlyada'nın baştan sona okunmasından sonra Odisseia'dan ve Homeros'tan esinlenen Oktay Rıfat ve Melih Cevdet Anday gibi başka şairlerden de şiirler okundu. Bu ve buna benzer etkinliklerimizde bize yol gösteren ve "Hey Koca Yurt" dediği bu ülkeyi geçmiş değerleri tanıma çalışmalarında bize heyecan veren hep Halikarnas Balıkçısı oldu.

Sanıyorum bu gün burada konuşulanlar böyle bir heyecanın ve böyle aydınlık bir yolda yürümenin esin kaynağı olan bu büyük insanın gerçek değerinin daha iyi anlaşılmasını da sağlayacaktır.

Mavi yolculuk üzerine*

Prof. Dr. Türkan Saylan (Tıp doktoru - akademisyen - yazar)

Geçenlerde çok değerli bir yazarımız, ilk ve son mavi yolculuğuna ait anılarını kendine özgü biçemi ve yaklaşımıyla yazmıştı. Bu gezileri Halikarnas Balıkçısı'yla, Sabahattin Eyuboğlu'yla ve Azra Erhat'la yapma şansını tatmış insanlar, yazarımızın yaşadığı acı-gülünç deneyimlere ve edindiği izlenimlere yürekten üzüldüler. On kere, on beş kere, çoğu kez her yıl, bu tadına doyulmaz yolculuğu nasıl sürdürebilmiş bu dostlar ve neden hemen her yolculuk bitiminde gelecek yılın yolculuğunun hangi tarihte ve hangi güzergâhta yapılacağını konuşmaya başlamışlar diye düşündüm?

Mavi yolculuğun apaçık olan *giz*'ine varabilmek için, Azra Erhat'ın sembolik kaptanı olduğu yolculuklara nasıl hazırlanılır, nasıl gidilir ve neler yapılırdı? Kış aylarında, "Marmaris'ten kaptan gelmiş. Gelecek yılın gezi programını soruyor. Sen de katılır mısın?" dediler. Herkesi bir heyecan sardı. Kağıtlar, takvimler çıktı ortaya. Eski ve deneyimli birkaç mavi yolcu gelecek yazın zamanlamasını, güzergâhını, kişi başına düşecek parayı, gemide yapılacak onarım ve düzenlemeleri konuştular. Yıllardır aynı insanları taşıyan ve mavi yolcularla özdeşleşmiş olan kaptan da önerilerini söyledi. Sonra o yıl gidecek yolcuların saptanmasına geçildi. Geminin belli sayıda yolcu alması gerekiyordu, lakin bu sayı hemen her sefer bir iki fazla tutuluyordu. Böylece kişi başına ödenecek para azalıyordu.

Yıllardır yapıla gelen mavi yolculuğa hep aynı tekne ile aynı baba-oğul kaptanlarla çıkıldığı için geminin koşulları eski yolcularca iyi biliniyordu. Birkaç merdivenle inilen kamarada altlı üstlü dört kişilik yer vardı. Bu yataklar yaşlıca veya o sırada hastalanan yolculara ayrılırdı, zaten kimse oralarda yatmak istemezdi. Kaptanlar makine dairesine sığışır, geri kalan yolcular da ön ve arka güverteye ve gündüzleri yemek masası olarak kullanılan motor odasının kapağına yerleşirlerdi. Herkes altına bir sünger şilte alır ve uyku tulumuna girerek uyurdu. Gecenin sessizliğinde şıpırdayan denizin sesini dinleyerek yere sırtüstü uzanıp bütün haşmetiyle parıldayan Samanyolu'nda kayan yıldızları gözlemek olağanüstü bir keyifti.

Yolcuların seçiminde geminin koşulları, koşullara uyum, katılacakların birbirleriyle ilişkileri ve geçirilmiş deneyimler çok önemliydi. Örneğin erkenden

---

* Prof. Dr. Türkan Saylan'ın, 03 Ağustos 1986 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

yatağını evindeki düzenle yapıp yatmak ve sessizlikte uyumak isteyen birinin mavi yolculukta ne işi vardı? Karavana halinde pişirilen yemeklere aşırı özen ve özel çeşitler arayan, tuvalete girdi mi saatlerce kalan, her denize girişten sonra duş almak gereksinimi duyarak su stokunu eriten birisinin varlığı ne çok sorun yaratacaktı… Yüzerken başkalarının su sıçratmasını istemeyen, her gün saçını bigudilerle sarıp mizampli yapan hanımın yeri var mıydı bu yolculukta? Kalınacak limanlar, günlük gidiş yolu ve yapılacak geziler konusunda hiçbir fikri olmayan, lakin her şeye sürekli karşı çıkan kötümserlerle yola çıkılabilir miydi? Küçücük bir teknede, on gün süreyle iç içe yaşamak, omuz omuza uyumak, birlikte pişirmek, pişirileni yemek, bulaşıkları yıkamak, birbirine tahammül etmek, hoş görmek öyle kolay işler değildi kuşkusuz. Bu nedenle de birlikte gidilecek kişilerin seçimine çok dikkat edilirdi. Yine de her sefer çok istekli bir iki yeni kişi, çoğu kez genç biri ilk olarak alınır, o da koşullara alışır giderdi. Kişisel kavgalar çok ender olur, gençler arasında olası gönül maceraları da hep olumlu sonuçlanırdı.

Çoğu kez mavi yolculuğa İstanbul'dan gidiş serbest olur, katılacaklar küçük gruplar halinde gelip teknede buluşurlardı. Yolculuk sıklıkla Marmaris'ten başlar, önceden kararlaştırıldığı şekilde ya Fethiye-Kaş-Antalya doğrultusuna ya da Datça-Bodrum yönüne hareket edilirdi.

Genellikle hareketten bir gün önce veya aynı günün sabahı ilk gelenlerden deneyimli olanların gözetiminde 10 günlük bir kumanya listesi yapılır ve alışverişe çıkılırdı. Bu listede gerekli hiçbir şeyi unutmamak, bazı sürprizlere yer vermek önemliydi. Kumanya, rıhtımdan tekneye yerleştirilirken, kaptanlar da buz, su ve mazot sağlar, liman kağıtlarını düzenlerlerdi…

Limandan hareket edilirken, bir yandan da her günün görevlileri saptanır, liste yapılıp asılırdı. Genellikle bir büyük ve iki gençten oluşan günlük görevliler ekibi büyük bir ciddiyetle, sabah kahvesinden başlayarak üç öğün yemek pişirmeden, servis ve bulaşık yıkamadan sorumluydular.

Sabahları güneşin doğuşunda uyanık olmak Sabahattin Eyuboğlu'ndan kalma bir kuraldı, ama biz çoğu kez sesi güzel bir dostun aryası ya da türküsüyle uyanıp tanyerinin büyüsüne tanık olduktan sonra kahvaltıya dek yine kestirmeyi adet edinmiştik. Fazlaca sportmen olanlar ise erkenden yüzmeyi yeğlerdi.

Ta kış aylarında Azra Erhat, herkese mavi dosyalarda ödevlerini verirdi, herkes yol güzergahında ziyaret edilecek bir öreni kendince hazırlar ve sırası gelince gruba anlatırdı. Böylece yeşilin ayakları dibine serilmiş mavi sularda bütün bir yılın yorgunluğunu atarken, karadaki tarihsel eserlerin öykülerini de öğrenir, kâh Karyalı, kâh Likyalı, kâh da Olimposlu olurduk. Mimarlar hemen eskizlere, rölevelere koyulur, bize geçmiştekilerin yaşantısını somutlaştırırlar, Azra Erhat mitolojiden öyküler anlatır, sonra herkes kendi düşüncelerini

söylerdi. Hepimiz öylesine görkemli uygarlıkların nasıl olup da yok oluverdiğini bir türlü kavrayamazdık.

Deniz yolculuğu çoğu kez sakin geçerdi, ama bazen özellikle Yediburunlar'ı geçerken öyle bir sallantıya kapılırdık ki, denize en alışkın olanlarımızın bile içi dışına çıkabilirdi ve ilk kez gelenlerin çoğu o sırada pişmanlık duygularına kapılırlardı. Akşam üstleri genellikle en tenha bir koya sokulup demirlenir, akşam sofrası hazırlanır, biri *Sofrabaşı* olur, söyleşi geç vakitlere dek sürer ve sonra türkülerle gece son bulurdu. Türkülerin başını yumuşacık sesiyle Leyla Özbay ablamız çeker, biz yeteneksizler de mavi türkü defterimizden onu izlerdik.

Mavi yolculuk demek, bir anlamda bol balık yemek demektir ve her yolculukta bu hayal yenilenir. Ne yazık ki bol balıklı yolculuklar azdır ve rastlantılara bağlıdır. Gün boyunca teknenin ardında salınan oltaya, geceleri çevreye konan sepetlere balık ya da istakozun gelmesi, bir iki ahtapotun yakalanması yemekleri şenlendirse de çoğu kez bol balık, ancak satın alınarak sağlanır, o da rastlarsa!

Yolculuğun başında deneyimli dostlar, teknenin bir köşesine bir çuval çimento koyarlar, bilmeyenler de buna şaşırırlar. Ya Osmanlısuyu'nda ya da Kekova'da bu çimento kumla, suyla hallolur ve tüm yolcuların çabasıyla kuş olur, petek göz olur, eller ayaklar olur, bir *imece anıt* yapılır, tarihler atılır, fotoğraflar çekilir. Evet, fotoğraf çekimi mavi yolculuğun çok önemli bir yanıdır. Büyük, küçük herkes bir şeyler çeker, çoğu saydamdır bunların. Kimi örenleri, kimi doğayı, kimi de insanları resimler. Sonra bütün bir kış herkes birbirine bu diaları gösterir ve yolculuk yeniden ve yeniden aynı heyecanla yaşanır.

Mavi yolculuk, ortalama 7-10gün süresince, az veya çok tanıdığımız insanlarla ufacık bir mekânı, beri yandan olağanüstü güzellikleri, bir tarihi, bir coğrafyayı, birlikte yaşamak; yağmuru, fırtınayı, arıların hücumunu, deniz tutmasını, akrep sokmasını, acemice hazırlanmış yemekleri, söyleşileri, tartışmaları, dünya görüşlerini paylaşmak demektir.

Bu yolculukta insanlar, geceleri horlamalar dahil birbirlerine tahammülü, yeni dostlar edinmeyi, dostlukları perçinleştirmeyi, yeşilin ve mavinin binbir nüansını, Samanyolu'nun tüm gizlerini öğrenirler. Geçmiş uygarlıkların yok oluşunun, insanlığı boğmaya başlayan çevre kirlenmesinin, plansız yapılaşmaların, özelliklerini yitirip duran Bodrum'un, Marmaris'in ve giderek istilaya uğrayan bakir kalmış son koyların hüznünü duyarlar.

Mavi yolculuk ancak özlemini sürdürüyor, yeniden ve yeniden arzulanabiliyorsa gerçek mavi yolculuktur. Genç ve yaşlı olan veya aramızdan ayrılmış bulunan tüm mavi yolculara merhaba!

Mavi yolculuğun ilk kaptanı*

Erdoğan Kayalar (Araştırmacı - yazar)

Paluko, Cevat Şakir'in iyi arkadaşı. Küçük ticaret yapar. Mevsim sonu kayığına doldurduğu güveç, çanak, çömlek, testi, ibrik gibi çamurdan üretilen malları Türk evlerinde takasla değiştirirdi.

Balıkçıyla bir çift ayakkabıları vardı. Her ikisinin de ayağına uyan. Hangisi Hükümet Konağı'na gidecekse o giyerdi. Dini bayramları da sıraya koymuşlardı giymek için. Çok önem verirlerdi bu siyah pabuçlara, Balıkçıyla (Cevat Şakir) Paluko.

Ortaklaşa almışlardı ayakkabıyı. Giymek sorun değildi onlar için. Aslında, beraberliklerinde hiç sorun yaşamayan iki arkadaş. Anca beraber, kanca beraber. Paluko güzel kuru fasulye pişirirdi. Gemici fasulyesi. Daldılar mı kuru fasulyeye, dünyanın en mutlu insanlarıydılar. Ya ahtapot yahnisi? Yeme de yanında yat. Yanına aslan sütü de koydun mu, işte cennet taamı (yemeği).

Ali Doksan devam ediyor:

"Paluko'da bodi (başı kıçı aynı olan kayık) vardı. Onunla ahtapota çıkardı. Bir gün oğlu Mazlum'la beni küreğe oturttu. Çekin dedi; anihda (açığa). Karaada'ya doğru gidiyoruz. O bağırıyor; 'Ala moreromoşçidi (ulan bre köpekler) daha hızlı.' Ne kadar gittik bilmiyorum. Bu defa 'koda koda' (karaya karaya) diye bağırdı. Lumbar'a girdi, denize eğildi, aynasını aldı, ahtapot aramaya başladı. Her ahtapotu avlamazdı. Seçerek zıpkın veya salaya (içinde göktaş, ucunda olta olan, düğümlü beyaz bez) ile avlanırdı.

Alman Harbi zamanında yine bir gün Mazlum'la beni gene küreğe oturttu. Değirmen Burnu önlerindeydik. Bir gürültüdür koptu. Baktık havada altı tane teyyare. Sanki üstümüzden döndüler. İstanköy'e gittiler. Bombaladılar. Sarsıntıdan sahildeki evlerin camları kırıldı. Bombalar bitince beş teyyare gitti. Bir tanesi bizim üzerimizde döndü döndü. Sonunda türbeye düştü. Saat 11 veya 11.30 civarıydı. Bombalayanlar Alman teyyaresiydi.

Paluko aşçıydı. Giritliler iyi aşçı olur. Zaten gemicilerin hepsi yemek pişirmeyi bilirler. Sonbaharda Gereme'ye (Ören Türk evleri) kayıkla ticarete giderdi."

---

* Erdoğan Kayalar'ın, Temmuz 2010 tarihinde Bodrum Bülten Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

Etem Usta (Demiröz):

"Paluko'yu bilmeyen yoktur Bodrum'da. Kıyıları avucunun içi gibi bilir. Ahtapot avcısı. Eylül-Ekim'de teknesini çanak, çömlek, ibrik, testi, şeker, çay gibi bakkaliye malzemeleriyle doldurur. Kürek çekerek kıyı kıyı Gereme'ye gelirdi. Karısı da beraberinde. Takas usulü alışveriş yapardı. Düzgün karakterli bir insandı."

Yücel Ziylan:

"Ahtapot avcısıydı. Saygılıydı. Çok temiz giyinirdi. Cevat Şakir'in dostuydu. Balığa beraber çıkarlardı. Alman Harbi sırasında Yalıçiftlik'te avlanırlarken bir İngiliz uçağı yanlarına düşer. Uçaktan 2 pilot çıkar. Bizimkiler pilotun birini kurtarırlar. Öbürü kaybolur."

Ali Kemal Denizaslanı:

"Karaada'nın arkasında bir tekne buldu. Onu getirdi. Onardı. Bodi yaptı. Onunla ahtapota çıkardı. Ahtapotu ayaklarından tahtalara çakar kuruturdu. Kalafat işleri de yapardı. Denizi iyi bilirdi."

Halikarnas Disko'nun karşısında Gulet Oteli var. Sahibi Mazlum. Paluko'nun oğlu. Şimdilerde Paluko adlı teknesiyle Göcek civarında. Bu nedenle kendisiyle görüşmem mümkün olmadı. Ancak torun Mustafa yüzeysel bilgiler verebildi:

"Akide ve Mazlum'dan olma, 1894 doğumlu Mustafa Esin. 27 Şubat 1967'de vefat etti. Doğun yeri Yeretere. İşte dedem Paluko bu. İstanköy'de kız kardeşi var. Ben tesadüfen buldum. Lokanta çalıştırıyor. Adı, Zehra'nın yeri. Dedem ahtapot avcısı. Cevat Şakir'in iyi arkadaşı. Küçük ticaret yapar. Mevsim sonu kayığına doldurduğu güveç, çanak, çömlek, testi, ibrik gibi çamurdan üretilen malları Türk evlerinde takasla değiştirir. Bodrum'dan ta oralara kıyı kıyı kürekle gidermiş."

İşte bu Paluko, Cevat Şakir ile İzmir'de "Macera" adlı teknede. Aşçı ve yardımcı. Başka kimler var teknede? Bedri Rahmi, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Erol Güney, Benya, Necati Cumalı, Fuat Ömer Kerimoğlu. Teknede tamamı tamamına 9 kişi var. Buna karşılık 4 yatak. Kaptan Cevat Şakir istihap haddini aşmış. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Mavi Yolculuk Defterleri kitabında, Erol Güney şöyle yazıyor:

"Kiraladığımız Macera teknesiyle İzmir'den demir aldık. Bodrum'a gidiyoruz. Yemek listesi basitti. Kısıtlı mezelerin dışında, hep balık hep balık. Çeşit isteyenlere Cevat Şakir dedi ki; 'Canım, bu denizde türlü türlü balık var. Tek benzerlikleri hepsi sıhhatinize yarar.' Bir bakıma haklıydı Cevat Şakir. Ama hiç tecrübe ettiniz mi; sabah, öğle, akşam balık yemeği? Ben bu gezintiden sonra

yıllarca ağzıma balık koymadım.

Sonuçta Bodrum'a gelinmişti. Güzel günler geçmişti Macera'da. İlk mavi yolculuğa katıldığım için küçük de olsa gurur duyuyorum. Doğa çok güzel bir şey. Ama onun tadını iyice çıkarmak için biraz konfor da lazım. Yeter ki konfor, doğayı saklamasın."

Halikarnas Balıkçısı ve kara yolları*

Atıf Sakar (Mühendis)

(Neron'un muzaffer kumandanı Petronyüs, tarih-i kadîmin bu şaşaalı caddesinde ağır ağır ilerleyerek Efes halkına şöyle hitap etmişti) derken, Halikarnas Balıkçı'sının başı mağrur bir Romalı gibi dimdikti. Bakışları mermer sütunlar üzerinden aşarak, tâ ufukta pırıldayan denize kadar kayıyordu.

1000 senelik tarihî hâtıraların uçuştuğu Efes harabeleri üzerinde sessiz sadasız bu yaman hatibi dinliyoruz.

Ondaki geniş malûmat, ifade ve espri kudreti bütün delegeleri şaşırtmıştı. Karayollarını tetkik için buralara kadar gelen yabancılar, şimdi asıl mevzularını unutarak, tarihin ve mitolojinin engin atmosferi içinde, Halikarnas Balıkçısı'na hayranlıkla bakıyorlardı.

Onun, her sütun önünde hikâye ettiği tarihî vak'alar, her taş yığını karşısında; göçerek giden medeniyetlerin havasını tazeleyen esprileri, Halikarnas Balıkçısı'nı en az üzerinde dolaştığı Efes harabeleri kadar enteresan yapmıştır. Herkes merak ediyordu: Kimdi bu şahıs?

İngiliz, Fransız ve İtalyanlar kendi dillerini bu kadar rahatlıkla konuşan ve her birini tarih ve nükte denizlerinde dolaştıran bu zatın, eski eserler önünde turist kollayan alelâde bir rehber olmadığını anlamışlardı. Bu sebepledir ki, verilen izahatı artan bir dikkat ve zevkle dinliyorlardı.

Nihayet merakına bir türlü galebe çalamayan yaşlı bir Fransız, küçük ve çekingen adımlarla ona yaklaştı. Ve en zarif jest ile fısıldadı:

"Affedersiniz, dedi. Acaba sorabilir miyim, siz ne iş yapıyorsunuz?"

Bu, herkesin sormak istediği bir sualdi. Gözler ve kulaklar Halikarnas Balıkçısı'nın ağzına dikilmişti.

O, bu merakın asıl sebebini anlamış gibi hafifçe tebessüm etti. Ve bir lâhza tereddütten sonra:

"Muharririm" dedi. Ve ilâve etti:

---

* Atıf Sakar'ın, 12 Ekim 1955 tarihinde Türksesi Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

“Yalnız muharrirleri iki kısma ayırabiliriz: Biri, kazanmak için yazan; diğeri, yaşamak için veyahut yazmak için yazandır. İşte ben bu ikinci gruba dahilim.”

Fransız delege, bir kaç saniye düşündü. Elini kaldırıp bir şey soracak gibi oldu. Fakat, neden sonra anlamış gibi bir hâl takınarak, tatminkâr adımlarla eski yerini aldı.

Bu sırada Norveçli küçük bir kız da dağların üstündeki büyük mâbedin harabelerini göstererek:

“Acaba, dedi. Eskiden bu koskocaman taşları da oraya nasıl çıkarırlardı?”

Bu sual herkesi güldürmüştü. Fakat Halikarnas Balıkçısının cevabı cidden hoştu:

“Belki Arşimed kanunu ile” dedi.

Efes’e şimdiye kadar belki on binlerce ziyaretçi gelip gitmiştir. Fakat, eminim ki, hiç biri, o gün Halikarnas Balıkçısı (Cevad Şakir)’i dinleyenler kadar tatmin olmamış, Efes’i tarihî hüviyetiyle tanıyıp anlayamamıştır.

“Kleopatra da Efes’de yaşamıştı. Gezip dolaştığı yerlerde, etrafına daima ihtiras, kan ve şehvet saçan bu dilber öz kız kardeşinin saçlarından çekilerek kanlar içinde süründüğünü zevk ve intikam râşeleri geçirerek burada seyretmişti. Ve şimdi üzerine bastığınız Arkadiyen caddesi de bu haileye şahid olmuştu.

Denize kadar giden bu cadde, mermer ve 12 kilometre kadardır. Büyük İskender devrinde bu yolun iki tarafını 9 ar bin heykel süslüyordu. İşte bu anda Halikarnas Balıkçısı’nın neşesini kaçıran bir hâdise oldu:

Bir İngiliz delegesi bu heykellerden bazılarını görmek istiyordu.

O âna kadar gülen, eğlenen anlatan ve öğreten Halikarnas Balıkçısı’nın sesi birden kısıldı, gözleri buğulandı. Ve:

“Haklısınız, dedi. Onları burada görmek istemeniz çok yerindedir. Çünkü bu heykellerin yeri, loş müze salonları değil, her zerresiyle tarih kokan bu yeşil vadi ve şu mavi gökle denizin kavuştuğu noktaya bakan sahadır. Fakat ne yazık ki, bu heykellerden çoğu bir daha görünmemek üzere kaybolup gitmiştir. Bir kısmını da Londra, Paris ve Berlin müzelerinde aramak belki daha doğrudur.”

Bu son cümleler, Halikarnas Balıkçısı’nın ağzından o kadar ezgin ve ölü bir şekilde dökülmüştü ki, o anda duyduğu ızdırap ve ümitsizliği insanın kendi içinde de hissetmemesi imkânsızdı. Cehalet ve idrâksizliğin tesiriyle kaybolan milyarlar değerindeki kıymetlerin bir daha geri dönmeyeceğini o, bütün fecaatiyle hissediyor ve bu ümitsizliğin ağırlığıyla başı önüne düşüyordu.

İşte, Halikarnas Balıkçısı ile birlikte yaşadığımız o bir kaç saniyedir ki, beni onun hakkında bu satırları yazmaya sevketti.

Halbuki, İzmir'e Karayolları Umum Müdürü'nün dâvetlisi olarak gitmiştim. Filhakika, yollar fevkalâde organizasyon mükemmeldi. Amma şu anda, yine bütün vüzuhile hissediyorum, benim için kara yollarından da, Efes'ten de daha mühim olanı Halikarnas Balıkçısı idi.

Karayolları er-geç memleketi bir baştan bir başa kaplayacaktır. Efes de, tarih var oldukça yaşayacaktır. Fakat, Halikarnas Balıkçısı; bu aziz meslektaş! İşte onun gibi kıymetleri yetiştirmek pek kolay olmuyor. Allah uzun ömürler versin. Fakat, bir yabancı delegenin objektifine poz verirken söylediği bir cümle beynimi yaktı:

"Çek bakalım, Efes'ten daha ziyade harap olmuş bir çehre, neye yarar ki?"

Halikarnas Balıkçısı'nda Doğa*

Selim İleri (Yazar)

Öykücülüğümüzde benzerine kolay kolay rastlayamadığımız yazarlardan Halikarnas Balıkçısı. Bu, yapıtını kendi içinde, kendi anlayışıyla enine boyuna bütünlemesinden doğuyor. Yazarın yaşatmak, okura aktarmak istediği öyküsel içerik, öykünün yazılışından önce duyumsanıyor, gerçek yaşamla özdeşleştiriliyor; böylelikle dirimselliğini sağlıyor. Denizin ortasındaki yazar da diyebiliriz onun için.

Gerçekten bir tek deniz ve denizin doğası önemlidir Halikarnas Balıkçısı için. Tarihsel romanlarında da roman kişileri denizden kopartılmamıştır. Uluç Reis, göz kamaştırıcı bir deniz savaşıyla başlar... İncelemelerinde, anı romanında denizin yeri büyüktür. Yaşamın biçimlendirilişine sınır tanınmıştır da, denize hiç bir engel çıkmamıştır... Öykülerine gelince, deniz her şeydir bu ürünlerde.

Yaşam, kişiler, serüvenler, olaylar, doğanın bereketi sonunda denize ulaşırlar. Sözgelimi "Eğenin Dibi" öyküsü, mandalina ve portakal ağaçlarının geceleyin, ay ışığındaki parlayışlarıyla başlar. Kısa, imgelerle anlam kazanan bir betimlemeden sonra şöyle der Halikarnas Balıkçısı: "Çiçekler gerçekten karlar gibi yerlere yağıyordu. Yeryüzünü ışıklarla örtüyorlardı. Rüzgârın her esintisi çiçeklerin kokularını millerce uzaktaki açık denizlere götürüyordu." Turunçgillerin bile açık denizlere ulaşması gerekir.

Yazarın öyküsel içeriği önce duyumsadığını, yazarken bu duyumsayışı dirilttiğini söyledim. Deniz diriltmenin gerçekleyicisidir bir bakıma. Ancak Halikarnas Balıkçısı denizi ve doğasını insandan soyutlamamıştır. Yaşamı belirleyen ekonomik koşullar, insana kimliğini sağlayan toplumsal düzen bütün öykülerinde inceden inceye vurgulanır. Deniz emekçilerinin kimliklerinde erdemi, namusu, ahlâkı anıştıran özellikler buluruz; öte yandan para babası işadamları, sömürücüler, alın teri hırsızları denizin alay ettiği, yüzlerine tükürdüğü, horladığı yaratıklardır hep. "Gülen Ada"da "İzmir'in büyük Kaliferni şirketinin ünlü eksperi Murat Kocadağ"ın "suratına", "motor adayı kıyılarken adanın ağzı kalabalık mağaraları köpür köpür köpürerek" tükürür. "Adalar kara sevdalısı" Deli Davut'a gülümser ada, sevişir onunla. Doğanın seçtiği insanlar, toplumsal sınıflar vardır sanki. Yaşamın gerçekliklerini aşan bu boyutları, yazar duyumsayarak, kurarak geliştirir; doğadaki olgularla özdeşleştirerek

---

* Selim İleri'nin, Ocak 1976 tarihinde Türk Dili Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

yazınsal gerçekliklere bağlar. Halikarnas Balıkçısı'nın benzersizliği de burada odaklanıyor bence.

Denizle, denizin doğasıyle insanın ilişkisini üç evrede toplar yazar. Öykülerinden örnekler vererek bu yargımı kanıtlamaya çalışayım.

"Kancay" bir Çingenedir. Anası Kancay'ı dağ başında doğurur. Birden aydınlanır, geceye karşın ışığa boğulur dağlar. "Kadın aya 'Galiba çoğalıyorum!' diye" bağırır. Ağaç kütüklerinden, topraktan yardım görür. Kancay özgürlüğün simgesidir. Toplumsal yaşamadaki özgürlük kavramını bilmez Çingene, insanların özgürlükten anladıklarından da habersizdir. Ama "Kancay'm gönlü hürriyetin tâ kendisi"dir.

Dolayısıyla dik başlıdır Kancay, onurludur, kendini ezdirmemeyi doğadan, kardeşi dağlardan taşlardan öğrenmiştir. Savaş vurgunculârının şenliklerinde, düğün-derneklerinde göbek atar bir süre. Parayı tanımıştır ilk kez. Parayla mutluluğu gölgelenir. Hafize Hanım'ın "hak tuuh" diye tükürükleyerek alnına yapıştırdığı on lirayı onuruna yediremez. Kocakarıyı tokatlar. O kasabadan bir daha kimse göremez Kancay'ı. Birden Halikarnas Balıkçısı'nın Kancay'ı destanlaştırmasına tanık oluruz. İzmir'de, Aydın'da, Menderes köprüsünde, Bafa gölü kıyılarında, Milâs'ta, Bodrum'da, bütün Akdeniz'de inanılmaz doğa güzellikleri arasında Kancay'ın geçip gittiğini görür insanlar. Ya da gördüklerini sanırlar. Bunlar köylüler, çobanlar, tütün işleyen kadınlardır. Söylenti rüzgârla, mevsimlerle, tanyeriyle yankılanır durur.

Toplumsal yaşamanın çelişkilerinden, çıkarcı geleneklerinden sıyrılmış, denizin, kıyıların, denize bakan dağların ve ovaların doğasına geri dönmüştür Kancay. Ölümü bile doğaya dönüşmesinden, doğanın kendisi olmaktan başka bir şey değildir.

"Denizkızı Adası"nda kişiyi belirleyen doğanın varlığı, tarihle yoğrulmuşluğudur. "Knidos Afroditi" için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Deniz doğal özellikleri ölçüsünde mitolojik uzantılarıyla öyküye etkir, öykü kişisinin yaşamı algılayışını çizer. Bu durum, Halikarnas Balıkçısının pek çok öyküsünde karşımıza çıkar. Deniz emekçileri, balıkçılar, kıyı köylerinin insanları konuşurlarken Yunan mitologyasının Tanrı ve Tanrıçalarından yakınlarıymışçasına söz ederler. Ege'nin adı değişir, Arşipel olur. Afrodite, Knidos'ta yaşamaktadır. Bodrum sokaklarında gün ışığı yüzyıllar öncesine sürükler insanı. Uluç Reis, Osmanlı tarihinin sayfalarında kalmış biri değildir, Ege-Akdeniz kıyılarında yaşayan herhangi bir deniz adamıdır. "Haydut" öyküsündeki insanlara güvencini yitirmeyen Kerimoğlu Hasan'la Uluç Reis arasında bağlantılar kurabiliriz...

Böylelikle Halikarnas Balıkçısı denizine ve insanlarına görkemli bir uygarlığı yaşatır. Bu, biraz da anlattığı kıyıların o uygarlıktan izler taşımasıyla ilintilidir.

Halikarnas Balıkçısı tapınak kalıntılarındaki insanı, kadırgaların denizini çağa, güne yerleştirirken mitologyayla tarihi yaşayan bir öğe biçiminde duyumsar.

Ama kavramaya çalıştığımız bu zenginlikte, berekette doğayı kirleten kimselere rastlarız. Yaşamın gerçekliğini, toplumsal yaşamanın belirlediklerini bu soy öykülerinde değiştirmez artık yazar. "Gündüzünü Kaybeden Kuş"ta "kanatlanmış bir köpük parçası -ne bileyim- bir ıssızlık parçası," diye tanımlanan Miho, bir tür martı Hacı Süleyman'ın kurşunlarıyla kör olur. "Dönmeyen", Mehmet'i kirletmek isteyenlerin kıyıcılığıyla çağrışımların karabasanına uğramış anasının öyküsüdür. "Açıklıklar Yolcusu"nun lâğım temizleyicisi Hasan Usta, kendini bildi bileli bir tirandil yapmaya uğraşır; otuz yıldır bitmemiştir tirandil para yokluğundan. Göçüp gidecektir Hasan Usta ...

Halikarnas Balıkçısı için ilk evre, öbür ikisine oranla daha önemli, daha geçerlidir. Önemlilik, yazarın savunduğu kişisel dünya görüşüyle bu evrenin bağlaşmasından doğar. Gerçekten de Halikarnas Balıkçısı'nın öykülerinde kişisel bir dünya görüşü ağır basar. Denizde çalışan, ekmeğini denizden çıkaran insanların karşısında alın teri dökmeksizin bolluğa, varlığa kavuşmuş adamlar vardır. Ama bu adamlar hep bireydir, birey olarak kalmışlardır. Sınıfsal konumlarına oturtmaz onları Halikarnas Balıkçısı. Deniz ve doğası, simgelerle, anıştırmalarla toplumsal düzeni yansıtır; o kadar ... Geçerlilik, doğadan kopmamış bir yaşamın insanı mutluluğa götüreceği inancıyla pekişir. Sözgelimi Kancay'ı onurlu kılan, destanlaştıran, deniz köylerinden kıyı kentlerine adını yankılandıran dağ başlarına dönebilmesinde aydınlanır. Haydut Kerimoğlu Hasan'dır saygın olan, onu pusuya düşüren Ahmet Ağa ailesi değil.

Doğayı büyümseyen, yaşamın mutluluk gizini doğada bulan başka yazarlar da var. Örnekse D.H. Lawrence. Lawrence için doğa çoğalmanın, sonsuzluğun ifadesi. İnsanın ilkel yaşamaya dönmesini bile öneriyor Lawrence. Çalışan insanı, toplumsal düzenden soyutlayarak, doğanın ortasına bırakıyor, doğadaki bereketin her şeyi düzelteceğini savunuyor. Görkeme olan tutkusuyle akıl dışı özlemlere sapıyor. . . Halikarnas Balıkçısı böyle bir anlayıştan yana değil; tersine, doğada ikiye ayırıyor insanları, denizi sevebilenlerle sevemeyenler iki öbek oluşturuyor öykülerinde. Halikarnas Balıkçısından, öykülerinden söz edilirken hep Joseph Conrad'ın adı anılır. Conrad'a da benzetemeyiz Halikarnas Balıkçısı'm, Conrad politik olgular karşısında seçimini belirlemiş. Politikaya bulaşmamak gerektiğini ileri sürüyor, dahası politik savaşı (mücadeleyi) çılgınlıkla açıklıyor. Halikarnas Balıkçısı bu tür konularda oldukça renksiz bir yazar. Kesin görüşler önermiyor. Kişisel dünya görüşü derken de bunu açıklamak istemiştim… Conrad'la Halikarnas Balıkçısı'nın yazıya dökmede, anlatmada birleştiklerini ileri sürebiliriz ancak. Kişiden kişiye geçen, olayı unutup betimde coşan, ayrıntıyı bütünden koparan ve yapıtın başlıca özelliği sayan bir anlatma çabası.

İkinci evrede deniz uygarlığını insanla özdeşleştirdiğini görüyoruz yazarın. Kıyıların1 tarihini, mitologyasını kulaktan kulağa dinleyen balıkçılar, gemiciler yarı gerçek, yarı masal bir şeyler anlatırlar boyuna. Ama anlattıkları donmuş bir tarihsel süreçte kalmaz, şaşırtıcı patlamalarla günümüze, güncele ulaşır. Knidos Afrodite'sini betimleyen adam, giderek tarihsel boyutlardan kurtulur, Yunan mitologyasından ya da Halikarnas Balıkçısının ileri sürdüğü Anadolu mitologyasından kendini soyutlar, Tanrıça'yı gündelik yaşama bağlar. Afrodite Doğulu bir Tanrıça'yken anlatıcıyı doğurur, ona süt emzirir, sevgiyi öğretir. Bununla da yetinmez Afrodite, saltık güzelliğin kendisi olduğunu açıklar. Bir ayırımı vurgular: "Ben güzelliğin Afrodit'iyim... Parayla satılan cinsî cazibenin Afrodit'i değil. " Anlatıcı, Afrodite'de ve yıkık kentte bütün bir yaşamı bulur yeniden.

Genellikle umuttan yana bir öykücü Halikarnas Balıkçısı. Denizin ve doğasının onmaz yaraları bile iyileştireceğine inanıyor. Bu duygulanımı belirlemeye çalıştığım üçüncü evrede zedeleniyor, bozuşuyor bir tek. "Gündüzünü Kaybeden Kuş"ta umuttan iz yok. Miho'nun yazgısını biçen Hacı Süleyman'ı acımasızlığıyla baş başa bırakıyor Halikarnas Balıkçısı. Ne Miho'ya, ne Hacı Süleyman'a yaşamın gerçekliği dışında nitelik ekliyor. Issız denizler Miho'ya yardım edemiyor.

Halikarnas Balıkçısı'nın öykücülüğünü konusal açıdan özetleyelim şimdi:

a) Yazar, yaşamı kendi gerçekliği çerçevesinde algılamıyor. Hatta bir bütün olarak görmüyor yaşamı. Deniz, denizle ilgili tarih ve coğrafya çok zaman yaşam yerine konuluyor. Dış gerçeklerden çok, denizin çağrışımları öyküsel içeriği oluşturuyor. Ele alınan konular bu çağrışımlardan kaynaklanıyor.

b) Doğaya beslenen sevgi, deniz karşısında büyülenemeyen insanların kimlikleri dolayısıyla akılcı, sağduyulu bir nitelik kazanıyor. Bu soy insanları yaşamdaki konumlarıyla gözlemiyor Halikarnas Balıkçısı. Ama doğayla ilişkilerindeki tutarsızlığı, çarpıklığı yansıtıyor; giderek yaşama biçimlerindeki çarpıklığı imliyor. Öte yandan deniz emekçileri, doğanın güzelliğini yaşadıklarından eli açık, yürekli, bayağılıktan uzak kimlikler olarak nitelendiriliyor. Dolaylı yollardan yaşama, yaşamın ekonomik düzenle belirlediklerine geri dönülüyor.

c) Halikarnas Balıkçısı'nın öyküleri, bir bakıma, değişmez bir konuyu dallandırıp budaklandırır. Bu konu Ege-Akdeniz'dir. Denizin konuya dönüşmesi gibi tansıksı bir edebiyat olayıdır Halikarnas Balıkçısı'nın öyküleri. Kişiler, kişilerin serüvenleri yan öğelerdir öyküde. Akdeniz'se soluyan, canlı bir varlıktır. Karada geçen, toprağı anlatan ürünlerde bile denizle ilgili ayrıntılara, benzetmelere rastlarız.

Deniz ve doğası insanı eğitir, inceliklerle donatır Halikarnas Balıkçısında.

“Parmak Damgası” öyküsünü anımsayalım. Okuma yazma bilmeyen Balıkçı Mahmut, deniz kıyısındaki köy öğretmeni Seniha’ya tutkundur. Doğadaki incelikten, uyumdan uzak birtakım adamlar, köyün zenginleri kahvede oturmuş Seniha’yı çekiştirmektedirler. Seniha, Yedibenli Huriye’nin kızını da okula almıştır. Oysa Mahmut, “elinde beş okkalık koca bir sinagrit tutarak” öğretmene gelir. Yoksul, ezgin çocukları eğittiği içindir bu armağan Seniha’ya. Mahmut’un karasevdasıyla herkes alay eder. Başkalarının düşüncelerini hiçe sayacaktır Seniha. Nikâh masasında parmağım basan Mahmut’la özdeşlik kuracak; kendine dolmakalem uzatan memura aldırış etmeyerek, o da parmak basacaktır. “Sen o kıza varma, cahilin birisisin, bir gün kara cahilliğini yüzüne çarpar,” diyenler hep yanılmışlardır.

“Parmak Damgası” yazarın en güzel öykülerinden bence. Seniha’yı yücelten, ülküleştiren doğrudan doğruya deniz uygarlığıdır. Tarihten, mitologyadan geçen, süzülen bir inceliktir bu. Şunu söyleyebiliriz: Halikarnas Balıkçısı’nın Afrodite’den, Arşipel’den söz edip duran süngercileri, balıkçıları sanıldığınca yapay, kurgusal kimlikler değillerdir. Balıkçı Mahmut’u Yedibenli Huriye’nin kızı için coşturan duygu, kıyılarda egemenliğini sürdürmüş bir uygarlıkla bağlantılı. Seniha’yı parmak basmaya zorlayan duygu da... Çağların insana etkimesi diyebiliriz bu inceliklere. Kendini Turgut Reis sanan küçük Hasan’nın öyküsünü anayım. Çocuklar bile Akdeniz kıyılarında tarihle yoğrulmuşlar ölü bir tarihten uzaktalar.

Edebiyatımızda mitologyadan kaynaklanan, kimi yapıtlarında mitologyadan esinlenen başka yazarlar da var. Çok güzel, çok başarılı şiirler, öyküler anımsayabiliriz. Yalnız bu örneklerin hiç biri Halikarnas Balıkçısı’ ndaki mitologyayla oranlanamaz. Kökenleri değiştirilmiş, başkalaştırılmış bir mitologyadır. Halikarnas Balıkçısındaki. Yazarın sürekli duyumsadığı deniz uygarlığına indirgenmiştir. Oradan da yaşama .

Denizde, fırtınada, Miho kuşunda, adalarda, ilk ay biçimi kıyılarda, tüm Akdeniz’de bunu kavrayamayan insanlar hep kaba saba, odun gibi yaratıklardır. “Gülen Ada”da Kocadağ, dalgaların, deniz mağalaralarının kovduğu biridir yalnızca. Kocadağ’ın kendisi bu gerçeği kavrayamaz. Adanın türküsünden yoksun kalınca şöyle der: “Ne zoruma! Bu zırıltıyı neye dinleyeyim? Gider de oteldeki fonoğrafımı çalarım.” Adanın umurunda değildir fonograf, otel, yerlere yapışıp “temenna eden” uşak ruhlu “iki kâtip”. Geceyle, Kocadağ’ın uzaklaşmasıyla esenliğine, gülümseyişine kavuşur, Deli Davut’u ödüllendirir.

Halikarnas Balıkçısı’nın yaşayan bir mitologya kurduğunu, duyumsattırdığını ileri sürebiliriz.

Bir de öykülerdeki dil sorunu var. Yazarın dili hayli karmaşık ve kimilerine göre bozuktur. Türkçeyi kötü kullanmaktadır Halikarnas Balıkçısı… Bu yargılara

katılmak da olası, katılmamak da. Hem aynı savrukluk, yazarın incelemelerinde, soluklu boyutlara erişmiş romanlarında da karşımıza çıkar. Gerçekten savruk bir anlatıcıdır Halikarnas Balıkçısı. Dili özensizdir. Kullanılmayan Arapça sözcüklere son ürünlerinde bile yer vermiştir. Birçok cümlesinde zaman değişikliklerine, özne atlamalarına rastlarız.

Dilin önemini kimse yadsıyamaz. Şaşılacak bir durum: Öykücülüğümüzün belli başlı adları, hep bozuk diyebileceğimiz bir Türkçeyle yazmışlar. Halikarnas Balıkçısı da onlardan biri. Dilin önemini yadsımış mı bu yazarlar? Sanmıyorum. Salt Halikarnas Balıkçısı örneğiyle sanımı doğrulayabilirim. Halikarnas Balıkçısı dili oluruna bırakmış yazarlardan değil. Düzgün yazma alışkanlığını edinememiş belki, ama kendince bir anlatma ustalığı edinmiş. Doğadaki dili aramış. Türkçeye denizi onun ölçüsünde başarılı aktarabilmiş pek az ad sayabiliriz. Denizi betimlerken dili coşkunlukla kaynaştırmış. Doğadaki sesleri sözcüğe çevirmiş.

Kısacası, Halikarnas Balıkçısı öykülerinde doğanın tansığını yansıtmış. Bu tansığın gerçekliğine inanmamak elde değil.

Halikarnas Balıkçısı'na gönül borcum*

Arif Vidinli (Mühendis)

"Klasik uygarlığı Anadolu'da kuranlar, bugün Anadolu'da yaşayan halkın uzak atalardır." der Halikarnas Balıkçısı ve şöyle özetler: "İmparator Augustus zamanında, Anadolu'da yapılan ilk nüfus sayımında Anadolu nüfusunun yirmi bir milyon olduğu anlaşılmıştı. Doğudan gelen Türk ecdadı, olsa olsa bir iki milyondur. Demek ki, gelen Türkler orada bulundukları nüfusa karışmışlardır."

Ama biz, vaktiyle Anadolu'da yaşamış olan atalarımızın yarattığı o kültürü yadırgar ve yabansarız. Dudaktan olarak Batılaşmadan söz ederiz. Ne var ki, Anadolu'daki eski kültürün adı geçtikçe, "Adam sende! Yunan kültürü! Diye omuz silker konuyu baştan savarız.

Bunun nedeni, batının, kendisini sütbesüt klasik aslından, bizi de barbar aslından Asyatik sayması, bizim de batının bu kanısına içten içe katılmamızdır. Evet, bu noktayı ağzımızla ikrar etmiyor, ama kalbimizle tasdik ediyoruz. Zaten, böyle olmasa, batıyı taklit etmemize gerek kalmazdı.

Biz bu diyarın gerçek varisleriyiz, dedik. Ama bu mirasımızı, şimdiye kadar dört bucağa pek mirasyedicesine saçtık. "Ne olacak? Gâvur putu! Yabancı şeyler" dedik. O mirasın elle tutulur sanat kalıntıları, babalarının mallarıymış gibi, şimdi batının çeşitli müzelerindedir.

O eski mimarlık ve heykeltıraşlık anıtlarından çok daha önemli olarak, onlardan kalma bir de kültür zenginliği vardır. Onu da, bizim başımıza kondurmadan, "Adam sen de! Vazgeç Asklepeos, aftospiyos, kıtıpiyos Yunan kültürü" diye, batılıların başlarına savurmuş bulunuyoruz. Şimdi biz, şapka diye, onların külahlarını taklide çalışıyoruz.

Batıda küçük çocuklara, Yunan efsaneleri diye, Anadolu efsanelerini okutup anlatırlar. İşte bunlar, bizim elde etmek istediğimiz batılı kültürün kökünü ve temelini oluşturur. Daha sonra, gençlik çağındaki çocuklar, klasiklerle beslenip büyütülür. Böylece batı, tamamıyla yabancısı bulunduğu, bir kültürün varisleri yerine getirilir. Bir yandan da, hemen her fırsatta, Greklerle aynı kökten oldukları ilan edilir. Bu suretle de, Greklerle kendilerinin arasında bir kan bağı, kısacası bir soysopluk ve hısımlık kurulmuş bulunur."

---

* Arif Vidinli'nin, Aralık 2013 tarihinde Bütün Dünya Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

1950'lerde Lisede antik çağlar tarihini okurken Beyazıt kütüphanesine gider, orada Herodot Tarihi'nin sayfalarını karıştırır, sonra gidip öğrendiklerimi sınıfta anlatırdım. Buna aktif eğitim derlerdi o zaman. Öğrenci, öğretmenin yönlendirmesi ile ilgili duyduğu bir konuda hazırlanır, sınıfta anlatırdı. Lise tarih kitaplarımızda yer yer, tiyatroların, tapınakların, su kemerlerinin resimlerini görür, kimisinin Romalılar'dan, kimisinin de Yunanlar'dan kaldığını öğrenir, kendi ülkemizde kendimizi sanki yabancı gibi hissederdim. Osmanlı'dan Selçuklu'lardan ve Türk Beylikleri'nden kalan camiler, köprüler, medreseler ile bir derece avunur, Süleymaniye'nin kubbesinin Ayasofya'dan daha büyük olması ile gurur duyardım.

Yurt dışındaki mühendislik eğitimim Almanya'da geçti. 1950'lerde, 60'larda Almanya'nın kültür hayatında klasik Yunan hayranlığı son derece etkin ve mutlak idi. O sıralarda geçmiş faşist düzenin getirdiği yıkımdan yeni yeni toparlanmaya çalışan Alman aydınları, çağdaş uygar toplumda yeniden yer almak, saygınlıklarını yeniden kazanabilmek için, ırkçılığın izlerini silmek çabası içinde idiler.

Tutunacakları en sağlam dalın antik Yunan ve Roma kültürüne olan bağlarını yeniden hatırlamak olduğunu düşünüyorlardı. Almanlar gençliği kültüre, demokrasiye yöneltmede en etkin araçlardan birinin de tiyatro olduğunu çok iyi bilirler.

Bir kültür merkezi olan Darmstadt'ta öğrenciler için ucuz abone biletleri vardı. Düzenli olarak gösterilen tüm tiyatro eserlerini izlemek olanağımız olurdu. Çoğunlukla Yunan klasikleri veya uyarlamaları sahneye konulurdu. Tüm bu eserleri gıpta, kıskançlık ve hayranlıkla karışık hislerle izlerdim.

Türkiye'de aldığım lise eğitimi Yunan ve Roma uygarlığının bizim dışımızda bir kültürün ürünü olduğunu öğretmişti bana. Köklerini bu uygarlıklara bağlamaya çalışan Almanlar ise Yunan ve Roma kültürlerine sahip çıkar, biz Türkleri Asya'dan gelen göçebeler olarak gördüklerini söylerler, ya da, kibarca, ima ederlerdi. Onların kültür fanatikliği ortamın tuzu biberi idi.

Bu tecrübeler, bu eziklikle dolu dolu Türkiye'ye döndüm, askere gittim. Balıkesir'de, yedek subay okulundan, hafta sonları Ayvalık'a kaçar, Cunda Adası'nın mahzenlerinde, testilerde saklanan şaraplardan tadardım.

Arada bir Kazdağı'na baktığımda Homer'i hatırlar, İliad'ı oranın antik İda'nın eteklerinde yazdığını düşünürdüm. Ancak Homer'i yabancı bilirdim. Ta ki bir gün Halikarnas Balıkçısı'nın kitaplarından biri elime geçene kadar. Onu bir solukta okudum. Sonraki günlerde de, o günlere kadar basılmış, diğer kitaplarını buldum, okudum.

Cevat Şakir ' Anadolu'nun Sesi' diyor, anlatıyor, anlatıyordu. Hayran olduğum,

kıskandığım Yunan kültürünün İyonya, Karya üzerinden Atina'ya, İtalya'ya, tüm Akdeniz'e yansıdığını, ulaştığını gösteriyor, anlatıyordu. Anadolu'nun dört bir köşesindeki tiyatroları, tapınakları, kiliseleri yapan insanlar gibi, bizim öz atalarımız olduğunu yazıyordu.

Beni Anadolu kültürüne yabancılaştıran, bu kültürden uzak tutan tüm zincirler kırılıverdi o süreçte. Senelerce kültür mirasımı sınırlayan, daraltan ufuklar uçsuz bucaksız enginlere genişledi, tüm Anadolu kültürünü kapsadı. Kimliğim tüm Anadolu kimliği ile özdeşti. Birden inanılmaz derecede zenginleşmiş, tüm gıpta ettiğim, hayran olduğum uygarlıklar, kültür değerleri benim öz uygarlığım, öz kültürüm olmuştu.

Anadolu'nun gelmiş geçmiş tüm uygarlıklarının ışığı sarıvermişti beni. Halikarnas Balıkçısı'nın Bodrum'da geçirdiği ilk gecenin sabahında, kapısını açtığında içeri dolan Anadolu güneşi gibi…

Anadolu'ya kimliğini kazandıran Halikarnas Balıkçısı*

Konur Ertop (Edebiyat eleştirmeni)

Halikarnas Balıkçısı" diye bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı devlet adamı, tarihçi, ressam, seramikçi, tiyatrocu pek çok ünlüyü yetiştiren geniş bir ailenin çocuğu. Robert Kolej'i pekiyi dereceyle bitirdikten sonra Oxford Üniversitesinde Yeni Çağlar Tarihi okudu. İngilizce'den başka Rumca da öğrendiği için eski Yunanca yapıtları okuyordu. Homeros'u, Herodot'u elinden düşünmezdi.

Fransızca, İspanyolca öğrenmişti. Farsça şiirleri okuyup anlıyordu. İngiltere'deki öğreniminden sonra Roma'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenim görmüş, bu sırada bir İtalyan modelle evlenmişti. Bu ilişki Latince'sini ve İtalyanca'sını geliştirmesini sağladı. Dante'nin özgün dilinde okuyabildiği "Tanrısal Komedya"sının pek çok dizesi belleğindeydi. İyi öğrenim gördüğü, geniş bilgi kazandığı halde eğitimin kuralcı, kısıtlayıcı yanından hiç hoşlanmamıştı. Anılarında eğitimle ilgili görüşlerini şöyle anlatacaktır:

"Ben denizci olmak istiyordum. Denizci olmama engel oldukları için, en kolay yolu seçtim; yani modern tarihi! Üç yıl modern tarih öğrendik. Üç yıl da öğrendiklerimizi unutmak için kaybettik. Hepsi yukarı aşağı altı yıllık kaybolmuş bir zamandı. (...) Kolej hayatı teessürden başka bir şey vermedi. O teessür ki, sonradan mesela yayımlanan bir hikayem dolayısıyla hapishaneye girdiğim zaman bile rüyamda, kolejde olduğumu görürdüm de, uyanınca hapishanede olduğumu kavrar, neşelenirdim yahu! Demek ki o çocukluktan kalma kâbus. Mesela hapishanede olunca hiç olmazsa daha serbesttim; yani hiç olmazsa istediğim gibi konuşabiliyordum, istediğim gibi şunu bunu yapabiliyordum filan."

İleride kimliği Bodrum'la bütünleşecek yazarımızı bu ilçeye sürükleyen olaylar, orada yaşadıkları, yörenin doğasına, yaşamına katkıları "Mavi Sürgün" adını verdiği anı kitabındadır. Edebiyat tarihçisi ve eğitimci Cevdet Kudret, Halikarnas Balıkçısının "Mavi Sürgün" adlı başyapıtını şöyle değerlendirmektedir:

"'Mavi Sürgün' yalnız bir anı kitabı değil, bir yurt ve insan sevgisi kitabıdır. Yurt sevgisi yalnızca kılıç ve kan hikâyeleriyle öğretilmez. Onun nasıl sevilmesi ve insanlarının nasıl yetiştirilmesi gerektiğini öğrenmek için, bu kitaptan

---

* Konur Ertop'un, Kasım 2003 tarihinde Bütün Dünya Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

milyonarca bastırılıp, okuryazar her gencin eline bir tane vermek iyi olur..."

Anılar içtenlikle yazılmışsa, gerçekleri gizlemiyorsa değer taşır. Halikarnas Balıkçısı'nın anılarında onun yetişme koşulları, kişilik çizgileri görülmektedir. Yaşamını derinden etkileyen olaylar anlatılmaktadır. Bunların başında Şakir Paşa Ailesi'nin gizi yer almaktadır: Şakir Paşa'nın ölümü, bir tartışma sırasında Cevat Şakir'in elindeki tabancadan fırlayan kurşunla olmuştur! Bu acı olay, anılarda şöyle açıklanmaktadır:

"Münakaşa pek karışık konular üzerineydi ve pek şiddetliydi. Babam çiftlikte, her zaman bir suikasttan korktuğu için, yanında sayısız tabancalar ve silahlar bulundururdu. Evvela zengin bir adam, sonra asker. Münakaşa öyle bir dereceye vardı ki benim üzerime ateş etti.

Ben rasgele oradaki tabancayı alarak -amma onun eli tabancaya giderken yüzünden okudum- ona doğru nişan almadan ateş ettim. İlkin onunki sonra -hemen sonra-, benimki. Aynı zamanda gibi bir şey. Bu, tartışma götürmez, yoksa ölen ben olurdum. Hayır o öldü! Ben de ölümden beter mahvoldum. O kurtuldu. Korkunç acıyı duydum. Ama vicdan azabı duymadım. Ondan daha korkunç bir şey oldu. Kendi kendime olan güveni kaybettim. Yani kendimi o gün bugün yalan sanıyorum."

Cevat Şakir cezaevinde yedi yıl kaldıktan sonra ciğerlerinden rahatsızlandığı için salıverildi. Ancak özgürlüğüne kavuştuktan sonra içine kapandı; geçimini basında kalemi ve fırçasıyla kazanıyordu. Bir yazı dizisinde, cezaevindeyken yazgılarını paylaştığı insanları anlatmaya başladı. Bu yazılardan birinin konusu, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki asker kaçaklarının cezaevinden idama gitmeleriydi...

Kaçak Kunduz Mehmet Seferberlikle Osmanlı ordusuna alınmış, Çanakkale'de art arda yaralanmış, barış ise bir türlü gelmemişti. Bir cepheden öbürüne götürülürken bindiği tren köyünün yanından geçtiği sırada yakınlarıyla birkaç gece geçirebilmek için aşağı atlamış, daha sonra birliğine kanlamayınca yakalanıp cezaevine konmuştu. Cevat Şakir onun arkadaşlarıyla birlikte nasıl idam edildiğini anlatıyordu:

"Elbiselerini, eşyalarını sattılar, paralarını fukaraya dağıttılar, sonra abdest alıp güle güle ölüme gittiler."

Bu yazı 1925 yılında, siyasal yönetime sert eleştiriler yönelten Zekeriya Sertel'in dergisinde çıkmıştı. Ancak o sırada Doğu'da isyan patlak vermişti. Ülkenin güvenliği için olağanüstü önlemler uygulanıyordu. Cevat Şakir'in anlattığı olayın Osmanlı yönetiminde geçmiş olmasına karşın asker kaçaklarına gösterilen acıma duygusu hoş karşılanmadı. Sivri yazıları nedeniyle cezalandırılmak istenen Zekeriya Sertel ile Cevat Şakir üçer yıl ceza aldılar. Biri Sinop'a öbürü

Bodrum'a gönderildi.

O sıralarda ulaşılması güç, küçük, yoksul bir kıyı kasabası olan Bodrum, Cevat Şakir'e yepyeni bir kimlik kazandırdı. Yazılarını, çevirilerini yörenin eski çağdaki adını kullanarak "Halikarnas Balıkçısı" diye imzalamaya başladı

Onun, cezası dolduktan sonra da o Bodrum'da yaşamayı sürdürmesi doğaya, sanata, kültüre önemli üç katkı sağlamıştır:

Balıkçı, sürgüne gönderildiği yere, buranın insanlarına küskün olmamıştır. Yurt edindiği topraktan burada yaşayanların en iyi biçimde yararlanmaları için canla başla çalışmıştır. Anı kitabının en renkli sayfaları, bu yoldaki çabalarını anlatır:

"Bu güzel iklimi daha güzelleştirmek, gelecek daha güzel kuşaklara yaraşır bir cennet yaratmak için kendimi paralamasına çabalıyordum. (...) Memlekette olmayıp da memleketin suyuna (Güney Anadolu sularının çoğu kireçlidir), havasına, ısısına uygun bitkilerin tohumlarını Paris ve Londra'ya ısmarlıyordum.

"(...) Bodrum ve bütün Güney Anadolu kıyısında narenciye (turunçgiller) yetiştirmesini bilmiyorlardı. Harıl harıl anlatıyordum. On sekiz cins kadar narenciye cinsi getirdim. Bunların hiçbiri memlekette yoktu. Antalya'dan, Adana'dan, yazılan mektuplara cevap veriyordum, dikilecek çeşitleri tayin ediyordum. Bodrum, narenciyenin tanınmış bir merkezi olmuştu."

Bodrum sürgününün gözleri yalnız doğaya, toprağa, bitki örtüsüne yönelmiş değildir. İnsanı, insan ilişkilerini, toplumsal sorunları görür. Tüm bunlar öykülerine, romanlarına konu olur. "Ege Kıyılarından", "Merhaba Akdeniz", "Gülen Ada" onun öykü kitaplarından birkaçıdır. Romanları arasında "Aganta Burina Burinata", "Ötelerin Çocuğu", "Deniz Gurbetçileri", gibi yapıtları yer alır. Anlattığı insanlar geçimlerini denizden sağlamaya çalışır. Denizin çekici güzelliği, insanı ötelere, bilinmeyene, yüceliğe sürüklemesi Balıkçı'nın kaleminden şiir dolu sayfalar üretir. Ancak Bodrumlu denizcilerin serüvenleri ölümcül fırtınalarla da doludur. Sünger avcılarını suyun derinliklerinde "vurgun" denilen tehlike bekler. Süngerciler emeklerinin karşılığını alamaz... Halikarnas Balıkçısı geçimini denizden, topraktan güçlükle sağlayan yüce gönüllü insanları, onların ekmek kavgalarını, duru sevgilerini anlatır.

Hümanizma (insancılık), Yunan Latin uygarlıklarının insana, doğaya verdiği değeri yeniden gün ışığına çıkararak Ortaçağ karanlığından kurtulma hareketidir. Rönesans (yeniden doğuş), insanlığın Yunan Latin yapıtlarından beslenmesiyle, o yapıtların kazandırdığı hümanizma anlayışıyla sağlanmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde aklın, bilimin desteğiyle gerçekleştirilen çağdaşlaşmanın önemli bir kültür temeli de hümanizmadır.

Halikarnas Balıkçısı, gönüllü sürgün olarak yaşadığı çevrede Anadolu'nun geçmişinde Türk hümanizmasının köklerini görmüştür. Çağdaş uygarlığı eski Yunan uygarlığına bağlayan görüşe karşılık Halikarnas Balıkçısı, Anadolu'da Eskiçağ'da farklı ırkların, kültürlerin kaynaştığını, böylece oluşan uygarlığın Anadolu'dan Yunanistan'a geçtiğini ileri sürer. İzmirli Homeros'u, Bodrumlu Herodot'u, Miletoslu (Sökeli) Thales'i, Efesli Heraklietos'u hep geçmişteki hemşerilerimiz olarak görür.

"Anadolu Tanrıları", "Anadolu Efsaneleri", "Merhaba Anadolu", "Anadolu'nun Sesi", "Hey Koca Yurt", "Arşipel" (Eski Deniz, Ege Denizi) gibi kitaplarında eski Anadolu uygarlıklarının izini sürer.

Bu zengin kaynağın Anadolu'da bugüne değin canlı kalmış inançlarla, gelenek göreneklerle, günlük yaşama sinmiş verilerle ilişkilerini bir bir ortaya çıkarır.

Türkler'i Batı uygarlığının dışında tutmak, Avrupa toprağından uzaklaştırmak isteyen anlayışa karşı, eski Anadolu uygarlıklarına sahip çıkmanın önemini coşkulu anlatımıyla vurgular:

"Bu meşe odunu Hıristiyan yobazlarına karşı bizim tek silahımız, Anadolu'dan kim geçmişse, hepsini gerçekten benimsemek, Türk olarak sert bir çember içinde kapalı kalmamaktır. Türk kahramanları, sultanları arasında dolap beygiri gibi dolaşa dolaşa sersem tavuğa dönüyoruz. O çember içinde dolaştıkça çember sertleşecek, onu kırmaya bakmalıyız."

Bodrum'un 1925'lerden 1960'lara dek gelen doğa, insan, yaşam özellikleri artık yalnızca Halikarnas Balıkçısının öykülerinde, romanlarındadır. İncelemeleri Anadolu'nun geçmişini tanıtmakta, o değerlere sahip çıkmamız gerektiğini göstermektedir.

Onun yapıtları doğal çevrenin, insanın ve tarihsel birikimin övgüsüdür.

Halikarnas Balıkçısı'nın yarattığı dünya*

Mehmet Doğan (Gazeteci – yazar)

17 Şubat gecesi, İzmir'de, Halikarnas Balıkçısı'nın 70. Sanat yılını kutladık alçakgönüllü bir törenle.

70 yıllık yazıcılık, çizicilik yaşamı… Ancak 100 kadarı beş hikaye kitabına girmiş, daha niceleri dergi ve gazete sayfalarında kalmış hikayeler; beş roman; yaşamının bir bölümünü anlattığı Mavi Sürgün; iki mitotoloji kitabı; "Klasik Yunan kültürüne" karşı Anadolu uygarlığı savunduğu iki dev eser: *Anadolu'nun Sesi* ve *Hey Koca Yurt*!; yine Anadolu ve Batı uygarlığı üstüne yazdığı iki İngilizce eser: *Asia Minor* ile *Civilization of Western Asia Minor*; küçük-büyük sayısız çeviriler; Fransızca, İngilizce dergilerde kalmış yazılar… ve bunların hepsinden öte, bugün orta yaşlımız ve gencimiz, hiçbirimize görülmeyen bir yaratma coşkusu ve çalışkanlık taçlandırmakta bu yaşamı.

Ama öte yandan, az kişide görülecek bu verimli yaşamın üzerini ilgisizliğin, suskunluğun, anlayışsızlığın kalın örtüsü örtmüş. Türk Edebiyatında Halikarnas Balıkçısı diye bir sanatçı ha varmış, ha yokmuş sanki. Bu anlayışsızlığın ve ilgisizliğin yazılı kanıtlarını vermeden önce şunu belirtelim: bugün batılılar Halikarnas Balıkçısı'nı bizim sanat çevremizden iyi tanıyorlar. Kendi sanatçıları olsaydı, yaşamı, eserlerinin yorumu, Anadolu uygarlığı için ilginç ve haklı savı üzerine ciltlerce kitap yazacakları, basılmamış, bir araya toplanmamış tek satırını, tek çizgisini, tek anısını bırakmayacakları, adını duyurmadıkları tek ülke komayacakları Halikarnas Balıkçısı'nı, Fransızca, İngilizce, İspanyolca dergileri onur yazarı diye almakta, bunu her sayıda bildirmekle, dünya şairler toplantısına Türkiye'den tek şair olarak onu çağırmakla gösteriyorlar insan değerlendirmedeki ölçülerini.

Oysa biz ne yapmışız, bir bakalım isterseniz:

"Bugün Türk edebiyat tarihinin en dikkatli ve güvenilir uzmanı" sayılan ve birçok yargısına bizimde içtenlikle katıldığımız Sayın Cevdet Kudret'in Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman adlı eserinde Halikarnas Balıkçısı'nın sanatı üzerine yazabildiği şeyler şunlar olur ancak:

(Hikâye ve romanlarındaki tipler genel çizgileri içinde tanıtıldıktan ve Balıkçı'nın bu iyi yürekli, mert insanların üzerine sevgiyle eğildiği belirtildikten

---

* Mehmet Doğan'ın, Nisan 1972 tarihinde Yeni Dergi Aylık Sanat Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

sonra)

"- Ne var ki, yazar, kendini herhangi bir 'sanat disiplini' altına alma gereği duymamış; aklına esen her şeyi (sözcükler, cümleler, benzetmeler, kişiler, olaylar), herhangi bir denetlemeden geçirmeden, romanlara doldurmuştur."

"-Hikâye ve roman edebiyatımızın gerçekçi bir yola kesin olarak girdiği bir çağda bu yolda eserler veren Halikarnas Balıkçısı'nı '*geç kalmış bir romantik*' sayabiliriz."

"-Denizin ve deniz çevresindeki doğa güzelliklerinin şaireliğine kaçmadan, edebiyat yapmadan, düz bir anlatımla verilebileceğini yazarın *düşünmemiş* dahi olduğu anlaşılıyor."

"-Hikâye ve romanlarının bu yolda mecazlar, süsler, şairane anlatım oyunlarıyla yüklü bulunuşunu, yazarın, *klasik* Yunan *kültürüne hayranlığı*, Homeros vb. gibi eski destan şairlerine tutkunluğu ile yorumlayabiliriz." (İtalikler benimdir. Mehmet Doğan)

Yazarın, sanatçılarımızı yanlış değerlendiriş nedenlerini ve bu konudaki görüşümüzü daha sonraki bölümlere bırakıp yalnızca şu ters yargıya dikkati çekelim şimdilik: Oxford'da kendisine dört yılda öğretilenleri unutmak için bir dört yıl daha harcadığını söylemekle Batılı tarihçilerin Anadolu ve Yunan uygarlıkları üzerine yorumlarının yanlışlığını belirten ilk yazarımız olan Halikarnas Balıkçısı'nın bütün yaşamı, klasik Yunan uygarlığına karşı Anadolu uygarlığını savunmakla geçmiştir. İzmirli Homeros'u kendi yurttaşı saymıştır hep. Sayın Cevdet Kudret'in, Halikarnas Balıkçısı'nı Yunan kültürü hayranı sayabilmesi için, Anadolu Tanrıları'nı, Anadolu Efsaneleri'ni ve içindeki yazıların çoğu çeşitli dergilerde daha önce çıkmış olan Anadolu'nun Sesi'ni okumamış olması gerekir, demeye dilimiz varmıyor ama verilen yargının yanlışlığı da ortada.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dergi ve gazetelerde kalmış yazılarını toplayan Edebiyat Üzerine Makaleler adlı kitapta Halikarnas Balıkçısı'na ayrılan yer yalnızca dört satır:

"Halikarnas Balıkçısı adıyla yazan Cevat Şakir'in sanatının özünü daha ziyade deniz sevgisinde ve yaşanan şeylere bağlılığında aranmaktadır. Filhakika, her şeyden evvel bütün bir mitoloji arasından görüldüğü Ege denizinin hayranıdır."

Yazar, Halikarnas Balıkçısı'nı bir yandan mitolojiye bağlı bir "deniz şairi" olarak görmekte, öte yandansa "İçtimai Realizm" başlığı altında M.Ş.E. Sait Faik ve Sabahattin Ali ile aynı bölümde incelenmektedir. Bu da Balıkçı'nın edebiyatımızın başta gelen incelemecilerinden olan Tanpınar tarafından bile nasıl yanlış anlaşıldığını ortaya koymaktadır.

Gerek Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü'nde gerekse Meydan-Larousse'un Halikarnas Balıkçısı maddesinde yazdığı kısa notlarda Balıkçı'yı en iyi tanıyan ve anlayan incelemeci saydığımız Sayın Behçet Necatigil'se Edebiyatımızın yapı taşlarından biri sayılması gereken Aganta Burina Burinata'yı hiç almaz. Belli bir hikâye ve roman niteliğini bile tutturamayacak nice eserden söz edilen kitapta Aganta'nın adı bile geçmez.

Rauf Mutluay'ın Türk Edebiyatı'nda ise Balıkçı'nın yeri şu kadardır:

"Halikarnas Balıkçısı 1946'da Aganta Burina Burinata'yı yazarak Ege kıyılarından bir kesit ve deniz hayatını verir."

Edebiyatımızda, anlatım tarzı, şiirli üslubu, tipleri, dile getirdiği çevre ve sorunlar ile kendini bütün öteki hikâye ve romancılarımızdan kalın çizgiyle ayırmasını bilmiş olan Halikarnas Balıkçısı üzerine susku ve ilgisizlik sürer gider böylece. Her yeni kitabından sonra dergilerde, gazetelerde bir iki yazı… Ondan sonra gene aynı suskunluk, aynı derin sessizlik. Aynı yargılar durup durur eski yerlerinde edebiyat kitaplarının.

Bugüne kadar, hikâyeleri, romanları üzerine dikkatli ve yüzeyden inceleme yapılmamış olması, Halikarnas Balıkçısı'na yapılan haksızlıkların en büyüğüdür. Onun sanatçılığını ve edebiyatımızdaki yerini aydınlığa çıkarmak, onu çoktan hak ettiği yere oturtmak, edebiyat tarihçilerimizi, incelemecilerimizi ve eleştirmenlerimizi bekleyen bir görevdir.

Sanat eserleri, yaratıcılarının kişiliklerinden ayrı düşünülemez. Sanat yaratılarının özgün olmaları da buradan gelir. Halikarnas Balıkçısı'nı bir sanatçı olarak değerlendirmede yapılan yanlışlıklar, belki de onu kişi olarak iyi tanımamış olmaktan, gereğince değerlendirememiş olmaktan gelmektedir. Yaşamı ve kişiliği konusunda bilinenler bir efsaneden, ağızdan ağıza değişe değişe gelen birtakım hikâyelerden öte gitmediği için eserlerini değerlendirmede bir temel olmamaktadır.

Önce bu kişilikten başlayalım öyleyse.

Halikarnas Balıkçısı diye bir insan kendi kendini yaratmış bir insandır.

Cevat Şakir Kabaağaçlı, bugün 85'ini aştığı halde, bundan 50 yıl önce Halikarnas Balıkçısı diye bir insan, bir yazar yoktu edebiyatımızda. 1924'de Bodrum'a sürgün olayı olmasaydı olacağı da yoktu. Başkalarının, sürgün süresini zor tamamlayıp hemen alıştığı koşullara, eski yaşamını tamamlamaya koşacağı bir durumda o birden uyanır ve içinde doğan yeni kişiliği tanır. Bu uyanışı ve yeni kişiliğin doğuşunu daha iyi anlayabilmek için, o kara günlerini nasıl maviye çevirdiğini içtenlikle anlattığı Mavi Sürgün 'den şu bölümü okuyalım:

(Bodrum'da ilk gece, aylığı 25 kuruşa kiraladığı evin avlusundan denize açılan kapı önündedir)

"Heyy! Açılan kapı, birdenbire gözlerime ve gönlüme açık denizleri, kıyı ve adaları verdi. Batı göğünde, günün ufka veda edişi turuncu ve kıpkızıl çizgiler çekmişti. Onların üstünde Bodrum Kalesi kapkara bir silüet kesinliğinde yükseliyordu. Kıyıda beyaz evler, pembeleşmiş, deniz mavisi de koyu menekşe olmuştu. Dalgalar eve doğru gelirken, tepeleriyle güneşin son ışığını kapıyorlar, uçlarından kırmızı kırmızı kıvılcımlar savurarak, kapının iki adım ötesini pembe köpükleriyle yalıyorlardı. Köpükle kapı arasında kum ve gümüş teller gibi parıldayan kuru yosunlar vardı."

"Çocukluktan beri ilk defa çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlayarak kapıya dizüstü düştüm. Şiddetle hayret ettim. İçimde hayranlık! Gönül açıklığı! Şükran!... Kıyamet kopuyor. Parmaklarımı yosunlara, kumlara daldırdım. Güzel dünyanın kumlarını, deniz çakıllarını, yosunlarını, sanki inci, pırlantaymışlar gibi yüzüme gözüme sürdüm, üstüme başıma avuç avuç akıttım o deniz, o adalar, güzellikte en aşırı hayalin cennet diye gözönüne getirebileceğinden bir kat daha güzeldi. Hele o berrak gök, uzaklarda ne uysaldı! Denizi, asma yapraklarının fısıltısını duyuyordum. Burada, ölmeyecek kadar kuru ekmek ve suyla yaşamak mutluluğunu özlüyordum."

"Dizüstü düşmek, bir çeşit fırlamak, havalanmaktır. Babıali yokuşunun boyunduruğuna vurulmuş olan Cevat, boş bir kalıp olarak yerde yığılı dururken, onun ortasından – içinde sanki bir milyar kuş, sevinçle cıvıldaşarak – Halikarnas Balıkçısı irkilip dikilmeye koyuluyordu. Yerde bir kalıp kalıyordu. Onun içinden başka bir insan kalkıyordu. Yıllarca, İsviçre'de yapılan Longines veya Omega marka sağlam saatlere ve gün doğumu ve batımıyla ölçülen zamana göre 'Üsküdar'dan binlerce yıl önce ayrılmıştı!.... Üsküdar çarşısından omuzları çöküк olarak geçen adamdan, o kadar uzaktı ki! Oydu, ama tepeden tırnağa yepyeni."

Cevat Şakir değil, Halikarnas Balıkçısı konuşmaya, yazmaya başlar bundan sonra. Yirmi beş yıl ayrılamayacağı Bodrum'da kişiliğinin o sağlam kumaşını dokumaya başlar. Bu kişilikte, bir yandan, sahte değer ve davranışlardan tiksinen; kendi küçük yararları için başkalarının önünde eğilmeyen; hiç kimseye değil kendi gücüne güvenen; her yönüyle yaratıcı; bu yurdun tarihine, coğrafyasına, yaşama koşularına, çağlar ve çağlar öncesi kültür hazinelerine, masalları, türküleri, öfkesi ve sevinciyle bu yurdun insanlarına bağlı, onlardan çok şey almış, onlarla yoğrulmuş bir sanatçı hamuru vardır; humour'uyla (mizahı ile) bir Nasreddin Hoca'dır; dayanıklılığı, çalışması, yürüyüşüyle bir Anadolu köylüsüdür; coşkusu, öfkesi, başeğmezliğiyle bir zeybek, bir Dadaloğlu, bir Köroğlu; denize, doğaya bağlılığıyla doğma büyüme bir deniz insanı, bir balıkçı; sevgisiyle, yumuşaklığı ve sabrıyla bir Ferhat'dır o.

Bodrum'da geceleri lamba ışığında bir oya gibi ince ince işlediği tezhibleri görünce inşa, yüzyıllarca öncenin Selçuk'lu bir çini ustasına gider aklı. Şiirini, engin tarih ve mitoloji bilgisini yurttaşları Homeros'dan, Herodotos'dan almış gibidir.

Öte yandan, yeni ve eski Yunanca'yı İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca'yı bu dillerde yazacak ve okuyacak kadar rahat bilmesinden; günümüze göre bile bir hayli ileri sayılabilecek eğitim ve yetişmesin dengelen engin kültürü sağlam bir yanı vardır. Fransız, İngiliz, İtalyan, İspanyol, Yunan edebiyatları ve sanat tarihleri, rahatça kulaç açtığı denizlerdir onun için. Vergilius'un, Dante'nin, Shakespeare'in, Homeros'un çağdaşıdır sanki. Onlarla birlikte yaşamış dostluk etmiş, birlikte yazmıştır, hala birlikte yaşıyordur.

Güzelliği, gerçek sanat kıpırtısını içten duyuşuyla, Beatris'in döktüğü iki damla gözyaşı onun için bugün bile hala sımsıcaktır, keder yüklüdür. Bir tepenin arkasında doğmakta olan güneşi, ayak parmaklarının ucunda yükselerek tepeden ilerisini görmeye çalışan bir insana benzeten Shakespeare bu benzetmeyi daha dün yapıştır sanki her defasında büyük bir coşkuyla anlatır bunu Balıkçı. İsa'dan 2000-2500 yıl önce yapılmış bir heykelin fotoğrafına bakarken, ilk yapıldığı günün coşkusuyla heyecanlanır. İyon yani Anadolu uygarlığının eski Yunan'a karşı haklı savaşını verirken bugün yaşayan bir insan değildir artık, o günlerde yaşıyordur. Eski çağlar tarihi ve mitoloji, her köşe bucağını, büyük küçük her insanı bilerek dolaştığı bir köy gibidir onun için. Sokrat'la dişe diş bir kavgaya tutuşur, Eflatun'la alay eder ince ince, Caudwell, Eflatun yeryüzünün ilk faşist filozofudur diyordu; Balıkçı, Eflatun yeryüzünde ilk kitap yaktıran filozoftur, diyor.

Kişiliğindeki, ayağını toprağa sağlam basan bu yerellikle, yüzyılları ve ülkeleri kucaklayan bu evrensellik birer yama gibi ayrı ayrı değil, iç içe, birbiri içinde erimiş durur.

Mavi Sürgünün başında anlattığı Saburluk (Sabırlık) bitkisi gibi o da kıraç toprakta, hayattan aldığın çok fazlasını hayata vererek, türlü yoksunluklar, kahırlar, karanlıklar içinde, yüzünden insancıl gülümsemesini yitirmeden besler, büyütür bu kişiliği.

Balıkçı, Bodrum diye bir yer yaratmış insandır.

Çoğunlukla doğdukları yerde anılır insanlar. Balıkçı ise yarattığı yerle, Bodrum'la anılır. Bugün birçok kişi Halikarnas Balıkçısı'nın doğduğu yeri bilmez de Bodrum deyince hemen onu anımsar.

Bodrum adını, Bodrum'un güzelliğini, Knidos'un, Gökova'nın, Salmakis'in (Bardakçı) ve daha nice yerin adını, Bodrum'un yoksul balıkçılarının denizle deniz ağalarıyla kavgasını, acıklı serüvenlerini ilk ondan duyar Türkiye.

Bodrum'dan çalınan, kaçırılan sanat eserlerinin geri gönderilmesi için İngiliz müzeleriyle tek başına savaşa girer Balıkçı.

Bakmasını, görmesini bilen, yalnızca görmekle kalmayıp değerlendiren, gördüğü güzellikleri zenginleştiren bir insanın bir kente olan aşkıdır bu.

Ve yine Balıkçı 70 yılı bulan sanatçılık uğraşı içinde, yazdığı romanlarda, hikâyelerde, mitoloji, tarih, Anadolu uygarlıkları üzerine yazılarda, kitaplarda kendine özgü bir dünya yaratmış insandır.

Bu dünya, dört temel öge üzerine kuruludur.

Bunlardan birincisi, insana, insan aklına ve çabasına karşı duyulan sevgi, saygı ve güvendir. Bütün yazdıkları, "sırtını evrene dayamış, bütün yaradılışı arkasına almış canlı insanın" bir – ve başsız-sonsuz – serüvenidir desek daha doğru söylemiş oluruz.

Balıkçı'da, insan, kendisinin de bir parçası olduğu Doğa'da varlık kavgası veren; içinde yaşadığı ve daha nice yüzyıllar yaşayacağı dünyayı, evreni tanımak için gözlerini açmış seyreden; bu dünyayı ve evreni, insanı, hayvanı, bitkisiyle daha yaşanılabilir duruma getirmek için uğraşan, didinen haliyle bulunur.

İster deniz gurbetçisi, deniz emekçisi olsun, ister yoksul bir çiftçi, bir bahçıvan, bir değirmenci, bir kahveci olsun; ister babasının, kocasının, çocuklarının birer birer denize açılıp da dönmeyişlerinin acısıyla yüreği kararmış bir ana, bir eş, bir sevgili olsun; ister düğünlerde oyun oynaması için parayla tutulan bir oyuncu kız olsun… Bu insanın özellikleri hep aynıdır: yaşama bağlılık, insani ilişkilerde dürüstlük, tok gözlülük, namusluluk, sömürüye, aldatmaya ve insanı küçük görmeye, küçük düşürmeye karşı koyu bir nefret ve direniş…

Anganta'nın ve Deniz Gurbetçileri'nin Ateşoğlu Kaptan'ı bir özveri simgesidir. Tok gözlüdür, paranın soğukluğu örtmemiştir gözlerini. Emeğini, ekmeğini, kayığını tayfasıyla, konu komşusuyla bölüşmeden edemez. Ekmeğini azgın fırtınaların, deniz canavarlarının ağzından can pahasına koparan dürüst deniz emekçilerinin simgesidir o.

Aganta'nın Mahmut'u, Aliş'i vardır. Bir kez deniz kokusunu almışlardır, ayrılamazlar ondan. Denize, denizcilerin yaşamına olan sevginin, özlemin, fırtınaya, dalgalara, zayıf teknelere, köpek balıklarına, deniz dibinin türlü tuzaklarına karşı deniz inanının her gün kendini deneyişinin, bileyişinin simgeleridirler.

Kancay vardır: özgürlüğü, parslar, yaban kedileri, kartallar, atmacalar ve şahanlar gibi yaşamakta bulan, para-pul, zenginlik önünde eğilmeyen, "Mal-mülk sahiplerinin, dimdik boynunu tarlaların iş boyunduruğuna vuramadığı"

oyuncu kız Kancay…

Daha bunun gibi nice tipler sayabilir insan: "neşesinde, harlayan bir barut gücü olan, gönlünün bütün yivlerinden döne döne boşalan gülüşüyle kara günleri ay-aydın eden" Değirmenci Ateşoğlu Nasreddin…

"Yastığı bir kaya parçası, yatağı da kum ya da çakıl olan", "gözünü kırpmadan adam öldüren", ama küçücük bir kızın, Elif kızın kendisinden korkmadan "Kerim Amca" deyişi karşısında gönlünün o vahşi ıssızlığı, geçmiş ve gelecek bir insan kalabalığıyla gürleyen Eşkıya Kerimoğlu…

Ötelerin Çocuğu'nun Tiycan'ı, Aliş'i Adem Dayı'sı, Nefise Kadını… Deniz Gurbetçileri'nin Teleskop Mehmet'i, Çakır Ayşe'si ve Balıkçı Hamza'sı, Balıkçı Salih'i Çağanoz İdris'i, Sarraç Öksüz İmdat'ı, Cennet Kız'ı…

Bütün bu güzel insanların, yanında Balıkçı'nın sevmediği kişiler de vardır. Para canlısı, asık suratlı, yüzlerinden yaşama ışığını, parıltısını yitirmiş, doğayı, insanları sevmeyen tiplerdir bunlar. Alay eder Balıkçı bunlarla, dağa taşa alay ettirir, yerden yere vurur.

Bunlardan daha tehlikelileri de vardır. Öz yararları için adam öldürtürler, kayık batırtırlar, yuvalar söndürürler. Aganta'nın Madrabaz Rakıp Ağa'sı, Kazayak'ı Ötelerin Çocuğu'nun Hacı Resul'ü; Deniz Gurbetçileri'nin Karakulak Tevfik'i bunlardandır. Deniz emekçilerini sömüren düzenin temsilcileridir bunlar. Bir kara bulut gibi kaplarlar yoksul balıkçıların, süngercilerin göklerini. Bir dalgıç miğferi, bir candan daha önemlidir onlar için.

Balıkçı, bu iki zıt tipi, romanlarında ve hikâyelerinde zaman zaman ortaya çıkan tekrarlarla, biraz sonra değineceğimiz evrensel bir düzeyde karşı karşıya getirir. Ama vazgeçilmez tema, insanın yenilmezliğidir, umutsuzluğa düşmeyişidir, yaşamın, bütün güzel ve çirkin yanlarıyla devamlılığı süre gidişidir.

Balıkçı'nın yarattığı dünyanın ikinci öğesi, Doğa'nın, dünyanın güzelliği, vazgeçilmezliği düşüncesidir.

Ben, edebiyatımızda Doğa'ya Balıkçı kadar sevgiyle, gözlerini iri iri açmış çocuk şaşkınlığıyla, onu kucaklamak, onunla bir olmak için can atan sevgili sabırsızlığıyla bakan bir ikinci kişi daha bilmiyorum. Eserlerinde olsun, söyleyişlerinde olsun doğadan, denizden, güneşin doğuşundan, batışından, ağaçlardan, topraktan, çiçeklerin döllenmelerinden konuşurken gözleri parlar, heyecanlanır, dirilir Balıkçı.

Bir yerde şöyle diyor:

"Güzellik var Doğa'da. Evet, aç olan bir insan bir güneş batışının güzelliğini göremez. Güneşin batışı ekmek değil ki yesin. Bana hep vız gelir ya, en kötü

durumlarda bile güzel bir şeyin tadına varırım. Göklerde kırlangıçların uçtuğunu gördükçe hapishanede, onların özgürlüklerinin tadına varırdım. Sanki onlardım da, hızlı uçuyorum. Üstelik kimi yol yiyecek kuru ekmeğim olmazdı. İnsanların sıkıntısını da kırlangıçların özgürlüğünü duyduğum gibi duyuyorum."

Mavi Sürgün' de şöyle anlatır toprağı:

"Çünkü toprak diridir. Bahara doğru boylu boyunuzca toprağa yatın, açılmakta olan bir karınca yuvasına kulak dayayın. Sanki dünya denilen toprak topacın iliklerindeki hayat duyulur, derin, inleyici bir vızıltı. Toprak uyanıyor! Bir de, toprak hiç yalan yutmaz, onun bağrına tohum ve dane atarsın, hemen bitki yaprak yeşil alev gibi fışkırır. Tohum diye çerçöp atarsın, hiçbir şey fışkırmaz. Toprak, çerçöpü de yabana atma, onu tohuma gübre yapar."

Aslında doğa, insanla vardır, insani belirtilerle kazanır anlamını onun için. Doğayla insan iç içedir. Birbiriyle açıklanır. Bir yandan doğayı insanlaştırır Balıkçı, konuşturur, öte yandan insan coşkularını, acılarını Doğa ile denizle verir.

Örneğin, bir çiçeğin meyveye dönüşümü, şöyle insani gerçeklerle anlatılır:

"Yaprakların damarlarından akan yemyeşil kan, çiçekte renk renk parlar. Çiçek, ölünceye kadar bal yapar. Zaten çiçek, bitkinin zifaf odasıdır, bitki orada balayını yaşar. Balayı, çiçekte mecaz değildir, objektif bir realitedir. Güneş ve ışıkla sevilen çiçeğin sevgisi bir dalga gibi kabarır. Çiçeğin ortası parlar. Orası, sanki bir alevin özüdür. Oradan, tepeden tırnağa çırılçıplak bir gelin, boylu boyunca ayakucuna kalkar. Alev dilleri gibi sarı paya güveyler, gelini çepeçevre sararlar.

"Yanarlar. İnsanda aşkla yanmak bir mecazdır. Çiçekte gerçektir, çünkü namzetler kendi ağırlıklarının birkaç misli oksijen yakarlar. Güzel koku olur, sıcak bir tütsü gibi, bakireyi sarar yalvarışları. Bu yalvarışın bütün gövdesine dolanışından gelinin başı döner, canına en yakın olan güveye eğilir. Gelin bu öpüşten kalkınca, doğan yeni gün kadar yeni ve temizdir. Bağrında yeni hayat yaşar. Ondan – mesela – bir ateş topacı, bir ışık bombası gibi bir portakal doğar. Bunu insanlar duyuyor galiba, çünkü çoğu kere portakal, limon ya da turuncun kar beyaz çiçeklerinden geline çelenk yaparlar."

Bu tür doğa ve insan anlayışından, elbette ki sağlam ve ayakları yere basan, yepyeni bir yaşam kuramına gelecekti balıkçı. Kurduğu, yarattığı dünyanın temel öğelerinden biri de budur: yaşamın devamlılığı, ölmezliği, tükenmezliği. Kendisinin, eserlerindeki insanların yaşama ve yaratma sevinçlerinde, mücadele azimlerinde apaçık görünür bu kuram. Oluşum (devenir) ve yeniden-oluşum (redevenir) arasındaki süreçtir yaşam.

İnsan ve İnsanlar adlı eserinde, "Akıl geliştikçe içgüdü sönüyor, yani arkamız kesiliyor ve gene akıl bilinmeyeni çözdükçe karşısındaki bilinmeyenler, meçhuller çoğalıyor yani insan iki duvar arasında sıkışıp kalıyor. Doğa bir zindan oluyor insana," diyen Vercors'a "Yeni Ufuklar" dergisinde verdiği cevap, bu taptaze yaşam sevgisini açar gözümün önüne:

"Neden bu adam kendine de, bütün insanlara da – çok insancıl bir anlatışla – hayatı zindan eder başkaldırırım bu zindana, ayağımın biriyle sallarım bir tekme öteki duvara, ötekiyle de arddaki duvara, bir kahkahayla. Işık olsun be!"

"…Her yaşayan insan, hayatın askeridir. Ölüm var, her zaman. Ölüm hayata sığıyor ama hayat ölümü aşıyor. Hayat doğaldır. Çıkarcılar, başkasının üzerinden geçinenler ölümün hayata karşı askerleridirler. Şimdi ne yapalım, doğaya karşı bir düşman var, yani ölüm! Bu böyle. Ama doğa alt olmuyor. Anti-doğa beni öldürür, ama ben çocuklarımla aşarım ölümü. Çocuklarım olmazsa akrabam, sevdiklerim, onlar da olmazsa insan var!"

"…Negatifle pozitif olunca, akıl, doğanın negatifi yenmesidir. Çünkü akıl canlıda bulunur. Bütün maddede de vardır. Ama doğa negatife karşı savaşa savaşa, zorla – milyonlarca yıl birçok kurbanlar vere vere – insanda akıl diye yüzeye gelmiştir. Başkaldırmıştır. İki ön ayağını mükemmel bir araç, yani iki el yaparak, iki ayağının üzerine dikilmiştir. Erkeğini Apollon, dişisini Knidos Afroditi yapmıştır. Maddede can ve akıl olmasaydı bunu yapamazdı."

Burada da görüldüğü gibi en bilimsel bulguları anlatırken bile içine dalmaktan kendini alamadığı, akışına kapıp koyuverdiği coşku havası, onu bir hikâyeciden, romancıdan çok bir şair yapar. Yarattığı dünyanın dördüncü ve en canlı öğesi bu şiirdir. Balıkçı 'ya çoğu kez "Deniz Şairi" denmiştir. Oysa bu eksik tanımlamak olur onu. O bir doğa şairidir, bence. Doğadaki: bir deniz dibi; denizin, koskoca dalgalarıyla yitip bitirdiği çırılçıplak kaya kalmış bir ada; gündüzünü arayan miho kuşu; budala bir kabakla boğuşan vlahoz azmanı; dalgalarını çılgın bir istekle sağa sola salmış bir ağaç; bir mavi gök; "bir dikiş yüksüğünün içine sığabilecek kadar küçük bir ocak böceğinin büyük yüreği"; "Akdeniz fırtınalarının imparatoru, yedi rüzgâra ferman okuyan koca Provezza" şekline girmiş şiir…

İnsanoğlundaki, para kazanmak hırsından arınmış, kendisi için fazla bir şey istemeden vermesini, boyuna vermesini bilen, içten bir sevgiye, sıcaklığa dünyaları değişmeyen, bir balığın, bir martının, bir bitkinin, bir böceğin sevinciyle, acısıyla, kavgasıyla kolayca özdeşebilen insanoğlundaki şiir...

Balıkçı bu şiiri yakaladığı an asıl kimliğini kazanır. Sınır tanımaz artık. Aslolan, o anda baskınına uğradığı duyguyu, şiiri çırılçıplak ortaya koymak, ondan da öte, bu duyguyu, şiiri insanlara: bundan heyecanlanacak, coşacak

insanlara ulaştırmaktır. Güzel, dokunaklı, insanı büyültücü, daha doğrusu onun büyüklüğünü gösteren bir şeyi öteki insanlara haber vermek… Bir tutkudur Balıkçı'da bu. Şairin tek görevinin bu olduğuna inanır.

Eserlerinin tümü, en acıklı hikâyesinden en bilimsel yazısına kadar tüm yazdıkları bu şiirle doludur. Onun şiirini daha çok bir duygu yoğunlaşması doğurur. Bu yüzden Balıkçı'nın şiiri derken normal şiir ölçülerini, şiir kalıplarını, şiir okullarını düşünmüyorum. İlk insandan, ilkel toplumlardan bugüne kadar insanın içinde taşıdığı şiirdir bu. İçinde dansın, müziğin ve sözün birbirinden ayrılmaz olduğu şiir.

Şiir, bir yaşama biçimidir. Doğrudan doğruya yaşamın kendisinden gelir. O soluğu içinde taşımayan, taşısa bile herhangi bir biçimde dalaştıramayan, şair olamaz. O soluğu canlı tutmak, yeşertmek gerekir hep. İnsan, bu şiiri ortaya korken, yeşertirken onu, kendini yeniden yaratır her gün. Balıkçı'nın bütün yaşamı bu şiirle doludur. Her hikâyesine, her romanına bir çığlıkla başlar, bir patlayışla. Ne zamandır içinde büyüttüğü fırtınayı boşaltacaktır çünkü.

Sanatçılığında apaçık görülen bu şiir tutkusu, doğrudan doğruya şair yaradılışından gelmektedir onun. Şiiri nerede, hangi yüzyılda, kimde bulursa bulsun bir anda sezer, anlar. Dante'nin, Shakespeare'in şiiri yanında Orhan Veli'nin, Edip Cansever'in, Aragon'un, Voznezenski'nin şiiri de büyük bir sevgiyle kavrar ve sever. Şiir onun için gündelik yaşamın vazgeçilemeyecek bir parçasıdır. Kişisel yaşamında, insanlara davranışında bile bu şiire yaslanan insan, sanatından eksik eder mi onu?

Şiir, içinden filizlendiği duygu ve çevre ne kadar yerel olursa olsun, yapısı gereği hemen evrensel düzeye yönelir. Evrenselleştikçe şiir olur. Şiirleştikçe de bu evrensellik düzeyi yükselir. Bu bakımdan şiir, müzik ve resim kadar evrensel ve soyut sanattır, diyebiliriz. Hatta daha da ileri giderek şöyle diyelim: müzik ve resim yapıtları, içlerindeki şiirsellik ölçüsünde büyüktür.

Şiirin bütün gelmiş geçmiş insanlığı, tüm evreni kucaklayışı, onun tüm insanlığın ortak duygularından yola çıkmasından gelir. Bir ulusun önce şairlerinin diğer uluslarca anlaşılmasının, tanınmasının nedeni budur.

Halikarnas Balıkçısı işte bu yönüyle, bütün öteki hikâye ve romancılarımızdan ayrılır ve şairlere yaklaşır. Sanatının özgünlüğü buradadır. Belki yalnızca Sait Faik'le bir benzerlik düşünebilir aralarında.

Bu konuyu biraz daha açalım. İnsan, Balıkçı'yı okurken, okudukları ne kadar yerel koşullardan ve çağdaş zamandan çıkmış görünürse görünürsün, bir evrensel düzeye ulaşıverir hemen; insanlığın geçmişinden gelen ve yüzlerce yıl sonra bile bir Aliş'de, bir Jean'da, bir John'da, bir Juan'da dipdiri kalacak olan bir duyguyla sarsılır. Tipler keskin çizgilerle ve coşkuyla çizilir. Balıkçı'nın şiirli

dili ve anlatışı, nice yıl yağmura, fırtınaya, zamana karşın sapasağlam kalacak bir heykel yapıverir bu insanı. Bir kaç ayrı Aliş tipi vardır hikâyelerinde.

Onun amacı, belli bir zamanda, belli bir kasabada, belli bir süre yaşamış olan bir tek kişi Aliş'i değil, bu dünyada yaşamış ve yaşayacak olan Aliş'leri, ortak bir Aliş tipini anlatmaktır. Bu bakımdan, boyuna boğalar ve arlekinler çizen Picasso gibidir. Her çizişte, he anlatışta kendini aşmaya, içindeki bir duyguyu bütünlemeye çalışan bir sanatçı.

Bir Çakır Ayşe vardır Balıkçı'da. Bu Çakır Ayşe, Gökova'da hala yaşıyor da olsa, bizim için bir efsane kahramanıdır. Atına atladığı gibi sevdiği erkeği kaçıracak kadar aşkla dolu, canlı, dipdiri bir efsane kahramanı. Bir hikâyede Çakır Ayşe'nin sevgilisi Aliş'dir. Öbüründe ise Balıkçı Hamza olur. Balıkçı, bilerek yapar bunu. Hikâye ve romanlarındaki tipler içiçedir, serüvenleri birbirine karışmıştır.

Hikâyeci ve romancı olarak Orhan Kemal'den, Yaşar Kemal'den keskin çizgilerle ayrılır. Örneğin bir Meryemce, bir Uzunca Ali, bir İflahsızın Yusuf, bir Pehlivan Ali, Bir Cemile tipi yoktur onda. Yaşar Kemal olsun, Orhan Kemal olsun yaşadıkları yüzyılın, hatta yılların ve bölgenin koşullarıyla sıkı sıkıya bağlıdırlar. Yarattıkları dünyalar o koşulların özel dünyasıdır. Tümel insana varmak için yereli anlamak, orada derinleşmek çabasındadırlar.

Gorki gibi onları da çok yıllar sonra okuyacaklar, belli yıllarda Türkiye'nin belli bir bölgesinin yerel koşullarını tanımak gereğini duyacaklar, ya da bu koşulları onlardan öğreneceklerdir. Onların tümel insana, evrensele varma yolu ile Halikarnas Balıkçısı'nın yolu arasında böyle kesin bir ayrım vardır.

Halikarnas Balıkçısı'nın sanatına en dolambaçsız ve en doğru yaklaşma yönü budur bence. Yoksa onu kuru bir "Deniz Şairi" ya da "denizi ve deniz insanlarını en iyi anlatan bir sanatçı" gibi dar kapsamlı, biçimsel sözlerle anlatmaya çalışmak, yanlış anlamak, okuyucuyu yanlış yargılara sürüklemek olur.

Bodrum'a hayat veren adam*

Nebil Özgentürk (Gazeteci – yazar)

Bodrum deyince Halikarnas Balıkçısı, "Balıkçı" deyince de Bodrum akla gelir.

Cevat Şakir, Bodrum üstüne yazıları, Anadolu medeniyetleri üzerine araştırmaları, Bodrum'u çevrecilik bilinciyle canlandırması ve daha pek çok özellikleriyle anılır. Bodrum'u edebiyat dünyasına tanıştırdı. Bodrum'un daha adı bilinmezken turizm diye bir olgudan söz edilmezken Bodrum'u tanıtmış oldu… Hem de antik çağıyla…

Ağaçlandırma, çiçek ve balıkçılık üzerine çalışmalarından dolayı Bodrumluların da gönlünde taht kurdu.

Aristokrat ve sanatçı bir ailenin çocuğu olarak, 1890'da Girit'te doğdu. Dedesi, Afyonkarahisarlı Kabaağaçlızade Albay Mustafa Asım Bey, babası da sefir Mehmet Şakir Paşa'dır.

Babası Mehmet Şakir Paşa, Osmanlı Ordusu'nda çok başarılı bir askerlik döneminden sonra bazı ülkelerde ateşemiliterlik görevlerinde bulunmuştur. Kendi isteğiyle emekliye ayrılan Şakir Paşa, o sıralarda diplomat ünvanı alarak Galatasaray Lisesi'nde fahri tarih öğretmenliği yaptı. Ömrünün son yıllarında sık sık Afyon'da kendine ait çiftlik evine giderdi. 1911 yılında bu çiftlik evindeki odasında ölü bulundu… İntihar mı, cinayet mi tartışmaları yapılırken Cevat Şakir sorumlu tutuldu. Aylarca süren mahkemelerden sonra, yedi yıl cezaevinde yattı. Cezaevinden çıktıktan sonra annesi hariç, diğer aile fertleri tarafından yalnız bırakıldı…

Mürebbiyeler elinde yetişen Cevat Şakir, ilkokulu babasının açtığı Büyükada'daki ilk Türk okulunda okudu. Büyükada'daki okulu bitiren Cevat Şakir, iyi İngilizce bildiği için hazırlık sınıfını okumadan Robert Kolej'in birinci sınıfına kabul edildi. Burayı pekiyi dereceyle bitiren Cevat Şakir, İngiltere'ye gönderilip orada Oxford'da "Son Çağlar" tarihinden mezun oldu. Bu arada oldukça ünlü sayılan Oxford kitaplığını da derinlemesine karıştırıp bilgilerini doruğa çıkarttı.

1909 yılında Agnesia Kafiera adlı bir İtalyan kızıyla evlenen Cevat Şakir'in, bu evliliğinden bir kızı oldu. (Cevat Şakir'in Mutarra Agustine adındaki bu

---

* Nebil Özgentürk'ün, 03.09.1995 tarihinde Sabah Gazetesi'nde yayınlanan röportaj metninden alınmıştır.

kızının bazı kaynaklara göre geçen yıl İtalya'da öldüğü belirtiliyor.)

Pilar adlı bir İspanyol kadınıyla da resmen evlenmeden yaşayan Cevat Şakir'in ondan da bir oğlu olmuş, bu çocuk 17 yaşındayken İspanyol İçsavaşı'nda ölmüştür.

Cevat Şakir'in resmen evlendiği ikinci eşi, bir öğretmen olan Hamdiye Hanım'dır. Cevat Şakir'in bu evliliğinden de bir oğlu (Sina Kabaağaç) vardır. Hamdiye Hanım, şu an 96 yaşında ve halen Kınalıada'da, oğlu Sina Kabaağaç'la oturuyor. Hamdiye Hanım'la İstanbul'da başlayıp sürgünde bulunduğu Bodrum'da devam eden evliliği, 1925'de sona erdi. Cevat Şakir'in son evliliği ise Girit kökenli Hatice Hanım'la olur. İsmet, Aliye ve Suat'ın annesi olan Hatice Hanım'da 1976 yılında ölür.

Daha lisedeyken çok okuyan, çeviriler yapan, resimle haşır neşir olan hatta resim tutkusunu daha sonra dünya çapında bir ressam haline gelen kardeşi Fahrunisa Zeyd'e aşılayan Cevat Şakir, inceleme ve araştırmalarında da sürekli olarak, uygarlıkların beşiği olarak gösterdiği Anadolu'nun dünya uygarlığına olan katkılarını vurguladı.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda bazı dergilerde çevirmenlik, yazarlık, kapak ressamlığı yapan ve karikatür ve çizgi romanları yayınlanan Cevat Şakir'in yaşamındaki ilginç noktalardan biri de Bodrum'a "sürgüne" gönderilmesi oldu.

1925 yılında bir dergide, Hüseyin Kenan takma adıyla "Hapishanede idama mahkum olanlar, bile bile asılmağa nasıl giderler?" başlıklı yazısında, asker kaçaklarının yargılanmadan kurşuna dizilmelerini eleştiren Cevat Şakir, halkı askerliğe karşı kışkırttığı gerekçesiyle önce yirmi yıla, sonra da cezası indirilerek üç yıl Bodrum'da sürgün cezasına çarptırılır. Sürgün cezasının yarısını çektikten sonra, affedilmesine karşın İstanbul'a dönmeyip çok sevdiği bu yöreye yerleşir. Bodrum'un antik çağdaki adı olan Halikarnassos'tan esinlenerek Halikarnas Balıkçısı takma adını alır. 1947'de çocuklarının öğrenimi nedeniyle Bodrum'u terkedip İzmir'e yerleşir.

Rehberlik, çevirmenlik ve yazarlık yaparak hayatını kazanır. 1973 yılında İzmir'de ölür. Mezarı, şimdi Bodrum'u tepeden gören Saldırşah Mevkiindedir. Bodrum'daki sürgün yıllarını "Mavi Sürgün" adlı kitabında topladı.

Cevat Şakir Kabaağaçlı*

Cüneyt Okay (Akademisyen)

17 Nisan 1890'da Girit'te dünyaya geldi. Babası Ferik Mehmed Şâkir Paşa, annesi Sâre İsmet Hanım'dır. II. Abdülhamid dönemi sadrazamlarından Cevad Paşa amcası, ressam Fahrünnisâ Zeyd ile gravür sanatçısı Aliye Berger kız kardeşleridir. Çocukluğu babasının görevli olduğu Atina'da ve Büyükada'da geçti. Robert College'da okurken yazı yazmaya başladı (1904); daha sonra Oxford Üniversitesi'nde Yakınçağ tarihi öğrenimi gördü. Bir İtalyan hanımla evlenerek bir süre İtalya'da kaldı (1913).

Türkiye'ye döndükten sonra babasıyla beraber bulunduğu Afyon'da, anlaşılmayan bir sebeple tabancasından çıkan bir kurşunla babasını vurdu; bunun üzerine on dört yıl hapis cezasına çarptırıldı, ancak vereme yakalandığı için yedi yıl sonra serbest bırakıldı (1921). Bir süre kendini tekke hayatına verdi. Bu arada basın dünyasına girdi ve *Güleryüz, Yeni İnci, Resimli Gazete, Resimli Hafta, Zümrüd-i Anka, Resimli Ay* gibi dergilerde yazılar yazdı, karikatürler çizdi, kapak resimleri ve desenler yaptı.

1925'te Hüseyin Kenan takma adıyla *Resimli Hafta*'da yayımladığı "Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Nasıl Giderler?" başlıklı hikâyesi hayatının akışını değiştirdiği gibi edebî kimliğinin belirlenmesinde de önemli bir rol oynadı. Bu hikâyenin asker kaçakçılığını teşvik ettiği ve halkı askerlikten soğuttuğu gerekçesiyle Ankara İstiklâl Mahkemesi'nce üç yıl süreyle Bodrum'a kalebent olarak gönderildi.

Burada bir yılı aşkın bir süre kalarak bölgeye ve deniz hayatına bağlanmışken cezasının geri kalan kısmını çekmek üzere İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Bu sırada yeni doğan oğlu Sînâ'nın adıyla basın hayatına devam etti. Cezasının tamamlandığı 1928'de kendi arzusuyla tekrar Bodrum'a döndü ve İzmir'e yerleşeceği 1947 yılına kadar burada yaşadı.

Bodrum'un Antik dönemindeki adı Halikarnassos'tan dolayı Halikarnas Balıkçısı takma adıyla eserlerini yazmaya başladı. Bir yandan da yurt dışından tohum ve fidanlar getirtip bunları Bodrum'un değişik yerlerinde yetiştirdi. İzmir'e yerleştikten sonra *Demokrat İzmir* gazetesinde gazeteciliğe ve yazı hayatına devam ederken turist rehberliği de yaptı. İzmir'den Bodrum'a kadar

---

* Cüneyd Okay'ın Türkiye Diyanet Vakfı TDV İslâm Ansiklopedisi'nin EK-1 Cildi'nde (2016) yazdığı bilgilerden alınmıştır.

Ege kıyılarını "mavi yolculuk" adını verdiği rota ile gezdirdi. 13 Ekim 1973'te İzmir'de öldü; vasiyeti üzerine Bodrum'da Gümbet koyuna bakan Türbetepe'ye defnedildi.

Cevat Şakir'in Mütareke yıllarında çizdiği karikatürler, genellikle İstanbul'un gündelik hayatını konu alır ya da işgalci güçlere karşı yürütülen Millî Mücadele'yi destekleyici niteliktedir. Özellikle Ankara'da başlatılan mücadeleye muhalefet eden Ali Kemal'le ilgili karikatürü çok yankı uyandırmış ve sansürün daha da artmasına yol açmıştır.

1928'de yerleştiği Bodrum onun hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Bu tarihe kadar daha çok karikatür, kapak resimleri ve desenler yapan Cevat Şakir bu tarihten sonra giderek ressamlıktan uzaklaşır ve kendisini tamamen yazarlığa verir.

Bodrum ve çevresindeki hayat, tabiat, deniz, denizciler, sünger avcıları, balıkçılar, balıklar, kuşlar roman ve hikâyelerinin konusunu oluşturur.

Bu konuları tamamen kendi yaşadıklarından ve bizzat gözlemlerinden yola çıkarak eserlerine gerçekçi biçimde yansıtmış, özellikle deniz ve denize bağlı insanların yaşayışları, çeşitli problemleri ve toprakla denizin mücadelesi en çok yer verdiği konular olmuştur.

Tarihî muhtevalı romanlarında da yine esas konu deniz ve denizcilerdir. Deneme ve fikir yazılarında ise mitoloji ve tarih ön planda gelir. Eserlerinde özellikle Eskiçağ ve Antik dönem dil ve kültürleriyle bunlara ait mitolojik kişi ve kavramları kullandığı dikkati çeker. Batı medeniyetinin köklerini Anadolu'ya dayandıran ve bu coğrafyada doğan farklı kültürleri bir bütün olarak ele alan Cevat Şakir, aynı zamanda Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte Mavi Anadolu hareketinin öncülüğünü yapmıştır.

Halikarnas Balıkçısı*

İlhan Akşit (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi personeli)

Halikarnassos'tan sürülen Herodot'tan asırlarca sonra, 1924 yılında buraya başka bir sürgün gönderilmişti. Sürgün yeri Bodrum'a gelirken tepeden ilk görüldüğü yere adeta âşık olmuştur. Tarihin babası Herodot'un kenti şimdi de adı Cevat Şakir Kabaağaçlı olan bu adamı kucaklıyordu. Bu kucaklayış öylesine bir kucaklayış oldu ki ne Bodrum'u Cevat Şakir'den ne de O'nu Bodrum'dan ayıramaz olduk.

Sonunda o da Halikarnas Balıkçısı ismini aldı ve bu adla dünyaya seslenmeye başladı. Adını aldığı Halikarnassos'u tarihin küllenmiş tabakalarından çıkarak bütün dünyaya tanıttı. O yörenin taşını toprağını tüm insanlarını konu olarak işledi ve hikâyelerinin kahramanı yaptı. Yörenin insanlarını ne denli sevdiğini yarattığı tiplerin ötesinde Azra Erhat'a yazdığı mektuplardan da anlarız. Bizlerde onunla Çakır Ayşeleri, Gâvur Alileri tanır, severiz. O hikâye ve romanlarında süngercileri, balıkçıları konu almış, tipleri öylesine canlı çizmiş ki biz de okurken olayı yaşar, kahramanını tanır gibi oluruz.

Bunun ötesinde haksız yere Yunanistan'a mal edilen eserlerimize ilk olarak bizim diyen de odur. Yazmış olduğu Anadolu Efsaneleri, Anadolu tanrıları, Hey Koca Yurt gibi eserlerinde bu fikri yayar. Batı uygarlığının esin kaynağının Anadolu olduğunu batının hep ondan beslendiğini savunur. Bugün onun yardımı ve uyarısıyla bu eserlerin Anadolu'nun öz malı olduğunun bilincine varılmıştır.

İşte Halikarnassos Balıkçısı bu bilince ulaşmamızı sağlamış adını unutulmaz kılmıştır.

Bodrum'da sürgün hayatını tamamlayıp İstanbul'a gitmiş, burada cezasının hala sürdüğünü sanarak oturmak mecburiyetini duymuş, cezasının bittiğini öğrenir öğrenmez tekrar Bodrum'a dönmüştür. O çok yönlü bir sanatçıydı, yazardı, ressamdı, ziraatçıydı. Bugün Bodrum'da görülen Palmiye ağaçları onun eseridir. O aynı zamanda ilk turizm rehberidir de. İzmir'e yerleştiği son senelerde memleketinin eserlerini yabancılara tanıtmaktan zevk duymuştur.

İnsana, insan sevgisine önem veren Halikarnas Balıkçısı giyime ve makama önem vermez. Bir gün Bodrum'a mühim ziyaretçiler gelir. Balıkçı onlara rehber tayin edilir. Bir de bakarlar ki onun kılık kıyafeti bu seçkin misafirleri

---

* İlhan Akşit, Ayşe Ercan ve Zümrüt Akşit tarafından kaleme alınan, Halikarnassos ve Bodrum Kalesi kitabından alınmıştır.

gezdirmeye müsait değildir. Hemen bir kat elbise yaptırılır. O yeni elbiseleri bir sopaya takarak yine eski elbisesiyle misafirleri karşılamıştır.

Gazete yazarlığı, hikâye ve romanlarının yanında Turizm Bakanlığı için "Batı Ön Asya Uygarlığı" kitabı, Dışişleri Bakanlığı için ise iki eser yazmıştır. Ancak bunlar henüz basılmamıştır.

Halikarnas Balıkçısı 1973 yılında arkasında 125 kadar eser bırakarak İzmir'de ölmüştür…

Kendi sözleriyle Balıkçı'da yaşama sevinci*

Çınar Çığ (Gazeteci – şair)

Ben yaşama sevinciyle sevinirim. Yazdıklarımda da bunu vermeye çalışırım. Ama bazı yazdıklarım bazı okuyanları ağlatıyormuş. Duygulandıkları için seviniyorum da, ağladıkları için üzülüyor, ağlamaklı oluyorum.

Yaşama sevinçli olursa insanda mıymıntı bir tevekkül yerine, cesur bir davranış olur.

İnsan yeryüzü tabanında –hani 'terra ferma' derler – düşüncelerinin bacakları üstünde ya dimdik durur, ya da dimdik duramaz. Ölüm kalım kadar önemlidir bu. İnsan bir gerçeği kafasında evirir çevirir, bir sorunu çözmeye uğraşır, vardığı gerçeği anlatarak ya da yazarak bildirmeye savaşır. Bildirmek fırsatını bulamazsa, bir gerçeğe varmıştır ya; yeter. Başka bir sorunu evirme çevirme sırası gelir. Buna yaşamak derler.

Yaşamak demek; yazmak, düşünmek, yaratmak demek. Sevinçliyim. Bodrum'da fidan yarattım. Kimse bilmedi ne yaptığımı. Kestiler fidanların çoğunu. Ama onlar bana bir sevinç verdi. Şimdi yazıyorum, onun sevinci var. Bu sevinçler benim. Kimse alamaz o sevinçleri benden.

Vazife yapmam o sözden nefret ederim. Vazifeten hiç bir şey yapamam. Candan yaparım. Güzelim dünyayı gören pencere varken, neden dünyanın bir parçasının resmini asmalı duvara tablo diye. Ama doğanın bir ânı ki ebediyette durdurulmuştur. O sanattır.

İnsanlarla konuşmayı severim. Son kez hapishaneye girdiğim zaman savcı beni şöyle suçluyordu:

"Efendim, bu adam tanımadığı insanlarla konuşur." Bence yaşantının en çekilmezi kendimizde yaşamaktır. Mutluluk, esenlik çevrenin bir parçası olmaktır. Yani kendi olmayanla birleşmektir. Ne derin nefes alır insan o zaman. Doğduğumuz dünyanın hepimizin dünyası olduğunu anlamalıyız. Dünya daralmıştır artık. Dünyamızı kirletmekten, bozmaktan sakınmalıyız.

Sevmekle adamakıllı alay edildi. Sağa konuldu, sola konuldu, yukarıya aşağıya konuldu. Fakat insanoğluna en sempatik gelen, insanoğlunu dünyada ne kadar

---

* Çınar Çığ'ın, Aralık 1982 tarihinde Dönemeç Dergisi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır.

sempati varsa topuyla birden sempatikleştiren şey yine ve yine bu gönül sıcaklığı ve kan ısısıdır.

Doğa'nın malı olan insanı doğa, ağuşlarına alıyor da "Sen üzülme, sen benimsin, doğa ananın yavrususun, seni üzerler ama ben senin içindeyim haydi gül oyna" diyor, ellerimden tutup beni oynatıyor.

Her sevince içimde engin meydan veriyorum. Ferah fahur uzansın sevinç. Zaten tabiatıyla herkesi neşelendirmeyi severim. Çünkü etrafa yaydığım neşenin angısıyla sevinirim ben de. Bir de içimden sevinç infilâk etti miydi, o zaman kıyamet kopar.

Hey! Kaç yıldır, ben ümitsizliğin ve saadetsizliğin alabildiğine sevinçli sultanıyım. Size öyle sultanlığı tavsiye etmem. Çünkü yolu uzak, yolculuğu zor, yolcuların da yüreği ateş olmak gerekir. Ama o yolculara sorarsan başka yolculuğu istemezler.

Al bir demir çubuk, "Ben kuvvetliyim denirdi bana" ve iki eliyle tutunca demir çubuğu bükerlerdi. "Ben de kuvvetliyim" derdim. Çünkü dayanamazdım. Demir çubuğu tutunca açar ve gene dümdüz ederdim. Yalnız bu olayda demir çubuk bendim.

Eller küreklerde kayıkta dimdik duruyoruz, önümüzde gün doğuyor. Yüzlerimize tertemiz fecr rüzgarı esiyor. Gün! Tanyeri hızla ağırıyor. "Yaşşa" bittabi insanı sevdim ve fidanı…

Eserleri…

Şakir Paşa Ailesi'nin bir ferdi olan Cevat Şakir, kendisinden sonra gelecek tanınmış sanatçıların ilk halkasıdır. Kardeşleri ve akrabalarından bazıları, modern sanatın öncülerinden ve soyut sanatın Türkiye'deki ilk temsilcilerinden Fahrunissa Zeid; Türkiye'nin ilk kazıma ve oyma gravür sanatçısı ressam Aliye Berger; ilk Türk kadın seramik sanatçısı Füreya Koral, ressam Nejad Melih Devrim, tiyatrocu Şirin Devrim Trainer ve ressam Cem Kabaağaç'tır.

Edebiyat ve resim aşkı onu gazetecilikle tanıştırmıştır; çizgi romanlar, karikatürler ve kapak resimleri çizmiş, gazete ve dergilerde farklı isimler altında yazılar ve öyküler yazmıştır. İyi derecede hâkim olduğu Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Almanca, İspanyolca, eski ve yeni Yunanca dillerinde çeviriler yapmıştır.

Yazma serüvenini kendi ifadesi ile şöyle özetlemiştir:

"A canım, ben tabiatın içinde öyle biriyim ki Ege benim bacım, Akdeniz kardeşim, dağlar enişte, ovalar çocuklarım… Ben de Gencay gibi tabiatın koynunda öykü yazarak öyle çoğalırım ki, gâh bu denizden, gâh ötekinden üretirim, yavrularım kağıtlarda büyür. Ben yazıyı üretince, kendime bir 'aferin' verir, bir 'oh' çeker, kendi kendime şöyle seslenirim: 'A Cevat oğlum, ömrünün uzamasına sevin… Ömür demek bir macera demektir. Bu serüven eşsiz bir imkandır. O imkandan yararlanmayı bırakıp da paralara kapıcılık, sermayeye odacılık, mala mülke dadılık etmediğin için çok yaşayasın e mi? Bak bir yavrunu kağıtlara geçirdin, okuyucun artık onun büyütücüsü."

Roman: Aganta Burina Burinata, Uluç Reis, Turgut Reis, Deniz Gurbetçileri, Ötelerin Çocuğu, (Ötelerin Çocukları) Bulamaç

Hikaye: Ege'nin Dibi (Ege Diplerinde) , Ege Kıyılarından, Merhaba Akdeniz, Yaşasın Deniz, Gülen Ada, Dalgıçlar, Parmak Damgası, Gençlik Denizlerinde, Çiçeklerin Düğünü

Anı: Mavi Sürgün

İnceleme-Deneme: Anadolu Efsaneleri, Anadolu Tanrıları, Anadolu'nun Sesi, Merhaba Anadolu, Hey Koca Yurt, Altıncı Kıta Akdeniz Sonsuzluk Sessiz Büyür, Düşün Yazıları

Balıkçı için söylenenler…

"Her yazardan yalnız bir kere hikâye yayımlama prensibimizi Halikarnas Balıkçısı için bozuyor ve bundan gurur duyuyoruz." **(Short Story International)**

"Halikarnas Balıkçısı bana ne zaman rehberlik yapacak ise, Türkiye'ye o zaman gelmek isterim." **(Georges Pompidou, Fransa'nın Eski Devlet Başkanı)**

"Halikarnas Balıkçısı, çağdaş Homeros'tur." **(Ullo, Belçika'nın Eski Turizm Bakanı)**

"Hepimizden çok daha büyük bir şairdir." **(Nazım Hikmet)**

"Nobel için ilk adaydır." **(Yaşar Kemal)**

"Kınından çekilen kılıç gibi bir merhabadır." **(Bedri Rahmi Eyüboğlu)**

"Halikarnas Balıkçısı, ekmek ardında koşanların güneş yanığı, kuru yüzü, güneşte yer yer sararmış darmadağınık saçları, güleç yüzü!" **(Orhan Kemal)**

"Dünyanın sisini pusunu ne temizler? Poyraz bir, Balıkçının Merhabası iki!" **(Sabahattin Eyüboğlu)**

"O bir canlılık kaynağıdır. Hep değişen, düşünce ve sanatın çeşitli alanlarında ufuklar ve çığırlar açan bir canlıdır o." **(Azra Erhat)**

"Onu kaybetmek öyle bir şey ki, sanki büyük bir heykel kaldırıldı büyük bir alandan." **(Necati Cumalı)**

"Bir yaşama ustasıydın." **(İlhan Berk)**

"2500 yılı aşan oldukça geniş sayılabilecek bir alanda gidiş gelişler yapar, kuş gibi uçar orada." **(Melih Cevdet Anday)**

"O geniş bir yaşam deneyimi olan; İtalya'da resim, İngiltere'de tarih, İspanya'da bitki bilimiyle içli dışlı olmuş bir insandır. Ayrıca Oxford Üniversitesi'nin Yeni Çağlar Tarihi Bölümü'nü başarıyla bitirmiş ilk Türk'tür." **(Sabiha Sertel)**

"Herodot en ünlü Halikarnaslı. Ama bir büyük Halikarnaslı daha var. Gerçek bir Halikarnaslı, hemşehrimiz Halikarnas Balıkçısı." **(Haluk Elbe)**

Son söz…

Bodrum'un okaliptüsüne, palmiyesine, kaya gölgesine…

Bodrum'un ulu çınarına…

Deniz diliyle konuşan, özgürlüğü, başkaldırışı, kayıpları, kederleri, bunalımları, korkuları deniz diliyle anlatan Balıkçı, insan evlatlarının geçmiş ve gelecek arayışına tarih ve mitoloji aynası tutmuştur.

Denizin çağrısına hayır demeyi hiç beceremeyen, hatta aklından bile geçirmemiş olanların hayata, denize, kalmalara, bağlılıklara, toprağa meydan okuyuşunu anlatmıştır. Kalsam mı sorusunu aklına getirmeyecek kadar deniz sevdalısı ve cesur olanların alın yazısını kâğıda dökmüştür.

Tam bir deniz, doğa, Bodrum tutkunudur. Satırlarında denizin kışkırtıcı rüzgârı yüzünüzü yalar, bembeyaz yelkenler gökyüzüne doğru yol alan bulutlar olur, cömert ve kışkırtıcı dalgalar özgürlüğün, başkaldırının ve gitmelerin şiirini yazar.

Onun için cennet ve cehennem denizin rüzgâra tempo tutan yeşili ve mavisindedir.

Halikarnas Balıkçısı, yazardır, ressamdır, şairdir ama çok daha önemlisi Anadolu'nun derinliklerinden gelen filozofların son halkalarından birisidir.

Anadolu uygarlığının, Helenizm'e karşı savunucusu ve avukatıdır.

Balıkçı, "herhangi bir halk bir toprakta yaşıyorsa, orada bir ulus devlet kurmuşsa, o topraklardan gelip geçmiş olan bütün eski uygarlıkların mirasçısıdır ve bütün gelmiş geçmiş olan kavimlerin sentezidir. O halk, o topraktan gelen bütün kültür birikimlerini sahiplenmeli ve yeni sentezler kurmalıdır. İşte aydınlanma budur." diyendir.

Tüm Anadolu düşünüldüğünde aslında bir hayli cılız kalan bir deniz kültürünü yeşillendiren, dalgalandıran, deniz edebiyatının öncüsüdür.

Bodrum'a özgü, sekiz metrelik 'Tırhandil' teknesinde yelken ve kürekle yol alan, doğayı, denizi, deniz insanlarını küçücük teknesinde yazandır.

Yolun ve yolların ustası Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'dir:

“Ufak sandalla birkaç kere limanda volta vurdum. Latin yelkeni en kolay yelkendir. Bodrum’da yerleştiğimin beşinci günü, Bodrum’dan üç mil uzakta olan Karaada’ya gitmezden önce gizli olarak Knidos (yani, Tekirburnu) gezisine çıktım.

Gizli olarak diyorum çünkü bütün denizciler önce kayıkla Datça yarımadasının ucuna gitmeyi delilik sayıyorlardı. Oysa delilik değildi bu. Zoru görünce rüzgârın önüne düşecek, dantel gibi girintili çıkıntılı kıyının bir koyunda barınacaktım. Ne olur ne olmaz, birkaç gün yetecek kumanya da aldım yanıma. Büyük bir su testisini de bangaççiyaya bağladım ki, devrilip kırılmasın diye.

Şafak sökerken limandan kıyı rüzgârıyla çıktım. Sağımda Salmakis ve Kaplankayası’nı, solumda da kalenin kayalarını geride bıraktım. Üç yıl önce kamışla Salmakis’te ve kale kayalarının üzerinde balık avlarken uzakta Knidos’a özlemle bakan iki Cevat’ı o iki yerde görür gibi oldum. Sonra sağımda Değirmenburnu’nun fırıl fırıl dönen değirmenleri sanki geceyi öğütüyorlardı.

Önümde Karaada’nın batı burnu kararıyordu. Oraya varınca Knidos’a on sekiz mil kalacaktı, ama on sekiz mil apaçık bir deniz. Karaada’ya yaklaşırken adanın kekliklerini duydum, bir de adanın kıyısında patlayan denizlerin fısıltısını. Pupa rüzgarla kargafunda adanın burnunu aşıp açık denizlere vardım. Kıyı rüzgârı hafiflemişti.

Açık denizde bir gün önce esmiş olan meltemin harekete getirdiği dalgaların başları pek az köpük yapan soluğanlar görünümünde yavaş yavaş inip kalkıyorlardı. Bir dalga başından öteki dalga başına belki bir çeyrek mil aralık vardı. Kayık duyulur duyulmaz ağır ağır kalkıyor, sonra usul usul yokuş aşağı iniyordu.

Issız denizde bir başımaydım. Hiçbir ses yoktu, yalnız uzun fasılalarla serenin direğe sürtünmesiyle kuş gibi bir cık, bir uçar balığın çıt diye denize düşmesi ve bir de dalga başları geçerken sönen köpüklerin fısıltısı.

Asıl bu fısıltı ıssızlık ve bir başınalık yaratır. Bir başına kalan insan da engin evren ortasında, kendi kendisiyle hesaplaşır. Şehirlerde, trenlerde, otobüslerde insan kendi kendisiyle yüz yüze gelemez kolay kolay. Açık denizde her şey uzak gerilerde kalır da, insan kendini kuşbakışı görür.”*

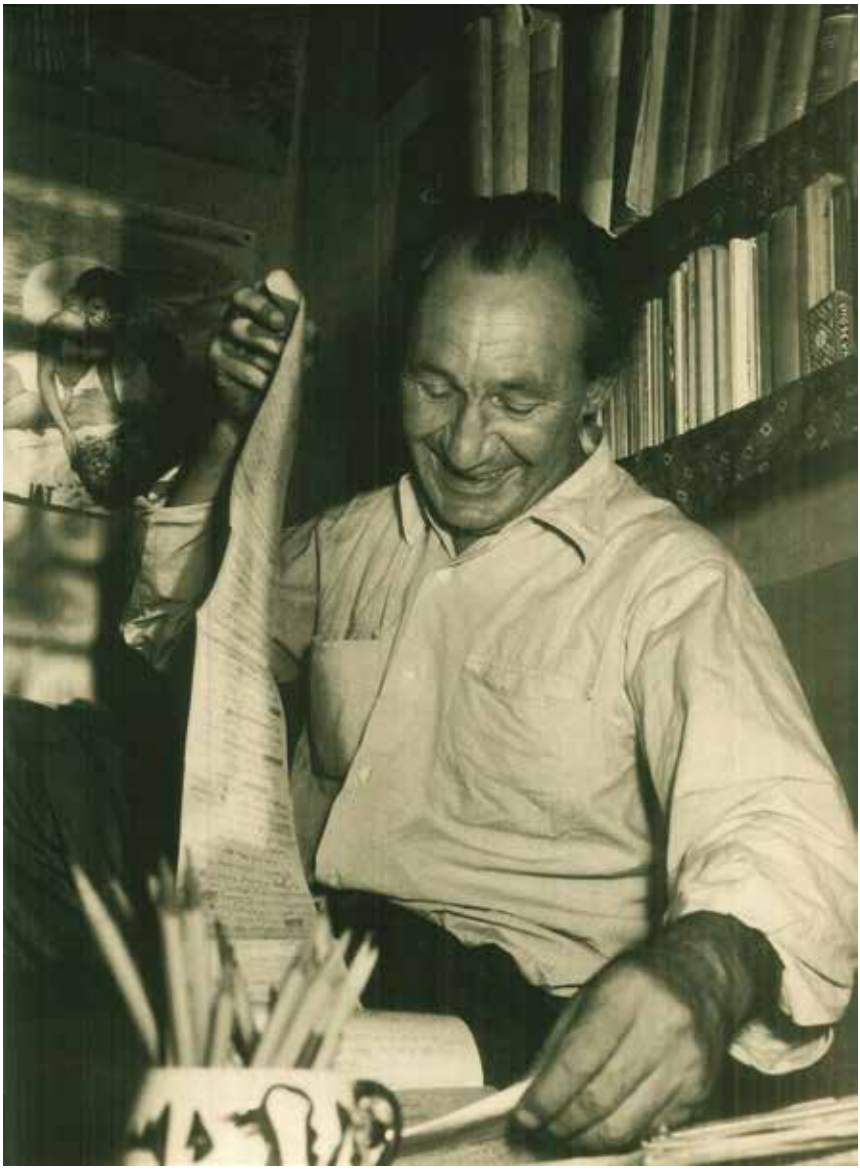
* Halikarnas Balıkçısı; Mavi Sürgün, sy. 202 - 204

“Ah, küçücük gemi, sulara attın şimdi kendini, delisin
Ah, yakarlar seni, dönmezsin bir daha geri, delisin
Ah, deniz olayım, tuzumu rüzgârda savurayım, deliyim
Ah, ne yelken ne yel, köpüklerde kaybolayım, deliyim
Kime sorsam dönüşüm yok
Nereye gitsem mavi
Yelkenimde deli rüzgâr
Her yanım tuz, deliyim
Ah, peşimde rüzgâr, ne yağmurlar dost ne bir kıyı var, deliyim
Ah, düşlerim kaldı, yalnızım düşlerim kaldı, deliyim
Ah, yaralı kalbin, sönüp gidecek yaralı kalbin, delisin
Ah, küçücük gemi, dönmezsin bir daha geri, delisin
Kime sorsam dönüşüm yok
Her gemi biraz deniz
Her yanım mavi, her yanım yel
Her yanım tuz”

Hüsnü Arkan

Cevat Şakir Kabaağaçlı çalışma odasında

Cevat Şakir Kabaağaçlı Cenaze Töreni – Bodrum Belediyesi Önü 15 Ekim 1973

Katkılarından dolayı…

Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM)'a, Bodrum Belediyesi Anılarla Bodrum Sohbetleri Sözlü Tarih Çalışma Grubu'na, Halikarnas Balıkçısı ile ilgili arşivini ve bilgilerini bizlerle paylaşan Yaşar Aksoy'a ve Yaşar Çallı'ya teşekkürü bir borç biliriz.

ISBN 978-605-82136-4-7

444 00 48 | bodrum.bel.tr | BodrumBel